

AL-KENAGUSI

USKAL
HAZLEEN
KORATECI

II

BUZKRAZ

Euskal Biblioteka Labayru

1010889
LITERATURA / N. 240
v.2

LEN/69

Amaitzen ordu eder emon zen
dizan, "ume" an argitara etateko
milla eten, bote-hotes, ... eta
itarsi gure asaba zarren izatez
beti gaiten!

Karumi Etxebarria

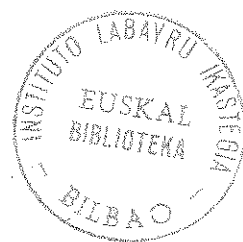
---

karmelo Etxenausia Uribe

Euskal Idazleak

Lorategia

[izburu]

II
GIPUZKERAZ

Derio [Bilbo]ko Seminarioan 1967

== BERBATXU BI AURRETIK ==

Abadegei euskera-ikasle ori:

Ba dira urte bi onak, neure lenengo LORATEGIA (Bizkai-erazko prosista euskaldunena) eskeiñi neutsuna... Barrero nayatortzu gaur bigarren onegaz: lengoa osotuteko, Gipuzkeraz itz lauz idatzi daben autoreak dakartsudaz oraingo onetan. Danetarikoak dozuz: lengoak eta oraingoak, ildakoak eta biziak, jokera batekoak eta bestekoak (edo-ta bien bitartekoak...). Ba dago, bai, nun aukeratu! Ta or gabiz gero gu zer ori zabaltzen: euskeraz ez daukagula liburu-modurik! Bear bada, ezin gein-tekez, ez, arrotu inguruko errien aurrean; baiña, gure betiko egoera negargarri ta larria gogoan izanik, Eetan lotsaturik ba ete daukagu?

Zelako asmoz nabillan? Ara: zu lango gazte burujantzi batek, erbesteko lite ratura ez eze, geure-geurea dogun euskerazkoa be sakon ezagutu bear leuke; ta ezagutu bere, ez gero edozelan, ur-urrietik baiño: au da, idazlerik onenak irakurriaz eta euron idaztietan aztertuaz... Baiña, zer jazotén da geienetan, zoritxarrez? Batetik, liburu egokirik ez (batzuk, agortuta dagoz, eta beste asko, gogor eta illun egiten jakuz, iñungo laguntasunik ez-eta); bestetik, ostera, salgai dagozan liburuak zeureganatzeko edo irakurtzeko, asti andirik ez, eta dirua bera be, aren baten, urriegi... Ori dala-ta, onetakoxe egin dot bigarren bilduma au: zuri gauzak errezago jarri ta zure biotz gaztean euskal-elertiaren egarri biziagoa sortu gurean. Lengoa baiño batasun geiago aurkituko dozulakoan nago; gauza barriren bat be bai: sarrerak, euskera utsean; iztegitxua, era bitakoa: batak, sarri be sarri erabilten diran itz batzuen esanaia dakar (gipuzkerazko liburuak irakurtzeko, bear-bearrezkoa dozu orko itzik geienak buruz jakitea); besteak, itzik zaillenen esangurea damotsu, berbok orrialde baktxean agertu-ala...

Lorategi au - ez aztu! - idazleena da; "Lorategi" izena baiño obeto jatorko, aren baten, "bilduma" izena, baiña lengoari ezarritako izen berbera erabili dot oraingoan be... Idazle asko sartu nai izan ditut, euskal-literaturaren kondaira obeto ezagutu daizun. Aukeratutako zatiok edo atalok ez jatzuz beti ain ederrak irudituko, edertasun utsaren billa bazabiltz; baiña onetakoxe lagunduko deusue, beñipein: Gipuzkerazko maixurik garaienak zelan idatzi ta idazten daben ikusteko; orrezaz ganera, orrialdeok, arretaz irakurri ezkerok, gai jakingarri asko erakutsiko deusue, zeure burua aberastuteko. Gure Elertiaren zatirik bikaiñenak bakarrik aukeratzekotan, ez nituzan, ez, onen-beste autore sartuko; ta asko sartu baditut be, auxe izan dot - garbi diñotsut - neure burukomiñik txarrena: zein baztertu? Neure gogoz, pozik be pozik sartuko nebazan (merexidu be ba dabe-ta) beste euskal prosista asko, bai zaarrak, bai gaur egunekoak; baiña liburu onek bere neurria bear, eta guztientzako lekurik ez! (1). Urrango au be garbi itxi gura dot: emen agertzen dirala-ta, ez uste izan idazle guztioz neure gogo beteko direanik, ezta beti idazlerik onen-onenak be; baiña danetik emon gura izan deusut, era guztietakoak, danon barri izan daizun, eta gero zeuretzat onenak zeuk aukeratu daizuzan: bere eretxia ikasleai ezartea, ez deritxot erakusle edo maixu baten eginbearra danik...

Onelango liburu bat egiteko - geroago ta argiago ikusi dot au - gizontxu

1) Bilduma onetan alde batera itxi ditut, sartu barik, olerki, bertso ta teatro-lanak...

baten indarrak eta alegiñik bizienak ez naiko: talde alkartu baten lana izan bear leuka onek (orregaitik, betor lenbaitlen Euskaltzaindiak agindutako "Euskal Idazle Zaharren Lorategia", Juan San Martin beargiñ sutsuaren ardurapean egitekoa dan ori); bien bitartean, zerbait egin bear, eta egin dot nik neurea: aal nebantzua, tarteka-marteka, eta pozik andienagaz... Izan dot onetarako laguntasun ederra, eta ezin emen ixildu lagunon izenik: A. Juxto Mari Mokoroa, A. Lino Akesolo, Anai B. Berriotxoa (gure "Bitaño") eta Juan San Martin; lauroi neure "eskerrik askorik" biotzekoena!

Lendik be ba doguz Antolojia eder batzuk: P. Lafitte'n "Eskualdunen Loretegia", Lehen Zathia (1645-1800); L. Villasante'n "Idazleen pusketa autatuak" eta "Euskera" liburuari ezarri eutsana; S. Onaindia'ren "Milla Euskal Olerki Eder" (bere "Jolasketa" be antolojia-antzekoa da...), eta A. Irigarai jaunaren "Esbozo critico con textos de Literatura Euscara profana"; nire barri onek ez deutse ezer kentzen aurreko orrei, ta eurkaz batera izango al da laguntasun barri bat gure euskal eskoletarako!

Amaituteko, auxe bakarrik opa deusut: bide batetik edo bestetik - zeuk bidezkoena deritxazun orretatik -, baiña zeugan be izango al dabe, abadegei on ori, jarraitzaille zintzo ta jakintsu bat, Bizkaiak emon deuskuzan abade jator ta euskaltzaleok: Mikoleta, Olaetxea, Kapanaga, Arzadun, Astarloa, Mogel osaba-lobak, Domingo Agirre, R.M. Azkue, Zamarripa, Eguzkitza, Z. Arzubiaga... ta oraindik bizi diran beste ez gitxik.

Parkatu!: sermelari txarrarena jazo jat neuri be: berbatxu bi agindu... ta entzuleak lokartzeraño luzetu.

Agur, ba, ... eta urrengorarte, Jangoikoak gura badau gura!

Karmelo Etxenagusia'k

~~~~~

~~~~~

~~~~~

~~~~~

~~~~~

"BAÑA NIK, IZKUNTZA LARREKOA,
 nai aunat ere noranaikoa;
 jakite-egoek igoa;
 soña zâr, beñi gogoa;
 azal orizta, muin betirakoa..." (X. LIZARDI)

"Siñis-nazazu: ereille gaiztoetan dago azaro txarra, eta gero uzta soilla ta utsa. Alabañan gutzik daki bere jayeterriko euskeraren erdia, eta alperrak diraden bezala, ez dute ikasi nai geiago, ta ez tie nai beren buruai atsekaberik eman. Baña onetatik zer gertatzen da? Dakiten piska arekin, itzmoltso eskumen baten diña ez tan-arekin, nola eziñ adierazo dituzten beren esakariak, badarasate pulpitan itzera naasi bat, beñ erdera, beñ latiñera, guzia lerdatur, zikindua, barauztua, zeñean dirudien igo dirala gaiñ artara entzule guzien burla egitera: ta arritu oi naiz, nola asko ta asko, bultzaka, ordu gaistoan ayentzat, botatze ez tituzten andikan bera..." (Aita LARRAMENDI).

"... haur da nik nahi mukeien gauzetarik bat, ene enseiu aphur hunek kilika zinitzan eta gutizia, bertze enseiu hobeago baten egitera eta ehe emengo falten ere erremediatzera. Zeren halatan, ez lizateke euskara hain labur, eskas eta ez hertsia, nola munduak uste baitu, eta baitaduka, dela." (A X U LAR)

== MANUEL LARRAMENDI ==

(Andoain, 1690 - Loyola, 1766)

Jesus'en Lagundikoa. Filasofia ta Teologia Irakasle Salamanca'ko Unibersidadean; Erregiñearen autor-entzule Madrill'en... Edozein alderditik begirata, bai gizon andi agertzen dala A. Larramendi! Ara alderdi batzuk:

a) Euskalzaletasunaren esnatzaille ta eragille: "Arengandik etorri da Gipuzkoa'ra literatura, ez urria ere. Larramendi'k eman zion biotz eta kemen Oyartzuar Mendiburu ospetsuari, baita beste bere anai Kardaberaz'i ere. Lardizabal, Arrue, ta abar ta abar, zer edo zeren zordun zaizkio A. Manuel'i. "Ta nor ez Gipuzkoa'n naiz Bizkaia'n oraintsu arte?" (ORIXE). Zor ori aobatez autortuko dabe gero bere ikasle guztiak...

b) Euskalerrria ta Euskeraren aldeko Apologista edo burrukalari sutsu ta umoretsua (zorrotza ta gordiña ba bai!): ba egoen orren premiña, baiña be-rra urrutiegi joan zan: ortan erre eban bere bizitzarik geiena: "Bigarren idazle mordo onen izaera ta aiurria Larramendi'rena berarena da: euskera- ren aldeka edo apologia. Euskera gora, euskera bera, euskera alako edo ola-ko, gure iraintzaleen buruzki. Eliz-literatura lekutzen ba dugu, gainerako guzia ortan ari dela dirudi... Literatura-mordo onen ilunbea edo itzala be- intzat au da: alor edo landa medarregia artu du idazgaitako... Gaizki-esa- leen burrukapean beti ari izan garala ematen du, ta beraz euskera an, Eus- kera emen, Euskalerrria andik, Euskalerrria emendik. Erdaltasunetik eta erdal- keritik aldegitea du xede idazle mordo onek..." (ORIXE).

c) Euskal idazlea: lanik geienak erderaz egin zituan Larramendi'k, eta erdera ederranean egin be, gero! Baiña itxi deuskun euskera apurrak garbi erakusten deusku gure izkuntzan be maixu zala. "Mingarria da Larramendi euskeraz geiago ez idatzi izaita... Eideraz iarduki zuena euskeraz iar- dukitzen alegin balu J. Etxeberri bezala, euskerak indar sudiago artuko zuen bear ba da..." (ORIXE).

Liburuak: 1) "De la antigüedad y universalidad del Bascuence en España." 1728; 2) "El Imposible vencido. Arte de la Lengua Bascongada.", 1729: euskal gramatica, benetan ona. 3) "Diccionario Trilingüe del Castellano, Bascuence y Latin", 2 v., 1745: Iztegi andi au, euskeraren edertasunak agertzearren egin eban, batez be, eta itz asko berberak asmatuikoak dira; orregatik, medede ta kalte biak batera egin ditu gerora badaezpadako Iztegi onek... 4) "Corografía o descripción general de la M.N. y M.L. Provincia de Guipúzcoa" (Iñengoz, A. Fita'k argitaratu eban 1882 gñean.; gero, 1950'gn., Buenos Aires'ko Edit. EKIN'ek): liburu atsegin zoragarria.

Euskerazko lanak: 1) Aita Mendiburu'ren "Jesusen Eihotzaren Devoziolari" egindako Itzaurre luze deederra; 2) San Agustifien Itzaldi bat.; 3) Iztegian eta Corografía'n sartzen dituan euskerazko zatitxo batzuk...

GIPUZKOA'ko ANDIKI TA JAUNTIXOEN AURKA : "Déjenme ahora zumbarne algo con nues- tros "andiquis" y "jaunchos" de Guipúzcoa, si no con todos; con algunos de ellos; pero no nos entenderán otros: "Emen ere Zuek Gaztelaen erara hitzegin bear. Egoki, alafede; noiz andikitu, noiz jauntxotu zerate? Atzodanik noski, orañagotik, ez txit antxiñatik. Galde besteri, edo, nai badezue, niri. Kantatu dida onelako bat, Indietan det senarra, dirua franko duena. Kanta eza- zue Zuek bestela. Indietan det osaba. Joan zitzatan antziña, ta andik ona egina nago Jauntxo guziak adiña.

On dekizue, entate hor kalterik, ez juzku gaistorik. Ezkonduko dezue alaba

bakar hori tratalari aberats batekin? - "Bai guk, eta pozik". - "Ondo da, ez nagotzue Zuei." - "Ez, ordea, guk", diote beste andiki ergel txoraiska batzuek; "ez gure etxean tratalaririk; ez, Indietako kutsurik."

Adiskideak! Gipuztarra dezute tratalaria, ez erbestekoa. Bai nai badik. Zuek beñain odola garbia duena, eta are, bear bada, garbiagoa? Bai nai badu. Bere agiria Zuek baño lenago egin zuena. Bai nai badu.

Zer ditzute, kropotzak, buru ariñak, zer darauskiozute? Artzen badet aitzurra, ta hori geiegi da; artzen badet jorrai txiki bat, bigarren zotalean agertuko dezutet ez tratalari ere, ez nekazari ere, baita argin, arotz, olagizon, dendari, okin, sargardo saltzalle, ikazkin, zuen etxeetan jaioak, aziak, eta biziak.

Gipuzkoan hizkunde horiek? eta, alegia, Gaztelan aditzen zaiotela, e ta emen ez dakigula odol onaren berri. Ler eztagizutela, merezi badezute ere. Utzi, utzi, Gaztelako hitzera txoralda horri: Mairu kutsu, judu kirats, belts eta billau usai geiegi dabil erri horietan. Oar zaitezte, etxean, Gipuzkoan dezutela, inora joan bage, erbestean arkituko ez dezuten garbitasuna. Eta hañ(?) onela dala obe dezute alaba txukun hori ezkondu emengo tratalari aberats batekin ezen, ez Gaztelako eta erbesteko aise, zagi galbardun askorekin. Ez ni salatu, ta orain agur."

(COROGRAFIA..., Edit. Vasca "Ekin", B. Aires, 1950, 164-5)

EUSKALDUN ASKOK, EUSKALZALETAZUN GITXI: "Eztakit zer esain dizutedan. Aspaldi nabil nola Euskal Erriak edertu ta jasoko ditudan. Bost gau illun, eta bost egun argi igaroak ditut egiteko onetan; baita gure euskera, izkuntza guzien zarrena, aien garai nola ezarriko dedan.

Baña ez ^{ta} sinistekoa zer gertatzen zatan. Batzuek diote, bestelako lan txarretan nabillela. Ezta ezer, oiek jakiñezak dirade, zer darauskioten ere ezta kitenak.

Besteak, obeto nukeala itxeki beargai goragoren ta ederragoren bati. Ezta auzi; oiek alperpotzak dira berok, ez gorago, ez berago dan lanik ukitu ere nai eztautenak. El akio, itzontzia, beargai txar diokan orri, ta are ni itxatxiko natxeok prestuaguari. Ainbeste urtean nabill ezagutu naiez gure izkuntza miragarriaren txitezkoak, ta etzeatiek oraindakian osoro ezagutu; ain dek beargai au andi larria. Eta lotsatzen ez aiz eta i ta ire lagun oroitaz oriek lan txarra deitzea lanik gaitzen ta latzen ari?

I ta ire ballerakoak besterik ezpaliz mendarte oietan, euskeraren saietsetik euskaldunak galduak, baita ondatuak ere, gindukek, erdaldunen bekaitzez, ezin eku-siaz ta juzku gaiztoz. Baldin elkar artzen bagendu guziok, nor bere sallari ditzekala, Frantzian ikaratuko gintuke frantziar guziak, eta Españian españiar guziak. Non da, ordea, elkarte ori? Nagoan isillik. Nere min garratzenamda, are eztaukuzkula onetatik darraizkun kalteak eta gaitzak, eta dirudienez, ezagutuko ere eztaugula, ditugun on piskak galdu ditzagun artean."

(COROGRAFIA..., 320-1)

(MAYANS en AURKA, EUSKERAREN ALDE): "Euskaldunai osasuna. Uste deu gure urliak (aditzen nazue, nori nagokan; begira, ez ni salatu) badakiela dana, ta datakean guzia, onako Latiñezko zerrenda batzuek irabiatu dituelako. Añ arro dabill, añ da bere-buru, añ berez, ta bere buruz betea, ta uanditua (sic) dago, non dirudien, iñor ere eztaukala ezertan, naiz dala aundi, naiz txiki.

Euskara da, gaitzik egin balio bezala, aren erabea, eta sayetsetik Euskaldunak ere bai. Itsuen gisa jo ezak emen, jo ezak or, bere ustez zeatzen, zatitzen, banatzen deu gure Hizkuntza eder, guri, gozoa.

Iñarrusi bear genduke guziok hizjarie erausle motel au, ta onen lagun irurazayak. Ondo balegokit, nik astinduko nuke, nik beeratuko nioke bere andiustea, ta bere gal-

dor kiskur luzea. Niri eztagokidanean, beste Euskaldunen batek itxeki bear lioke saill oni, iñon diraden etsai hitz-ontziak isiltzeko. Baña ez bide dau Euskera gaisoak, are bere etxapean, ez seme, ez adiskide, biotz onez nai dionik: ta argatikan daude guziak aĩn geldi, aĩn isill, eskuak tolesturik, naiz beztu ta itxuzkitu dezatela, naiz darabiltela oñen azpian.

Badarauskiu, bada, gure sandiari, ezen eguzkiaren jayet-aldean diraden hizkerak dakitzan batek, erraz adituko duela Euskeraz; ta gezurtxo batekin hori sinisterazo nai izandu digu.

Uztak arren onela nagokiãn. Len amakia egin diguk gure hizkuntza, ta orain alabakia; bein txuri, ta gero beltz: noiz utziko dek buru-koloka farragarri hori? Edo bata esan bear dek, edo bestea: eta esanari el akio, zabuan ibilli bage.

Ona non dituan Euskerazko hitzak naroro: nai badek, oa, ta eguzkia sortzen dan aldetik erakare nai deana. Essayok, begira ditzala hirekin batean, naiz aurkez, naiz atzez, goitik, betik, zearka, edo zuzenka: eztik berdin idoroko bere erriko hitzen antza deuanik, ta are gitxiago igerriko, itsuka bada ere, zer esan nai deuan.

Eztanda badagik ere, gure Euskera ederra lembiziko hizkuntzetatik dek, arako Jainkoak maneatu eta isuri zituen ayetatik, ez beste hizkundeen naspillatik sortua. Euskera dek Españian lenengo sartu zana, eta aren bazter guztietan era batean, ta luzaro txit, hitzegin zana. Zartu dek, atsotu dek (eztek hitz au Erderaz esango); aĩn-beste urteren epean atsotu bear: baña itxok, oraĩndikan bizkorra zeagok, gaztetzera zeak, bazeakik bere burua txukunkiro edertzen, galantzen, apaintzen.

Eztezãala beraz uste, hire esan mesanazkin, hire lotsageriak in ikaratuta txokoratu deala Euskera.

Utzi diozagun Mayans i, jakiundeko mayan janari onik ifinten eztigunari, ezpada lapiko ustel bat, arbiz, azaz, txongoz, birrikakiz, hitz batean, zadura baduraz betea.

(DICCIONARIO TRILINGUE..., t. I, Prólogo, CCIV)

SAN AGUSTIÑ en DOANDITZA tik zatitxu bat: "... Beraz egia ez da San Agustin dala geyentzat eta guzien argi. Bada, ordea. Nik azalduko det nola; eta korapillo au zeĩn-ere dirudien estu, nik epaki-gabe askatu det; eta erraz ala-ere. Beti iduritu zait gure Aita San Agustiñ dala, argi-itxaso zabal andi bat bezelakoa, eta izen onetxek emango digu bear deguna. Gauza jakiña da zer suertatzen zayoten itxaso zabalean dabiltzanai. Ontzi bat dijoa alde batetik, eta bestea bestetik; au dabill eguaren kontra, ori iparraren kontra dabill; orain igotzen dira eguzkiaren jayotzarontz, gero eguzkiaren illtzerontz; jaisten dira batean eskuin, bestean ezker. Bide oriek kontratzen dirade; ez dira ausi; ongi dijoaz; zuzen dabilltza; zergatik itxasoak bere barrutian, geyago badira ere, badu guziak artzeko bear-diña ur, bear-diña bide, bear dan, ta are bear dan baño geyago.

Auxe bera, bada, gertatzen zaye, San Agustiñ-en argiari darraizkan eskolai. San Agustiñ da argi-itxaso zabala, zeñean sartzen diran eskola guziak, ta aixa ta lasai kabitzen dira; kontratzen dirala noizean beñ beren bideetan badirurite ere; baña argi-itxasotik kamporatu gabe! Tomistak eskui aldetik, ezkerretik Eskotistak, Jesuitak erditik bideratzen dira; guziok jakinduriaren billa; guziok eguaren eske. Bijoaz zuzen argi-itxaso onetan dabiltzan artean, lema zuzen badaramate, ez dira galduko, ez da ondatuko-ere..." (PANEGIRICO DEL GRAN DOCTOR DE LA IGLESIA SAN AGUSTIN..., 1885, p. 10). (... "su panegirico de San Agustin con su exuberancia, sus "calembours" y sus paradojas es un magnifico aparato de pirotecnia verbal quemado brillantemente desde el pùlpito en un dia de gran solemnidad..." : L. Mitzelena, HLV, p. 98)

A. Agustín C A R D A B E R A Z, S.I.

(Hernai, 1703 - Castelo de S. Juan, Italia, 1770)

A. Larramendi'ri zor deitso Kardaberaz'ek bere euskalzaletasuna. Euskalerrri guztian ibillia dogu, mixiolari: orrela beregandu aal izan eban euskalki geienen ezaguerara... Liburu ta idaztiño asko idatzi zituzan, erlejiño-gaiak erabiliaz (bat bizkaieraz be bai); ezagutzen ebenak santutzat euken gure A.Kardaberaz. Jaungoikoa ez ezen, Euskalerrria ta Euskerea be maite-maite izan zituzan: irakurri, bestela, "Euskeraren Berri Onak" bere liburu ospetsua (Auspoa Liburutegia, n.37). Beste liburuetan arimen osasuna billatzen eban, ez izkuntzaren edertasuna: "Euskera ez du garbia, erderakeri asko, ta idaztankera ez euskalduna geienaz..." (Orixe); baiña amaikatxo esaera jator ta aberats be aurkitu zeinke A.Kardaberaz'en lanetan.

I

BESTE IZKUNDEEN ALDEAN EUSKARA

Noiz eta nondik edo nola gure euskera onontz etorri zan, nork daki? Zerutik, edo Jaungoikoagandik, gizonen asmazio gabe, orien gañeko gauza bezela etorri zala, Euskarak berak bere era eder ta armonia paregabean ondo seguru esaten edo adierazotzen du. Beste izkunde edo lengoajeak, nork daki nastu ta batera ta bestera nola ibilli diran: Euskera, Jainkoak nai-ta, menditarte oietan beti nasgabe, beti garbi, beti seguru beregan gorde izandu da.

Txantxetan esan oi da, edo Euskaldunak esan oi dute, Jaungoikoak Paradisuan Adan gure Aitari euskeraz "Adan, non zera?" esan ziola. Euskera Jainkoaren gauza bezala, arako ta edozein lekutarako diña bazar, Jainkoak ala nai izan balu. Baña gauza ziertoa da, Jaungoikoaren izketa, Paradisuan ta gero ere, hebreoz izandu zala. (...)

Gure euskerak bazter oietan orrelako gizaseme andien patu onik izan ezta. Baña latin ta griegoak asko-jakiñen ditxa ta gloria ori izan badute, bere modura marabilla txikiago ezta, baizik miragarritzko prodijio andiago, euskera, soll-soll, bakarrik edo nik eztakit nola, bizirik ainbeste sekuletan egon dan ta dagoen: añ berez ta beregan, añ argi ta garbi, bere erio ta arerio guzien damu gorri gaixtoan badere. Alere asko, egieki, euskera galdu da. Baña ori ezta euskeraren, ezpada euskaldunen desonra: bada oiek polikitu, apañdu ta edertu bearrean, lotsarik gabe berak beren nagitasunez itxustu, larrutu ta desegin izan dute.

Baña gure pobretxo on askoren animak salbatzeko, EUSKERAK BURUA JASOTZEA JAINKOAK NAI DU: gure baserrietan jende prestuak dirauten artean, euskarak iraungo du. Esan oi da: oiei lepoa ebaki edo bizia kendu gabe, euskara ezin utzi edo kendu diteke. Jaungoikoaren borondate jakiña da, aren fede ta legeko misterio ezkutatu ta dotrina zabalteko bear dana, sazerdote jaunen ministerio sagraduetan, euskeraz baizik emen egin ta esan bear ez dala. Ta lengo aitzakiarik orañ edolarik ez dute askok: bada Aita Manuel Larramendik, neke gogor ta estudio esan al baño andiogoarekin, ezin izango ta ezin egingo zana bere Artean egiñik, eziñak ta nekeak lazki garaitu zituen, ta ori ta bere iztegi edo dizionarioa, maisuak bezala, eman dizkigu. (pp. 60-1; 64-65).

II

EUSKERAREN IZKERAK EDO DIALEKTOAK

Itsu-itsuan askok esan oi du, euskera asko dirala, edo erri bakoitzean bere euskara dala; baña zer dioten ez dakite. Ezta ori egia: euskera bat da. Euskera bat onetan, egia da, dialekto edo izkera asko dirala. Autore grabeetan askotan irakurten det griegoan bost dialekto ziradela: Atikoa, Aelikoa, Dorikoa, Jonikoa ta Komuna edo guziena. Onela bada, Frantzian, Nafarroan, Bizkaian, Araban ta Gipuzkoan, beren izkerak, bakoitza bere erara dira: ta ori gauza berria ezta.

Dialekto edo itzera oien gañean soseguz pentsatzen duenak gauza miragarri ta ezin ukatuko dan bat arkituko du, eta da, euskaldun bakoitzak izkera zeñ era ta armonia ederrean gordetzen duen, edo dezakean. NAFARROAN len ta oraiñ, bertako ta are geiago Frantziako libruen sokorruaz, nolera bait errazago beren izkera gorde izan da; baña, orrelako lagun gabe, alde oietan eta BIZKAIAN beren izkeran zeñ ederki irauñ duten ikusteak, txit arritzen nau, ta edozein admira dezake: eta marabilla au ondo ikusi, entzun ta aditu gabe, ezin, ala fede, sinistu liteke.

Ainbeste milla anima edo gizon ta ⁿadrerekin igaroko ogei ta ainbeste urteetan Probinzia oietan Mixioetan jardun bear izan det: eta egunero ta geiago admiratu izan nau guzietako ta, ez gutxiago, Bizkaiko itz-egiteko era ta armoniak. Besteak bezeñ ondo, ta gauzaren batzuetan bearbada obeto, izkeraren legeak an gordetzen dituzte. Guziok Señoriko, Nafarroako ta emengoa ondo bageneki, añ ederki batean, nola bestean ta iruretan, boz, itz edo berbaz usatu ta jokatuko genduke.

Gauza bi alere onen gañean ziertoak dira. Bata, Bizkaitarrak berak, askok beñ-tzat, gure dialektoan berenean baño predikatzea naiago dutela: eta Bizkaiko predikadore asko gurean predikatzera oitu edo egin dirala. Bestea da, an ta emen ere, nik ez dakit nola, baña gizon geienak moldekaiz ta gogorkiango, eta andreak berenez poliki ta emekiango itzegiten dutela. Baña orregatik, ya dakus edozeñek, ala gizaseme nola emakumeetan, euskera beti bat eta berbera dala. Gisa onetan edo bestean itzegitea, ferian edo dendan erosten dan gauza ezta: bakoitzak bere dialekto edo izkerari jarraitu ondo: oitura, usu ta kostumbrea ala da, ta aurrera ere ala izango da. (Ibid., pp. 66-69)

ANDRE DONOSTIARRAREN ERRETORIKA

" (Arte gabeko edo berezko erretorika naturala nola dan, obeto erakutsiko dizute estudio ta eskola gabeko emakume bik: bat Gipuzkoarra, bestea Bizkaitarra...):

Beste errekarari asko oi dabiltzan bezala, au batetik bestera bere gauzak saltzen edo tratuan zebillen. Erri batean, ala bearrez, galai gazte batekin topatu zan: eta ikusi ta ezagutu zuaneko, abegor txit gozo ta agasajo txit andiak egiten asi zitzaion: " Ai au enkontrua! Ziña ta bedeika! Au galai! Au joia preziatua! Auxe bai gure Donostiako semea degula!" Onela beste milla edertasun gazte orri esan ziozkan.

Arako beren tratu-gauzetara etorri ziranean, orra non gure galaiak eskeñi txarren bat egin, ta bear etzan moduren bat errekarariari erakutsi, ta biak aserratu ziran: ta tortilla goitik bera irauli, ta andrearen beletak jirabuelta ariñ eman, ta gaztearen kontra biurtu, besoak gerrian ifiñi ta desaire guziak esaten asi zitzaion:

" Nere jende onak, zer ikusi bear ote degu? Zer eskeñi degu au, edo nork egin digu? Oni begira: au nongoa ote degu? Onen patxadari begira! Ea: ken orpoetatik, koartean bosteko estanpa: ken gure begietatik: ez guri beñtzat aorrelakorik. Au nor degu? Gu español puru-puruak. Au nongoa dan ez dakigu. Gure aita ta ama frantsezak ziran: baña gu español garbiak, San Bizenteko Pontean bateatuak. Jende onak: au zer degu? Ken ortik! Ai au kontua! Deabruak ikusi du golillarekin astoa."

Eta onela beste gauza asko, edo aora zetozkionak ausardia andiarekin esan, eta galai ori lotsaturik utzi zuen: eta estudiantea bazan ere, bere legeak eta erretorika andrearenak ondatu ziozkan, ta bereak eta geiago aditu, ta geiagoren bildurrak ixillik iges egin-erazo zion. (ibid., pp. 102-103)

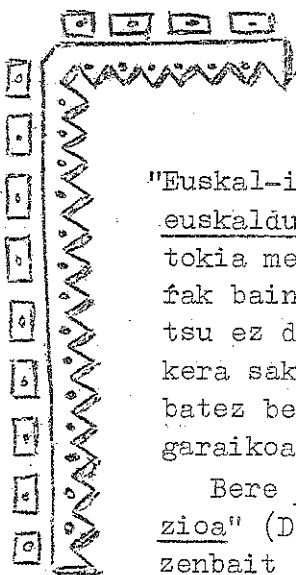
AITA LARRAMENDI

Gaberdi illun batean ta arantzaz alde guztietatik beterikako bide batean bezala, euskara edo euskaldunak zebiltzan: ta A. Larramendi, berari bakarrik zegokion ausardi justuaz, beargai edo irteziñ onetan sartu zan... (Ibid., pp. 111)

~~~~~

-- Sebastián de M E N D I B U R U --

(Oyarzun, 1708 - Bolonia, 1782)

"Euskal-idazlerik oberena au uste dute zenbaitek, eta Cicero euskalduna izena ipini diote. Axular'en ondo-ondoan beintzat tokia merezi du. Euskera garbiagoa du Oyartzuafak Urdazubiafak baino; ez orde ugariagoa... Euskeraren garbitzen orainotsu ez da Mendiburu'k adina alegin duenik..." (ORIXE).-- Euskera sakon ikasi eban, eta sermolari ospetsua be izan zan, batez be Naparroako errietan: Mendiburu'n euskera Naparroa-garaikoa da, batez be (semez, be, oyartzuarra zan-eta...)

Bere libururik nagusienak: 1) "Jesusen Bihotzaren Debozioa" (Donostian, 1747); 2) "Jesusen Amore-Nekeei dagozten zenbait Otoitz-gai", (Pamplona, 1759-1760). Jesuitea zan.

& I.- ADITZERA EMATEN DA ZER GAUZA DEN DEBOZIOA.

Jakin-gabez zer den debozioa asko arkitzen dira, birtutez beterik zeruan sartzeko daudela uste dutenean, bekatuaren loiean sartuak. Ezta debozioa, debozioa dela askok uste dutena. Zenbaitek uste dute, debozioa dela noizean beñ barutzea. Askoren ustea da, bere otorduetan ezpada ezer ez artzea, ta orduetan ere jan-edanean labur gelditzea, debozio andia dela. Maiz konfesatzen diranak, egunean Meza bat entzuten dutenak, zenbait itzezko-otoitz edo orazio esan oi dituztenak, edo egunoroko Errosaricoa uzten ez dutenak, debozioz urtzen daudela uste dute. Orobat uste du, marabedi-zenbait, bizi-deño, edo ill-ondoan, bearrean dagoenari ematen diozkanak.

2.- Onelako gauzak egiten dituztenak, arki ditezke debozioz beterik, eta bizitza on baten sartuak; baita bizitza gaiztoan ere, ta deboziorik gabe: bada debozioaren estalki ta azalak dira askotan, onak diruditen gauzak; eta azal ta estalki utsak badira, zerurako ez dira onak, edo ez dira zeruan sartuko diran gauzetatik.

3.- Barren beroa edo aserrea dadukanaren baruak, birtutearen estalki edo azalak dira; baña azal edo estalki utsak. Lagunaren bizitza ta lanak itzez ta murmura-zioz zikintzen ari danaren jan-edan laburrak, iduri oneko gauzak dira, baña debozio garbiarekin ekustekorik ez duten gauzak... Nai adina gauz-on zuk egiñagatik, oarturik bizi ezpazera, oroitzapen lizunen, begiratze arin, bear eztiran sartu-ateratze, danza, jostatze ta onelako gauzen artean; bekatuaren katez lotua dadukazu biotza, edo kate orien billa zabilta. Zer-nai emanagatik bearrean dagoenari, ematen ezpadiozu berea bakoitzari, ta Jainkoari zor diozun amorea, bizi bearko dezu beti, dezun debozioagatik, erre ta urturik enfernuaren erdian.

4.- Ezta bada ez, bear den debozioa, itsura edo arpegi oneko edozeñ gauza egitea. Arpegiko larru edo prinz ederra erakusten duten askok, barren ustel edo galdua iduki oi dute: ta debotoak diruditen, edo iduri oneko gauzak egiten dituzten zenbait, deboziorik ez duen biotzarekin arkitzen dira; ta Ebanjekioko Fariseoa bezaiñ utsak.

5.- Sartu zen beñ ausardi andiarekin Elizan Fariseoa; ta asi zen Jainkoari esaten: "Eskerrak zuri, nere Jaun ta Jabe andia; bada ez naiz ni beste asko ta baster artan dagoen gizon-ura bezelakoa: ez det nik seigarren mandamentua urratzen; ez diot niori berea kentzen; eta ez dut, zuzen ez dabillen gauzarik egiten: egiten ditut, bear bezala, nere amarrenak, eta bitan barutzen naiz asteoro! Debototzat zedukan bere burua, baña deboziorik gabeko gizatzar arro bat zen Fariseoa. Aski zela uste zuen, deboto ta Jainkoaren adiskide izateko, seigarren mandamentuaren kontrako loietik urrun ibiltzea, nori berea uztea, amarrenak egitea, ta barutzea; baña bere baru-amarren, bere garbiro taniori gaitzik egingabe bizitzeak, etzuten bere antuste ta

ta soberbiatik atera. Bere debozio guziarekin galdu zen azkenean; zeren aren debozio guzia debozio- azala zen...

("Jesusen Biotz Maitearen Debozioa", Tolosan, 1882, pp. 1-4)

"Si praestes animae tuae concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis". Eccli. 18.31.

Zere buruari egiten badiozkatzu zuk, zure buruak edo aragi galgarriak naiko dituen atsegin loiak; baldin bazabiltza zu, datozen denboretan, zere nai makurren bide ta zure pasione galgarriak eskatzen duten eran, egiñen dituzu zuk, zure etsaiak nai dituzten anitz gauza ta uts; atsegin andiak emain dieztezu zuk zere etsaiei; ta galduko zaituzte zu etsai gaistagin berak. Siñes dezakezu, bai, orain zuk aditzen didazun au; bada guzia da, Espiritu Santuak guri Eskrituraz aspaldi adirazia.

Aragiaren naikundez-naikunde bazabiltza zu, laburtuko dituzu zuk zerorrek zere bizitzako egunak, galduko dezu zuk zere osasuna, ustelduko zara zu, ta ortzituko zaituzte, zuk uste baño len, suzko ta sufrezko obi arrigarrian.

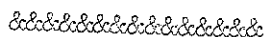
Gauza-guzien gañeraño igan oi den olioa egosten da zartanean, edo era orretako ontziren batean, erretzen ezpada kriselluan, elizako lanparan, edo argi-egiteko den beste gauzaren batean: ta emen garaitzen ezpadezu zuk zere antustea ta arrotasun arina, zere ondrak-naia, ta zere beti-ta-beti igan-nai galdu-galgarria, orrek berak ondutuko zaitu zu sulezeko putzu izugarrian; ta erretzen ta egosten idukiko zaitu an eternidade ta sekula guzian.

Diruzalea zara zu, ta ondasunen ondoren zabiltzan gizon estekatua; ta, orien ondoren zabiltzanean, nondik zabiltzan zu orrenbat begiratzen ez dezuna? Zere salduerosietan zeri begiratzen diozu zuk? Zere irabaziari, bai; baña ez, dakartzun tratuaren berdintasunari? Ala bada, zere ondasunak, zu ta zere irabaziak itsutua zaduzka, nora zoazen zu, edo zein toki izugarritz zoazen, ez ekusteko; gortua zaduzka (ta agitz alere) adi ez dezazun zuk zere Jaunak erraten dizun gauz onik batere; ta orregatik erio gaistoaren atzaparretan zaduzka zu.

Sutu galduren bat ote zara zu? Naigabe bat zere Jaunagatik emeki artzen ez dakizun gizona ote zara zu? Iraz ta bendekuz beterik ote zabilta zu, sangaka dagoen txakur txar ero bat bezala? Illen zaituzte, bada, zu azkenean zere bekatuak; eta erain zaituzte, kez ta garrez beterik dagoen obira; ta an egon bearko dezu zuk beti-ta-beti zere eskuz zuk zerorren zere miala ta zere errai guziak urratzen dituzula.

Orra nora zoazen zu, zere pasione gaistoan ta zere naikunde galduen soñean zabiltzan anima! Bekatuz illa zaude zu zere Jaunaren begietan; ta, sulezeko obi galduan gelditu nai ezpadezu zuk, geldi zaitzez emen bertan gaur, ta beti, zere Jesusen deiak aditzeko. Egizu zuk ziñez negar, oraindano zere erakeriez. Eskura izkitzu zere pasione asaldu galgarriak. Jaiki zaitzez lenbaitlen zere bekatuaren oatzetik; eta zoaz, zere Ama on Eliza billagarrira; an negar damuzko, ta Konfesione zuzeneko ur ederrez zere burua, bear den eran, garbitzera, gero zuzen egiteko, gure Jaungoiko maitagarriak manatzen dituen gauza guziak, gurutze-pean, ta nekez beterik ibilliko bazara ere, emen biziko zaran zere denboran. Jesus orretan zuri laguntzeko dago; ta lagunduko dizu, bai, zuk ala nai dezula, zere azken-orduraño. Ala gerta dedilla, bada; bai arren, bai!

("Jesusen Amore-Nekeei dagozten zenbait Otoitzgai", Tolosa, 1904, II, 271-273)

.- JUAN ANTONIO UBILLOS -.

(Amasa, 1707 - Arantzazu, 1789)

Frantziskotarra. Teologia ta Filosofia-Maixu (ba ditu iru liburu andi, latinez egiñak, Scoto-ren Filosofiari buruz...). Euskeraz liburutxu bat haiño ez eban egin: "KRISTAU DOKTRIN BERRI-EKARLEA...", Tolosa, 1785 (gerora, beste bi aldiz argitaldua izan da): Fleury frantsezaren liburu baten itzulpena da, edo obeto esateko, euskerara aldatze bat... "Nolako euskera?... Ubilos ezta idazlo garai oietakoa. Ezta Axular baten edo Etcheberry baten diña. Baño alare idazle ona da... Ubilosen euskera orri-izkeran sendo tinkatua dago. Erri-izkeraduna artzen. Eta alaxe, nola-alako "Gipuzkera osotuan" idatzi zula esan genazake. Bai bait-daki bizkaieratik, baita napparrena ta lapurdiera ta beste Bidasoaz aruneko euskalkietatik zerbait artzen ere... " (K. Iturria, "Aita Juan Antonio Ubillos, euskal-idazlea", EUZKO GOGOIA, 1956, Ep.-Jor., 89-90). Esaera jatorretan eta aditz sintetikoan be aberastasun andia agertzen dau..

AZKEN-JUIZIOA

- Jesukristo zetuan atsedeten badago ere, ezta orratik bein ere guzaz aztutzen, beti gauzka bere gogoan, beti ari da gure alde- ra, eta ark egin zituan irabaziakgatik artzen ditugu, Jainkoak egiten dizkigun gra- ziaz, faboreak, mesedeak ta ontarte guziak.

Bera da, bere Aita gugatik erregutzen duan Apaiz nausia, arekin gure bitartekoa. eta bein ere gelditu gabe, bein gurutzearen gainean egin zion Sakrifizio edo doai eskaiña, beti agertzen dioua. Begira dagoku zerutik eta zaitzen ta gobernatzen du bere Eleiza, Arzai Erakusle eta beste Eleizgizonen bitartez, oei bere graziarekin laguntzen diela.

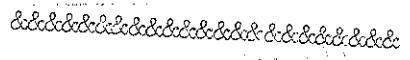
"Andik etorrriko da biziak eta illak juzgatzera". Noizbait bukatu bearra da, ege- rrian dagoan mundu au; eta orduan suak erreko du agiri dan "guzia". Eguzkiak eta illargiak galduko due eren argia, izarrak erorriko dira zerutik, emengo gauz guziak irabiatuko dira ta ibiliko dira, batzuek gora, besteak bera, batek alde batera, bes- teak bestera, joko due aingeruak tronpetaren soñua, alde guzietatik baturaziko di- tue ilak, biztuko dira ock, ta irtengo dira obietatik.

Orduan jetsiko da zerutik Jesukristo odeien gainean, aal podore (sic) ta Sober- randiz beterik. Onak ifiniraziko ditu bere eskuiko aldean, ta gaiztoak eskerrekoan. Nori berea emateko guziaz artuko dizte eren bizitzako kontuak. Onak eramengo ditu zerura, ta gaiztoak ondatuko ditu infernuko su-leizean. Eztaki iñork, Juizio edo kontu artze au noiz izango dan; baiña gauza jakiña da, izaten danean, ikara-ikara utziko duala mundua guzia.

Galdeak eta eranzuak

- G.- Jesukristok zeruan dagoala, kontu egiten dio bere Eleizari?
- E.- Bai, andik ere zaitzen ta gobernatzen du bere Arzai, mezemaille edo Sazerdo- /teen bitartez.
- G.- Ta Jesukristo bera Sazerdotea da?
- E.- Bai: da gugatik beti bere Aitari eske ta eske dagokan Apaiz edo Sazerdote nau- sia.
- G.- Ta orretarako zer Sakrifizio eskeintzen dio bere Aitari, edo zer present egiten dio? E.- Gurutzearen gainean egin zion ura bera..

("KRISTAU DOKTRIN BERRI-EKARLEA...", Bilbon, 1897, 120-121 orr.)

----- José Ignacio G E R R I K O -----

(Segura, 1740 - Mutiloa, 1824)

Abadea. Gazterik, Madrillen egin zituzan Filofofia ta Teologiako ikasketak; gero, abade egin ondoren, Mutiloan egon zan beti: argia, jakintsua, izlari bikaiña, euskalzale sutsua. Astete ren dotriña erriari azalduteko, bere "Kristau Doktriña Guztiaren Esplikazioaren Sayakera" liburua (4 tomotan) egin eban; baiña ezin argitaratu izan eban, bera bizi zala: ainbeste eragozpen jarri eutsoezan alde gustietatik. Izkuntzaren maixu bat dogu: bai aditza erabiltzen, bai itz jatorretan, bai esaera ederretan... Bear bada, "mordoilloegia" iruditzen jaku gaur... Bere liburua "itaun-erantzun"-etan zatitzen ditu.

(JAUNGOIKOA ZER DAN)

G.- (Galdera): " Baña ori zeago eta klaruago aditzera ematen ezpadigu, zer esan nai duen eziñ ezagutuko degu", diozuela deritzot."; Zer esan nai du berez dajak?", galdetuko didazue.

- Esan nai du, eztala beste gauzarik batere, eta eztala izan iñoiz ere berez dajak, Jaungoikoa bakarrik baizik. Eta ala Jaungoikoa bakarrik dala betikoa: berez beti bizi izan dana: iñori ezer ere iñoiz ere zor izan eztona: eta kontrara, kreatura guziak, ala andiak, nola txikiak, nola bizikorak, nola bizirik eztuenak: Zerua bera, Aingeru guziak: Eguzkia, Illargia, Izarrak: eta lurra, eta Itxasoak: gizonak, emakumeak, abere, eta egazti mota guziak: arbolak, eta landara mota guziak; hitz batean, mundu guzia, eta goyen eta bean ikusten diran gauza guziak, eztirala berez, eztuela berezko izaterik: diran guzia, eta duen guzia, besteri (au da, ezerezetik sortu edo egin dituanari) zor diobela: denora batean ezertxo ere etzirala, eta sortu dituanak konservatuko, edo iraupena emango ezpalie, ezer ezera biurtuko liratekeala: eta orra zein diferentzia miragarria dagoan Jaungoikoaren eta kreaturen artean.

G.- " Eta Kreadorearen eta kreaturaen artean dagoan diferentzia orretatik, zer ateratzen da?"

1º) Jaungoikoak duela berezko betiko izate bat neurririk, kaburik, mugarik, eta bazterrik eztuena; eta kreatura guziak duela, oraiñago eman zayen izate guztiz berri eta labur bat, Jaungoikoaren betiko eja kabu bageko izatearen aldean.

2º) Ateratzen da, Jaungoikoa dala neurri bageko, perfekzio, goratasun, eta aunditasun guziak beregan daukana: eta orien aldean kreatura guziak dituen perfekzioak, doayak, virtuteak, eta ventaja guziak utsa bezela dirala, eta orietan sartzen dirala: Jesu-Kristoren gizatasun edo Humanidade guztiz Santuarenak, Mari Virjiña Santisimarenak, Aingeru ta Santu guzienak ere ezer ez bezela dirala: bada oriek badue bere muga: eta Jaungoikoarenak mugarik batere ezte.

3º) Ateratzen da, kreatura guziak duen izate guzia, eta dituen prenda guziak, ala naturalak, nola naturalezaz gañekoak edo graziazkoak, Jaungoikoak emanak dituen ezker, orien perfekzio guziak (nola indarra, jakinduria, Santutasuna, edertasuna, gozotasuna), eta beste doai guziak, Jaungoikoagan arkitzen dirala, guzien iturburu eta jabeagan bezela: baiña ez kreaturaetan dauden neurriarekin eta faltarekin, baizik batere neurri bage eta kabu bage: eta ala Jaungoikoak du kaburik eztuen ontasuna, guziasuna, edertasuna, Santutasuna, Misericordia, Justizia, betikotasuna, Zoriontasuna, eta ezin kontatu ditezken aunditasun guziak, batere falta bage, eta neurri bage.

4º) Eta orregatik eziñ iñola ere Aingeru guzien eta gizonik jakintsuen guzien adimentuak iritsi ditezke Jaungoikoaren izate edo anditasun soberanoa osoro ezagutzera. Bada kreatura guzien adimentuak, izan al ditezkeen argituenak ere, badue bere neurria, eta bere kabua: eta Jaungoikoaren izateak, eta aren perfekzioak eta anditasunak, eztue kaburik: eta ala Jaungoikoak berak bakarrik osoro, edo bera dan bezela, bere izatea ezagutzen du.

Ara nola itxaso zabala gizonak ikusi arren, aren ondarra eta aren baster guziak ezin ikusi eta ezagutu ditu: orobat, ez bakarrik Lurrean, baita Zeruan ere Jaungoikoa aurpegiz aurpegi ikusi arren, Zerutarrak erak ere, Jaungoikoaren ondo bageko eta baster bageko izate guzia, edo Jaungoikoaren esenzia edo naturaleza eziñ osoro, edo dan añeraño, ezagutu lezake.

Eta argatik dio Eskritura Santuak Jaungoikoa dagola Kerubiñen gañean, ara ze Zeruko Aingerurik jakintsuenak ere eziñ iritsi diralako Jaungoikoa osoro, berez dan bezela, ezagutzera.

Eta orobat dio, Moisesek berrogei egunean Jaungoikoarekin hitz egin, eta bera-gandik legea eskribiturik artu zuela, baña lañapean, odeipean zegoala, zerren ezin osoro eta argiro iritsi zitekean, Jaungoikoaren izatea berez dan bezela osoro ezagutzera: eta ori bera esan nai du San Pablo Apostoluak, dionean, Jaungoikoa dagoala ezin osoro ikusi ditekera argitasun batean.

Eta orren antz gutxi bat Eguzkiagan daukagu: ¿Zer gauza argiagorik Eguzkia bañe? Eta ala ere gure begiak eziñ ondo begiratu diove, eta eziñ osoro ikusi due, argitasun andiegia daukalako.

Humillatu gaitezen bada, N.K., gure adimentuaren laburtasunaz, eta gure Jaungoikoaren izatearen kabugabetasunaz, adimentu guziak ezagutu al-baño kabu bagekoa dala kargu egiñik: eta orixe da, gure Jaungoikoa mundu onetan ondoena ezagutzeko modua.

Eta ala, ez bakarrik da Jaungoikoa esan eta pensatu alditekean gauzarik exzelenteana, edo gorena, eta miragarriena; baita ere, esan eta pensatu al-baño fin bage edo kabu bage exzelenteagoa, goragoa, eta miragarriagoa. Eta argatik du kabu bageko amaria, errespetoa eta erreverenzia, bera danagatik merezi duena: eta gure arima, bera Zeruan ikustearekin, gañez egiteraño asetzeko edo osoro kontentatzeko bakarrik gai dana: bada gure biotzeko deseo guziak eziñ ase eta kontentatu litezke, Jaungoikoagan bakarrik arkitzen dan betiko eta kabu bageko zoriona edo Gloria gozatuaz baizik: ala baña Jaungoikoaren Magestadeak, gure bearrik ezertako ezpazuen ere, beretako egin nai izan gaitu: au, da, bera emen ezagutzeko, biotz guztitik amatzeko, eta servitzeko; eta gero Zeruko Erreinuari beti beti bera argiro ikusteko, bera alabatzeko, beramatzeko, eta kaburik izango eztuen zori onaz edo bere Gloriaz guk ere gozatzeko.

(Lenengo Liburua edo Tomas, Tolosa 1858, pp. 47-49)

~~~~~

(AGIRRE ASTEASU koarena: 13 -garren orrialdetik dator)

Begira, nere Kristabak, zer ekuskaria gisa onetan, legorrean ta egunaz, gizonak ekustea igari! Farra egiten dezu, Kristaua, ipui au aditzean, baña atozea: etzatzu zuri onenbeste gertatu? Atozea: etzera iñoiz bide orietan erauntzi, oira zuazelako ustean? Etzera aritz edo gaztañakin borroka asi, gizonen batzuk diralako ustean? Etzera deadarka ta ujuz ibilli, lorretan bazenbiltza bezala? Ay! nere Kristau onak! Oek, ta beste leku onetatik ezin adierazi nitzakean gauz asko ekusi dituzue zerok, edo gutxienean aditu...

(ERAKUSALDIAK, t. III, 376- 377)

~~~~~

• JUAN BAUTISTA A GUIRRE •

(Asteasu, 1742-1823)

"Asteasu'ko Erretore Juan B. Agirre'k anima gauzetan ederki ari izan zuen euskera. Moral-gaia oso osorik latinetik euskerara zuen, ta Eliz-gauzetan bere-tan ere euskeraren landa zabaldu zigun. Idaztankera argia, izkera erraza, gar-bia, irakurriago ta maitagarriago dena. Euskeraz ere ikasia zen eta laphurta-rren jario apurra duela emaiten du: argitasunean beintzat bai." (ORIXE)

Liburuak: 1) "Konfesioko eta Komunioko Sakramentuen gañean ERAKUSALDIAK...", 1803 : kristiñau-dotriñaren azalpen luzea (400 orrialde);

2) "ERAKUSALDIAK", iru liburutan: a) Sakramentuen; b) Jaungoikoa-ren Legeko Amar Aginteen; c) "Jesukristo eta Birjiña txit Santaren Misterio-en, eta beste zenbait gauzen gañean...": bera il da gero argitaratu zan, Tolosa-n, 1850-gñean. Domeketan egiten zituan Sermoiak dira. Orregatik, ez joan orra eder billa, baiña Gipuzkoako euskera ikastekotan, nun maixu oberik?

"... sin duda, uno de los grandes maestros de la lengua. Bajo este aspecto sus obras son de un valor inapreciable... Es tal vez el mejor escritor guipuzcoano de la época antigua, o sea, anterior a 1880. Su lenguaje es castizo, natural, siempre es maestro en expresar toda clase de ideas y conceptos de una manera auténticamente vasca..." (L. Villasante, HLIV, p. 220, n. 250).

Orduko oitura ta pentsakera ezagututeko be egoki-egokiak dira liburuok.

IRU PIZTUERA-MOTA: " Iru piztuera-motaren berriak ematen dizkigu Eskritura Santak.

Piztuera bata da Jesu-Kristorena, eta ekusi degu nolakoa izan zan au, eta onen antzekoa izan bear lukeala gure animen piztuerak ere. Baña asko ote dira Pazkoazko dembora onetan Jesusen antzera piztutzen diranak? Asko ote dira bekaturako illak bezala geratu diranak? Asko ote dira batayoko egunean emandako itzak gorde nai dituenak? Asko ote dira bekatuaren obia betiko utzi nai duenak, eta bizitza onean irauteko neurri egokiak artu nai dituenak? Ez noaski.

Eskritura Santak dakarren beste piztuera-mota da Lazaroena. Ill zan Lazaro, eta obian usteldurik, edo usteltzen arkitzen zan. Piztu zuan Jesu-Kristok egiaz, baña ez betiko, baizik gero iltzeko. Era onetan piztutzen dira ez gutxi Pazkoako demboran. Aditzen ditue, fedeak erakusten dizkigun egia izugarriak: ezagutzen due, beren bizitza gaiztoarekin galdu duela Jaunaren adiskidetasun eta grazia, eta arkitzen dirala beti betiko su eta garren artera erortzeko zorian. Asitzen dira bekatutik irteteko neurriak artzen, eta damuz eta negarrez biurtzen dira beren Aita Zeru-koagana. Orra esaten dio orduan onelako bekatariari:

- " Piztu zera, sendatua zaude; ez geiago bekatu-rik egin: "Noli amplius peccare".

Baña zer gertatzen da? Garizuman lo bezala zeuden gura eta griña txarrak asitzen dira Pazkoa ondoan esnatzen: badabil bekataria beldur gutxirekin, eta arkitzen ditu milla perill leneko bekatuetara biurtzeko: perillak etxean, perillak auzoan, perillak bideetan, eta perillan lagun artean: iltzen, edo oztutzen zaizka bizitza onari jarraitzeko egin zituan asmo andiak, eta ez dauka sarritan Sakramentuak artzeko gogorik. Atzenean biurtzen da bekatara: eta bear bada len baño ere gaizkiago bizi da, eta amilka dijoa infernura: "Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus". Ala esaten digu Jesu-Kristok bekatuaren berrizkaturaren gañean.

Eskritura Santak dakarren irugarren piztuera-mota da Samuelena. Saul Erregearen kontra altxa ziran Filisteak, eta prest arkitzen ziran gudan edo pelean asitzeko.

Elusi zituan Saulek, eta izutu zan. Jakin nai zukean zer egin bear zuan estutasun artan, eta galdetu zion Apaizai eta Profetai; baña ordurako aserretua zedukan Jauna, eta etzion erantzun nai izan, ez Apaizen, ez Profeten bidez. Bere adiskide andia izan zuan Samuel Profeta, baña ill zan au. Estu zan Saul, eta billatu zuan andre aziti, edo sorgintzat zeukeena, eta erregutu zion piztu zegiola Samuel. Agertu zan Samuel, eta aditzera eman zion, zeñ gaizki irtengo zan gerra artan.

Etzan Samuel egiaz piztu, geyenak erakusten duenez, baizik aren animak artu zuan beraren gorputzaren antz eta iduria, Jaunak ala nai izanik, ez aztiaren alegiñaz. Itz batean, Samuelen piztuera etzan egiazkoa, baizik iduri utsa. Eta onelakoak izan oi dira Kristaurik geyenen piztuerak Pazkoa-demboran, iduri utsak. Sarritan negar egiten due askok garizuman: bear bada berritzen ditue konfesioak, eta dioe "ez geyago, ez pekaturik".

Edozeñek uste izan dezake, bekatarik oek piztu dirala egiaz bekatuen obitik; eta alaere gutxi dira onela piztutzen diranak. ¿Zergatik au? Zeren biotzik ez duen betiko uzteko bekatuaren bideak, etxeak, eta lagunak: zeren biotzik ez duen urratzeko beren oitura gaiztoak, lagun urkoari berea emateko, eta obra onai jarraitzeko. Orrengatik onelako bekatarien negarrak izan oi dira antzuak, eta obretan agertzen ez diranak. Ez ote gera noizbait bekatuaren obitik irtengo?

Nere Kristaua, ez gaitezen engañatu: piztu gaitezen Jesu-Kristorekin, ez nolana, baizik egiaz piztu gaitezen, eta jarraitu degiologun bizitz eder bati. Piztu bazerate Jesu-Kristorekin, billa itzatzue Zeruko ondasun, eta atsegin-kontetuak, esaten digu S. Paulok: "Si consurrexistis cum Chto., quae sursum sunt quaerite" (Ad Colosens. c. 3). Onela iritsiko degu betiko bizitza doatsua. Amen.

(ERAKUSALDIAK, t.III, 12 -14)

ADARBAKOITZAREN IPUIA: "Gure Jaun Jaungoikoak egin zituan gauza guztiak, gizona ez besteak, beren sortzetik asi ta beñere nekatu gabe ari dira bakoitza bere fiñari dagokan egitekoan. Eguzkia, illargia, izarrak, lurra, sua, uura, aizea, ta beste gauza guztiak gau ta egun egiten due, ta munduak dirauen artean egingo due beren Egille Andiak eman zion lana.

Ta gauz arritzekoa! Zentzurik ez duen gauzak aifñ leyalki ta zuzen beren fiñari jarraitzen dioe: ta izanik gizona, bere Jaun Jaungoikoak adimentuaren argitasunuez edertu ta apindu zuan gauza: gizona alaere da bere Egille Andiaz aztu, ta zertarako egiña dan ongi begiratu-gabe, egunak, asteak, urteak ezer-ezaren, edo munduko aukeria, ta atsegin zirtzilla ta lausoen ondoren igarotzen dituana: txit gutxi dira, ala baña, gizonen artean, beren fin goi ta andiari kontuz jarraitzen dioenak. Gizonaren eskergabekeria itsusi au aditzera ematen du gizon birtutetsu batek ipui onekin:

Usatu zion bein, gizon bidez zihoan bati, Unicornio edo Adarbakoitza deritzan animalia aserre batek. Ekin zion bidezkoak lasterrari, baña alaere Adarbakoitzak dembora gutxiren barrumban atxitzeko zorian jarraituko zion. Estu ta larri zan bidezko gajoa, ta bere estutasunaregin salto egin zuan bide ondoan ekusi zuan leize izugarri batera, ta an beera zihoala eldu zion leizearen alde batetik zegoan lertxun baten adarrari, ta peratu zan aldean itxikirik.

Begiratzan du goera, ta an zegoan Adarbakoitz aseeera, noiz igoko dan zai. Begiratzan du beera, ta ekusten du dragoitzar izugarri bat aca zabaldurik, beera erortzen dan puntuan irintsitzeko txintrillik dagoan gizon tristea. Begiratzan du lertxunaren sustrayera, ta ekusten ditu bi sagu, txuria bata, beltza bestea, sustraya gutxika janaz ari dirala.

Zer pena, zer kezka ta naigabeak etruan gizon au inguratuko, bere burua era onetan ekustean? Ala gertatiko zala uste izan zitekean, baña engañatzen gera. Gure bi-

dezkoa perill ain andian zegoalarik, arkitzen zan, alaere, kezka ta ardurarik batera gabe, lertxunaren orrietatik erortzen ziran ezetasun goiso baten tantoai aoa zabaldurik.

Ez da zentzungabekeria eskargea? Gizon bat, alde guzietatik perillen artean inguraturua: goyen Adarbakoitza aren zai; bean dragoitzarra, eztarria zabaldurik, gizon onen begira; lertxun medar baten adar txarretik itxikirik leizean ondatzeko zori zorian; ta lertxunaren süstrayari gau ta egun janaz ari zaizkala bi saguak! Ta tranzte onen estuan gure gizona arkitzen da lertxun-ostotatik erortzen zaizkan tanto goisoai aoa zabaldurik, eta txoraturik! O itsumen izugarria!

Ongi, Kristaua: ta ipui onek zer aditzera ematen digu, ezpada gurekin egun oro gertatzen dana? Bidez dijoan gizona da jayo dan gizon ta emakumea. Adarbakoitza edo unicornioa da, gure sortzetik asi ta beti orpoz orpo darraikigun eriotza. Leize da mundu galdu au, ta leize onetan sarturik gizona itxikirik arkitzen da, edo txintxilik lertxun baten, edo bizitzaren adar mee batetik. Gure bizitzari beti ari zaizka puska kenduaz bi sagu, txuria bata, beltza bestea, au da, gaua ta eguna, ta beera begiratzen badegu ekusten degu dragoi bat, edo infernua, bere eztarritzar izugarria zabaldurik, gu irintsi nairik. Ta alaere gu bizi gera lertxunaren orrietatik, edo gure bizitzaren ostotatik, erortzen diran zembat tanto goisori aoa zabaldurik, txoraturik, ta arkitzen geran perill andiari begiratzen ez diogula, ta zertarako gure Egille on maitagarriak emen ipiñi gaituen aztuak. Ez ote gera, nere Kristauak, noizbait noizbait zentzatuko? ...

(ERAKUSALDIAK, III, 248-250)

EDANAREN ONDOREN GAISTO EDO KALTEAK : "Edanerako makurtasunetik jayotzen dan 5-garren ondoren gaisto edo kaltea da, guzien farragarri, edo obeto esateko, guzien lotsagarri egitea; edanak eragiten ditu, alabaña, ta erasaten gauza lotsagarriak. Argatik Konzilio batean esaten da: orditzea Kristabarentzat gauz itsusi ta lotsagarria dala. "Ebrietas dedecus est cuique Chitano"(Conc. Aquisg.).

Noe, Eskritura Santak esaten digunaz batean, zan Jaunaren adiskide andia, bere adiñagatik, bere bizitza ta oitura onagatik gizon guziz beneragarria: sei eun urte urarekin igaro ondoan ipiñi zuan mastia, egin zuan ardoa, ta uura bezala zalako ustean, edan zuan bear baño geyago, ta galdu zuan bere ezaguera. Edanaren kontua: sei eun urtean ain beneragarria izan zan gizona jartzen da guzia erauntzirik, agerturik, ta lotsatzeko eran, ta bere umeetatik batzuek iseka egiten dioela. Emendik etorri zan gero Noeren aserrea bere ume lotsagabe oen kontra; emendik ume oek, ta oen jatorria madarikatua izatea. Noe gizon ain beneragarriarekin au edanak egin zuanean, zer egingo ez du berenez ariñak, zentzu gutxikoak, edo Jaunaren beldur gutxikoak diranakin?

Agrigento deritzan leku batean jarri ziran egun batean edaten mariñel batzuek: edaten due galanki, ta edaten due arrapatzeraño. Edanak eman oi dituan iduripenakin iduritzen zate itsasoan daudela, ta ontzia galtzeko perillean dabillega: etxea zebillen alabaña aen buruan azpikoz goora irauliaz: iduripen onekin asitzen dira ontziari karga gutxitzen: artzen ditue oiak, botatzen ditue leyotik bera: artzen ditue koltxak, botatzen ditue: artzen ditue kutxak, an dijoaz oek-ere.

Etzan, alaere, ontzia geratzen bere iraultzeko mugimentuan; guzia zegoan, alabaña, mariñelen buruko zorabian. Zer egiten due? Etsirik ontziaren galtzeaz, erauntzitzen dira guziak, ta larrugorrian jarririk ateratzen dira egunaren erdian, edo beintzat argitan, igari itsasoan bazeuden bezala.

(10-garren orrialdean jarraitzen dau)

- JUAN ANTONIO M O G E L URKIZA -.

(Eibar, 1745 - Markina Xemein, 1804)

Abadea, Markiña'ko Cura jauna. Mediku baten semea. Jakituna bera, ta orduko jakitun askorekin artu-emon estuak izan zituana (Humboldt, Añibarro, Vargas Ponce, Astarloa...). Abade lez, zintzoa ta jangoikotiarra. Euskaltzale sutsua. "PERU ABARKA"-ren egillea izateari zor deutso Mogel'ek bere osperik andiena, baiña ba ditu beste liburu batzuk be; bere loba bi be - Juan Jose ta Bizenta Mogel, beronek eskolatu zituzan eta euskal-arlorra bultzatu...

"Mogel ezagutzeko, bere idaz-lanetan zear barruratu bear da, eta zenbat eta geiago sakondu, ainbat ete maiteago dugu... Mogel'en ezilkortasunezko lana, literaturan dago. Euskal idazle klasikoetariko bat dugu. Euskeraren batasunakin ta edertasunakin asko arduratu zan, eta euskalkirik geienak ezagutzem zituan, naiz eta ongien ezagutzen zuana eta geien landu zuana bizkaiera izan. Arritzen gaituana da bere gipuzkoerazko euskalki zoliak. Nunbait asko irakurri zuan kiputzez..." (Juan San Martin, "MOGEL"- Bere bizitza ta lanak, Zarautz, 1959). Idaztankera: euskera garbi, txairo ta joria bera; noizik beiñean egi-ten ditu uts batzuk be joskeran, baiña orduko garairako ezin geiago eskatu...

IDAZ-LANAK (gipuzkeraz): 1) "Konfesio ta Komunioko Sakramentuen gañean ERAKASTEAK", Pamplona, 1800, 255 pp.; 2) "Versiones Bascongadas de varias arengas y oraciones selectas de los mejores autores latinos...", Tolosa, 1802; 3) "Nomenclatura de las voces gipuzcoanas, sus correspondientes vizcainas y castellanas, para que se puedan entender ambos dialectos" (bizkaitarrai gipuzkera erakusteko): idaztiño labur-laburra; 4) "Peru Abarka": 6'garren alkarizketan, Gipuzkoa ta Laphurdi'ko euskera be sartzen dau...

(EUSKERA, NORENTZAT?):- "Egia esan bear bada, Euskal errietako Apaiz, Fraile, ta Anima-zai guziek esan dezakegu bidaldu edo artuak gerala berri on animaren gañekoak emateko, ez Erregei beren Jauregietan, ez Andiki goratu, edo Jaun urre-zillarra ugari darabiltenai, ez jakituria lurrekoz beren us-tez beterik dauden gizon arrotzarrai, ta bai nekezale, beargin, atxurlari, olagizon, ikazkin, emakume gorula, eula, jostun, ta onelako jende mé ta bekokiko izerdi larriarekin ogia billatu bear duteenai. Ez degu Pablo Apostoluak bezela agertu bear Athenasko Bilkui ta Erakastegian, eranzuteko jakitun gaizto-asmariari beren galdetze guzietara. Agertu bear degu enzula biotz oneko ta samur errazen aurrera; zeintzuek enzungo gaituzten geienez ao ta biotz zabalekin, ta beti issillik. "Evangelizare pauperibus missit me Dominus".

Orain bada, nolako erakaste edo doktrina eman bear zaie onelako jende argi laburrekoai? "Aurtxoak ogi eske zeuden", dio Espiritu Santuak, "ta etzan norik puska ziezaten". Aurtxo txit indar gabeai ematen badiezu ogi oso ta azaltsua, illko ditu goseak beste jan gabe. Ezingo dute gaissoak ebaki ez gañibetarekin, ez eskuarekin, ez ortzekin, ogia gogorra dalako, ta berak indarrik ez dutelako. Berriz, zeatzen, puskatzen ta apurtzen badiezu, ekingo die, aseko dute gosea, ta biziko dira.

Ala bada, gure euskal-errietako gizon ta andra, neskatx ta mutillik geien geienak dira, jakituriaren aldetik, aurtxoak bezela, ta eman bear diegu animako ogia zeatu ta puskatuta...."

("Konfesioko... ERAKASTEAK" - ITZ-AURREKOA, IV-V)

(EUSKERAZKO LIFURUAK, ZERTARAKO?):- "... baña idukirik Sazerdote edo Eliz gizon erakaslak liburu asko ta ugari erdaraz, zertako dute euskerazko au? Berak biurtuko dituzte erderatik euskerara."

- Ala dirudi; ordea, ez da alperra nere nekea. Badira Eliz gizon asko, Apaiz egin berrian txit atzeraak daudenak euskaraz itzegiten, ta guziz Elizan. Apurtzen detuzte beren buruak Sermoi bat euskeratu ezinik. Nola erdalerrietatik etortzen diran, urteren batzuek igarorik Eliz gauzak ikasten, ta aztu zaien asko len zekiten itzkera Amaren bularretik zekartena, ez da esatekoa zenbat gaiztasun ta atzerapen arkitzen duten euskera itz egiten Eliz gauzetan. Ez da berdin oen gañean bear bezela itzegitea agirian, ta bestolako gauzeetan.

Gure gizon ta andra baserritakoak txit eduki, ta bear bada iñork ez bezela, itzegiten dure berai dagozkien gauza askotan. Ordea, ez lukee jakingo nola zuzendu itzkerak, gauza goratu ta bere gañetikoetan.

Au onela izanik, liburu euskarazkoak ez dira alperrak, ta bai mesede andikoak Eliz-gizon askorentzat ere. Erakurriaz ikasiko dute nola esaten dan euskaraz berak etzekitena. Oituko ere dira erraz erakurtera, zeren gauza lotsagarria da ekustea asko, arrazago erakurten Franzes ta Ingles liburuak oen itzkerak aitu edo jakin gabe, jatorriz dakarten euskera ondo dakitena baño. Zerk egiten dau au? Ekandu edo oitu ez diralako euskarazko liburuak erakurtera.

Badira, bai, animen kargua daukaten artean ere, ain ikarakor, edo beldurtiak, non da ezin azartu diran buruz sermoi bat egiten, ta zenbat kalte emendik? Baleuzke Liburu egokiak erdalduak bezela, erakurriko luke Elizaan, joango litzake beldurra geldiro, ta egingo lirake gero buruz ta itzbizian erakastera.(...)

"Badira euskarazko liburuak", esango didate. Aitor det, ta euskaldun guziak eman bear dizte esker andiak onetan jardun duten animazaleak izan diran gizonai. Gora-bera guzien artean ez dira aztu euskal errietan Cardaberaz ta Mendibururen izen onak. Au ezagutu zuten bai Napar ta Giputzak; ura, oek ta Bizkaitarrak, Arabar ta Naparrek. Zabaldu zuten al izan zuten artean aoz misio santuetan Jangoikoaren itzaren azia, artu ere bai frutu gozoak. Beren anima gosea etzan onenbestean gelditu; iraunkorrago izan zidin frutua, izkribitu zituzten deboziozko liburuak..."

(IBID., VII-IX)

(EUSKERA MORDOILLOA):- " Beste batzuek dituzu, premia gabe ta animen kalte andiarekin, euskara guzia galtzen duteenak, bein euskera, bein latíñera, guzia baraustu ta zikindua. Gutxik daki bere jaieterriko euskeraren erdia, ta alpertzen, nagitzen, ta lotsatzen ere dira ikasten ta galdetzen; ta gero gaitzki esaka dabilta, garbiro euskera egiten duteenak gatik. Begitantzen zaie nekazari euskera baño ezdakitenak, aditu bear dituzteela erdera euskeratuak. Euskerak daukanean itz ederrak, guzien aotetan dabiltzanak, zertako da erdera mordollo jardutea Erakastegi santuan? Euskaldun garbiak, zer aituko du, esaten bazaio Seme "Unigenitua", "Aita Omnipotentea", Espiritu Santu "Vivificadorea", gauza "necesarioak", ta ezin esan beste itz onelako?

Ala bada, ebilli bear da bide erditik, gelegiaz edo gutxiegiuz utsik egin ez dezagun..." (IBID. XII-XIII)

(CARDABERAZ ETA MENDIBURUREN IZKERAK):- "Uste det, berriz, liburu onetako euskera izango dala aditua Giputz guzian, Bizkaiko erri askotan, ta Naparroa geienean. Cardaberaz liburuak aditzen errazagoak dira (Jarraitzeko)

Euskal errietan Mendibururenak baño. Onak itz asko artu ditu Napar euskeratik, ta nola urruti dauden bata besteagandik Naparroa ta Bizkaia, ez ala Giputzak (bada oek erdian daude), errazago egiten zaie Bizkaitarrai aditzea Cardaberasen itzkera giputz utsezkoa, Mendibururen giputz-naparra baño. Au ez da esatea, Mendibururen euskera ederra ez dala; da egiaz, ta itzak garbiago ta euskeratsuagoak Cardaberasen libruetakoak baño; ala ere, onenak leku zabalagoan aditzen dira, esan dedan arrazoi gatik. Nik ere oni jarraitu diot, alegiñez, arrazoi beragatik.

(ZEIN OBEA: BIZKAI'ko EUSKERA ALA GIPUTZENA?):- "Bada atsekabe ematen didan beste gauza bat, au da enzutea Euskaldunak gaitzki esaten, ta auzitan bezela batzuek besteakin.

Giputzak enzuten dutenean Bizkaitarren itzkera, berala abiatzen dira esaten: "au dek euskera zatar, astun, ta gogaitkarria. Nork enzun, belarriak estaldu gabe?"

Bizkaitar askok (ez erri guzietakoak) esango dizute giputzak dirala "labañak beren itzkeran, emakumen mingain zorrotzentzat ona dala, Biskaikoa gizontsuagoa". Asiatzen dira kiñu ta siñuka; oek arpegian ematen die aiei "nion, zion, diot", ta ala beste epai moldeakin. Aiek, berriz, Bizkaitarrai, "deutsat, neutsan, zeuntsan, esan juan, ez dok, bai dok" ta onela beste itz askotan.

Euskaldun maiteak, zertako dira itz-auzi oek? Zer esango digute erdaldunak, errietan ta siñuka bagabiltza alkarren artean?

Gure euskera gauza ez dala. Aita Larramendi ta Cardaverasek, giputzak izanik, aitortzen zuten, etzekitela zein zah obeagoa: bakoitzak jarrai beza bere jaieterriko euskera; ordea, ez gaizkirik esan. Ez degu errikoiak, edo errikoanorean itxututak izan bear. Nik guziak dauzkat edertzat. Zati bat naiz giputza, ta beste zati bat bizkaitarra, ta baetara zerbait egin banaiz ere, gelago Bizkaiko euskerara, nere bizitzarik geiena emen igaro dedalako jendeai erakasten animako gauzaak. Libru berari ipintzea uste det Bizkaiko euskeran ere. Ez dakitenak uste dute Bizkai guzian esaten dala: "Ené, ara toroa plazaan manzania jaaten". Bilbotarren erdi endera erdi euskera daukate Bizkai guziko euskeratzat. Ez da, ordea, ala.

Eztitsuagoak dira giputzen itzak, baña itzen euskeratasun, garbitasun, ta euskera legeen aldetik, ez dio ezer zor Bizkaikoak; ta Cardaverasen iritzian, obeto gaudetzen dira euskeraren regla edo zuzen bideak Bizkaiian, Giputzean baño.

Dan bezela dala, O Euskaldun onak!, arzazute nere borondatea libru onetan.."

(IBID., XIII-XV)

~~~~~

... JUAN IGNACIO DE IZTUETA ...

(Zaldibia, 1767 - 1845)

"El primer seglar guipuzcoano que escribe libros en vascuence sobre temas profanos" (L. Michelena). DANTZARI trebea zan bera, ta baita dantzari taldeen irakasle ta eratzaille be; ez ori bakarrik, liburu bi be idatzi zituan dantzai buruz: "Gipuzkoako dantza gogoangarrien kondaira edo historia", 1824, eta "Euskal antziña-antziñako ta are lendabiziko etorkien dantza on iritzi pozkarri gaitzik gabekoen soñu gogoangarriak, beren itz neurtu edo bertsoekin", 1826: "la más preciosa fuente para conocer las antiguas danzas, sonos y otras diversiones del país" (L. Villasante).

Olerkari lez, "Kontxesiri" izeneko olerki sentikor ezaguna itxi deusku... Itz lau auxe idatzi eban: "Gipuzkoako Probintziaren Kondaira edo Historia", 1847: "... giputz-erriaren goraipamen edo apoloji bat, aurreneko letratik asi ta azkeneraifne. Egilleak giputz-zaletasunari ezin neurririk artu dio..." (Yon Etxaide, "Amasei seme Euskalerriko", III); es billatu liburu ontan historia zeatzik, baiña bai Iztueta-ren aldiko Gipuzkoa zer ta zelangoa zan...

Iztueta-ren euskera: Batzuetan, Aita Larramendi-ren Iztegiari jarraituz (hatez be, itzulpenetan), alako euskera illun, naastu, gatzbakoa darabil (Bizkai ta Lapurdi aldeko itzak be sartzen ba daki; baita leenagoko berba zarrakambe...); baiña, iztegiak baztertutrik, bere kontura idazten dauanean, orduan izkera jatorra, gozoa ta erri-usaifnezkoa da berak egiten dauana. "Idazle zahar geienak bezala, aditza ederki erabiltzen zun. Aditz bakuna edo sinteticoa, batez ere, oso aberats du... Tarteka-marteka, zan (etorri zan) erabilli bearrean, zatekean edo zakean erabilli oi du..." (Y. Etxaide).

Benetan txalogarria gure Iztueta, jatorri apaleko erri-gizon euskaltzale ta idazle sutsua...

ZEZEN-JOKO ARRIGARRI BAT AMEZKETAKO PLAZAN: "Baso abereakiko indarleietan ere, gañ-gañekoak dira Gipuzkoatarrak.

Amezketako plazan S. Bartolome arratsalde batean Erri-zezena jokutzen zebillela, esan zukean Ataungo etxejaun Arzelus deitzen zitzaionak, ezen, beraren Errian bazala emezortzi-urte bete bageko mutila, plazan zebillen zezen ari adarretatik itsatsirik buruaz lurra jo-erazoko ziona.

Erronka andi au zezen-jabearen belarrietara iritsi zanean, eman omen zion arpegi Arzelus jaunari, ta biak gizon prestu gisa egin omen zuten apustua bostna onza urre bigaramon arratsaldean, plaza berean, zezen arekin Arzelus-ek ifinten zeban mutillak jokatzeko.

Ordurako bazukean Arzelus jaunak entzuera, bazala beraren Errian mutila, "Amilleta" deitzen zaion etxe batean, basa-beiak ankatik eldu ta ardia bezala gelditutrik, eznea edan oi ziena, nai zeban guztian; baita ere, bestek ezin atzeman zituen sasi-bei ta idisko izuak, adarretatik oratu eta menderatu oi zituela.

Uste oso onetan apustua egin izan zeban bezala, bertatik joan zatekean gabaz Amilletara, mutilaren eske; eta beraren gurasoak esan omen zioten, ezik, etzala gabaz etxeratzen, neguko elurte andietan baizik; eta nola etzeban txabolarik eta etzanleku jakiñik ere, alper-alperrik irtetea zala beraren billa, alik eta eguna argitu artean.

Atera omen ziran, bada, goiz-alderontz mutilaren eske, beraren aita, anaia bat, eta Arzelus jauna. Oen ojuetara agertu omen zan, noizbaiten ere, baso illur batetik;

bañan ikusi zebanean Arzelus gizon arrotza, onen ondora ez omen zeban alderatu nai inñolako moduz ere. Gercenean ere, aítak eta anaiak ondo esanaren bidez limurtu omen zuten ekartea berentaronz, zer esan nai zioten aditzera; eta entzun zebanean Erri-zezen bat bear zebala menderatu Amezketako plazan, pozkidaturik, jarri zatekean gogoz joatera; zeñari, atsegintasun geiagorako, Arzelus'ek eskiñi omen zion, mendi artan zebillen beirik oberena erosirik emango ziola beretzako, baldin apustua irabazten bazeban.

Mutil gazte au guztiz omen zan ederra ta galanta, eta orduraño plaza inguruko lagun-artera beñere jatxi bagekoa. Beragatik jantzi modu onekorik ez omen zitzaion arkitzen, toki agiriko batera aurkeztuteko, eta demporarik nola etzegoen berriak egiteko, alabearrez Lazkaun omen zegoen egun aetan Vicario gizon lodi andiren bat; eta onen alkondara ta frakakin abarka mantarrak jantzi, eta beste soñekorik bage joan omen zan Amezketako plazara, apustua jokatzera.

Arzelus'ek eta zezen-jabeak jokurako bost onza urreak bertako Alkate jaunaren eskuetan ifinirik, izendatu ere omen zituzten itzal andiko gizon eldu biña, despitarik izaten bazan erabakitzalle.

Oiturazko argibide oek guziak bear bezala zuzendutakoan, atera omen zituzten zezena ta mutila plazara; hura, okulluan akulluarekin ziritatuaz, arras aserra-erazorik; eta au, jaten ondo eta edaten bere moduan emanik, alaitu ta pizkorturik txit.

Mutil au jaiotzetik omen zan itzegiten tatalea, eta zezenari ots-egiten omen zion plazaren goen-aldetxotik: "Atol, Atol."

Begira zeudenetako askok esaten omen zuten: "¡ Ai au mutilaren guri mardul eder galanta! ¡Negargarria da txit, zezen likits orren adarretan beraren gorputz liraña ikusi bearra!"

Zezena omen zebillen plazan bazter batetik bestera jira ta bira, eta mutila beti ere beragana alderatuaz, deitzen ziolarik bere izkera tatalean guztiz gogoz eta txit sarriro: "Atol onala, Atol."

Noizbait bear ta alakorik batean, zezena aserraturik arrabia bizian omen zijoakian erasotzera, eta kolpea emateko burua makurtzearekin batean, oratu omen zion adar bietatik irmeki. Lenengo abantadan zezenak altxatu omen zeban gora mutila, bañan onek, beera jatxitzean oñak lurrean ifini bezin prest, lepoa biurriturik, joerazo omen zion buruaz lurra, bein alde batera, eta gero bestera; eta lurrera botarik azpiratua zeukala, galdetzen omen zeban bere tatalean: "¿Egin bealioz geio?" Esango bazukean bezala: "¿Egin bear diot geiago?"

Bereala lau Erabakitzalleak plaza guztiarekin batean eman omen zioten apustua irabazitzat legez ta bidez Ataungo Amilletako mutil emezortzi urte bete bagekoari.

Apustu gogoangarria au jokutzen Amezketako plazan ikusi zuten gizon zarretako askori, nere gazte demporan entzun izan nioten gertakari au, emen ezarri dedan modu berperean... Izendatu dedan mutil Ataungo au, geroztik izan omen zan toreatzallerik oberenetakoa; zeña laurogei ta geiago urterekin ill zatekean ni jaio ezkeroztik." ("GIPUZCOACO PROVINCIAIAREN CONDAIRA EDO HISTORIA", Donostia, 1847, 247- 250)

EUSKALDUNAI, EUSKERAZ! : "Badakusku, bada, argiroki, Probinzia onetako jaiotar guztiak dirala Euskaldun garbiak, eta beretakorik txit gitxi erdaraz dakitenak. Beragatik gure Asaba ernaiak ifini izan zuten lege zuzen bidezkoa, ezen, Euskaraz ondo etzekien Apaizik ezin izan zitekeala Arima-zaintzalle Gipuzkoaren mugapeko Elizaetan. Arimen onerako jakintsuró ezarria dagoen lege bidezko au bera dago esanaz garbiró, Euskaraz bear zaiozkatela Gipuzkoatarrai adierazo, berai dagozkioten gauza guztiak... Isanik, bada, egia ziertoro au begien aurrean

--- AGUSTIN PASCUAL ITURRIAGA ---
(Hernani, 1778 -1851)

Abadea. Bere sorterrian bizi izan zan, gazteriaren maixu: 1818 g. urte-in-
guruan ikastetxe bat jarria eban: "Azkarra zan; zintzoa ta jakin-naia ere
bai. Atsegin aundia izaten zuan zer-edo-zer ikasteaz; aundiagoa berak zekia-
na erakustean. Ikasteko ta erakusteko jaioa zala zirudian, erakusteko batez
ere... Erreztasun onek esan-erazi zion bere ikasle argitsuenetako bati: Itu-
rriaga k, dakian baño ere geiago erakusten du" (G. Muxika).

Euskal-lanak: 1) "Fábulas y otras composiciones en verso bascongado, dia-
lecto guipuzcoano, con un diccionario vasco-castellano
de las voces que son diferentes en los diversos dialectos", edo IPUIAK, 1842:
bertsotan. Oneixek emon deutso famarik andiena. "Ez dirudite itzuliak, eus-
keran sortuak sortuak baino: euskerara ain egokiak daude gure baserritarren-
tzat... Bein eta berriz irakurri diteke Iturriaga aspertu gabe. Nere ustez,
Adema-Zaldubi rekin ez da naski euskera bertsoetan ainbeste landu duenik"
(ORIXE).

2) "Diálogos basco-castellanos para las escuelas de primeras
letras de Guipúzcoa" edo "JOLASAK" 1842, 86 orr.: euskeraz eta gazteleraz,
itaun-erantzunetan egiña: lurrak, abereak, landarak t.a. zelangoak direan
azalduaz. Ba daki, bai, gauzak txukun, labur eta jator esaten.

ANTONIO: - Zein da abere-motik onena nekazariarentzat?

BASILIO: - Tokiaz erara: toki zelayetan abere aundia, eta desberdiñetan txikia.
Gañerakoan, idi onak bear du izan aundiya eta luzea. Izan bear ditu
sayets-ezurrak zabalak, larrua lodia eta aragiari itsatsi gabea.

Zezenak bear ditu izan bizkarra zabala, lepoa lodia, giltzak laburrak. Izterrak
eta belaunak bear ditu biribillak, oñak alderegiñak, illea laburra eta lodia, baña
malgua. Buztana jaso, luzea eta illez ongi jantzia, adarrak lodiak eta zuriyak.

Beyak bear du izan aundia, adar zabala, kopet zabala eta tripa aundia... Adarrak
izan bear ditu luzeak eta argiak, errapea zuriya, aundiya eta mea... Gañerakoan, bei
onak bear du izan zezenaren antzekoa. Ganadua erosteko denboran bear da ongi ikusi
ortzik falta duen, argaldu ez dedin.

Bei beltzak txikiak izan oi dira, eta esne gutxiago ematen dute. Baña ematen du-
te beti, eta dira gogorrak lanerako... Bei zuriak aundiagoak dira, eta ematen dute
esne geyago, baña denbora gutxiyagoan... Gorriak aundiagoak dira oraindik, eta esne
geyago ematen dute, baña denbora gutxiagoan. Argatik dira obeak bei beltzak, esnea
denbora geyagoan ematen dutelako. Gañera bei beltzak dira umegiñagoak beste koloreko-
ak baño.

Iru urteraño etzayo umerik arrerazo bear beyari... Garagar illarekin Uzta-illaren
artean da onetarako denborarik onena, bei bat besterik ez duanarentzat. (XIX)

ANTONIO: - Ezin sinista zenezake, Basilio, zer atsegin aundia dedan zu aditzen.

BASILIO: - Ez det gutxiago artzen, zu orren kontentu ikustean ....

(JOLASAK, XIX-XX, Auspoa Liburutegia, n.25, 81-84 orr.)

- Bizenta Antonia M O G E L eta Elgezabal. -

(Azkoitia, 1782 - Abando, 1854)

Mogeldarrak - jatorriz erbestekoak - iru idazle emon deutsoe Euskal - Literaturari: entzutetsuena, Juan Antonio, "Peru Abarka" - ren egillea; gero, beronen loba bi: Juan José, Markiña'ko Cura jauna, eta onen arreba Bizenta A.; izan be, osaba orren ondoan ikasi eban gure Bizentak; berari zor deutsoz kultura eta euskalzaletasuna... Euskal-idazleen artean, Bizenta dogu lenengo emakumea; ta ez edozelan goa: jatorra, ulerterreza... Bere joskerak ba dabela erdal kutsu apur bat? Ezin ukatu; baiña kontuan izan bere lana itzulpena dala ta, gaiñera, orduan ez egoala Gramatika lan aundirik. Bere liburuari "IPUI ONAK" deritxo.

" Ezta bada ezer galduko liburu onek ere erdaldunen biurrikeriak dauzkala esanaz. Ala ere, Andre Bizentak idaztu zuan garaian, etzan iñor berak bezela idaztuko zuan emakumerik, bakarra zan edo bestien artean gallurren gallurrenekoa; edozein gizonezko bezin mardul jatorrizko euskera ugari, naro ta aberatsean mintzatzen zekian andrea. Orregaitik izan da bere izena aín ospatsua ta maitagarria euskalzalientzat, orregatik dakargu praingo gaztien ikasbiderako. Andre ura bezelakoak nai ginduzke gaurko euskaldun emakumeak... Ia obeak ertetzen duten nunbaitetik, ia Andre Bizenta garaitzen duten asaba zarren izkuntza apaintzen. Asi, Euskalerriko alabak; ekiñ lanean, saiatu euskeraren alde..." (Domingo Agirre, "Auspoa Liburutegia", n. 28, pp. 30-31).

Ipui XXVI: ZALDIA TA ASTOA:

Zaldi eder bat, guzia apaindua, katea zillarrezkoz, jarleku, ugal ta anka estalkiz urrez bitxitua, jabe aberatsa zedukana zijoa bidean arro arrorik, idoro zuen asto makal, argal, pisuaren pisuz makurtu ta obendua, ta atzetik makillada gogorrak ematen ziozkana astazai erruki gabeak.

Ekusirik zaldiak ez ziola beingoan alderik egin bidetik, ezin zezakealako nekatuaren nakatuz, esan omen zion astoari:

" Arrituta naitziagok, asto zatarra, nola ostikadaz asetzen ez audan. Zergatik baztertu ez zini ikusita? Zergatik egon ez aiz geldi bazter batean, ni igaro artean? Nor naizala uste dek? Nago ni ain apaindua, zillar ta urrez pitxitua. Nere korta edo egontokia garbiago zilagok askoren etxeetako gela ta lotegiak baño. Nere etxeo nagusiak egiten diezte agiraka gogorrak morroia, egunero garbitzen ez badute nere egonlekua; askaan autsik ez du arkitu bear, ez da garagarrian ere. Garbitzen dizkide oñak; leundu bear dituzte nere bizkarra ta ankea; nere illeak argi egin bear du. Begira bada zein mardo, gizen ta mamitsua nagoan.

I herriz, zatar ori, burutik oñetara ago, edo autsez josia edo basatua; agiri dituk bizkar-ezurrak; jostorraz edo eztena zirudiek ire berna zakko gabeak; burua jaso ezin dek, belarri makaldu ta zaurituak agiri dituk; bidean nekea ta etxean gosea. Onelakoak izanik, ez didak lotsa geiago gordeko? Lenengoagatik barkatzen diat, baiña begira beste bein onelakorik gerta ez dedin."

Ikaraturik astoa situ zituenekin zaldi arroaren aotik, zijoan aurrera erreguz ta biraoka madarikatzen zuela sortu zan ordua.

Andikan urte batzuetara izan zuen astoak jabe obe bat, zeñek ematen zion ondotoxoa jaten ta ez bear gogorretik eragiten. Mardotu ta ille edertu zan gure astoa.

(Jarraitzeko)

Baña bestera gertatu zitzaion zaldi arroiari. Urteak igarorik, saldu zion bere jabeak errotari txatar bati, zeñek eragiten zion bearra txit agitz, ta eman jateko gutxi ta makillada asko. Onela bere mardotasuna desegin zan, agertu zitzaizkon bizkar-ezurak, zorroztu anta len gizena, lastu illea, zauritu bizkarta, ma' aldu burua ta ezin iñork esan zezakean lengoa zala.

Zegola asto uraxe bera ibar batean belarra jaten pizkorturik, dakus ta ezagutzen du lengo zaldi bere agirakari arroa, trallatik zeramala errotari txarrak, guzia argaldua, aginte ta indar gabea, bizkarrean zituala zorro andi bi, buruz bera, basta zatar ta ugal erdi etenekin, gerriraño lokaitzatua, ta diotsa astoak burla egin bearrez:

- " O zaldi jauna! Eta zein aberatsa zeran! Nora ditu berorren anziñako zillar ta urrea zeriozkien apainduriak? Nora da arako buru arro ta gallendua? Non da orduko mardotasuna? Nora iges egin dute berorren mami galantak? Etorkizunari begiratu gabe, zu izan ziñan, bai, ta ez besterik, eskatu zinidena baztertzea ta geldi egotea igaro bear zenduan bidea idukitzeko zeretzat bakarrik. Zu, nekepean ni ikusita, errukitzen ez ziñana. Goiak beratu dira. Orain nago ni jabe onarekin zaartza on batean, belarra emen jaten, guziau pizkortuta, ondotxo jan ta, bear neurri onekoan bizitza daramadala. Ez zaude zu orretara oiturik."

Ipui oek erakasten dioe aberats ta andikiai, ez abegor txarrik egitea, ez itz gogorrik esatea nekean bizi diranai, beragokoai; ta izan ditezela errukior ta biotz biguñen jabeak premian daudenentzat. Ez dala arrotu bear andilekuetan, goikoak iruli oi diralako bekoetara. Biotz bera ta arrotasun gabeak iraungo dute beren goratasunean, baña

"Zapaltzen duenak beekua,
Artuko du bere lekua."

Ipui XIX.- EULIA TA MANDO.

Mando batek zeramala burdia, jarri zitzaion burtolean euli gogaitgarria, ta diotsa: "Mando zatar ta astuna, abill ariñago, bestela nere eztenarekin odoldu ta pizkortuko aut."

Aserratu zitzaion mandoari euli zital batek ain arro itzegin bearraz. Branzun zion bada:

- " O piztia zital, kiratsu ta gogaitgarria! Ezin gaitzik egingo diat: ala ere ez zidak ardura andirik ematen ire ezten txarrak ateratzen bazidak odol apur bat. Nere gañean dijoan mandazai onen zigorrak beldurrago egiten naitziak. Onen zigorrada ta ugal orapillotuak ematen diztan zartadak atera oi dizkite zambro aundiak. Au bai dala beldurgarria."

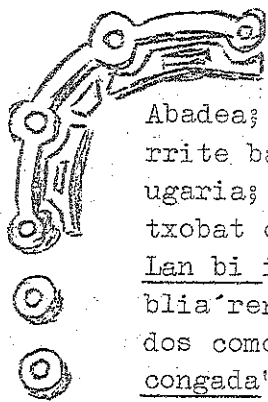
Ipuiak erakasten dioe andikiai, ba dutela zer bildur izan nondik edo andik.

" Txikiak dira noizbait arrotzen,
Ta andiak dute ernegatzen."

~~~~~

Bizenta Mogel- en "Ipui Onak" liburu onen 3 garren argitalpena Juan San Martin eibartar mogelzaleari zor deusagu, batez be. Beronek autortzen deusku: "Bizenta A. Mogel- en euskerak, ala Txomin Agirrerrenak, eta baita nereak, gipuzkoarren euskalkiz jardunarren, badu bere Bizkai-kutsua..."

-- Francisco Ignacio de LARDIZABAL--
=====
(Zaldivia, 1806-1855)

Abadea; Zaldibian bertan egon zan Parroko; sasorerik onenean il zan, izurrite batean kutsutua Euskera sakon be sakon daki: iztun ederra da ta ugaria; bera lanak ondo landuak dira, argiak, txukunak (bear bada zer-txobat otzak eta motelak).

Lan bi itxi euskuzan: 1) "TESTAMENTU ZARREKO ETA BERRIKO KONDAIRA": Biblia-ren laburpen polita, erriarentzako ("pocos libros han sido tan leidos como éste por el pueblo euskaldun" -Villasante); 2) "Gramática Vascongada".

JERUSALEN-GO GOSETEA

"Goseteak lenengo egunetik kalte andiak egiten zituen; baña atzeneko lanbide onekin lenagokoen azkarria sartu zan. Gari eta beste jan-gauzarik aspaldian etzan saltzen: zerbait zeukanak isillik gorde bearra zuen; bestela gogorrago bat etxean sartuta kenduko zion. Bat bazekusten gizentxoia edo arpegi betekoa, edo kolore onekoa, bereala eraso, eta arrapatu guzia kentzen zioten, iltzen ezbazuten ere. Ate bat itxita ikustea asko zan, zerbait jateko bazegoala pensatzeko: puskatzen zuten, eta etxeoak beartzen zituzten, dana agertzera.

Emakumeak illeetatik arrastaka, eta aurrak ostikopean zerabilzkiten, ogizerra bat ateraeragiteagatik. Uriko aberatsenak beren lurrak gari-bikor batzuekatik saltzen zituzten, gero etxean ezkutuan ogia eginda, edo gal-ale gordiña jateko. Edozein apukogatik etxeetan sartu, personak il, eta zegoana berekin zeramatzen. Okellura joanda, zimaurrek likitsenak, ubal-puska zarrak, belar ustelduak jaten zituzten.

Aide maiteenak, adiskide kutunenak elkarri erasotzen zioten, zer-janen bat zuela igerri ezkerro. Iñori ere barkatzen etzitzayon, amorratzen zerabilzkien gosea zerbait kentzearren.

Baña zenbateraño gosea sartu zan jakiteko, Maria zeritzan emakume batek egiña aditzea asko da:

Emakume au, etxe oneko alaba eta guriro azia zan. Bere zorrigaiztoan, beste asko bezala, Pazkoa egitera, Jerusalem-en sartu zan, eta zeraman guzi-guzia bereala kendu zioten. Miñaren miñez askoak esan ziezten, aserrerezota, il zezaten: eta ikusirik, ala-era iltzen etzutela, bularreko bere aurra eskuetan artuta, esan zion: "Zorigaiztoko aurra, ¿zertako zaitut? ¿ez izan izugarri oyetan izateko? ¿goseak iltzeko edo etsairik gogorrenen eskuetan jartzeko?"... Au esanda, lepoa ebaki zion, eta burrunzian erreta, erdia jan zuen, eta gañerakoa berrizko gorde zuen.

Besteak aragi-errearen usaya artu zuten; etxean sartu zituztazozkan, eta ezpata bularrean ipiño zioten, zeukana eman zizayen. "Nik zati bat gorde dizutet"- esan zien, eta aurre-di-jana aurrera ekarri zuen. Au ikusi zutenean, aldegin nai ziotelako, esan zien: "Jan dezakezute, bai; bada, ez emakume bat baño begiratuagoak, ez ama bat baño biguñagoak izango zerate." Arri-egiñik iges egin zuten.

Gertaera izugarri ez-aditu au Uri guzian barreatu zan, eta barrungoak ez ezen, kanpokoak ere ikaratu ziran. Onela bete ziran, Jesus-ek esandako itz oyek: "Etorriko da eguna, zorionekotzat artuko dana aurririk izan ez duen emakumea, eta esnerik eman gabeko bularra." ("Testamentu berriko kondaira edo historia"-tik, pp. 236-238, Bilbao, 1957).

(JOSE BERE ANAIKIN): (...) Bereala zakuak lurrera jautsi, eta nork berea zabaldu-rik, mayordomoak aztertu eta ikusi zituen ~~zitate~~, zarrenare-netik asi, eta gazteenarenañoko guziak, eta Benjamin gazteenarenean edanontzia arkitu zuen.

Senide guziak lanbide hura ikusi zutenean soñekoak urratu, eta abereetan zakuak arturik, José-gana itzuli ziran, eta auzpez barkazio-eske jarri zitzayozkan. José-k bekoki illunarekin artu zituen, esanaz: "Zergatik ori egin dezute? ¿ez dakizute, gauza isillak asmatzen niri eramaten didanik inon ez dala?"

José-ren surrean guziak auzpezturik, isillik zeuden; eta Judas-ek guzien izenean, eta besteen artean nabarmendurik, esan zuen:

- ¿Zer gure Jaunari erantzun dizayokegu? Guk oben-kulparik ez degu; baña gauza bat dago, alakotzat egiten gaituena. Len guk gaizki egin giñion Jainkoak gisa onetan kastigatzen gaitu. Ara zure mendean non gauzkazun, bai gu, eta bai edanontzia zeukana.

- Ez ori -, José-k erantzun zion; - Edanontzia zeramana emen gelditu bedi; besteek zeron aitari zoazkiote.

José-ren esanak Judas ezin geyagoraño estutu zuen, eta erantzun zion: "Jauna, itz bat esan nai dizut, eta ez aserretu. Lendabizian etorri giñanean, galdetu ziguzun: "Aitarik edo anayarik badezute?" Erantzun giñizun, aita zarra, eta anaya txiki zarzaroan jayo zitzayona eta txit maite zuena genduzkala; eta esan ziguzun: "Onera ekardazute; ikusi nai det." Erantzun giñizun, gure aita, semetxo hura bere ondotik kendu ezkeró, illa gelditzen zala. Zuk esan ziguzun: "Ezbadezute ekarten, ez nere aurrean geyago jarri". Etxera joan giñan; zuk zer eskatzen zenduen, aitari esan giñion; eta berri onekin naigabeturik, luzaró etzigun eman nai izan. Atzenean zer jana aitu, eta goseak larritu ginduenean, aitak esan zigun: "Egipto-ra zoazte, eta gari piska bat erosi ezazute." Guk erantzun giñion, ezin onará anaya gazteena gabe etorri gintezkeala. Aita txit ansiatuak erantzun zigun: "Zuek dakizute, nere Rakel maiteak etzirala seme bi baizik eman; bat nere ondotik joan zan, eta esan zenduten pisti batek jan zuela, eta egundaño etzat agertu. Baldin orain au eramango bazendute, eta bidean ez-bearren bat izan, tristuran lurpetuko nazute." Orain, bada, Jauna, baldin gu aitagana joan, eta seme au gurekin ezbalijoa, miñaren miñez ilko litzake, eta gu zure serbitzariok aren ezurrak penaz lurpera eramango giñituke. Ni nerau onen orde zure menpeko izango naiz, itza emanik nagoan bezala; ni nerau emen geldituko naiz, eta Benjamin bere anayakin dijoala. Ni bera gabe nere aita gizaxoagana ez noa, nere guraso ona iltzen ez ikusteagatik."

Ontaraño José-k, nekez bederik, bere Jauntasunari eta inguruan zeuzkanai begiratuta, negar gabe iraun zuen; baña ezin geyagora zanean, an zeuden guziak irtenerazo zituen, eta gizon arrotz ziralako ayekin bera bakarrik gelditu zan. Orduan negar-artean ots andi batekin itz labur oyeke doi-doi esan zituen:

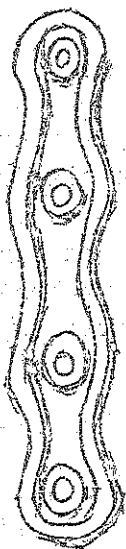
-"!José ni naiz! ¿Nere aita oraindak bizi da?" Eta mututu zan. Anayak ere izuturik, etzuten ezer esateko kemenik izan. Egipto-ak José-ren lantu eta negar-otsa aditu zutenean bereala igerri zioten, zergatik izango zan; baita laster Faraon-i adierazo ere. José-k berera edo kontura zanean, esan zien: "Ni naiz zuen anayá, zuek saldu ninduzutena. Ez ikaratu; zuen onerako zuen aurretik Jainkoak Egipto-ra bialdu ninduen, eta Faraon-en aita-ordeko eta Egipto guziko Nagusi egin nau. Zoazkiote, eta nere aitari esayozute: "Zure seme José bizi da; eta ara zer gatzigatzen dizun: Jainkoak Egipto guziko Nagusi egin nau. Bere-bereala onara atoz..."

(TESTAMENTU ZARRECO ETA BERRICO CONDAIRA...; Tolosa-n, 1855, 58-59 orr.)

~~~~~

.. GREGORIO DE A R R U E..

(Hernani, 1811 - Zarauz? 1890)

Eskola-maixua zan, eta Zarautzen bizi izan zan. Gure Grego-
rio ARRUE, Itzultzailea dogu, batez be (euskeratzaillea):
"traductor profesional y experto" (Villasante)... Amaikatu
liburu euskatu ebazan! Euskeratik euskerara (gipuzkerara)
be bai, azkenean! (A, Mendiburu-ren "Jesusen Biotzaren Debo-
zioa" ta Mogeldarren "Peru Abarka" ta "Baserritar jakintsua-
ren etxeko eskola"...). Jakiña: libururik geienok - ia danak-
eleiz liburuak edo erlejiñozkoak dira; ori bai, asko erabilli
ta irakurritakoak: Arrue'n izkera, izan be, ain da ugaria, be-
rezkoa ta errikoia...

NORK BERE KONZIENZA BEGIRATZEAZ...

2.- Negar egizu, ta s'umiñ zaite, oraindik orren aragikoi eta mudutar izateaz:

Zere grifetan añ gutxi illerazia, eta gutizi eragabeaz añ betea:

Gorputzaren sentieretan begiramentu añ gutxikoa; aizezko burutazioz askotan añ nastua:

Kanpoko gauzetara añ emana; barrungoetarako añ zabar nagia:

Far egiteko ta jostatzekeo añ ariña; negar egiteko eta damutzekeo añ gogorra:

Nasaitasun ta aragiaren atsegiñ-kontentuetarako añ prestatua; penitanziarako ta debozio egiazkorako añ alperra:

Elaberriak aditu eta gauz ikuskarriak ikusteko añ gogotsua; gauza umill ta txárrak artzeko añ uzkurra:

Ondasúnak billtzeko añ gosea; emateko añ begiratua; oriek idukitzeko añ eutsia:

Itzketan añ begiramentugabea; isill egoten añ gaitza:

Oituretan añ neurri ta eragabea; gáuzen egitean añ burugabea:

Janean añ neurrigabea; Jainkoaren itzá entzuteko añ gorra:

Alperkeriara añ emana; lanerako añ nagia:

Kontuak aditzeko añ ernaya; gauean koruko errezoetarako añ lotia; oek bukatzeko añ sosegugabea; arreta ipiñtzen añ zabarra:

Errezoak egiten añ nagia; mez-ematen añ epela; komulgatzen añ agorra:

Añ laster oartkabetua; añ banaketan zeregan bildua:

Aserrera mugitzen añ lasterra; besteak deskustatzeko añ erraza:

Juzkatzeko añ presta; zorrozki ta miñ itzegiteko añ latza:

Gáuzak nai erara datozenean añ alaya; ezegokietan añ ixuria:

Asmo ónetan añ ugaritsua; lan edo obra ónetan añ urriya: (...)

(Aita T. Kempis: "Kristoren Imitazio eta Munduaren Desprezioa", Tolosa, 1887, 4-garren liburutik, VII Burua, pp. 463-465)

PRESONDEGIAN GENOVEVA AMA EGITEN DA

Genoveva presondegian illabete luzeetan egon zan; eta denbora guzi orretan, Golo gorrotagarria ezpazan, beste iñor ikusi etzuen. Onek bere eskari lotsagarriak egitea uzten etzuen; berak nai zukeana egitearen aldera eta ez bestela, jendearekiko bere ondra eta izen ona Genoveva-ri biurtu eta presondegitik ateratzea agintzen zion. Baiña Genovevak garbitasunean sendo iraunaz, beti esaten zion:- "Nayago det gizonen begietan desondratutzat egon, egiaz ala izan baiño. Bai, nayago det ziega

illun onetan agoni luze batez ill, gaiztakeri baten bidez erregin izatera igo baiño.

Bitartean, bere eramankizunak aurrera joan bear zuten.

Bere senarra joan zitzaionetik laster, ama zalako segurantzaz pozgarria artu zuen. Bera preso zegoen-dehpora gogorrean, au jayotzeko denbora eldu, eta presondegi triste artan seme bat argitara eman zuen.

- "Ene seme laztana, - aur gaitz-gabea samurtasunik andienaz bere magalean artuaz ama errukarriak zion - ona non emen, ziega illun onetan, orma beltz-gogorre artean zauden, non mundura-bearra ziñan! Ai atoz nere besoetara, atoz ona, nere biotzaren ondora, emen estali eta epel zaitzadan. Zure ama gajoak zu biltzeko pixoyal eta trosik eztauka; kutxare bat-zopa-bero zuri ematera datorkean iñor eztago. Eritasun eta neke-penak erkitua eta aitua daukaten ama batek, nola mantendu alko zaitu, gaixo ori? Bizileku izugarria onetan zu eratzateko, lasto ustel-kirastua edo ta adri-llu otz-gogor au besterik eztago. Ura darion bobeda beltz onen azpian, betiko busti eta otzarekiñ ilko zera, gaixo ori. O arriak! zergatik bustitzen didazute onela nere errayetako semetxoa zeron ur-tantaz? Zuek-ere, gizonak bezela, errukigabeak zerate?. Baiña ez, barka zadazute; zuek, pareta mutuak, zuek gizonak baiño urrikaltsuagoak zerate; nerekin nere semetxoaren onbear, premi eta miseria, penaz eta naigabez ezpada ezin eramán dezute, eta nerekin batera goibeldu eta negarrez zaudete."

Onela esanaz, lurpeko zulo illun artatik ezin ikusi zuen-zerurontz begiak goratu, eta bere semetxoa bere beso aulduetan gora jasota negarrez esan zuen:

" O ene Jaungoikoa! nik semetxo au, zure eskutik datorkidan doai bat bezela artzen det. Zure erregaloa dan bezela, zuri dagokizuna da; eta beragatik, oso eta bizi, Zuri eskeiñi bear zatzu. Bai, - jarraitu zuan aurrera, geldika alaituaz - aurreneko nere eginkizuna, au Zuri ofrendatzea da. Nik au Zure eliza santura ezin bial negizuke; baiña emen-ere, Zu gurekin zaude, an zauden bezela; eta non-ere Zu zauden, ene Jaungoikoa, an arkitzen da zure eliza. Gajo-au artu eta batayoko pontearren gaiñean idukiko duen esku ongille bat, emen eztago; aitari eta aita-pontekoari beren eginkizunak gogoraziko dizten apaiz bat ere, eztago. Niri, bada, iñoren laguntza-gabeko aur errukarri onen ama tristeari, niri dagokit, amari, aita eta apaizarren ordeak egitea. Egiten dizut, o nere Jaungoikoa, baldin nere semeari eta neri bizia gordetzen badiguzu, au fede egiazkoan azitzeko, Zuganako ete bere antzeko gizonak-ganako ongina eta amorioa erakusteko, eta nere kontura eman didazun joya prezia-tu bat bezela, bere anima gaitzetik gordetzeko, promes agirikoa; egunen batean, garbi eta bekatuaren eta oitura galduen mantxa gabe, zuri biurtu al dagizudan, eta ondasun sagradu onen kontu zuzena eman degizudan."

Ondoren, Genoveva-k bere isillean luzaro orazioa egin, eta urarekin zegoen-txarroa artu, eta aurtxoa batayatu zuen, "Ditxagabea"ren izena berari ipiñiaz.

- "Ongien datorkizun izena au da, seme laztana, - ama gajoak zion - nai-gabe min ta negarren artean mundura zera-ta; "Ditxagabea" izango da ponteko zure izena; eta zure amaren negarra, zure batayo-egunean egiten zatzun doai-eskeiñi tristea."

Batayatu-ondoan, bere-hura bere mantelean bildu, eta bere magalean artu zuen.

- "Nere magala - esan zuen -, orra zer izango dan emen zure seaska."

Gero, aldean zeukan-ogizati beltz-gogorrari begiratu, eta: "Ona emen - jarraitu zuen esanaz - zer izango dan aurrerontzean zure janaria. Txit gogor eta zatarra, eta neretzat ere urri-askoa da; baiña poztu zaitte: zure amaren negarrak bigundu eta Jaungoikoak bedeinkatuta, biontzat askoko da."

Orduan, apur batzuek aoan maskatu eta bigundu, eta aur gaixoari apurka eman, eta au amaren belaunetan loak artu zuen... ("Brabante'ko Genoveva" K. Schmid, Edit. Itxaropena, Kuliska Sorta, n.37-38, 1960, pp. 22 -25).

— Pedro Miguel URRUZUNO —
(Elgoibar, 1844 - Mendaro, 1923)

Abadea; bere erriko parroko izana, ta, gero, zartzaroan Mendaroko Agustina-mojen kapellaua... Izlari ona ez baiña, sermoi-idazle bikaiña ei zan. Idazle lez, Ipuin-asmatzaille joria, ugaria: orduko euskal-aldizkaririk geienetan argitaratu zituzan ipuiñok, "AUSPOA Liburutegiak" batu ta eskeiñi deuskuz barriro (nn. 5, 28, 51)... Erriarentzat egiten eban, eta orregaitik bere euskera ta joskera oso errikoi, bizi, argi ta aberatsak dira. Oso ospetsuak dira bere Ijito-ipuiak..

"Umorea" be ez dau edozelangoa: "Euskal-umoreari buruz, esan genezake oker aundi-rik gabe, Euskal-erriak idazle gutxi izan dituala, oso gutxi ere, Urruzunok bezala "umore" berezi ori beren lan-egiñetan irauli dutenak.." (Antonio Arrue).

EUSKAL-ERRITIK ZERURA

Egun tristeak eldu zitzaizkan Bentura gaixoari. Ainbeste maite zuan amona, beretzat amarik onena izandu zana, ainbeste laztan gozo eman zizkana, zerurako bidea ciñ ondo erakutsi ziona, ill zan larogei ta amaika untere kiñ, gelditzen zala bera ogei urtekoa lurrean, jabe gabe.

Atsekabe guzien artian ba zuan atsegiñ bat. Berak egiñ zion al guzia amona gaixoari, ta ala ill zan kristau on bat bezela, ta gañera aterako zizkan al zitu-uan Mezak, lenbailen zerura zediñ, lenagotikan ezpazegoan ere, ta amona gaixoak zerubik lagunduko zion.

Andre Errosa etzan aztu Benturaz; bere jauregira ekarri ta alabatzat artua zeukala zirudian. Esan bearrik eztago, zeñ ondo erantzuten zion Benturak bere ongilleari... Neguko arrats batean, errosaio santua esan, eguneko santuaren bizitza irakurri, ta lotaratzeko artian goiztxo zan; ta esan zion Andre Errosak Benturari:

- ¿Bai al dakizu ipuiren bat?
- Ipuirik eztakit, baiña bai ipuiaren antzeko beste gauza bat.
- ¿Zer ote da ba?
- Amets bat.
- ¿Zedorrek egiña?
- Bai, andria.
- ¿Polita al da?
- Nere iritzian oso polita.
- ¿Esango al didazu?
- Bai, andria, ta oso pozik bedorrek nai badu.
- Aditu dezagun ba... esan zuan Andre Errosak, ta Bentura asi zan esaten onela:
- Gau baten asi nintzan ametsetan, lo nengoala.
- Bai alegia, lo egongo ziñala - esan zion Andre Errosak -. Esna dagoala eztu iñork ametsik egiten.
- Barka beza - erantzun zion Benturak -, esna nagoala're egiñ oi det nik amets.
- ¿Benetan?
- Bai, andria, bai, bene-benetan.
- Beraz bi amets, bat lotan ta bestea esna egiñ dituzu.
- Alaxe da, andria.
- Gaur esan zañguzu ba lenengoa, au da, lotan egiña, ta bigar esango dezu bestia.

(Aurrera jarraitzen
dau.)

- Astera noa lenengoa esaten. Len asi naizen bezela, esaten diot berriz ere: lo nengoala agertu zitzaidan aingeru oso eder bat. Bi ego txikitxoak zekarzkian eskuetan.

- Emakumea - esan zion Andre Errosak -, ¿eskuetan egoak?

- Bai, andria - erantzun zion Benturak -, baña oiek zekartzkian, bere ego andiaz gañera. Ezarri ziztan nere sorburuetan bi ego txikitxuok, eta esan zidan: "atoz nerekin"; asi giñan biok egaka, ta laster eldu giñan illargia, eguzkia ta izarrak baño're gorago.

- Eta begira - esan zion Andre Errosak -, ¿ez al zenduten arkitu bidean oraingo "aeroplano" oietakorik?

- Batzuek bai, andria; an zebiltzan, sagu-zarrak ziruditela, beiñ ara, beiñ ona, mozkorturik ibilli oi diran gizonak bezela, baña ez giñen jaramon andirik egiñ.

- ¿Eta gero? - galdetu zion Andre Errosak.

- Gero - erantzun zion Benturak -, berala eldu giñan zerura. An zer ikusi, zer aditu ta zer sentitu nuan, nik eziñ esan nezake. Iruritzen zitzaidan, edertasun gozo ta atsegiñ guziaz egindako itxaso bat zala, ta itxaso onen erdian nengoala. Goiengoienian ageri zan jargoi, izan diteken ederren bat, emakume bat an jarria, aingeruak baño're askoz ederragoa, ta aingeruz inguratua. Nola enekiala, ega egiñ nuan bere oñetara, muñ egiñ naian, baña "ez" esan zidan. Artu ninduan bere besoetan, ta eman zidan laztan andi bat nere bekokiaren erdi-erdian. !Zer zan ura! Arren gozotasunak pozaren pozaz ler eragiñ bear zidan, ta esnatu nintzan; nekez konturatu nintzan, nun arkitzen nintzan.

- Pena izango zenduan ba gero - esan zion Andre Errosak.

- Ez ba alaña're - erantzun zion Benturak -, amets ori oraindik egi biurtuko dalako esperantzan gelditu nintzan, ta Jaungoikoak ala izan dezala.

I I

Bigaramon gabian ere, beti bezela, errosario santua esan, eguneko santuaren bizitza irakurri, ta esan zion Andre Errosak Benturari:

- Ia nola esaten diguzun orain bigarren ametsa.

- ¿Esna nengoala egiña, edo maiz egiten dedana?

- Bai.

- Berealaxe - erantzun zion Benturak -. Nere amona maiteak, ill bear zuan aurretxoan, eman ziztan esonde edo konsejuen artian, bat gelditu zitzaidan biotzian oso itsatsia: "Eztezazula beñere Euskal erritik irten; Euskal erritik zerura; Euskal erritik zerura; Euskal erritik zerura." Iru alditarafio esan zidan, eta nik badarabilt buruan asmo bat, esonde edo konseju ori egiteko, baña amets bat bezela.

- Eta ¿jakin dezaket nik asmo edo burutazio ori zer dan? - galdetu zion Andre Errosak.

- Bai, andria, bai... Berealaxe esango diot: mojen Elizan sartzen naizen bakoi-tzian, esaten det nere artian: "ni or barruan biziko banintz, juango nintzake Euskal erritik zerura..."

- Eta ¿juango ziñake moja? (Andre Errosak).

- Bai, andria; baña...

- Eta berak, au da, mojak, etzinduzteke artuko?

- Bai, andria; baña...

- ¿Zer esan nai dute bi baña oiek?

- Lenengoak esan nai du, diru edo doterik eztedala.

- ¿Eta bigarrenak?

- Bedorren borondatea're bear dedala.
- ¿Eta dirua izanta're, nere borondate gabe etziñake juango?
- Ez, andria.
- ¿Zergatik ez?
- Asko ta asko zor diodalako, ta gañera lotsaren bat ematen badiñ ere esateak, esango diot; asko ta geiago ta esan ezin ainbat bedori maite dedalako.
- ¿Eta nik nai izan ez arren, Jaungoikuak deitzen badizu?
- Jaungoikoak nai du, ongilleai esker onez erantzutea: ta nik erregutuko nioke, bedorri borondatea mudatzeko, neri baimena eman degidan, ta iritxiko nuke mesede au: ala uste det.
- Iritxia daukazu gaixo orrek - zion Andre Errosak bere biotzian; negar-malkoak asi ziran azaltzen bere begietan, ta Benturak igarri etzegion: "Bai, bai, bigar itz-egingo degu" - esan ta juan zan A. Errosa, "gabon" esanik, bere gelara; baita Bentura're berera.

Andre Errosa bere gelan sartu beziñ laster, negar ugari egiñ eta asi zan bakarriketan onela:

- ¡Ai, Bentura, Bentura! Eztakizu oraindik zenbat nai dizudan; aingeru bat zera, zure amona zanak esan oi zuan bezela, ta aingeruentzako bizi-lekua lurrian, zuk begiz jo dezun etxe santu orixe da. Zartu naiz, eta laister ill bear det; zugandik aldentzeak bizia laburtuko dit, baña ezagutzen det ondo, gaztearentzat gaur arrisku aundiak daudela, bakarrik gelditu ezker. Zure amonak deitzen dizu "Euskal erritik zerura", ta biderik zuzenena berak gogoan jarri dizu; ni berriz pozik ilko naiz; leku aiñ onian zu uzten zaitudalarik, nere animaz ere zu oroituko zerala gogoratzean.

III

Eztitut gogaitu nai nere irakurleak: alik laburren amaitzera nua. Ama Birjiña Karmengoaren eguna izandu zan zorionekua ta gogoangarria Benturarentzat. Egun onetan egiñ zuan sarrera komentuan Andre Errosak lagundurik. Azkeneko laztana ematean Benturak bere ama-ordeko Andre Errosari, esan zion: "Laztan au da, laster zeruan betikotasun guzian emango diodan laztan gozo aren asiera..."

Denbora gutxiko sartu zan Bentura komentuan. Amasei illabete zeramazkian, ta gaixoturik, sendakiñak lenengo egunetik eman zion epai txarra. Bere gaitza biriteria zan, bere ama zanarena bezela.

Oso triste zeuden mojak, baña ezagutzen zuten Bentura aingeru bat zala, ta aingeruen lekua zerua zala. Gaixoa berriz gaitzaren indarrak eta zerura lenbailen juateko egarriaz, ondo prestau ta eriotzara urreratuaz zijuan.

Ai! Arnasa estua dauka gaixoak, izardi larretan dago; itzik egiten eztu. An dagokio Prai Juan ondo illtzen laguntzen ... "Idiki bitez zeruak, ... betor Goi-aingeru Migel santua, ... betoz zure bidera Aingeru guziak, zerura eraman zaitzaten", - esaten zuan Prai Juanek; eta gaixoak, begiak zabal-zabal egiñik, irriparrezko arpegiarekiñ izketa asirik dio: "¡Ai, au aingeru-talde ederra, ai, zuek kantu alaiak! Veni sponsa Christi; atoz Kristoren esposa, kantatzen dutela datoz, atoz Kristoren esposa".

- Banatorkizue bai - erantzuten du gaixoak.

Moja guziak negarrez zeuden bere inguruan, ta beren buru egiten zuanak galdetu zion: "¿Nora zuaz, gaixo ori?"

- ¿Nora? - erantzun zion Benturak -. Euskal erritik zerura..." Auek izan ziran bere azkeneko itzak.

(Amaitzeko)

IV

Komentuko illerian ageri da oraindik zurezko gurutze zartxo bat, ondorengo idazki onekiñ:

"Ementxen dago obiraturik - aizpa txit maite Bentura,
aingeru baten antzera beti - bizi izandu zan ura;
baña aingeru bat bizitzeko - diña ez izanik lurra,
gorputza illik anima jua da - Euskal-erritik zerura."

(AUSPOA Liburutegia-tik, n. 5, pp. 13-23).

-- PRAILLEA TA DON BURNO (Ipua).--
=====

Don Burno, bere ustez, gizon arrazoizkoa zan, antiklerikaltxo bai, baña orretan ere bazituan bere arrazoiak.

Prailleak noizean beñ eskatu oi zion mandoa Don Burnori, eta, gogo onez ezpa zan ere, ematen zion ibillaldiren bat egiteko.

"Prailleak itz onak baña...", au zan Don Burnok beti bere aoran zeukan esaera, eta erri guziak ikasi zion. Jaun onek agindu zion egun batean bere morroiari, praille-jantzita, eman zegiola manduari astiñaldi on bat makillaz, prailleaganako gorrotoa manduari sartzeko; ala egin zuan morroiak.

Egun batean, Prai Manuel, lego gizajoa, jua zan mandoaren eske, beti bezela, eta Don Burnok agindu zion, okullotik artu zezala. Bazijuan artzera, baña mandua, praillea ikusteaz bat, asi zan ostikoka, urreratzen ere utzi gabe Prailleari, eta mando gabe biurtu zan etxera, esanaz, Don Burnok mandua antiklerikaldu zuala.

II

Don Burno bazijoan guziz apaiñ bere mandoaren gañean, eta praille-etxearen aurrean igarotzean, atera zan Praille bat komentutik, eta ura ikustean, mandua oso izutu, eta asi zan laisterka ta saltoka, jo bazter bat eta jo bestea, txapela kaleko parol baten katiatu zitzaien, estalkia edo kapotia urtara, pipa, betaurrekoak (anteojos euritakoa (paraguas) or emen banatu, ate-buru bat buruaz jo, eta azkenik lurrera eroririk, korde gabe gelditu zan.

III

Jaso zuten komentura eta Prai Manuel an ari zitzaien, Ebanjeliko Samaritarren antzera, ardo ta olioaz bere zauriak garbitu ta gozatzen; jendea're bildu zan, eta sumatu zuten; Prai Manuel'ek zerbait ere mur... mur... mur... aopean esaten zuala. ¿Oleazio Santua ote zan? Baña gnola, Prai Manuel Legoa da-ta? Beste otoitzen bat izango da. Bai; ara zer esaten zuan: "Prailleak itz onak baña... Prailleak itz onak baña... Prailleak itz onak baña..."

- Obrak ere bai -, erantzun zion alako batian Don Burnok.

IV

Eraman zuten jaun au bere etxera, eta bigamonean nolabait ere esku bat jakaren sakelean sartzean, arkitu zuan papertxo bat; ona zer zion:

"Konsejuren bat eman - baño len iñori;	Guzion begietan - oraiñ da azaldu,
kontu nola gelditu - zindezken zedori;	nola mandua dezun - antiklerikaldu;
etzaitezen kontuan - berandu erori,	berriz bota etzaitzen - eta oso galdu,
gaitz egin diozula - zere buruari.	obe dezu mandua - alik lenen saldu.

Don Burnok saldu zuan mandoa ta erosi zuan beste bat. Prai Manuelek bere esku zeukan mando au, eta biak oso adiskide dira. Ala izan ditezela urte on askoz.

(AUSPOA Liburutegi-tik, n.5, pp. 47-50)

FR. JOSE ANTONIO DE U R I A R T E -
(Arrigorriaga, 1812 - Zarautz, 1869)

Frantziskotarra. Españan fraillak komentuetatik bota zituzanean, Marzankiñazan joan bizitzen, eta sermolaritzan ibilla zan erririk erri: bein baten, Bilboko San Nikolas-eleizan orrelakoxe sermoe bat egiten egoala, Luis Luziano Bonaparte k entzun eutsan, eta berealaxe eskatu eutsan laguntasuna euskal-dialektoen Mapa bat egiteko. Bai lagundu be Aita Uriarte k! Lenengo, lan txikiak ziran; baiña gero Biblia osoa euskeratzeko eskatu eutsan gure Bonaparte k. Lan ori aurrera eroateko, Duvoisin (lapurdieraz) eta A.Uriarte aukeratu eban (gipuzkeraz). Bera bizkaitarra izan arren, alegindu zan, bai, A.Uriarte gauzak ondo egiten... Auxe dago gure aldean euskeraz egin izan dan Biblia osoaren itzulpena, baiña, zoritxarrez, zatitxu bat baiño ez dago argitaratuta (lenengo 3 liburua); enparaua, or ei dago Gipuzkoa ko Diputaziñoaren Liburutegian, noiz argia ikusiko zain...

Beste liburu batzuk be egin ebazan euskeraz (bizkaieraz); eurotariko "Mariharen illa edo Maijatzeko illa" (1885), asko erabillia izan da Bizkaian.

Uriarte k Bibliaren itzulpenean darabillan euskerari buruz, ara A.Villasante ren eritxia: "... geienetan euskera jatorra darabil, argia, erreza. Be-
arbada, latinezko testuai lotuegia..." A. Uriarte berak be ba ekian ori: "Nuestras bases son: que la traducción sea literal, bíblica, ligada y exacta. La de Lardizabal no es traducción, sino un extracto libre, inexacto, y de estilo florido, elegante y bascongado. Por eso saca a luz las elegancias del bascuence, que no se pueden ni deben en una traducción como la nuestra... Su estilo florido, libre y elegante no se puede adoptar en una traducción literal, ligada, bíblica como la mía... A cada palabra latina doy el significado bascongado, y sigo el mismo régimen siempre que la locución del bascuence lo admita dejando a menudo el bascuence dominado por el latín..."

GENESIS, cap. III: " Baña sugea zan Jaun Jaungoikoak egin zituen lurreko abere guztiak baño marrajoagoa. Onak esan zion emakumeari: "; Zergatik agindu dizute Jaungoikoak ez dezazutela jan paradisuako zuaitz guzietatik?"

(2) Zeñi erantzun zion emakumeak: "Paradisuan dauden zuaitzetako frututik, jaten dugu; (3) Baña paradisuaren erdian dagoen zuaitzeko frututik, agindu zigun Jaungoikoak ez jateko, eta ukiturik ere berari ez egiteko, ill ez gaitzen."

(4) Esan zion orduan sugeak emakumeari: "Inolaere etzerate illko. (5) Badaki ezen Jaungoikoak artatik jaten dezuten edozeñ egunean, idikiko diradela zuen begiak: eta izango zerate jaungoikoak bezelakoak, dakizutela ona eta gaitza."

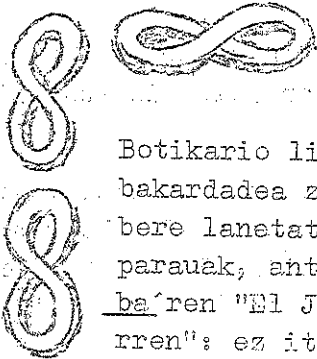
(6) Ikusi zuen bada emakumeak zuaitza ona zala jateko, eta begientzat ederra, eta irudiz gozagarria: eta artu zuen bere frututik, eta jan zuen: eta eman zion bere senarrari, zeñak ere jan zuen. (7) Eta zabaldu ziran bien begiak: eta ezagutu zutenean larrugorrian zeudela; josi zituzten piku ostu batzuek, eta egin zituzten berentzat mantalak.

(8) Eta aditu zutenean Jaun Jaungoikoaren paradisuaren zebillenaren boza airean eguerdi ostean, ezkutatu ziran Adan eta bere emaztea Jaun Jaungoikoaren begietetik paradisuako zuaitzen erdian. (Amaitzeko).

.- Antero A P A O L A Z A -.

(Urretxua, 1845 - Antzuola, 1908)

Botikario liberal au Bergara'n eta Antzuola'n bizi izan zan. Bere bakardadea zelanbait gozatzeko, euskal-literaturari ekin eutsen: bere lanetatik gaur "Patxiko Txerren" baiño ez dogu ezagutzen (enparauak, antza, bere senideak erre egin ebezan...). Antonio Trueba ren "El Judas de la casa"-ren euskeralpen bat dogu "Patxiko Txerren": ez itzulpen soil bat; Apaolaza'k euskeratu egin eban Truebaren lan ori: tokiak aldatu, gertaerak laburtu, izkera arindu... "Apaolaza, aurreratutako Barojatarra genduan. Eta Barojak bezela, ukatu ezindako euskotar gogoa zeraman bere barrenean txerturik. Trueban prosa, beretzat, astunegia izaki. Ta landertu zuan ainbat ondoen..." "El Judas de la Casa"-k, Apaolaza-gandik atera zanean asko irabazi zualakotzat gaude. Jatorrizkoa bera baiño ohea da irakurtzeko..." (Juan San Martin) Erri-izkuntzaren maixu jatorra dogu Apaolaza: ba daki gauzak bizkor, samur eta oso erriko esaten...

VIII-garren ataletik

Illun arrats batean sartu zan Patxin dendan, arpegia eta eskuak bektzak zituan gizon bat, eta, ez gabon eta ez berri on, eseri zan zokoan zegoan aulki batean. Ura ikustean, jaiki zan Patxi salto batean eta itxi zuan giltzaz dendako atea; urrena sartu zan barrenera, eta, ikusirik arreba bere lanean zebillela, itxi zuan osteko ate txikia ere, eta, eseri zanean bere lekuan, esan zuan...:

- ¿Zerk ekarri au onera, Mitxel?

- Deabruak eraman nazala, ez i ikusteko gogoak, Patxi; baizikan etorri nauk iri esatera, txoriya aspertu dala kaiolan egotez, eta esan zidak, ze, egiten ez badiugu bideak ura andikan laister ateratzeko, denbora pasa kantuan asiko dala, eta aren kantuan otsera bat edo bat joango zaiola lagun egitera. Ni an egon naizen artean, ainbestean ere egon duk, baña ni andik atera nintzan ezkerro, eskerrak kapaiñak egin zuten deklarazioari, esanaz ni San Migel arratsean Istingagorriko pagariyan egon nintzala kapañari burlaka kantuan, gizajo ura geroago eta asarreago zio, eta esaten dik, agindu ziozuten bezela andikan ateratzen ez badezute, dana zan bezela garbi esango duala.

Patxi, ukabillarekin maya joaz eta birau bat botaz, esan zuan:

- Eta, ¿zergatikan bota bear zaizkit neri txalma guztiak, izanik danak okerra egin genduanak?

- Poliki itz egizu, konpañero, poliki. Nik egin diat nere eskota. Zuek eman zizkidazuten ogei ontzako zikiñagatikan, an egon nauk ogei astean itzalean, eta zuek, urre ta zidarrezko gauzan gañera, berregun bana ontzako gorde zenduztenok, ez dezute oraindik ankarik sartu iguzki gutxiko aposentuan. Besteak ezkutatu ituan deabruak zekik nora, eta orain i bakarrik aiz beldur izan bear duna... badakik, untura orienkin kaiolako atea irikitzen ez badiok txoriyari iges egin dezan.

- Sinistu nazak, Mitxel! Txanponikan ez zidukat...

- Beste zakur bati ezur ori, Patxi! Patxi! Kontuz ibilli ari! zergatik Anzuelan asi duk zurru murra bat on aundirikan egingo ez dirana.

- Eta ¿zer ajola zaidak neri Anzuelarran berriketangatika?

- ¿ Ez dakik, Patxi, Pepeten ipuia?

- Ez diat nai ere jakiterik.

- Baña... ¿nola izan lezakek ik ez jakitea, bularreko aurrak dakitenean zer igaro zitzaion Pepete dontsuari?

- Mitxel, utzi zaiak kopla oieri, ez zeukatek zer ikusirikan nerekin eta...

- ¿Ez dutela zer ikusirikan irekin? Aitu zak! aitu zak! eta aurki esango dirak daukaten edo ez. (...: Pepete'n gertaera)...Ala ba, Patxi, begira zak ondo Pepeten ipuiak daukan edo ez zer ikusirikan; begira zak ongi, Anzuelan dabillen zurru-murrua eldu litekean edo ez juezaren belarrietara.

"Ik esan duk ire artean: Anzuelan ezin nezake kanpiatu diru onekin... zergatik bat edo batek galdetuko luke: ¿Nondik ateratzen dirade meza oiek? Eta besten batek erantzungo luke: Apaizan etxetikan. Orregatik esan duk ik: Saldu zadan etxea eta jarri zadan denda, eta jarri zadan ez ezagun artean, iñork nere eltzean sartu ez dezan sudurrik, eta sinistu dezaten nere ondasunak salbentaren irabaziak ekarri dituala. ¿Ez duk ori ala?"

- ¿Baña zer esan nai duk ainbeste itz alferrekin, Mitxel?

- Esan nai dirat, mutill abilla izan aizela eta aurrera ala izan nai baduk, eman bear dirakela dozenatxo bat ontzako; aiekin igortziaz eskuak txori zaitzalleari, ateratzen ote degun eguzkitara an kalabozoan usteltzen dagoana.

- Lenago ere esan dirat, Mitxel, ez dedala nik dirurikan. Eta... iduki eta ere, juste duk orain arte eman ditudanak ez diradela naikoa?

- Begira, Patxi, egin zak nai dekan. Ni banijoak, ik zer esan dekan ari esatera... Ikusiko duk nola kantatzen duan. Patxi! Ere larrua maitatzen baduk, atera itzak amabi ontzako esandakoak.

&

Patxi, agiñak estutuaz ezpañetikan odola ateratzeraño, esan zuan birau izugarri bat, eta maiko kutxatillatikan atera zituan sei ontzako egiñak, eta bota zituan maian gaiñean...

- Adiskire - esan zion Mitxelek -, sei falta dituk emen.

- Ez zidukat geyago.

- Amabi bear dituk.

&

Patxi bota zuan beste ontzako bat eta beste birau bat.

- Patxi! Ez ari denbora pasa ibilli... Beto beste bostak...

Patxi bota zuan beste ontzako bat.

- Animatu ari, gutxi falta dituk.

- Ez detala geiago.

- Txoria kantuan asiko dala.

Patxi bota zuan beste bat.

- Onera beste irurak...

- Iru oñaztu eroriko al dituk, i ta ni biok kiskaldu gaitzen.

- Patxi..., Txoria amorratzen dagoala kantuan asitzeko.

Patxi bota zuan amargarren ontzakoa eta beste juramentu bat.

- Aspertu nauk ia, Patxi, e atera itzak falta diran biak.

- Ez diat geyago emango, bizirik nagoala larrua kentzen badirade ere!...

- Patxi..., txoria kantatzen badu, lepo ori estutuko ditek...

Patxi bota zuan beste bat.

- Ia ba azkena...

- Ez da txiki txiki egiten banaute ere, ez diat besterik emango.

- Ay kerten aundia! Ontzako baten gora-beragatikan, nai duk zintzilika dantzan ibiltzea! Zer ikusgarri polita egongo aizen, mingaña kana-laurden bat kanpora deala!

Au aditu zuanean, Patxik bota zuan azkeneko ontzakoak, esanaz:

- To, eta erosi zak berakin ni urkatzeko soka.

- Zeregin oiek borneruanak dituk - esan zuan Mitxelek, ontzakoak gerrikoan sartuaz. Orain eregi zak atea noan Bergarara, artale auek sartzen ote diozkaten ari kaiola-ertzen batetikan, eta bigar egun-sentirako Lakiola basoan daukaten txendorrean egon nai nitek, zergatikan onezkero eske egongo duk ura. Ain zeken ibilli zifñaten nerekin ontzako partitzean, eze berriro ere aizkorari eldu bear izan zioat, biziko banaiz.

Patxik, giltza artutzen bazuen bezela, artu zuan mai gañean erdi ezkutatua zegoan arakin kutxillo bat, eta eman zuan pauso bat Mitxelengana.

- Patxi! - esan zion onek, pistola bat ateriaz gerrikotikan -. Patxi! Baldin giltza ez baduk billatzen atea irikitzeko, onek irikiko dik ire buruan atea edo leioa, kutxillo orrek baño obeto.

Patxik, lotsaturik, esan zuan zerbait aopean, eta utzirik kutxilloa, eregi zuan atea, nundik esmendatu zan Mitxel.

Bakarrik gelditu zanean, Patxi joan zan kutxatillara, eta, ikusi zuanian Mitxelek eramandako ontzakoak utzi zuten utsuna, asi zan binauka, buruko illeak ateriaz eta negarrez, eskola ume bat bezela.

("PATXIKO TXERRENS, Auspoa Liburutegia, 8, 95-102)

~~~~~

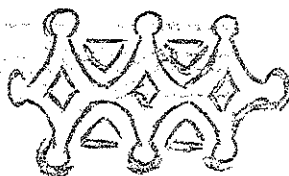
Iztueta: EUSKALDUNAI EUSKERAZ (18 -garren orrialdetik dator)

... argiro dakuskuna, jez da lotsagarri ez ezik, mingarri ere, Gipuzkoako Erri leialetan gazteria eskolatzeko, itztxo bat bakarria ere Euskaraz ez dakiten Maisu erdaldunak ifintea? Eta oraindik ere ilgarriagoa baizik ez da, eskolako aur gaixoai itz bat Euskaraz erorten zaiotelako, beraren etsai ezagutuak dauden gizon erbesteko oek ematen diezaten azote gogorrak ontzat eramatea.

!Zer bada! jaiñ bekatu andia da Euskaldunai Euskerazko itza jalkitzea? !Ha Euskara maitagarri bizikor gizaixoa! Ez dira, ez, kampotarrak bakarrik zu ikusi nai etzaituztenak; badituzu urrean ere, beren izate guzia zuri zor dizutenak, zu iroztzeko buru ausitze andirik egingo ez luketekenak. Eta zergaitik ori? Ez bestegaitik, ezpada, beren ona nondik datorkioten ezagutzen ez dutelako..."

(GIPUZKOAKO PROBINTZIAREN KONDAIRA EDO HISTORIA, Itzaurrea, V-VI)

~~~~~

==-- ALFONSO MARIA Z A B A L A --

(Ezkioga, 1847 -Hernani, 1919)

Ezkioga'n jaio zan, baña gero Zegama'n bizi. Abade egin da gero, Ondarrabi'n, Zegama'n, Donostia'n eta Hernani'n egon zan: erriok ba dauke zer-ikusirik Zabalaren idaz-lanetan; erriotako izkerak erabili zitualako bere ipuin ta komerietan... "Lagun-arteko gizona... Oso iztun atsegiña... Sermoitarako ere grazi aparta omen zuen... Benetako euskaltzalea..." (Auspoa Lib., n.16, 9-22)

Liburuak: 1) "Gabon gau bat eta beste ipui asko" (Auspoa Liburutegia'k argitaratu ditu, ipui guztiok batean, bere 16'g. numeroan).

2) "Periyaren Zalapartak" eta "Melitona'ren bi senarrak", komeriak (Auspoa, n. 26).

ORI EZ DEK IRRINTZIA; ORI DEK ARRANTZA: "Legazpiarrak, azkarrak eta erneak diralako sona dute, bañan azkarren artean ere, kirten antzeko batzuk sortzen dira, pasadizo onek aditzera emango duan bezela.

Aiztorrondoan jayo, azi ta bizi izan zan artzai gazte bat joan zan bein batean konpesatzera Legazpiko abade batengana, asi zuten konpesioa, eta ez dakit orain zeren gañean, esan omen zion abadeak ia zerbait zeukan?

- Bai, jauna, badaukat - esan zuan artzayak.

- ¿Zer daukazu ba?

Baña artzaya omen zegon ixilik, eta noizik bein burua jiratuta, kanpora begiratzzen zuala.

- Esazu, esazu bildurrik bage dezuna - esaten zion konpesoreak -; pekatu egiteko lotsatu bear da eta ez konpesatzeko.

- Nik ezin esan dezaket ba egin dedan pekatua -erantzun zion azkenean ere artzayak.

- ¿Zergatik ez, ordea?

- Zergatik emen dauden auek adituko duten.

- Esazu ixiltxorik.

- Ezin liteke, ordea.

- ¿Beraz, beste lekuren batean esan bearko didazu?

- Bai, nai badu.

- Goazen ba korura eta an esango dezu.

- Goazen ba.

Igo ziran bada korura, eta ara emen artzayak egin zuan konpesioa: "- ¿Ez dakit berorrek jakingo duan, nola ezkontzen naizen Kortako alaba gaztenarekin? Bada, lengo Ostegunean Arri-Urdingo zelayan nere ardiekin nebillela, ikusi nituan zijoatzela Arantzazura nere andregaya eta bere ama, urruti xamarretik ezagutu nitun, eta nun nengon aditzera emategatik olaxe irrintzi egin nien: Ji...ji...ji...jiiii...

Eta egin zuan irrintzi bat, eliza guztia aidean ipiñi zuana, esanaz konpesoreari: "-Ara emen nere pekatua." - "Ago ixillik, !kirtena!" - esan zion abadeak aoa eskukin estaliz -; "ori ez dek irrintzia, ori dek arrantza, eta i bezelako astoak errotan obeto zeudek elizan baño." Eta utzirik koruan artzai iñozoa joan zan bere konpesonariora, itxogiten zeudenak konpesatzera. (AUSPOA LIBURUTEGIA, n.16, 72-74 or.)

~~~~~

-- B E O B I D E 'ko AITA Fr. KRISPIN --

(Azpeitia, 1848 - Tolosa, 1885)

"Gaztetxo zala, Frantzia aldera jo zuen, mugaz beste aldeko Euskaleraira, Donapaleura (Saint-Palais). An frantseza ikasi eta apaiz karrerako beste estudiantoak egin zituen, eta baita frantziskotar habitua artu eta profesia egin ere... Oso ondo predikatzen zuen A. Krispiñek, bai frantsesez eta bai euskeraz. Mixioak ere ematen zituen euskal errietan..." 1875'g. urtea ezkeren Tolosan bizi izan zan.

Liburua: "Asis'ko Loria", 1885, Tolosan. Aita San Frantziskoren Bizitza bat da, enderazko liburu batetik euskeratua (ez itzulpen soil bat). "Beronen izkeraz auxe bakarrik esango dizut. Liburu au eskuetan artu dedan bakoitzean, eta edozein zati edo orri, irten aia, irakurri ondoren, beti burutazio auxe etortzen zitzaidan gogora. Itxasotik irtetzen dana, burutik oinetaraino bustia irtetzen da. Aita Krispiñen garaian Gipuzkoa osoa zegoen euskaltasunaren itxasoak estalita. Esan nai det: zeoro ta arras euskalduna zala gure erria. Eta itxaso orren erdian murgildurik bizi danari, jakiña, euskaltasun mardul gozoa dario alde orotatik, nai ta ez. Eta auxe da gure A. Krispiñi gertatzen zaiona... Orduko erri euskeraren ispillu jatorra ... Liburu au aztertzean konturatzen gera noraino urritu ta bakandu zaigun euskaltasuna: itzetan, esareta, ta abar..." (L. Villasante, Itsaurrea, 7-10: AUSPOA LIBURUTEGIA, 57-8)

PREDIKATZEN DIE TXORIEI: " Adani pekatu egin baño len kriatura guziyak obeditzen zioten; guztien errege baizen.

Moduren batian gure Santuarekin au beratu igaro oi zan, gertaldi onetan bezela. Bevaña bidian erkitu zituan txori asko mueta guzietakuak bide inguruan. Poztu zan txit Santuaren biotza Jaunaren kriatura garbi aiek ikustiaz. Badijuakia. Txoriak geldi.

Agur gozo bat egiten die Santuak txoriai. Alderatu zitzaizkan txori taldiak, jartzen zitzaizkala arpegiz-arpegi. Orduan esan zien Franziskok:

" Aditu, aditu, nere arreba txobiak! Askok biar dezute alabatu zuen Egi-llia, bada lumaz jantzi zaituzte, airia ematen dizute, bai ta era jaten."

Au esaten zien denboran, txori batzuek mokotxuak idikirik, bestiak egotxuak zabaldu, askok lepua luzatu, eta denak Santuari begira aditzen bazuten bezela esaten ziena, batak baino bestiak poz aundiagua agertu nairik egondu ziran, txorien predikatzaile Franziskok azken bendiziua eman zien arteraño. Orduan denak egatu ziran era bat kantuz Jaungoikua al zuten moduan alabatzen. Franzisko itzuli zan bere lagun arrituetara esanaz: "Dama det txori polit garbiai egundaño ez predikatua." Ze biotz aingeruzkua zuan gure Santuak! (p. 100)

LAZTANDUTZEN DU LEGEN-ARTSU BAT: " Egun batian, Asis inguruko zelai batian zaldiz zijoala, ikusi zuan gizon lepradun, legenartsu bat, berari zetorkiola. Lendabiziko begiratuan barruna jiratu zitzaion. Baña gogoraturik beriala, birtuteko bidian beti aurreratzeko asmua artu zuala, eta Jesukristori jarraitzeko, aurrena nork bere burua biar duela garaitu, saltatu zuan zaldi gañetik eta len ainbeste larritzen zuan gizon lepradunari eman zion laztan gozo bat eta gañera eskupeko sendo bat. Igo zan berriro zaldi gañera eta artu zuan zeraman bidia. Len ezin ikusi zuan gizon legen-arrak kutsatua, ta orañ ezin egon da berriroz ikusi bage. Begiratu zuan utzi zuan lekura, ta inor etzan ageri zelai zabal artan.

(38-garren orr. jarraitzen dau)

.- BITORIANO IRAOLA -.

(Pasai, 1841 - Donosti, 1919)

Donostia'n bizi izan zan. "Oso donostiarra zan Iraola. Donostiko euskera zan berea; Donostia zarreko ipui ta gertaerak ederki zekizkien; arrantzale, txardin-saltzalle, zeladore ta orrelakoak ondo ezagutzen zituan..." (AUSPOA, n. 9, 11).

Euskal-lanak: 1) Bertsoak: ugari, orduko aldizkarietan.

2) IPULAK: geienak, barre eragitekoak; "Baserritarra" eritxon aldizkariarian agertzen ziran geienak. (Batzuk "AUSPOA Liburutegia"n argitaratu ditu A. Zavala'k, 9'garren numeroan).

3) Antzerki edo treatro-lanak (komeri, zarzuela, bakar-izketeta: 15'eraño ei dira, guztiz...)

GAU ERDIYAN.-: - Nausi... nausi... !Ori zurrunga! badirudi tronkuak serratzen ari dala... !Nausi!

- ¿Zer demoñiño dezute?

- !Etxian sua degula, sua!

- !Jesukristo! Seguru nago etxe jabiak eman diyola.

- ¿Zergatik?

- Zergatik, nola goiko errentik kobratu ez duen, sua dariola atera dalako.

- ¿Zer egiten du jantzi gabe?

- ¿Baña galtzerdiyak non laja ditut nik?

- Bat jantziya dauka, eta bestia orra eskuan. Ibilli bedi azkar, bestela kiskalduko gera sopako ogiya bezela. Badaki ni ez nagola aseguraturua "contra incendios".

- Ez ni ere. Ua nere anayagana eta esan akuyok datorrela beriala.

- ¿Zer da, arkitetua?

- Ez; kofregillia.

.....
- ¿Zer da or bullaka datorren ori, artilleriya? !a! ez, !bonberuak! Ixillago ez badabilta, sarri esnatuko dituzte lo gozuan dauden sereno guziyak.

- !Gizona, iya sartu zenidan eskallera abotik!

- !Bide! ¿Jostorrazakin zatoz onera sua itzaltzera? Kanpora emendik - diyo bonberuak kaskua "a lo tuno" jarriyaz.

- Ni etxeke nausiya naiz.

- Baita ni berriz gobernadoria... eta eltzen badizut galtzen ipurditik, sartuko zaitut emen (karrua erakutsiyaz), !Merke Trefe!

- !Zer, Merke Trefe neri? Gu ez baginake, ez litzake izango kaballero bat, ¿eta burla? Aurki jakingo dek sastriak zer geran. (Bigarren bizitzan atë joka).

- Dan, dan, dan.

- ¿Zein da ordu ontan?

- !Sua!

- ¿Zein?

- Ni; bekua: !Tira, mugi!

- ¿Zer da?

- !Aguro, baña aguro, kalera: zergatik kiskaltzia, ordu obetan eztu batere grazirik.

- !Jesus milla bider! ¿Bertan al da?

(Amaitzeko)

- Bai; pastelerian orain sartu da.
- !Maria Santisima! Zu, Julita, Julita.
- Andria!
- !Geran aguro, geran! Artu itzazu kutxa, kutxi luak, kutxariak, kutxaroya, eta korrika kalera.
- ¿Baña orraztu gabe, ama?
- !E! Kalera mundu guziya - diyo sastriak, txalekuen botoya lotuaz.
- ¿Eta pianua, ama?
- Esan diyot neskatxari eraman dezala Peparen etxera.
- !Ain nago nastua, estakit zer egiten detan; tori, eraman nazazu au - diyo sastriari.
- ¿Arratera?
- !Jesus au burua! Loruen kayola zala uste nuen. ¿Zu, bai al dakizu suaren santu debotua zein dan?
- Santa Barbara - diyo sastriak.
- Bada ni, gutxi gora bera, San Andrei errezatzen ari naiz.
- !Guazen, guazen! !A! kofri au balkoitik tiratzera nua - diyo sastriak berriz.
- ¿Zertako?
- Ia Merke Trefe deitu ditan bonberuari sartzen diyotan burutik.
- !E socorro!
- !Ura, ura, onera, onera!
- !Ura, ura!
- ¿Baña nora?
- !ara! ura !ara!
- !Ate ori jo ta ausi!
- Pun, pun, tris, tras, kataplun.
- Guazen, guazen, !Jesus, au kia!

Ateratzen da aurreko leyora Pañiku arrantzalia eta ala diyo:

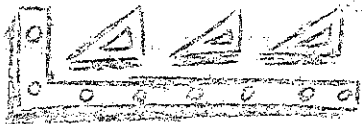
- ¿Itzali al da sua?
- Sua ez, baño bi sereno bai.
- Bueno; orduan esan akiyote or dabiltzan su guziyari, egiteko mesere one-raño etortzia.
- ¿Zertara?
- Ia tximitx abek akabatzen diran beñ edo beñ.
- Bonberuak baziaztik sua itzalita.
- Ago; ni ere baniak.
- ¿I? ¿Nora?
- Lotara.

(AUSPOA LIBURUTEGIA, n. 9, 86 -89 orr.)

~~~~~

K. Beobide: LAZTANDUTZEN DU... (36 -garren orrialdetik dator)... Abiatu zan bi-lla, baña etzuan arkitu. Laster jautsi zan kontuan, edo aingerun bat edo, gizon eriaren antz artan, Jesus izango zala: Pomez beterik ta zoraturik, zaldi gañian abiatu zan kantari Jauna alabatzen, berritzen zuala asmua are gogotiago birtuteko bidiari jarraitzeko. Jesusen amorioz egin oi diran ill-araztiak, mortifikaziuak, grazia aundiaguak erakarten diozkate animari. Au ikusten da garbiro gure Santuaren bizitzan; zenbat eta gelago egiten dion kontra bere goguari, ainbat animosuago ikusten da beste garaimen bat irabazteko. Au da Jaungoikuaren graziak ematen duan indarra ta beraren ekarraia." ("ASISKO LORIA", "Auspoa, p. 36)

6666~~~~~6666

--- Marzelino S O R O A L A S A. ---

(Donostia, 1848 - 1902)

Donostiarra izan zan, jator-jatorra. Artikulu asko idatzi zituan, bai erderaz, bai euskeraz ("Azak eta Naste"); poesi-arloan be bein baiño sarriago sartu zan. Baiña euskal-teatroaren kreatorre izateari zor deuto bere osperik andiena: antzerki errez atsegin eta ariñak, barre-eragitekoak, euskera errikoi batean (Ikusi "AUSPOA Liburutegia", n.2).-- Itz-lauz "BARATZAN" liburutxu jakingarria itxi euskun: baserritar baten eta kaleko jaun baten arteko jarduna edo alkar-izeketa; emen be Donostiako kalean egiten zan euskera darabil; alliar-izeketa jator eta bizi-bizi baten bitartez, gure mendi-baratzen goraberen barri emoten deusku, umorerik onenagaz.

BIGARREN JOLASA

- ¿Iñor etorri da, Iñazi?
- Emen etorri da kaballero euskeraz dakiyen ura.
- Euskeraz dakiyena! Euskeraz dakiyena!
- Bai baa.
- ¿Ta zer uste dezu zuk, ez dala kaballerorik euskeraz dakiyenik?
- Bai, bañan ez diruri. Añ gutxi azaltzen dira emen... Ta neri gustatzen zait.
- ¿Kaballerua?
- Euskeraz jakitia.
- ¿Ta nun gelditu da?
- Etxekoandriak atera diyo erreberua ta artzen dago atariyan.
- Ondo egin du. Etxekua da ori, bañan nola denbora luzian ez dan etorri, ez dezu /ezagutzen
- Ez bada.
- Tira, bitartian marrubi batzubek bildu zayozkitzu.
- Banua; pozik euskeraz dakiyenian, bestela erdaldunekin nastutzen da bat, ezin itzik aiazirik. A Emen da bera.
- Bildu bada, bildu, ta pentxamentu ta beste lore batzubek ere bai.
- Egun on, Joxe Batista.
- Jaungoikoak egun on digula. Goiz dabil, goiz.
- Ez naiz bada ni txit goiztarra.
- ¿Zer garaitan jeikitzen da bestietan?
- Amarrak aldian.
- Mariya Santisima! Ori bizi moduba! Gizenduko da berriz'e orrela.
- Goiz jeikita're, ¿zer egingo du batek? Denbora ezin botarik ibilli.
- ¿Denbora ezin botarik? Iru t'erditako egun-sentiya da ta oyak ustutzen ditugu, bañan etzaigu guri orlakorik gertatzen.
- Sasoi. ontan zerbait goizago jeiki liteke bai.
- ¿Etxian izandu da?
- Bai baa, ta Ana Marik eman dit errebero ederra.
- Protxu on diyola.
- Eskerrikasko.
- Badakit guk eziñ eman gendezakela gauza sundirik.
- Ez. Zerna! badezute ta beti aitzaki azpiyan bizi zerate.
- A jauná! Guk urteko pitarra izan ezkeru, eta esne ta tratu pixka bat plazarako, ez gera aserre.
- Ez, ez; ala diruri gauzak. Gogotik ari zera beñepiñ goizetikan.
- Ari bearko. Gure lana, jakiña da, goizeko intzekin egin biar da; bestela eguzkiyak indarra artu ezkeru, ez dago konturik nekazariyentzat.
- ¿San Isidro're nekazariya omen zan?
- Bai, jauna; bañan arrek egiten omen zuben txoriyentzat ere, eta guk geonentzat diña eziñ bildu.

- Beñere asetzen etzerate-ta. Tira, ¿denbora ederra ez dago?
- !Denbora... denbora!... Txarraguak izaten dira bai, bañan turmoi makurra dago, jauna.
- Jaungoikoari kontu aundiyak eman biar dizkatzute zuben.
- ¿Bai?
- Bai; zergaitik zubenat ez da gauza zuzenik izaten. Eudiya bada; legortia biar dala; eguzkiya ateratzen bada, bazter guziyak erre biar ditubela; berriz eudiya asten bada, eragiñ guztiyak usteltzen dirala, eta orrela matrakez betiak zaudezte beti.
- !Ja; ja, ja! Ez dago gaizki somatuba. Guk egiñ bañan erraxago esaten dituzte gauz oyeak, bai. Beok oitubak daude guztiya egiña ikusten ta... Asiko balirake emen, eta gaur jarriyak bigar desegiñak ikusi, esango luteke orduban beste zerbait. (...)

LAUGARREN JOLASA

- (...) - !Gizona! !Ori da apaintzia! !Ze majo!
  - !Majo! majo... !Noizik beñ jantzi biar guk ere ditugun galak!
  - Txaketa berriya ta...
  - Txaketa... ez da orren berriya, bañan ez da zarra're. Geyenaz ere... ¿zenbat urte izango ote ditu bada? Sei... zazpi... bederatzi... amaika... ori geyenaz.
  - Ez da asko. Geiako lirake amabi.
  - Galtzaki zerbait geixiako dituzte bai, zergatik gu ezkondu giñala bada... ogeien bat urte, eta Ana Mari lenbizi ezagutu nuben urtian egiñak ziran, ta ori zan sei urteen batzuben lentxiako...
  - Ez da asko. Ogei ta sei urte. Ez dira zartu zu aña. Itxura ona dakate.
  - ¿Guk noizik beñ besterik ibiltzen al ditugu bada?
  - ¿Bañan sisak jaten ez dizkizute?
  - Sisak aberatsen erropak jaten dituzte, guriak txartzuak dira ayentzat ere.
  - ¿Ta kapa?
  - Kapak... badu bere denboratxua, jauna. Aitona zanena zan... ta arrek aitarena omen zuben ta...
  - Bai. Moisesen denborakua, tira. (...) ¿Entzerrotik zatoz beaz?
  - Bai, jauna. Luze baño seguru auzoko gizona jun da. !Ondo falta aundiya egiten zuben bada! Aza-osto oyeak ere ez lirake orla egongo, bera begira balego. Bañan Jaungoikuak daki zer egiten duben ta...
  - Egiya.
  - Etxia ta obia munduban guztia.
  - Ana Marien koñataren erriko gizonak bezela eskatu biar ziyon Jaungoikoari.
  - Nola eskatu ziyon bada?
  - Miñez azkenekuetan zeguala, agindu zizkaten Elizakuak. Artu zituben, eta abadeak jarri ziyon eskutan Gurutze Santuba, esanik iltzen zegoanari, eskatzeko Jaungoikoari biotz-biotzetik geyena komeni zitzayona, emango ziyola, eta baita ere sendatu, ala komeni bazan. Abadea atera zan beziñ aguro, asi zan antsika ta gogotik izketan. Abadea orduban gelditu zan ate-atzean, ta giltzaren txulotik aitu zuben esaten zubela:
- " !Nere Jesukristo Jauna! Zere eskuetan daukazuna guztia. ¿Ni ill bear nazu? ¿Zer aurreratzen dezu ni ill-ta? ¿Nola azaldu bear det nik zure aurrean, baldin oraiñdaño oroituz ezpanaiz Zutzaz? Emaztea gelditzen da iru umerekin. ¿Nola bizi bear du? Orain neguen ni Zutzaz oroitzeke usteen!... Ni ill ta ¿zer aurreratzen dezu? Ezer ere ez. Ni errukigarri bat naiz. ¿Nai dezu ill gizon on bat? ¿Bere denbora guztia Zu serbitzen p^a duana? ¿meritu aundiyak agertuko dizkizuna? Orra On Migel abadea. Ill ezazu ori. (Ta abadea aitzen zegoan). ¿Naizu ill gizon gaizto bat, erri guztiya nastu ta ixkamillan ipintzen duana? ¿Gizon ori kendu, ta pakea errian egongo dan bat? Ill ezazu Matxin eskribaua, eta arren izan zazu nitzaz miserikordia beste bateraño; nik itza onaten dizut, aurrera oroituko naizela Zutzaz obeto oraiñdaño baño." (...)

SEIGARREN JOLASA

- Batista, ¿zér du beyak orrela marruaz?
- Aðarre dago, jauna. Atzo umia saldu geniyon ta ...
- ¿Diru ederrik artuko zenduten beaz?
- Poliki xamar artu degu bai...
- Poliki xamar! Poliki xamar! ¿Noiz aoa betian esan bear dezute gauza bat?
- Aoa batian, jauna... ¿erraz al da ezer esaten?
- Zubentzat ez beñepiñ. Ta ¿zeñi saldu diozute?
- ¿Zeñi saldu? Oker esanda zuzenena aitzera emango diot. ¿Badaki Loyolako Anton, "Balia" deitzen diotena?
- Bai, ba.
- Arren semeari, jauna.
- ¿Ta jakin leike zenbat diru artu dezuten?
- Aguro esango diogu, jauna.
- Ori galdetzen dizut, zergatik beñ, Erreteriko feriyen, arkitu nintzan idi paria saldu zuben batekiñ, ta galdetu niyon:
- "¿Idiyak saldu omen dituzu?". "Bai, jauna, bai", erantzun ziran. "¿Ta nola eman dituzu?" "Merke, jauna, merke." Ta etziran geiago esan. Gero bidian ikusi nuben eroslea idiakin, ta galdetu niyon ere: "¿Gaur egin da tratu ona, e?" "Bai, jauna, bai." "Pare edep tra daramazu." "Ala, bada, ala." "¿Ta nola artu dituzu". "Diru-barekin. Garixti, jauna, garixti," erantzun ziran ojuka, ta ez batak eta ez besteak etziratzen esan zenbatian sal-erosi zituzten.
- Jolaserako gogua zuekala usteko zuben ta...

(pp. 51-52)

ZAZPIGARREN JOLASA

- (...)
- ¿Nun dabill Batista?
- Aldamenian da, Mikolaxen etxian. Jakingo du nola ezkondu dan...
- ¿Nola? Bestiak bezela ezkonduko zan.
- Bai, jauna, bañan...
- Gure Mikolax ¿ezkondu da beaz? ¿Eta zeñekiñ, eta norekiñ...?
- Ezkondu da, jauna, zeraren... zerarekiñ..
- Beste Zeamako andre ura senarrarekiñ bezela asten al zera?
- ¿Nola, bada?
- Onela:
- "Prantxixku, ¿ez dakizu zer pasatzen dan?" "¿zér, bada?". "Zeraingo zera zertzen omen da zereko zerarekiñ, eta ayek zertzen badire, inolaz ere zereko zerera zertuko dire." "Emakumia, zer esan nai dezun zer orrekiñ ez badezu obeto zertzen, ¿nik nola zertzia naizu? Nik zertzekotan zer ori, obeto zertu zazu." "Bai... zu beti nere uts-egiteak arrapatzen zabiltz eta far egiten." "Tira, tira..." "Ara bada, lenago buruba beste lekuban nekarren ta..." "¿Nun? ¿Lepo gañean ez?" "Nere lanean, eta esango dizut: Zeraingo Ixabelen alaba ezkontzen omen dala Segurako indiano batekiñ, eta ayek ezkontzera ezkeru, ortikan Zeraiña jungo dirala." "Bañan, ¿nola arrano nik bururatu bear nuen orrenbeste zeren zera zertuekiñ?" (...)

(pp. 64-65)

Beste onelango asko be ba ditu gure Soroak "Baratzan" liburuan (Ikusi, e.b.; moz-kortiarena -pp.53-57 * Tolosako zezenak, pp. 72-74; lenengo kafia, pp. 90-91; feriyetako tratuak, pp. 103-106... Or dozu, bizi-bizirik, baserritarren izkera jatorra.

"Erri-ipuñak dira literaturaren surrenengo kimuak, noski. Erri-ipuñak izan dinalako kulturadun izkuntzen literatura oiñarri. Sarri ipuñak aski dira erri baten sikolojiaren bereizkuntza egiteko. Beren aberastu-sunetik neurtu ditzake erri-gogoa. Arrigarria da, benetan, gure erriak agozko literatura orren aberatsa izanik, idazkiz txiroa izan bearra. Era guztietako ipuñen jabe gera, ta bertan ditugu lenagoko sinismen, kondaira ta oituren etorkizunak..." (Juan San Martin, "Amadriaren altzoan", Itzaurrea, Kulixka Sorta, nn.45-46, 8).

Bardin-antzera uste dabe Azkue'k eta L. Mitxelena'k be: "Badira, geiegi ezafen, edozein eñiren ipuin ta irakurgaien ondoan, aintzat artuak izateko eran, agertzekoak ere..." (Azkue, "Euskaleñiaren Yakintza", t.II, 8); " A diferencia de la literatura escrita, la oral es abundante y variada..." (L. Mitxelena, HLV, 11).

Amaika ipuin eder entzunikoak dira, bai, gure baserrietako sutondo beroak, neguko arratsalde luzeetan, batez be! Eta idazle asko saiatu dira ipuñok idazten; batzuk baiño ez ditut aitatu: JOSE MIGEL BARRANDIARAN, R.M. AZKUE, Bustintzatarrak ("Kirikiño" ta "Mañariko"), Barbier, Mayi Ariztia, Jautarkol, A. Irigarai, N. Alzola, Julene Azpeitia, N. Etxaniz... (itzultzailleak alde batera itxirik).

AMEN.- Iluntzea zala, aker bat elizan sartu zan. Sakristau mutilak, atea itxi-orduko, beti bezela, batean euskeraz bestean erderaz ots egin zuen:
- ¿Iñor badago? ¿Ya hay alguno?

Akerrak etzion ezer erantzun eta grisk-grask atea itxita etxera yoan zan mutil ori. Gaututa gero, bigiraren batetik zetozen-emakume batzuk ots andiak, elizatik zetozen-otsak, entzun zituen ta atera urbilduz, adi adi zeuden barnekoa nor ote zen yakin nairik: ala lapufen bat, ala Purgatorioko norbait... ala zena zelakoa.

Barneko akeñak atea adarka zabaltzeko !bazerabilen dranbaladarik! !Bigirazaleak izu goñitan lasterka ta asnaska apaiztegira yoan ziran! Eta apaizari

- Don José Migel, don José Migel: esan zioten. Inpernuko etsaia dabil elizan. Betor konjuruak egitera, betor len bai len.

Apaizak, bi emakumeak lagun zituela, sakristauarenean ots egin zuen eta betik gora ta goitik bera, ataritik apaizak eta leiotik sakristauak, izka-mizka luzea izan zuten. Sakristauak bein ta bi ta iru aldiz esan zion, berak etzuela bein ere konjurtzen ikasi eta berak egitekoa bi emakume aiek ere egin zezaketela.

- Bainan adi zak, mutil. Ik eztek beste egin beafik izango, ufutitxo agoela, nik esango dedanari "AMEN" erantzun: besterik ez. Ator, luziano.

- Jauna: neri etsaiak eztit ezertariko bilduñik. Bi emakume oiek beñiz, beti otoitzean ari dira-ta, !jesus ta bat ala ere!

- !Afen, atoz!, - esan zion emakume bat oñek.

- Tori, Joxepa, giltzea ta or konpon.

Apaizak, zemairen bat eginez edo eztagigu nola, zuritu zuen beintzat sakristaua

ta an zijoan beste iruren atzetxotik... Bitartean akeña ate-ondoan isil isilik zegoen, andik irten nai zuela. Laurak elizazira elduta, bi emakumeak otoitzean eta sakristaua atze-atzeka ari zirala, apaizak, "Aitaren, Semearen..." eginda, nekez bazan ere, sañaila-uloan giltzea sartuta, grisk-grask egin zueneko, akeñak bere adarjetan artuz, aidean zeraman pafoku gairoa.

Sakristaua antxintzika, emakumeak gafasiz zijoazten, apaizak itz auek entzunarazi zituenartean:

- Luziano, el akit; inperuko etsaiak nazeramak.
- Amen - erantzunez, bere etxera igesi yoañ zan Sakristaua.

(María Marca, de Ernani - R.M. DE AZKUE, "EUSKALERRIAREN YAKINTZA", II, 43-44)

MUSKIA-ko JENTILLA: Muskia-ko koban bizi zan jentil batek, kristau bat arrapatu omen zuan bein... Eta kobatik alde-egin etzezan, arrigarritzko eraztun bat sartu omen zion eskuko beatz batean "emen nago, emen nago" deadarka beti egoten zana.

Beingo batean kristau ori izkutau omen zan, jentillak pillatuta zeuzkan ardi-narru-artean... Eraztunaren otsa urruñi-kamar iruditzen nunbait jentillari, eta kanpotik ote zan berean jarri omen zan. Zabaldu atea ta irten dá kobatik.

Baita kristauak orduan, astindu gairneko narru pilla, ta sekulako lasterrari emanta, Jesus batean alde-egin omen zuan andik.

Aditzen du jentillak eraztunaren otsa, eta badijoa lasterka gaidik beera, bere atzetik. Kristauak berala bere buruari etsi omen zion orduan. Baiño alako batean bururatzen zaio arri batekin moztu beatz, eta bere eraztunakin Mikolaldeko ibaira bota bear duala. Ta baita egin ere gizonak.

Gero jentilla atzetik Mikolalderaiño iritxi zanean, osiñeko eraztun-otsa aditu ta batera, kristaua "an zegolakoan", jauzi ta an itota geratu omen zan.

("EUSKALERRIKO IPUINAK", Kulixka Sorta, nn. 17-18, 17-18: liburu eder ontako ipuinok - itzulpen, iztegi ta guzti - A.Irigarai mediku ta euskaltzain jaunak batu ta atondu ditu; Barandiaran'en Eusko-folklore liburuxketatik eta Azkue'renetik artutakoak dira geienak...)

AZKENEKO MAIRUK: Mairuk zolotan bizitzen emen-tzin. Ordun lañoik etzen ikusko noski, ta bein batñ laño poli-pat agertu men-tzen zerun ta denak arrittuta geldittu men-tzin... Attona zar-tzar bat bai-men-tzuten, aspalditan itsu zona, ta lañuk zer esan nai zun artzek jakingo zula-ta, zoloko txoko batñ zon tokitik artu ta atarira argita atea men-tzuten. Itsua nola baitzen, basora jon ta pagourkullukiñ beiyak ereki men-tzizkaten.

Attona xarrak lañua kusi-ta, "gastiak - esan emen-tzun - gastiak, gure denbora jon duk: Jesus mundura jayo duk eta gu galdu gattuk"... Ori san-ta denak kuzkur-kuzkur zolun sartu ta, akabo, ez men-tzin geyo sekulan atea. Orretik esaten ziun askotan attonak zerbaiten trabatu-ta eroitzen giñanin: "Mairuai bezela pago-urkulluakin beiyak zaldü berko te-izkitzuteu?"

(Contado en 1920 al Sr. Lekuona por Juan Me Portu, de Oyartzun; J.M. de Barandiarán y Colaboradores: "EL MUNDO EN LA MENTE POPULAR VASCA", Colección Auñamendi, n.12, Zarauz, 1950, pp. 46-47).

.....

.- RESURRECCION MARIA DE AZKUE -.

(Lekeitio, 1864 - Bilbao, 1951)

Azkue jaunaren bizitza luze ta aberatsa ezin sartu iru-lau lerrotan. Ara emen zertxobait: Euskaltzaindiaren Lendakari (Buru) izan zan bere bizi guztian. Gorputzez andi, biotz zabaleko, abade zintzo beti...

A) Azkue, euskal jakintsua: lan ederrok itxi deuskuz: 1) "Gramática Euskara" (Euskal Izkindea), 1891, euskeraz eta erderaz: "gaztaroko pekatua" ei da, bere ustez, baiña ba ditu gauza onak be; 2) "IZTEGIA" ("Diccionario Vasco-Español-Francés"), 1905-6, t. 2: 15 urteko lan arrigarria, "euskera onaren iturria" (Orixe); euskal-iztegirik onena (L. Mitxelena-ren esku onetan dago gaur, Euskaltzaindiaren aginduz, Iztegi orren utsak zuzendu, garbitu ta osotutea); 3) "Morfología Vasca", 1923; 4) "Euskalerriaren Yakintza" (Literatura Popular del Pais Vasco), 4 t. (1935, 1942, 1945, 1947); 5) "Cancionero Popular Vasco", 1922, 9 t.

B) Azkue, euskal idazlea: ainbeste aldizkarietan sakabanaturiko artikuluak ez ditugu aitatuko. Liburuok argitaratu zituzan: "Txirritadak", "Jesusen Biotzaren Illa"; "Vizcaytik Bizkaira" ta "Eguzkia nora" (zartzuelak, musika ta guzti); "Ortzuri" ta "Urlo" (operak); jaingarria da, batez be, "ARDI GALDUA" eleberri edo novela laburra; euskal literaturaren batasuna lortu gurarik, "gipuzkera osotuan" idatzi eban: au da, gipuzkera oiñarri lez artu, ta beste euskal dialektuen pitxiekin aberastu...

C) Azkue, argitaratzalle: ainbat liburu zaar barrero argitaratu ez eze, aldizkari barri batzuk be sortu ta zuzendu zituzan: "Euskalzale", "Ibaizabal", "Euskera"...

Ba dituz, gañera, teatro-lan eta olerkiak be... "Euskeraz ari geranok Azkue iaunari zor diogu geienik, eta Euskerak ere bai... Ark atera du gaixoa bere zarpilletatik eta soiñeko apaiñez iantzirik utzi". (Orixe): Gizon umoretsua zan; idazle gartsua be bai, baiña batzuetan, ekian guztia erakutsi bearraren erakutsi bearrez, bere lanak naturaltasun apur bat galdu egiten dabe...

"... Okendo izkudaburu (almirante) aren bi arreba, lekaime izan ziran Lasarteko komentu onetantxe. Arrebak erraz berendu zuten beren neba ospetsuak maiteen zuen ondasun bat: ontziko harian (salan) iduki zeukan irudi, "Pozgarrizko Andre Maria" (Oarra: Bein ere ez tet entzun beronen izena, erderaz izan ezik: "Nuestra Señora del Consuelo". Onelakoxea da gure euskalduntasuna). Arra ta erdikotxoa da, arrizkoa. Okendok beretu baino lenago ere iruditxo onek mirari bat egin zuen. Mirari onen oroi-karritzat Eliza onetantxe degu artailu (kuadru) bat, diotenez, ederki egina. Baditugu beste artailu batzuk ere: Elizgelan Okendorena ta beraren emazte Andre Teresa San Millan-ena. Berriz ere dioketsut: onontzaldi bat egin ezazu bein edo bein.

Zu bezelako gizon jakimuntentzat erakusgarritzat daukat emengo artitz (inscripción) polit, len elizpe zarraren ateburuan, orain auspez lurrean ezarria deguna:

"Inveni portum. Spes, fortuna: valete".

Apaiz gazte ayetarik batek (burujabea da ta miinduna apaiz hura) esan zigunez "exámetro" osoa izateko iztxo bat bear omendu artitx onek:

"Inveni portum. Nunc spes, fortuna: valete."

Amaikari erakutsi diet irakurgaitxo au! Batek ere eztio utsunerik ediro. Fraile zar Sunbilako seme batek, neronen otoiz, onelaxe euskerazkotu zizkidan itz oriek:

"Kaya ementxe det, gazte.
Itxaropen, zori: zoazte".

Mayean ginala berealaxe ots egin zuen zure izenak. Gu mauka-mauka ari ginan artean, barruko aldean komentuko nagusi berastegierra ta bestetxo bi bazkaltzen ari ziran

- Iztun arrigarria omenda -, esan zuen zuzaz nagusiak.

- Bai orixe! -, erantzun zion Adrianek. Datorrela lurpetik Fray Luis de Granada, zekien erdera legunez izketara; nik azpeitikoari bere euskera garbi, erraz, mendiusainekoz nayago diot entzun.

- Nik, - gaineratu zuen arako apaiz burujabeak, - Euskalerrian bada, Fray Luis de Granadari baino nere erriko erretoreari ere gogozago; ta Matxinbentako erretorearen izena ezta gero Ciceron. Euskaldunai euskeraz.

- Igandero euskeraz ari izaten zaigu Don Andres, gure kapellau jauna.

- Goizean ere euskeraz ekin balio, etzan ezer galduko.

- Apaiz jauna, erdaldunentzat erderaz egin bear da. Badira gure artean euskera-rik eztakiten lekameak.

- "Madre"(1), esan zion orduan Matxinbentarrak; erdalerrian erderaz, euskalerrian euskeraz. Berrogei lekame euskaldun dauden komentu batean, Burgosko erdaldun naiz Bilbo-aldeko euskaldun motzen bat datorrelako, ¿beste guztiak euskera ezpailekiten bizi bear? ¿Bidezkoa deritzayo oni?... Euskalduna eztanik gure artera baldin badator, ikasi dezala gure mintzoa, gure izkera. Guk ere ori egin bear izan genuen erdalerrian: erderaz ikasi. ¿Erdaldunik battxo etorri oteda egungo jarduna entzutera? Eztet bat ikusi; do bai, baserritar-mordo ederra. Aurrean dedan amezketar onek ere, ayek zurrungak! ¿Ezalda egia, Simon?

-- Tolosan len ere entzun izan ditugu erderazko "kalamatrika" oriek eta, egi-egia! ni bezelakoentzat aur-kantatxoak bezela dira eaderazko jardunak; logarriak..

(1: Autu au ta beste geyen geyenak erderazkoak izan ziran. Amezketarrai zerbait esatorduan eta alkarren arteko autu laburtxo batzuetan baizik etzuen gure izkerak ots egin. Komentuak agitz euskeraren obiak (sepulcros) dira, esatea lotsagarria bada ere.)

(ARDI GALDUA, 78-82 orr.)

~~~~~

Agustin Anabitarte : (65-garren orrialdetik dator):

ko, ostera nere atzetik. Joateko andik, geiago asarretuazi gabe. !Ura legamia! Ala ere segi. Jotzeko gogoa ematen zuan. Ostikoz jotzeko itxura egin nion. Alperrik, mutilla bere artan, segi nere arrañuari. Ta asarrea geiena igo zitzaidanean, bizi-modua batzueri zein txarki etortzen zaien asi zitzaidan burua lanean..

Mutil artaz kupitu nintzan. Mutil ura, noski, diru pixka bat irabazteagatik zertorren nere atzetik. Diru ura, bai ba, zertaz jan izateagatik naiko zuan. Tema gei-ago, zer esanik ez, bear aundiago. Jatea, ¿gauza txarra al da? Mutil gizajoak ¿ez al zuan ba'guk bezela jan bear? Egiazki, nere barrua zearo aldatu zan. "Denak Yinkoak inak gire" (Danak Jainkoak egiñak gera)....

("APRIKA-ko BASAMORTUAN", Zarautz, Kulixka Sorta, n. 49, 88 - 92).

--- ~~~~~ ---

.- Domingo A G U I R R E.-

(Ondárroa, 1864 - Zumaya, 1920)

Gure idazleen artean ezagunenetarikoa. Abade on, ixil eta zintzoa: bere bizitzarik geiena Zumaiaren emon eban, mojen kapellau. Euskaltzaindikoa. Idazle txukuna, garbia. Izlaria be ez ei zan edozelangoa; olerkari lez be ezta bazterrean ixtekoa... Beste lantxu askoren artean, iru obra andi itxi deuskuz: 1) "AUÑEMENDIKO LOREA" (1898), bizkaieraz. Gaia: andikaldeko Euskalerris, VII-garren mendean... Oraintsu argitaratu dau, barrero, "Añamendi" Liburutegiak.

2) "KRESALA" (1906): bere Ondarrua'ko gatza ta bizi-tza itxi deuskuz, bizkaieraz, nobela eder onetan.

3) "GAROA" (1912): gure baserritar-artzainen bizimodua, gipuzkeraz, euskera ugari, gozo, atsegiñean... Txomin Agirre'n gaiak eta idaz-tankera beste aldi batekoak dituzu, bear bada; baiña bere euskerea beti-betikoa. Maixurik onena!

Zerbait aukeratu bear, eta nik "ANA JOSEPA"-ri dagokiozan orrialde batzuk aukeratu ditut. Izan be, bizi-bizirik agertzen jaku gure "etxeoandrea":

" Ta gura-zen orain Ana Josepagana. Bere-bizikoa, nion, ibiltzen zala lan andi egunetan. Goizeko irurak baño len asten zan deadarka, choizka ta aginduka, gauza bat bestearen gañean esaten ta egiten zuala, aora edo burura zetorkion bezela. Jakiña zan asierea:

- "Gurutze santuaren señaleagatik, gure etsaietatik..." - Inxio, Jaiki ari, eguna dek eta - "libra gaitzatzu gure Jauna ta Jaungoikoa." - Katalin, piztu zan sua, txerrientzat zerbait gerta dezagun. Ta ez aztu ukulluko txarkarta ekartzea. - "Aita gurea, zeruetan zaudena, santifikatua izan bedi zure izena!..." - Jose Ramon, abereai botaiak zerbait, gero eztek astirik izango ta... "betor gugana zure erreino-a..." Auspoan billa alabill! Aran non daukan, emakumea..."

Ta orrela beti, itz, arren ta zeregiñetan beñere aspertu gabe. Irurogetasei urte bazeuzkan ta etzuten sorrotara eramaten, baiña bazuan zeri ekin etxe barruan. Berak egiten zituan oiak, berak txukundu etxea, berak beiak jetxi, berak gosaria gertatu. Ana Joseparen ustez, arrek bezelako baratzuri-zuku gozorik egiteko emakumerik etzan oraindik sortu. Ezta sortuko ere. Ta orea berak bezela nork egin? Talok zeñek erre? Esnetarako artoa, me me, zeñek ebaki? Ezin zuan arrek, zion, onelako edo alakoren etxean ezertxore jan: "estopaua" tipulaz betea, urdai azpikoa erreigia, arrautzopilla koipe geiegirekin, naskatzeko bezela, billatu oi zuan. Etzekiten da. Jaio egin bear orretarako ere:

Baiña biotz ederraren jabea zan gure etxeoandre zarra, garbia, beartsuentzat oso emankorra, etxeoentzat(oso) eutsia, batzuetan eutsiegia. Ala zioten beintzat Zabaletako aita semeak, eta aiek bazekiten.

- Jolas andiak izaten dira gurean (esan oi zuan Jose Ramonek) zerbait erosi bear degunean. Amak gordetzen du katu-larrua, ta ezin izaten zaio askatu erazi. Beti aigera:

- Ama, dirua bear degu ba orain ere.
- Dirua? Beti dirua? Zertako?
- Manueltxori praka batzuk eta abarketak erosteko.
- Ama Kataliñek egingo dizka prakak eure batzuekin.
- Jai egunetarako ere bai?
- Baita. Ondo ederrak daukkak jantzi naiezta ganbarako aga zarrean.
- Ederrak, ama, atze ta aurre arabakiz beteak daudeta?

- Ta aburketak?
- Eztauka oraindik ain zarrak.
- Zarrak eztauzkala? Ator Manuel, begiratu beio, ama, nola biatzak agiri di-tuan.
- Josiko dizkat biarko.
- Biatzak?
- Ara beste ... argi-iturri.
- Txapelare bear du.
- Zer? Txapela? Aita ta semea...! Noiz erosi nion nik azkenengoa?
- Orain bi urte.
- Orain bi urte ta ostera txapel berria? Ondatuko zenduteke zuek "Drotxillen" aberastasunare.
- Ez berorren eskuetan balego.

Azkenerako, Manueltxok berak esaten zion, negar muxinga:

- Ercsi beit, amona. Zazpikiñeko mutillak berri berria dauka, ta nik zar zarra. Erosiko aldit?
- Ez, ez, estiat erosiko: alperrik abil.

Baña erosten zion bai. Ez erosi bear, alajaña, bere illoba bakarrari!

Ta nork esango zukean, etxekoentzat onelakoa izanda, agertzen ziran beartsu guztiak ematen ziena baño eman nain zetillela beti? Bazekiten ondo inguruetak eskaleak. Amaika eskalari, eskupekoa emanda gaiñera, bete zien urdalla Ana Josepak Zabaletako sukaldean, ta baita lo ederra eragin ere, aldemeneko guk ezagutzen degun sapa artan! (4 garren Argitaldi-tik, Arantzazu 1966, pp. 38-41)

IÑAXIO MARI'rentzat ANDREGAIA AUKERATZEA:

"... Amaika neska gazteak begiratu zion (Iñaxio Mari'ri) samurkiro, iñoizko aizkora jokoan, enparantzako buru ta agintari txeratu bezela ikusi zutenean! Baño etzekian mutill orrek ainbesteren artean beretzat nor aukeratu. Zalla da aukera dagoanean aukeratzea. Zein izango zan neskatxarrik onena? Onena, onena... Ezta erraz jakiten. Ezkongei daudenean, omakume guztiak onak; ezkondata gero, erdiak balira! Ezkondu atean, neskatxa danak gordeta idukitzen omen dituzte bere gogo, griña, utsune ta orañak, bear eztan orduetan agertzeko. Ta orduan ordukoak. Baña estali/gabe idukita ere, giza-seme gazteak eztaute neska ezkongeiaren txaldankeri, seta gaizto ta alderdi txarrik ezagutzen ta, begiak zabalik erabilliarren, itxu itxuan ezkontzen dira geient-suak. Nola ez? Batzuk emakumien edertasunari begira itsutzen dira; beste batzuk, esan dezagun obeto, beste askok, neskatxen diru-zorroari begiratzen diote; gutxi buru ta biotzari. Ta ille arroen azpian zentzun gabeko txepetxburu asko izan oida, ta jantzi apañaren barruan bada-espada biontz aldakor txakillak ugari.

"Ba, ba! - esan zuan Iñazio Mari' orrelako gauzak gogoratzean -. Neuk iñorekin adiskidetasun berorik eztaukatan ezker, amak neurtuko ditu neskatxa ezagunen menduak, amaren begi biziak ikusiko dute garbiro zein dan beressmearentzat emaztegaririk egokiena".

Orretan zebillen Ana Josepa, semeak uste zuen baño lenagotik, eta berak aukeratu zuen azkenean ere onak bear zuan emakumea.

Jai egun baten Zabaletako etxekoandrea ta Azkarragako Mari Batista jatzetxean bat eginda, onela izketatu ziran andre biak:

- Zure alabarekin etorri naiz bidean... Ondo neska ederra dago bera.
- Gure Mikalla? Bai orixe. Aren garaietan gu ere bagiñan zerbait baño...
- Zenbat urte dauzka?
- Datorren ilbeltzean ogeta iru.
- Ona dirudi.

- Oso da ona, etzekoia ta maratza. Ez neurea dalako, baña eztago bera bezelako beste bat Uribarrin.

- Zer eskontsari emango ziñoke?

- Ja jai! Orixe da galdera polita, Ana Josepa.

- Ia ba, nik ere ezkongaiak dauzkat eta ...

- Bai, bai, guraso geran aldetik gure umien onari begiratu bear diogu, ta... Baña gurean eztago zuenean beste diru. Mutil on baten bearra bai: aurten ere ler egin degu garia jotzen ta iñaurkiñak ekartzen. Bai ba, zartu egin gera ta. Gure Antonek ere, onezkero, irurogeta bostenbat urte izango ditu, senar emazteak eta alabatxo bi bakarrik gaude, ta lanak dira emen.

- Orduan elitzake gaizki etorriko zuentzat gure Iñazio Mari.

-- Ez orixe, Ez Ana Josepa; ta biok ulertuko bagiña...

- Uler gaitezen. Tira, zenbat emango diozute zuen alabari?

- Baña gure etxerako.

- Bai ba, zuenerako. Zenbat?

- Eztakit ba nik ba. Bosteun dukat edo.

- Zer diozu, emakumea? Bosteun dukat Azkarragako alaba zarrenari? Ikatzagakoak ere badu orrenbeste, maizterrak dirala gero.

- Ia ba, besteak ere, ezkontzen danean, zerbait izan bearko du ta. Zeuek zenbat emango diozute mutillari?

- Guk zortzireun dukat eta bi etxe-bizitza. (bi arrio)

- Ezkabiltz ondo, Ana Josepa. Zabaletako mutillak nai lituke, gutxienaz, milla dukat eta berak ikazkintzan irabazitakoak, bi etxe-bizitza, bi bei, ogei bat ardi, gurdi bat...

- Ezin ulertu geinkez, Mari Batista.

- Ezaldezu nai?

- Nai izatearekin zer daukagu? Milla dukat eta eztakit zenbat ondasun gañera eman bear guk, eta zuek bozteuntxo? Izango du Iñazio Mari milla dukatekoa, berak zortzireun eramanda ere.

- Ezta ba zuentzat gauza aundia milla dukat... Ara, zuek milla ta guk zazpireun. Gero ere, zuen mutil ori Azkarragara badator, etxean geldituko dira gure puskak. Eztago geiago zer esanik.

- Zer esanik ez, ostera? Bai, Mari Batista, bai. Au ezta asiera baño besterik. Eskribauak gure paperak egin orduko zer esan andiak emango dizkigu gaur asi degun autuak. Gañera gure Joanesek ondo jakin, ondo ikusi ta ondo neurtu nai izaten ditu seme-alaben goraberako gauzak. Ni naiz Zabaletako etzekoandre, baña nere senarra beti etxe-ko jaun, ta berari dagokio Zabaletako gauza guztiak erabakitzea.

- Ba, Joanesek, zenzuneko gizona da ta milla dukat emango dizka semeari.

- Berriz ere? Gogoan artu dezu zeure eskabidea; baña alperrik zabiltz nereaz azutzen bazaitzu.

- Gul aldegun aña, aldegun guzia emango diogu, orra.

- Eztago gaizki esana. Zer Meza entzungo dezu datorren igandean?

- Zortziretakoa nik.

- Emen izango naiz ba, ni ere, Jaungoikoak nai badu, ta agur iganderarte.

- Agur.

Andretxo biak gogamen batekin aldendu ziran: egun artan asi zuten leloari nola bukaera on bat emango zioten.

"Ezta gaitz izango - esaten zuan beretzat Mari Batistak -. Ana Josepak nai du, igarri diot, eta orrek nai duana egingo da Zabaletan. Baño askatu bearko du zizkue, bai, Jaungoikoak laguntzen badit. Urre gorritan ekarri bearko ditu mutiklak ezkontzadiruak, oiek urre borobil asko omen dauzketa. Noizko dituzte ontzako zarrak? Esandako gauzen gañera, nai litzake beste zertxobait... Atxur batzuen bearrean gaude, ondo eto-

(ondo) etorriko litzaizkigu lai barriak... Ikusiko det etxean zeren premia daukagun... Urbiako zelai zatitxo bat emango baliguteke... Eskatu beintzat lenbizi, ta gero, ezin bada, gogorrean badaude, utziko zaio. Jaungoikoa maitea! Sitsak jandako abe ustelak geunden Azkarraga jaso eziñik, baña abe zindo berria datorkigu etxea erori eztedin.

Iñazio Mari, zeruak zakarz, gurea zera, eztirazu igesik egingo."

"Urteak ere aurrera dijoazkie ta - zion bere artean Ana Josepak, Zabaletarontz zijoala - nonbaiten sartu bear nuan nere semea. Etxe ona ta andre ohea izango dituala deritzot. Aspaldietan neukan nik begiz jota Azkarragako neskatxa zarrena; eztet bera-ganako gaur goizeko amesa. Ta nola erantzun dit Mari Batistak! Bigunago zegoan sasi-ko masustarik elduena baño. Ba! Iñazio Mari bezelako mutilik ezta soro bazterrean billatzen. Joko zalea ezpalitz... Arantzazuko Amari Salbe bat, jokorako griña kendu daion: "Jaungoikoak salba zaitzala Erregiña, erruki biziaren Ama, gure bizitza, gozo-tasun ta itzaropena..." Damu det zerbait geiago eskatu eza, baño ezta oraindik be-randu... "Zuri diez gaude Ebaren ume erbestetuok..." Eta ondo garbi ipiñi bearko da paperean beste alabari zer agintzen dion, biar edo etzi nasterik izan eztaigun... "Zuganako zuzpirioz ta negarrez gaude..."

Bi ama oiek buruauste gogorrean jardun zuten egun aietan. Batak eta bes-teak, alderdi guztietatko aztarnak ondo artuta; jakin zuten norañokoa zan auzokoen ondasuna, ta estaldu zuten norberea oso amarruki; biak, gonadun Meternik batzuek be-zela, egin zituzten egiñalak gaitasunik andienarekin, alkar zuritzen ta zilibokatzen; biak galanki eskatu ta labur eskeñi zuten, bakoitzak bereari gogor eutsiaz; biak e-ibilli ziran jatorduan ta lotorduan, egunez ta gabaz, esna ta amesetan, ixiltzake, beti gauza bati eragiñaz: onenbeste "koltsoi", orrenbeste maindira, orko beia, ango moxala, goiko zelaia, beko iñaurkina; Eziñeike, badezakezu, eztaukagula, badezutela, eztanean ezta, nai danean alda; nondik baña, zenbat bada, geuk zer jango, nola bizi-ko, besteai zer emango; aserre ta adiskide, azkor ta makal, ezetz ta baietz, atzera ta aurrera, gora ta bera; baño, azkenean ere, bein edo bein, Joanes ta Antonek alkar arturik erabaki ta korapillatu zan Mikalla ta Iñazio Mariren ezkontza.

~~~~~

(ANA JOSEPAREN DIRU-ZALETASUNA)

... Jose Domingo azpiratzeko gixonik etzan jaio. Orrela esan zioten beintzat Ana Josepari Berrizko sagar-saltzalle batzuek, eta orregatik billatu degu ain muker ta añutsu. Albiste oiek entzun baño lenagotik ere naikoa kezka bazeuzkan Ana Josepak. Bein baño geiagotan aditzen eman zion bere semeari, kendu zezala jokorako seta gaitztoa, etzedilla geiago apostuetan sartu, lan egin zezala, etxeari begiratu zaiola; baña ezkondata gero ere, lengo lepotik zeukan arrek burua. Ai, nora joango ote zitzaizkon ezkontsaritzat emandako urre gorriak! Arantzazuko Amari "Abe Maria" bat mutik ura zuzendu zedin... apostua irabazi ta gero. "Abe Maria, graziaz betea, Jauna da Zurekin..." Aitak ere ondo erakutsi zion bere aserrea, ta garbiro esan zizkon esateko guztiak. Ez biguntzea mutilla!... "Bedeinkatua zera Zu andre guztien artean ta bedeinkatua da Zure sabeleko frutua Jesus..." Bai, gurasoak alegiñak egin zituzten Iñazio Mari bide onean ipintzeko, baño alperrik. Nola beregain bizi zan... "Santa Maria, Jaungoikoaren Ama..."

Zabaletako etxeakoandreak etzuan bere burua ondo ulertzen ta etzuan, gai onetan, egia osoa esaten, bere anima barruan zer gertatzen zitzaion etzekialako. Zalla da nor bere berri jakitea. Semeari etzedilla apostuetan sartu esaten zionean, naieza baño bere mutilla parregarri geldituko otezan bildurra ta berak aurreratutako diru ederren arriskua erakusten zuan geiago Ana Josepak. Aurretiaz izaten ziran beti onen erriet-tak, bada jokoa irabazi ondorean etzegoan Iñazio Mari bezelako mutilik, batez ere

txanponen batzuk etxera eramaten bazituan. Inoiz bain Joanek argiak adierazi oi zion lausotasun au, baño errez aztutzen zitzaien emazteari apuko berria zetorrenean.

Irakurlea: nik eztitut gauzatxo auk Ana Josepa makurtzeagatik ipintzen. Eztira orrenbesteko akatsak: etxeakoandrea zan, ta etxeakoandre danak egiten diote diruari ongietorri andia; ama zan, ta ama guztiak nai dute beren semeak gallurrik gallurrenean ikustea.

Ama zalako zegoan, esaten ari nintzan leku ta garaian, jokoa asi baño lentxoago, armalla batera igota, beste batzuekin txondortuta, gizadiaren erdira begira, seme maitteari begiak boteaz, ausarta eman naiaz, susmo txarrean, aiene mintsuan, zitala, erre-a, pipertua, Bizkaiko emakumeak ziotena ezin eramane, bere txiteari lagundu nai dion olloa bezela, erraietako umearen guda ikusten duan leoi-eme baten irudira, ta buruko illetatik edozeñi laster eltzeko gogo berok. Zarra izanarren, lanak emango zituan orratik bizkaitarren bati eltzen bazion. (...)

(Iñazio Marik aizkora-jokua irabazi ondoren) : Nik ez nuan ikusi, baño ba dakit arratsalde artan bi jostallu erosi zituala Ana Josepak: aurtxoak miazkatzeko izaten duten uztaitxo ta burni me argizko ume-txintzarria, biak erreal batean, oso garesti. Ia ba, egun guztiak etziran berdiñak eta. Manueltxori ta Jozeri zerbait erosteko ere egon zan, baño zertako? Azukre koxkor bana eman ta kito. Mondragoiko azukre, "konpita karamelo" guztiak baño gozoga zan emango zien albistea. Jas! Zein ederki jokatu zuan Iñazio Marik! Joanek esanak esango zituan, baño diruak irabazten zekian mutillak.

~~~~~

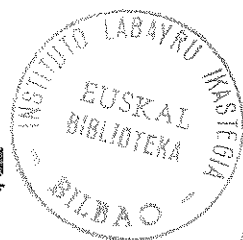
MALENTXOREN AZKEN-AGURRA BERE BASERRIARI: "Ta nork esan Malentxoren poza?... Egun andia ura gure gaztearentzat, egun estua bere gurascenzat, itzaropen gabeko ta inkurriozko egun beltza neskatxaren eskua jeditxi etzuten gizonentzat.

Goiz jaiki zan Malentxo. Jaiki ta soro-mendi-zugaztiai begira leioan egon, beren itxura irudimenean gorde nairik bezela luzaro egon, ta bat-batean gero, ganbaratik ukullura, bazterrak eta tresna guztiak ikusten abitu, ikusten, aratzen, garbitzen, tajutzen. Bere oia, bere seaska, umetako txintzarri ta jazkera, aitonaren makilla ta zizallua, amonaren liñari ta gorutxapela, aitaren edo amaren atxurra edo aukitxo... bei zarra, biai gaztea, ollo nabarra, ollanda zuria... Ura gauza! Danakin izketarako gogoa etzetorkion ba? Danak zerbait mintzatzan ziotela etzuan ba uste? Etzitzai ba iruditzen etzituala egundano ondoy ikusi, etziela beñere bear aña jaramon egin?... "Purra, purra! Tira, gaixoak, tira, ale batzuk nere eskutik, azkenengo aldiz."

Onelako arazoetan arkitzen du Paula lengusoak:

- Au poza nere, Paula, ta orobat au bildurra, au argaltasuna edo etzekiñat nik!
- Baalako? - Bai. Gelditu...
- Ori esatea! Nere bildurra etxeoagatik den, Paula, ez nigatik. Nere maitiak oñazez daudelako, nere biotza oñazean zeukanat, eta ala ere pozarren natxion. Nork siñistu?
- Neuk. Maitasunaren indar ta zauriak bazekizkiñat. Zauri gozoak ditun oiek.
- Zabaletako baserria beste iñorgatik ez niñan utziko, baño Jesusegatik...
- Geiago maitatzen denalako.
- Nola ez? Maitetasunik andiena Berari zor zaion, Beretzat o, nere Jesusentzat! dana den utsa... Baño utsa ere argalarentzat astun... Gaurko eguna igarota balitxeon... Orraztu bear naun.
- Bai, azkenengo aldiz... Illearen ugarria!
- Ta laster baterez. Aurki naiz kaskamots, Paula. Ja jai!... Ene! Amak ez alzidan algarea entzungo... Auxen da Loria ta izua, dana batera!

~~~~~

— KARMELO ETXEGARAI —

(Azpeitia, 1865 - Gernika, 1925)

Euskalzale aundi au "edesti (historia) maitearen jauregi ederrean bizi izan zan beti; ezan beñere etxe ortatik inorontz aldendu; bertako seme nagusi egin zuen Euskalerra Amak, ta onen gogo ta izate iraukoraren gutunak, ure-a sakeltxo apain batean bezela, zaitu ta gorde zituen..." (Intzagarai).

Histori sailletik kanpora, olerkaritzan nabarmendu zan, batez be: "Gaiekoa zen poesirako, bere gainerako idaztietan noizpenka nabari denaz. Gaia egokitzen ba zekien, izkuntza berez etofitsua zizun, esaera txukuna, neurtitza efeza ta ongi ebakia. Zergatik utzi zion poesi-egiteari? Eztakigu. Mingaři da bere bizieran geiago ez ari izaita" (ORIXE, ELA, 17). Arlo ortan sari batzuk be irabazi zituzan.

Itz lauz be artikulu (edo itzaldi) batzuk argitaratu ditu, batez be "Euskal Esnalea"-n. Beti be "... euskera garbi, jator, apaiña erabiltzen zun... !Ama zařaren apaingaririk onena altzun txukunena ta maitekor agertu biar!" (P. Ormaetxea).

(BERTSOLARIAK EUSKALERRIAN): (...) Bertsolariak beti izan dira gure artean, gogoz entzunak. Baserritarrentzat ez da jai pozgarririk bertsolaririk ez bada. Etxe batetik edo bestetik bertsolari bi ateratzen diranean, eta aurrez-aurre jarririk, batak ziri bat besteari sartu, eta besteak lengoari ziri zorratzagoakin erantzun asten diranean, jura poza, ura atsegiña baserritarren artean! Arpegian, begietan, esku ta besoetan, beren ibilleran ongi erakusten digute, bertsolarien ateraldi ederrakin atsegin aundia artzen duela. Eta orrela, inoren kalte gabe, poz ematen duten gizonak, txalo ugariz artu bear ditugu.

Len esan dedana berriz esatera noa, nere itzaldia bukatu bařo len: gure txaloak, gure omenak, ez dute gudariantzat eta agintariantzat eta jakintsuentzat eta aberatsentzat bakarrik izan bear. Artzaia dalata, mendian bizi dalata, dirurik ez duelata, idaztietan bere izena ikusten ez degulata, gezereztzat iduki bear aldegu gure erritar askorentzat gogoangarria izan dan bertsolari buru-azkarra?

Ez noski. Batzuek idazti edo liburuetan ikasten deguna, beste batzuek Jaungoikoa gure begien aurrean ipiři dizkigun zelai, baso ta txara, ibai eta erreka txistor, arkaitz eta leizezulo, itsaso zabal, ots-garbi eta lañoetan ikasten dute. Gure jakiteaz ez degu gelegi arrotu bear. Guk, liburuen aurrean urte asko igaro ta gero ere ez dakizkigun gauza asko dakizki goizetik arratsera lurrari aberastasuna atera naian dabillen baserritarrak, bere artaldeen ondoren dabillen artzaiak. Eta baserritar au, artzai au berez buru-azkarra danean, orduan maiz arrituko gera bere ateraldi zorrotzakin. Fernando Amezketarra oetako bat zan. Eta oetako bat zalako, bere oroitzak gure artean, gizaldiak joan eta gizaldiak etorri, asko iraungo du. Asko iraun dezan, egin degu gaurko jai eder au." (Amezketa'n eta Donostia'n Fernando'ren omenez egindako jaietan irakurritako itzaldia da au: G. MUXIKA, "FERNANDO AMEZKETARRA", 4-gn. argitaldia, Zarautz, 25-26).

... Berdiņikan ez dezun Euskaldun Eria, = Zuretzat det biotza, zuretzat gogoa,
Zuretzako da nere izate guztia. = Zugatik sentitzen det otsare suzkoa.
(K. Etxegarai: "Euskal-Eriari") = Nola maiteko ez zaitut, Eri txit gozoa,
Izanik zure mendi tartean jaioa?"

OLABIDE 'tar ERRAIMUN, S.I. --

(Vitoria, 1869 - Toulouse, 1942)

Umetan ez ekian euskerarik. Nun eta Salamanca'n euskalzaletu jakun Aita Olabide, 27 urtekoa zala: Anturo Campi3n'en berbok biztu eutsoen euskal-sua: "Entonc3s me avergoc3 de llevar sangre euskara en las venas y de ignorar la lengua nativa de los euskaros"; aurrerantzean, ekin eta ekin be-ti, ikasi eban bai euskerea, ta sakon be sakon ikasi, gero!: Azkue'ren Iztegi andia, Azkue berak bai3no obeto ta zeatzago ei ekian... Euskeraz itz egiteko, ostera, ez eban izan sekula alako erreztasunik.

Lanak: 1) "Loyola-tar Emeke Deunaren Gogo-Iñarkunak"(1914); 2) "Giza-So3a", 1917, (gizonaren gorputzari jagokozan 6500 itz); 3) "Josu-Kistoren Antzibidea"(1920); 4) "Itun Beria"(1931); 5) "ITUN ZAR ETA BERRIA"(1958), A. F.Etxeberria, S.J.'k eraturako argitalpena.

Garbizaleentzat, A.Olabide "gure Irakasle aundia" da, "gure Maixua", "Euskal-literaturari mail berri bat emango diona"... Beste askoren us-tez, ostera, lan txalogarri orrek akats asko be ba ditu: euskera otza, ortik-emendik batua, garbizalekeri itsu batek urritua, euskal-literatu-ra ta erri biziagandik urrutiegi dabillana... Ara, azkenez, "Orixe" 'n eretxia: "Gogo-iñarkun" 'etan laxko, "Kisto'ren Antzibidea" 'n samur3go, geiago ta ixurberago. Efiarentzat ez bai3no erdiko jakintsuentzat ari da, ta barkakizun ez ezen goresgafi ere ba da..." (E.L.A.)

"Josu-Kisto'ren ANTZBIDE"tik: "Baitaren azterpena ta obetzeko asmoa!"

2.- Negar ta samin zaite, ofen eragikoi ta gizakerizale oraindik zeralako; giriñetan ain gofdin, ifitsez ain okitu;

asmenak zaitzen ain zaba3; irudikeriz ainbestetan nasi;

atetikoetara ofen atzafi, ta bañneketara ofen sorayo;

ain bañeti ta nabarkoi; ain nega3-gogof ta garbai-gaitz; nasaikerietara ta aragikerietara ain zoli; ta ofen nagi neketara ta azkura;

eleberñiak entzuteko ta edefak ikusteko ain mukuin; apal ta zatafekiko ain uzku3; garatzazala biltzeko, ain perkatxi emateko, ain zeken; eusteko; ain itxikin;

erausketan ofen ostoil, ta ixilbeañean ofen ezin ixilli;

ekanduetan ain eragabe, ta egitekotan ain mutiri;

yatean ain saro; ta Yainkoaren itzekiko ain go3;

atsedenarako ofen zallu, ta lanerako ofen zañil;

ipuyetara ofen ernai, ta a3en-gautan ain logale;

bukatzeke ofen erpai, ta adi egoteko ofen txolin;

otoikalditan ain baldan, meza ematen ain epel, yaunañtzean ain lego3;

ain berealaxe gogo-bañeyaturik; ta ain gutxitan zure baitara osoro bildurik;

ain bapetan asefeak a3turik, ta lagunekiko ain muke3bera;

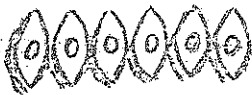
ofen ebazpera, ta akafetan ofen zofotz;

ain pozik egoalean; ain gelbera atsekabe-aldian;

ofen maiz onik asko asmatzen; ta ofen gutxi burutzen." (Laugar3en Idaztia, VII Ata-la).- (Ikusi atal berau, G. Arrue'k euskeratuta, "Lorategi" onen 24-garren orrial-dean).

~~~~~

.- GREGORIO M U X I K A -.
=====

(Ormaiztegi, 1882 - Donostia, 1931)

Gazterik il jakun au be; baiña ez lan gitxi eginda: izlari bikain, idazle jator, langille aspertu-eziña... "Euskalerrriaren Alde" aldizkaria sortu ta zuzendu eban ainbeste urtetan. Bai euskeraz, bai erderaz, lan asko egin eban, periodista lez. Euskaltzaindikoa.

Liburuak: 1) "Eibar'ko seme ospatsuen beñi batzuek" (Donostia, 1908); 2) "Pernando Amezketafa" (lau argitaldi izan ditu liburu txiki errikoi onek; ortik atera ze gogotsu irakurri daben gure erriak!); 3) "Los titanes de la Cultura Vasca" (Donostia, 1962; Editorial Auñamendi'k argitaratu dau, G.Muxika ren erderazko artikulu batzuk batuta: T. Aranzadi, J. Urkixo, D. Agirre, Pierre Lhande, A. Donosti ta A. Campión'i egindako itaun-erantzunak dakaz).

"Beti mintzatu ta idatzi eban sakon ta gañantzidun, gozo ta eñez. Epel asko be berak eban su-galdatan ixio ta berotu ebazan" (A. Onaindia).

"!ORTZAK ERAKUTSI!..." : Pernando'k ixkribauarekin itzegin nai zuen. Bere etxera joan zan eta !dan! !dan! atea jo zuen. Bereala neskamea azaldu zitzaion... Neskameak, nolako itxura atera deitzen dutenak, alako arpegia izan oi dute. Aberats antzekoa bada, arpegi guzia irri-parrez josirik, eta tibiribiri, tibiribiro, sortu diran inbusteri guziak esanaz... Erdi puerdikoa bada, arpegi otza, ta itzak otzagoak oraindik. Eta zarpazar antzekoa danean berriz, tximinia baño illunagoko kopetarekin eta erratza-baño latzagoko itzakin.

Ori, neskame guztiak jakiten dute. Aralar'go muturretik errira datorren neskak, bigarren asterako iñork erakutsi gabe ikasten du.

Ez dago esan bearrik zer itxura eramango zuen Pernando'k, eta zer arpegi jarriko zion neskameak... Pernando'k apal, apal, galdetu zion: "¿Nagusia etxian al dago?"

Eta neskameak, itz bakoitzean bi purrustada egiñaz: "Ez dakit. Jakingo det." Orrenbesterekin ezkutatu zan.

Pernando'k igarri zuan zer arrera egiten zioten etxe artan, eta ona zer bururatu zitzaion... Berrogei erraldeko beia erosteko aña diru ez zuen noski berekin izango, bañan txanpon bakar batzuek musuzapian korapillo batekin bilduak bazeuzkan. Bere aiek askatu ta zalaparta ikeragarria ateriaz, lurrean bota zituen.

Asarre bizian, neskamea biurtu zan, eta esan zion:

- Gizona, ¿zer darabilzu zarata burrunbatsu oiekin?
- Bedakizu - erantzun zion Pernando'k -, diru mordoxka bat dakart nagusiarentzat eta banaken batzuek erori zaizkit.

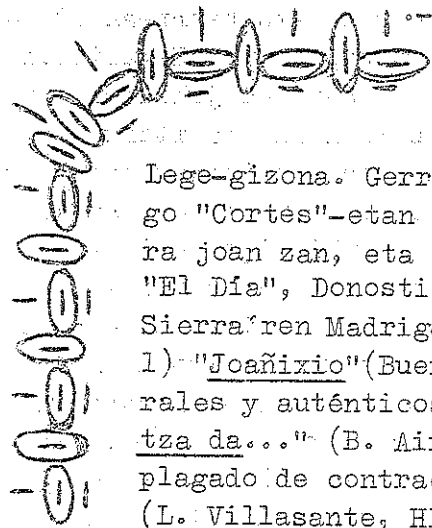
Ori entzun zuenian, neskamea, diruk beretzako izan balira bezela, oso poztu zan, aberatsentzako bezelako arpegi goxo irritsua jarri zuen, txanponak biltzen lagundu zion, eta "gizontxua, nagusia etxean dago" esanaz, ixkribauaren aurrera eraman zuen.

Ixkribauak esan zion: "- Zer degu?". Eta Pernando'k: "-Jaio giñan-ta, iltzea zor degu." Gero jarraitu zuen Pernando'k esanaz: "Jauna, zorrak badauzkat, artzekoak ere bai; artzeko daukatenai ez diet estutasunik eman nai, eta nik zor dietenak beriz estu narabilte. Larritasun onetan, zer egin ote nezaken jakitera etorri naiz."

(95- garren orrialdean jarraitzen dau)

--- I R A Z U S T A 'tar JON ANDONI ---

(Tolosa, 1884 -Lima, Perú, 1952)

Lege-gizona. Gerra aurretik politikan sartuta ibilli zan, eta Madrill go "Cortes"-etan abertzaleen aldeko Diputadu izan zan. Gero, Ameriketara joan zan, eta abde egin: Meza emon eta 6 illabetera il egin zan. "El Día", Donostiako egunkarian, ainbat idatzi eban... "Losintxa", Mz. Sierra-ren Madrigalaren itzulpena, ta beste nobela bi itxi deuskuz: 1) "Joañixio" (Buenos Aires, 1946): "uno de los libros más amenos, naturales y auténticos que se han escrito en vascuence..."; 2) "Bizia garratza da..." (B. Aires, 1950).- "Su vascuence tiene el defecto... de estar plagado de contracciones de uso local reducido y sin tradición literaria" (L. Villasante, HLV, n.450, p. 398)

(EUSKERA ZABALTZEKO, LENENGO ERREZTU!) : " Neronek dakit ongiena idazle kaxkarra naizela. "Joañixio" idatzi nunean, nere us-tez naiko egin mun: lezatekenai, ni baño askoz obeak diranai, jarraitzeko bidea iriki... "

Denok dakigu euskerak bizi bear ba du, orain dagon eratkan euskera jakintsura biurtu bear dala. Gañera, euskeraren eriotza aberriaren elizkizunen bezpera litzakela. Garbi dago jakintsu egiteko gizaldi bat eta bi naikoak ez dirala. Ikaskintza guztik euskeraz, eta ortarako akademia jator bat egiterako urteak joango dirala. Bitartean eginkizun bat bakarrik dago: ZABALDU, garai ura irixterako al egiña euzkotarrak euskeldun izan ditezen. Eta zabaltzeko, ERREZTU. Ori da une ontako lana. Euskeraz idazten duanak, gogoan gauza bat euki bear du: zenbat irakurle bilduko ditun. Igarri bear dio, gramatika eskuñ duala idazten ba du, konparazio batera, amar izan lezazkikela, eta lasai, mordollo, idazten ba du, eun izango dituala.

Lenengo, beia bear da, euskera zabaltzea, eta orduan izango da apaintzeko garaia, ordun zintzarria ipintzekoa..." (BIZIA GARRATZA DA..., 7-9)

(BIXENTA AMERIKETATIK ETXERA BIURTZEN DA): "Apika Bixenta k esango lukian gauzan bat ixilltzen zuan, baita anaiak ere, bañan berriketarako amaika gai ba zituzten eta gogoz egin ere bai.

Ama, ama betikoa!... Alaba ikusi zuanean geiago ateratzen ez ustea lenengo burutik pasa zitzaien. Alaba beti bere onduan bear zuala. Lenengo egunean guztikin itz egin bear eta tarte egoki bat ez zuten izan biek bakarrik itz egiteko. Bigarrenean etorri zitzaien biotzak zabaltzeko garaia.

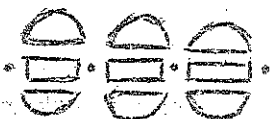
- Ume, sartu zifanerako antz eman nizun biotza bi puska eginda zatozela; zer dezu?

Bixenta gaixoa lurrera belauniko erori, bere amaren belaunak besarkatu, kokotza gañean jarri ta negarra gogoz egin zuan. Alaba ala ikusirik amo ere negar bizin asi zan. Aldi batean itzik gabé egon ziran; esan leike bien malkoak aitu arte egon zira-la. Azkenean amak autsi zuan:

- Umea, dana dala esan zazu. Edozein gauza izanda ere ni beñepein zure alderanago, ta okerreanean ere aita jarriko det, baita anaiarrebak ere. Zer da?... "

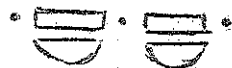
(Amaitzeko)

.. NIKOLAS ORMAETXEA : " O R I X E " ..

(Oreja, 1888 - Añorga, 1959)

"Orixe" zanaren bizitza ta lanaren barri liburu onetan aurkitu zeinke, batez be: "ORIXE. Omenaldi!"- Donostia, 1965.- Itzaurre onetan L.Mitxelenaren eretxia emongo deutsut:

"Orixe-rekiko zorra...: euskaldun guztiok duguna" da. "Goresmenik bear balu, aski litzake esatea, eta ez genduke egia soilla baizik esango, Euskal-erriari eta euskerari eskeiñi dizkiola bere bizitza luze eta lanpétuaren fruiturik geienak eta onenak, etengabeko ahalegiñen gaiña eta bikaiña. Ori naikoa ez balitz, gaiñera, esan diteke bere obra dugula bear bada asmoz eta neurritz, erabat arturik eta iñorena gutxietsi gabe, euskal-idazle batek, noiznaikoa den, sortu duen larriena... Izkuntzari gogokion aldetik, berriz, ez zen berrizale - orduko zenbaitek nai zutekean adiña ez, beiñipein -, zaharzale baizik: aoz eta izkribuz jaso zuen ondarearen zaintzaille leial, zaintzaille leial izate orrek garai artako errepidetik baztertuko bazuen ere..."

"Gure ondorengoek, orain pixkaren bat ahazturik badaukate ere, aurkituko dute berriz egunen batean "Orixe", arrimenez eta espantuz. Gurasorik gabe mirariz jaioa balitz bezala, or baitago gure aurrean ez oraingo, ez egungo eguneko, iñoizko aldi urrun bateko seme dirudiela... Berak landu eta eraberritu dizkigu euskal-prosa eta neurtitzak, izkuntza ere zahar-berrituaz... Berak erakutsi digu - egitez, itzez baiño geiago - gai dela gure izkuntza edonongo edozer itzultzeko eta bereganatzeko. Berak, gauza dela euskera biotzaren sentierarik izkutuenak adierazteko. Axalez bakarrik baitzen leorra, otza ta xekena, ez barrenez..." (ORIXE, Omenaldi, Atarikoa, pp. 5-9).

Lanik bikaiñenak: 1) "Jesusen Biotzaren Deya"-aldizkarian idatzi zituan artikuluak; 2) "Santa Cruz apaiza"(1929); 3) "Mireio"(1930); 4) "Tormes'ko Itsu-mutilla"(1929); 5) "Barne-muinetan"; 6) "Euskaldunak"; 7) "Urte guziko Meza-Bezperak"; 8) "Quito'n arrebarekin"; 9) "Aitorki-zunak"... eta amaika olerki sakon-eder!

MAITE MINTZOA:

" Eñeka-ertzean aize garbia, zotala ta sarats zaafak, atsegiñez afitu ziren. "Ai, eñegintxo! ain edefa izanik olako mintzo gaiztoa dun?", esan zuen saskigilleak. "Afi ta belafi egiñik negon! ¿Nola? I niregatik maitemindurik? Jaungoikoafen, Mirei, ez niri bizia kendu, orañ arteo zori on izan diñat eta; ez niri siñestarazi eriotza lekarkidaken gauzik; ez, afen, niri istarik egin, Mirei!"

- "Ez dezadala zerurik gezufa ba diot, - esan zuen neskak : siñista ezak. Maite aut, eta oñek biziko au, Bikendi. Andregaitako nai ez ba nauk, ordea, anker orék, naigabez gaizkituko nauk eta ire oñetan akituko, biotzillunik."

- "Ez olakorik esan, - erantzun zuen totelik yaun Anbrusi'ren semeak : gu bion artean lezea zegon. I, basaka-bordako eñegiña aiz, ta guziak mendean daduzkan; ni, Valabrega'ko saskigille ezereza, Mirei; nekazari gizagaxo bat."

- "Eta, zer zio, ene maite, yaun naiz saskigille izateak, atsegin bai akit?", erantzun zuen arin, bala-lotzaillea bezain gofi. "Naigabeak niri odolak urtzea nai ez ba duk, Bikendi, zergatik dirudidak ain eder ire zarpillekin?"

Nexka zoragañiaren aurrean Bikendi naasirik zegoan, sugeak odeietatik geldi

geldi yetxiarazten duen txori zorotua bezala.

- "Sorgiña aiz-i, esan zion zartez, ire begiratuak ofela zorotzen nauen ezkerok; ire mintzoak burura eman zidan eta nire baitatik atera neun moskoka bezala. Ire besarkak ene pentsamendua sutan yafi duela ez dakin? Ara bada, saskigillekume oni iseka egiñen ba dion ere, no, nik ere maite aunat, Mirei; maitearen maitez iretsiko induket. Ik esanen ba idanan "ufezko auntza nai diat; iñork lafatzen eta yeizten ez duen auntza; arkaizpeetan Baus'ko oroldioa milikatzen duen auntza bear diat", edo arobietan galduko nindunaken, edo emen ekariko niken ufe-ilezko auntz ori: ortaraño maite aunat.

"Izar bat nai diat nik"; esanen bai u, ez itsasok, ez basok, ez ugoldek, ez urkatzaillek, ez suk, ez burnik, ez lidaken galaraziko: zerua ukitzen duen mendi-tontoretara yoanen ninduken aren billa, ta igandean ire lepotik dilindan eramane uke. Ikustenago ta zorotzenago naun... Adi zan, Mirei: bein batez ikusi ninan bide-ondoan arkaitz soillean efortutako pikondo bat, Valleclusa'ko aitzuloan. Muskefari yazmin-txapafak ere baño itzal gutxiago egiten zionan. Badakin nola bizi den pikondo ua?

Urtean bein, uin batek ureztatzen zitien efoak, eta bear duen ur guzia ordun e edaten din, urte guziko egafia iltzen duelarik. Beatzari eraztuna bezala zegokinat au niri. Ni naun bada, Mirei, zugazño gaixoa, ta i aiz itufia ta ezoa. Yainkoari liotsan, gizagaxo onek urtean bein bederen, orain bezala, belauniko, ire aurpegi-efaiñu ortan atsegitea, ta batez ere, ire beatzak ikaraz biguinkiro musukatzea."

Mirei'k maite-pilpiraz entzuten zion. Ark befiz, zorabildurik, gefitik eltzen dio nexka zorabilduari, ta besarkatzera doakio.

"Mirei!"; otsegin zuen artan mintzo zaar batek zugaztian. "Mirei! seda-afak ez diñate yanik gaur eguerdian..."

Ikusi al duzute ler-adaburuan etxetxori taldea kokatzen afastirian, eta bat batean, buruxka-biltzaileen baten ari-ukaldiz izutzen eta basora iges egiten? Olaxe ikaraturik doazi, zabalñian barna, neska-mutil maiteminduak. Nexka, borda aldera, itzik atera gabe, bildutako ostoak buruan; mutilla, befiz, geldi, tutulurik, otalufean barna laisterka doaien nexkari begira.

("Mistral'en MIREIO euskeraz", Bilbao'n, 1930, 25 -27 orr.)

- ~~~~~ -

TXORI GALDUA:

Lagunei.

Ez dakit nondik, ez dakit nora, ez nola otsegin, ezta nere txiorik entzungo ote dezuen ere, neretxo oyek! Bi senide itxasoz arontza, anai bat an, arreba emen, gurasoak gazterik il. Au nekea! Txori galduak ezin bildu alkarrengana.

Alare nik alegingo det bada, nere negarrik entzuten ote dezuen. Bear bada, zuek ere negarrez erantzungo dezute, bañoñ elkarren berri jakitea obe da beintzat, il ala bizi geran ez jakitea baño. Ba dakit bizi zeratela, ta neregana etzatozketela. Ni ere ez noake zuengana. Ni enago sasitartean; esitartean bai baño, toki atsegiñean nago. Zuek ostea, gizagaxo oyek, or zabiltzate nekerik aski dezutela, bata bestengandik aldegiñik. Nonbait ez al gera bilduko?

Bai bada, betiko zoriona laister ikusiko degu, Jainkoa lagun: an daude aite ta ama gure zai. Bai emen ere, negarrezko ibar onetan, ba degu bildutoki bat, ederra alare: kristau guzien Ama da ori, ta batez ere gure etxeko Ama.

Ni zuek baño lenagokoa naizelako, obeki dakit Atsekabezko Amari Errosarioa esandakoan egiten genion eskari: ama maite aren zazpi atsekabeak gogoan artzen genituen

aldioro, onean da gaitzean.

Aren biotzean sartu zaitezte bada, ta alkar ikusiko degu.

I

Aiton-amonak bizi ziran oraindio. Egun batean zan; negu gogorrean belar igar gutxi, beyek erdi gosean; otzarekin esne gutxi, ta sukaldea bete lagun.

Aiton-illobak untzetara joan giñen mendira, lastoarekin nastuta txikitu ta beyei emateko. Aitona gizagajoa 70 bat urtekoa: alare ariñ igotzen zan zugaz gañera. Untzerik eta gorostirik mardulena non zegoan, ederki zekin mendizulo gizagajo arrek. Baño neretzat nai baño urrutiago, gaztetxoa bainintzan. Beyen zai egon bear, ark untza egin bitartean. Otzak egiñik, eskuak non beroturik ez, ta beyen aurrean egon bear, akulloa artuta. Aurrenean egongo ziran geldi, baño aspertuta etxera nayeian asiko, ayengandik ezertxo ere aldegiten banu.

Gurdiaren karraxi-otsa entzunean, aitonak laister esaten zidan: "Mutil, zintzo egon aurrean!" Ni beyen ankartzean bederik eskuak sartuko nitukenean nengoan, baño ayek egonarririk ez. Adar-kondotik eldutzen nien gero; ta bero gutxi ematen baziaten ere, auznarrean ari ziraneko ortz-ikarak atsegin ematen zidan, muñetan barrena zijoa-la.

Aitona ari zan, ari zan gizagajo ua, untze-mordoa zarrataka. Zugaz batetik jetxi zanean, naikoa izango zula-ta, poztutzen nintzan; baño gurdia betetzeko etzula aski: bestera ta bestera igo bear. Bitartean beyek egonarririk ez, nik ere ez; neguko egun motza luze zan. Noizbait etxera egin gendun da, an su ondolan ederki jarriko ni, amonaren esanak eta ipuyak entzuten.

Zer gertatu zan, ordea? - Beste errape baten zai geundela esnerik aski emateko, ta zernari zegoanak umea bota zula zazpigarren illabeteian. Olako naigaberen bat izan bear gendun noizean bein. Bost ikusirik nago! Ez dakit nolako gaitzarekin beste bei bat il zala. An errian oitura au zan: beyen bat aizetuta edo, amilduta edo, beste gaitze gaizto ta kutsu-dunik etzunean, larrua kendu, ta erriko zuziak etortzen ziran bakoitzek aragi-okel bat erostera, jabearen ainbeste kalte ez izateko. Ori oitura ederra zan, baño beste bei batendiñeko nola ornitu? Ta beye non zan? Jaungoikoa! Non da gure sukaldeko poza? Non dira eguneroko ipuyak? Non dira gure kantuak? Amona bakarrik ari da zokondoan seaskari eragiñean, amar aginduak edo Jesusen neke-bidea kantari:

"Kristau zintzoa, gogoan artu
Jesusen neke-bidea..."

Bestetan ez-bezela erdi ixillean ari zan: gaixoa min zan, izanez ere; bai etxe-ko guziak ere. Alare zuzen biotza Jainkoarengana. Apal-ondoan, Errosarioa esan ondoren, ez gendun utziko kantatu gaberik, Ama maite orren zazpi atsekabeena, Bein baño geiagotan gogora zait, Ama atsekabetuaren oneraspena gendulako, guri ere ezpata bat bederik eman nai zigula. Etzendun gure etxean besterik entzungo, Jainkoaren alabearra zala besterik. Alako naigabez baño obeki agertu al leikiok egiatzko maitetasuna? Ori da, noski, egiaz Jainkoa maite izatea. Negarrezko bizitze ontan, Zure Amaren lagun izan nai degu, Jaungoiko aundia!

I I

Uda zan: belarra itzultzen ari giñan igartzeko. Zortzi egun ba ziran Iruñera a aita eramán zutela, sabeltxumea kentzera. Sendagitekoan ondo aterako ote zan ez ote zan geunden, asko illik gelditzen baitziran, bada.- "Ondo atera omen da!" -, esan zuten; "oraintxe etorri da berrilaria, ta ark esan omen du". Pozik jarri giñen etxe-ko guziok egun artan, laister etxean ikusiko gendula-ta.

Beste egun batean ardietan nebillela, ango mendiko labakian belarrean ari ziranak galde egin zidaten:

- Aitaren berria bai al dezue?
- Bai, ondo dagola uste degu.
- Gaur ere berrilaria etorri omen dak, zer ekarri ote du?

Langille ayek zerbait ba zekiten, baño ezer etzidaten esan. Ni ba ni Joan ba-soan barrena, nere barrenean idurika ta idurika. Atzetik, alako batean, beste artzailagunak arrapatu nindun: -"Aizak, motell; zuen aita il dalazkoa aditu diat".-

Au lana, au lana! Negarrez etxeratu nintzan; etxeko gaxoak ere ni bezela... Ama, ama! Aiton-amonak zarturik, umeak ezertako ez, zer alderdi on gendun?..

Apal-ondoan, beste askotan bezela, asi giñen Errosarioa esaten; oraindi bi urterik etzun txikiena, amaren aurrean jarri zan: erne zegoan gaxoa gure ixtillekin. Ama negarrez, umea begiak zabal zabal, arriturik bezela ari begira. Izketan ba zekin, da aita non zan galdetzen zun egun ayetan, etxean etzala ageri ta. Arreba aziagoak esan zion egunez: "zerura joan da aita".- Errosariokoan, bada, besterik ez ta au esan zion amari: "aita zeruan da". Ordun guziok negarrari eman, da eziñ aurrera egin. Amak magalean artuta, bayetz esango balio bezela, musu eman zion. Beste azkenengoa sabelean zeukan. Bost ikusi gendun bai, ta ikusi bearko ere!

III

Beste egun batean zan: zarrenak esan zion amari: "Ama, nik praille joan nai det." -"Bai, gizagaxo ori, nik ez diat erautziko. Mutikoa azixe dek etxeko lanetarako, ta arekin al degun bezela igaro bearko diagu."

Zarren ori etzan semea, bai seme-ordekoa edo azitakoa: au esan bearra naiz, egia esateko. Baño berak beti "seme" esaten zion, da arek "ama". Beste izenik ez diot emango nik ere, ta eziñ eman ere, asarretuko litzakit bada ta, ama ere bizi balitz ez lieke atsegingo gaxoari, ainbeste maitetako mutikoari "seme" ez esateak.

Aitona ezertarako etzegoan zarturik; amona gutxigorako berriz, umeak ez geyorako, gaxo ayek; amak irabazpide gutxi. Gero il zitzayen aitona, andik laister amona ere bai ta, etxeko zorrondoa ustutzen asi zan. Amaren begira zeuden umeak, eta gaxoak al zun bezela azitzen zitun Jainkoaren bildurrarekin. Bigarren mutikoa ba zan etxeko bearretarako; neskato zarrena neskametako adifñean zegoan, da atera zan izobaren ondoan, amaren aldeko izobaren ondoan, bizitzen ikastera. Olaxe bada, aurrera ateratzeko ustean ziran bada ta, Jainkoaren nayarekin pozik zeuden.

Urrengo egun batean zan: alaba zarrenak gaztiratu zion praille zegoanari, "ama larri zegoala, gaitz artatik aterako ote zan bildur zerala".- Andik zortzialdian berriz, "ama il zala". Amarengatik, etxeko ume errukarri ayengatik, negar egin zun; al zun bezalako pake-itzak in pozutzen alegin zun. Senide gaxoak, barratzen asi ziranean, batak eta besteak esaten zioten, kartak egiñez: "emen bakarrik gaude, mundu gaizto ontan".

Oraindik ere ori esaten diote, ta anayordekoa ez da aztuko beñere ayem ama on onak semerik maiteena bezela azi zulako.

Andik urrena, bi mutiko azienak Ameriketara joan nai zutela, etxean bizibiderik ez ta, beste senideen bearra nolabait arinduko ote zuen... Gizagajoak! An ere gerria makurtu ta eskua luzatu besterik ez balégo!

Alaxen aldegin dute senide guziak elkarren gandik, eta or dabilta, txori galdua arantz artean bezala!

IV

Besterik ari nintzelakoa egin det, baño zuek entzun dezute nere negarra, nere txio miña. Zuek gogora-aldioro, negar egiten besterik ez det asmatzen. Nik eziñ emaiturrerik, eziñ zillarrik, baño bai erakutsi, oiek baño bearrago dana: zoazte zazpi ezpataz biotza josirik daukan Amarengana; an billa nazazue ta arkituko nazue bai, etzeko zorrondoan baño obeki.

Zuetan batek edo bestek aurki negar egingo du au irakurtzean, baño gogoan iduki negarrezko ibarrean gaudela, ta Jainkoaren Amak atsekaberik aski izan zula. Esayozute nerekin batean:

"Ia, Ama, maite -iturria,
Zurekin samin bizia
artu zadan egizu.

Zurekin Gurutz-oñean,
Zure lagun negarrean
bear det urtzeraño."

(GIBELALDE)

ARAMAYOTIK ERE IGESI.— Aramayon eriko etxean itxi zuten. Santa Cruz an zegoalakoa baratu zan Delaxe, ta an bildu ziran zeuden etsai guziak, mordoskakan ibiltzeko. Ain zuzen ere, noren mendean egon Santa Cruz, eta Erniaalden musu-uts utzi zun batalloiaren beraren mendean. Oraingoan obeto kontu artuko zioten, eta igesegin bear ba zun, len baño ernego ibili bear ko zun.

Bi egunez egon zan Aramayon aien mendean, Agostuaren amargañetik amabigafenera, gabetik illunabañera. Bitarte ontan etzioten pakean uzten alditxo bat ere, etxetik plazaren erdira eramanez. Tiratzalleak jo-mugatzat artu zuten, eta esan da esan ari ziran, bere mutil mordoxka non zan aitortzen ezpazun, bost, lau, iru minutoko bizia zedukala. Atxitu zutenetik Santa Cruzek artu zun seta, ixilik eta ixilik eta ixilik egotea. Ainbeste joan etofiren ondoren, esan zien garbi, egundaño etzula aitortuko; nai zutena egin zezatela.

Joan-etofi aietan begiak irauliko zitun noski, bidē-baztañen bat arkitzen ote zun, igesegiteko. Gibela bear du! Baño etzegoan igesegiterik. Ala ere etzun etsitzen eta igesegin ote zezaken, eta nola, ari zan bere buruarekin. Zer erbia! Goiko bizi-tza batean zedukaten itxita; begiratzaillea an zedukan gau ta egun; iñorekin ezin itzegin zezaken; ala ere adiskide batzuk keñuka ari zitzaizkion nola igesegin. Zer egingo ta, gaixo zegoalakoa egin zun bigañen gabean. Ozpiñetan bustitako zatar batzukin lotu zioten bekokia, ta ; nork esan, aien bitartez igesegingo zula? Baño sapailora edo balkoera joan ere egin bear zun, eta andik, lokafi aiek eta txamaña lotu, zintzilika igesegiteko.

Soldadu begiratzaillea an zegoan gelaren erdi erdian; eta etzedukan iñora mugitzerik. Alako batean, ittokañean zegoala, ta aize preskoa artu bear zula esan zion, ia balkoe ondoan etziten utziko zion, eta baietz. Urbildu zan sapailora edo balkoera, ta an ezafi zan. Antxe, itzalka, itzalka, begirataillea oartzten etzan moduan, mugimenturik atera gabe bezela, lotu zion txamaña burniari zatar-lokafi aien bidez, eta gero oera, len zegoan tokira itzuli zan.

Gaberdian edo esan zion bere buruari: "iñoiz ba da, oraintxe", ta beafa egite-
ra zijoalakoa, oñetakoak jantzi zitun, eta bere artan goraka-antzean asi zan, abo-
kofoka zeriola. Goragalea kentzeko bezela, zabaldu zun sapailloa, ta oraindik ere
goraka ari zan, eskuak sabelean zitula. Begiratzailleari eskatu zion baimena, andik
bera txixa egiteko. Etzion eman nai, bildur baitzan, noizean bein ikustera zetofen
kapitanak ala ařapatuko ote zun, eta Coronela ere begiz-begi baitzan. Santa Cruzek
ordun bere begiratzailleari esan zion: "Kapitana etortzen ba da, eskupetaren ipur-
diz jo nazazu; bitartean begira zazu ate-aldera". Ala egin ere zun, kapitana albo-

gelan lagunekin dantzan zebillen bitartean. Baño, ¿nora aldegin? ezpaitzekin Aramayo-ko beñi. Araba-aldetik len ibillia zan bide-erakustun batekin, baño au gaitzak artu izan zion da, bakarik ibilli-beaia. Bein sartu zan efi artara, ta zegoan etxe artara. Andik lenengoz aldegin zunean, kale luze batean bañena joana gogoan zedukan. ¿Baliatuko ote zion?

Alako batean, rau! sapailloan bera. Begiratzaillea oartu zan eta burua atera zun, apaiza oraindio zintzilika zegoala. Baño, berendu! apaiza atarian zegoan eta zutik gelditu, lokafiai ta txamafari esker. Asten da laisterka, ez adiskideai ez etsaiei kasorik egin gabe, ta eritik atera arte e-tzan gelditu. Atzetik zetoziola sumatu zuanean, ango ibaiara sartu zan, eta an luze luze etzin eta ařastaka juañ zan, zume batzuk zeuden tokira. Baño, au lana!, urak etzun estaltzen gefiraño baizik, eta bildur zan, alkondara zuria ikusiko ote zuten. Erantzi egin zun bada, ta sasitartean sartu. Billa zebiltzenak ara urbiltzen ziranean, leporaño uretan sartzen zan, eta aurpegiz sasira begira jartzen. Gau artan guzian eta ufengo eguerdira arte an ibilli ziran inguru aietan, eta etzuten ařapatu... (SANTA CRUZ APAIZA, 45-48 orr.)

JOB'en liburutik: "Barka idazu, Jauna; nere egunak utsa baitira. Zer da gizona, Zuk orrela aundiesteko? edo Zu artaz orrela kezkatzeko? Argitzean agertzen zakio, ta betbetan aztertzen duzu. Noiz arte ez didazu barkatzen, eta listua iresten ere ez didazu uzten? Oben egiñik ere, zer gaitz egin dizut gizonzai Orri? Zergatik jarri nauzu begiz-begi, ta nere buruarentzat nekagarri? Zergatik ez didazu utsegiña barkatzen, okerra aztutzen? Laister autsetan lo nagoke, ta biar zuk ni billatzean, izana izango naiz. (7, 16-21)

Biziaz asperturik nago; zabal mintzatuko naiz nerekiko; biotzeko samiñez egingo dut itz. Au esango diot Jainkoari: " ez nazazula galdu; esaidazu zergatik artzen nauzun gogor. On al deritzazu ni itsustea ta zapaltzea, Zure esku-lan nauzun au, ta gaiztoen asmoak ondo ateraraztea? Aragizko begiak ote dituzu? edo giza-begiz ikusten ote duzu? Zure egunak giza-egun ote dira, ta Zure urteak giza-urte, Zu nere gaiztakeri billa ibiltzeko, ta Zuk nere obena aztertzeko? Badakizu gaizkirik egin ez dutala, ta Zure eskutik iñork ere aldendu ez nazakela" (10, 1-8)

(URTE GUZIKO MEZA-BEZPERAK, 1234-5 orr.)

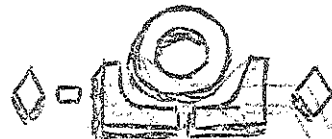
(J.M. MOKOROA : 84-garren orrialdetik dator)

duz onako koplazar au botatzen du marruka; eztarria urratzeko zorian, neska-mutilak dantzan jar-araziz arin ta bizkor:

"Ay, qué burro soy, qué burro soy, / Se me frie el almaa!
" " " " " " " " / Abridme la cuadraa!
" " " " " " " " / Del suelo la pajaaa...
" " " " " " " " / Será nuestra camaaa!"

Ankaen gaiñean zutik egoteko kemenik gabe bizkarra paretari etziñik egon da Peru-Fermin gizagajoa, dantzariak arrotzen zuten auts zuriaren artetik ikusten festa zaratatsu hura, besoak zintzilik, begiak laiño, barrua laiñoago... "Ai nere gazetango jai-arratsalde gogoangarriak!..."

("ERRAONDO-ko AZKEN DANBOLINTEROA", Bilbao, 1958, 11-13; 16-19):(Naparroari euskeraz galtzeak ekarritako kalteak aitzen emon gura deuskuz Campión'ek ipuin garratz onegaz...)

1918'ganean. asi zan euskeraz idazten, Mexiko'n egoalarik. Maistra da, eta Euskältzaindiaren Laguntzaillea. "Arriokieta" izenordea be erabili dau. Bere bizi guztian umetxuen maixtra izanik, ondo ezagutzen dau txikien buru-biotzen neurria, eta eurontzako egin ditu ainbeste ipuin eder, euskera errez ta garbi batean. Ipuin-sariketetan lenengoetariko sariak jaso oi ditu. Aldizkari askotan idatzi dau..

Liburuak: "Osasuna, merketza ta yanaritzea", Bilbao, 1920; "Irakurri maitte" (Eskola liburutxua), Bilbao, 1932; "Azerijauna" (ipuinak, Bilbao, 1960 (egillearen izenik barik argitaratu ziran); "Amandriaren altzoan", Zarautz, 1961; "Umien adizkidia", Bilbao, 1962..

"Julene'n gatza umeak zaletzekoa da... Urri dira euskeraz "Amandriaren altzoan" bezin liburu onak aurrentzat... Ipuin kontuan beintzat, Julene'k bete digu utsune aundi bat, orain, Gipuzkoako umeak badute nun ase..." (Juan San Martin: "Amandriaren altzoan", Itzaurrea, 11-12)

ANBOTO'ko MARI: Antsiñako denboretan, Abadiño deritzan Bizkaiko erri baten senar-emazte aberats batzuek bizi ziran jauregi edo torre aundi baten. Gaur ere zutik dago jauregi ori Muntzaraz deritzaion auzoan, eta abadiñotarrak "Muntzaraz'ko palazijua" deitzen diote. Ez da besteak bezelakoa, lau kuadroko zimenduak eta oso garai edo altua. Ormak metro t'erdi inguroko lodiera dute.

Senar-emazte abek ez zuten aurririk eta jauregia ta beste ondasunak uzteko, aurrak nai zituzten, emazteak batez ere.

Egun baten emazteak birao aundi bat esan zuan, au da: "Nik alaba bat izan nai det, ogeitabat urte dituanean inpernuko etsayak eramango ba'du ere".

Eta alaba izan zuan, oso ume ederra ta zoragarria. Mari jarri zioten izenez. Alaba jayo ta laister il zan aita... Emezortzi urte zituanean ez zan, ez Bizkaian ez Euskalerrri guztian, Mari bezelako neskatzik. Liraña, egokia, ta edertasun arrigarri-duna: begi berdiak, illia urre kolorekoa... Aberastasunak ere bai zituan ugari, baña iñork ez zuen nai berakiñ ezkondu. Bere edertasun eta izate guztiak maitetasunen orde bildurra sortzen zuan.

Ogei urte bete zituanean, ama estutzen asi zan. Beteko ote zan berak esan zuan maldizioa? !Ai! Zer emango leuken alaba ezkontzearren! Baña senargairik iñundik ez. Ogeitabat urte urreratzen asi ziranean, amak bildurrez beterik kristalezko gela bat egin zion, eta etxeari burnizko atea (gaur ere "Muntzaraz'ko palazijuak" burnizko atea dauka) eta kristalezko gelatik erteten ez zion utziten alabari. !Baña guzia alperrik!... Mari'k ogeitabat urte bete zituan egunean eta une berean, inpernuko etsaiak artu eta aidian Anboto'ko leiza zulora eramán zuan. (Anboto, Abadiño'n dagoan aitz aundi bat da). Eta arrezkero an bizi da, eta augaitik esaten diote "Anboto'ko andrea" edo "Anboto'ko Mari".

Abadiño'ko artzai zar batek esan zidan, ostiral arratsalde danetan ertetzen zala iru-iruretan leiza zulotik kanpora, eta urrezko orreziakin illea orrazten duala. Berak ez duala iñoiz ikusi, baña bere aitonak ala esaten zuala, eta beste artzai batzuek ere bai. Eta beiñ baño sarriagotan, udabarriko illuntzietan, sua ta argia dariola ikusi zutela Anboto'tik Udalaitez gallurrera joan da etorri egiten. (AMANDRIAREN ALTZOAN, Kulixka Sorta, nn. 45-46)

(Donostia, 1891 ...)

Ikasitaro Merkantillak egiñak ditu. Euskaltzaindiaren Laguntzaillea. "Argia"-ren sortzailleetariko bat. "Nik lurralde guztietarako gogoa izan det beti, gauza berri asko ikusteko egarria. Itsatarrenganako naia ere bai. Izan ere, obriek ikusten dituzten erri ta bazterrak! Orrengatik, ... aal izan detanean, bai ikusi ikusgarriak..." Baiña ikusi bakarrik ez: ikusitakoaren barri be emon deusku, euskeraz, bere "Aprika-ko Basamortuan" liburu atsegiñean. Amaika euskaldun ibilli arren, munduan zéan, batera ta bestera, zoritxarrez banaka batek baiño ez deuskuz azaldu euskeraz lur orreitako goraberak: euron artean, A. Anabitarte, euskal idazle errikoi ta zorrotza.

Liburuak: 1) "Neska-mutillari dirua aurreratzen erakusteko" (Donostia, 1923); 2) "Aintziñako Olimpiar Jolasak" (Donostia, 1925); 3) "Usuari" (Bilbao, 1931: Euskaltzaindiak saritutako nobela); 4) "Donostia" (Bilbao, 1933: Euskaltzaindiak saritua); 5) "Poli" (Zarautz, 1958); 6) "Aprika-ko Basamortuan" (Zarautz, 1961: bidari liburua)... Erderaz, ostera, "Patrones y Capitanes de yate".

XII.- TIMIMUN : "Errian sartu orduko arritu nintzan ango etxe ta lur gorriekin.

(...) Erriko sarrera sekulako ederra, oso zabal eta oso luze. Bi aldeetara, moallen antzokoak; sarrera-sarreran, bi tontor biribillak, urrena ni nen-goaneko plaza, "marabu" ta guzti, ta urrenaren urrena soldaruen moallak, gaztelua danaren gañean ikusten zala. Aren atzean, ildegia. Esandako etxe, tontor, moalla ta gaztelua, danak gorri, "tin" lurrarekin egiñak. Ez du bustia pasatzen uzten lur orrek. Plaza-erdiko "marabu"-a bakarrik zuria.

"Marabu" ura lau albokoa zan, baño lau alde aiek gora bezela estutzen ziran, lauak puntan alkarturik. Sartzeko atea ba zeukan, baño itxia: "Marabu"-a zut-arriz inguratua zan bi sarrerakin. Barrengo inguruan egiten zituzten beren otoitzak mahomatarrek agirian. Otoitz-egin bitartean besoak altza ta lurrari mun ematen zioten. Nere hoteletik ederki ikusi nitzaken otoitz-zaleak.

Ni iritxitako arratsaldean, illuntzean, ango aldean ibilli nenbillela, gauza bat oargarri gertatu zan. Neska koxkor bat, beltza, lurrera erori zan, belaunean min arturik. Gixaxoa, malko aundiak ixuri, "¡Amaa...!", "¡Amaa...!" karraxika ezin ibillirik asi zan. Arritu nintzaion "ama" entzutean. ¿Euskeraz bezelako itza ote dute ama deitzeko? Uste osoa neukan, baño seguru egoteagatik, aur beltz aiek guk ain urrutiko euskaldunak bezela ama berdín deitzen ote duten al-oterik gabe jakiteagatik, nere ondoko mutil bateri galdetu nion: "Zer esaten du orrek "ama" deika?" Ta mutilak: "Orien izkeran "ama" da "mère" (ama) eta "aba", "père" (aita)", erantzun zidan.

Jostagarria iruditu zitzaidan mutillaren erantzuna, euskerazko "asabak" itzan, tartean dagoan "aba" itz orrek "aita" esan nai du ere, noski. Egia esan, ango lurraldean aur beltz bateri "ama" entzuteak biotza ikutu zidan. (...)

Ba nekian nik erritik ez urruti ba zala "chott" edo gatz-putzua, ta berbertatik ikustea otu zitzaidan. Asi nintzan oñez urrengo goizean, bakar-bakarrik. Erritik atera-mugan mutil koxkor bat jarri zitzaidan segika. Ba ninjoan ni aurrera, mutilla ere nere bidetik joaki. Ango mutillak eskale amorratuak dira. Legunik bear ez bai-nuan, esan nion alde egiteko nere ondotik. Pixka bat gelditzen zan, eta nik burua bira or-

(45-garren orrialdean amaitzeko)

MANUEL LEKUNA ETXABEGUREN-

(Oyartzun, 1894 -)

Abade au, Gazteiz'ko Seminarioan egon zan maixu, gerra-aurretiko urteetan; gero, or ibili da, batetik bestera, baiña ez dau sekula baztertu bere euskal zaletasuna: euskeraz, idatzi; Euskalerriaren historia aztertu, gure erri xume guztietako arte-lan eta balioak agertu ta ezagutu-azo... Gaur egunean Euskaltzaindiaren Lendakari edo Buru dogu berau, eta lan ederra darambil esku artean: liturji-textoen euskeratzea.

Euskerazko lan batzuek: 1) "Iesu Aurraren bizitza", eresidun aur poematxo, bost kantetan (Donostia, 1948); 2) "Bi antzerki ta itzaldi bat" (Zarautz, 1965); 3) "Eun dukat" (teatro-lana, bere anaiarekin batean); 4) "Zigor" euskal operaren bertsoen egillea (Zarautz, 1964); 5) Gero ren 4. argitalpena, bere itzaurrez... Gaiñera, P. Larzabal'en antzerki batzuek be gipuzkeratu ditu: "Iru ziren", "Herriko bozak" eta "Hilla esposatu" (irurak, "Auspoa Liburutegia"-n).

Erderaz be asko idatzi dau, Euskalerriari buruz: aitatu daigun emen bere lanik ederrenetariko bat, "Literatura oral euskérica" (Donostia, 1935); liburu au berau, zerbait geitu ta obetuta, barrin argitaratu dau "Literatura oral vasca" izenarekin (Donostia, 1964)... Ba ditu beste estudio, artikulu eta itzaldi asko be.

Lekuona jaunak, gitxik lez, ezagutzen ditu gure Erria ta Euskera; orrezaz gaiñera, ba ditu biotza ta zorrotasuna, gauzak erriko euskera txukun, argi ta garbi baten azaltzeko. Olerkari lez, gorengo maillan dago.

AITZIN-SOLAS:- Irakurtzaille: Esku-arteon dezun Liburuia irakurtzen asveko irrikitzen egongo zera, noski. Ez da arritzeko. Ez bait-da nolanaiko liburu bat. GERO. Euskal-liburuetan aipatuena.

Laugarren aldia gaur, argitaratzen dala. Irureun urtean, lau aldiz. Ez bait-da asko-asko ere. Bañan, nunbait, Liburuaren beraren "ala bearra" edo izan da. "Argitara bear zala, eta argitara bear zala"; bañan beti ere geroko utzi izan degu. GERO izan nunbait bera ere... Ondo alaere! GERO eta GEROKO GERO!... Bañan, dana dala, ga-ur argitara da berriz ere beintzat eta. Zorionean. Eta urte egokian. Egillea jaio zanetik lareungarren urte inguruan. (...)

Kritika- Apur:- Liburuia: Diogun orain Liburuari berari buruz zer-edo-zer. Onezkerro irrikiturik egongo zera ta, Irakurtzaille.

GERO, gure libururik aipatuena dala esan dizut lentxuago. Eta benetan alaxe da, izan ere. Bañan, aipatuen eta guzti ere, ez bear aña, ez merezi-ainbat.

Itz bat da gure Iztegietan, Liburu onentzat egokia, egokirik bada. "Oparoa" Liburu oparoa. Luze eta zabal. Oparoa galaz, oparoa eraz. Oparoa mamiz, oparoa azalez. Ixuri ugariduna, benetan. Ixuri errezekoa. Euskal-Liburuetan "facile princeps". Ongitxo guztien gañetikoa, gorena, ederrena, jantziarena, jakintsuena, jatorrena, erreza, txairua, apaña... "facile princeps".

Oparoa esan det. Eta benetan. Eta edozeñen eskutarakoa gañera. Guztiontzat "duana". Ez euskal-zaleentzat bakarrik - Euskera jatorraren ur bizia iturburuan bertan xurgatu nai duanarentzat bakarrik -; baita zuretzat ere, Apez Jaun, zuretzat, midi-

Eder.- Bañan akats oiek eztira ezer, GERO'ren ederraren aldean. Eta akats diranak guk emen aipatzea - len ere esan det eta - ezta beste ezergatik, irakurleari erorbide eta eskandalo izan eztaiskion gatik baizik... Ezpaita errez, izan ere, guzti-guztia lore izatea, baratzarik ondoen landuan ere; egia izango baita beti ere, arako esakun zahar ark diona: "Quandoque bonus dormitat Homerus": azkarrena ere - Axular bera ere - aldiz aldiz loak- artzen duala.

Dana-dala, uki dezagun orain - azken-aldiz - GERO'ren benetako ederra. Eder, eta urre, eta ezti, eta lore... Eta aren edertasunik aundienetan bat, auxe, zalantzarik gabe: Euskerak Axular'en eskuetan artzen duan bizia; GERO'ren egilleak itzen zaiñetan sartzen duan odol-erricia, odol-txorrotea.

Ba' dirudi Axular'en eskuetan Euskera gaztetu egiten dana; nunaitik bizia darion gazte; gazte bigun. Zenbaitzuri izkera eskuartean zahartu eta gogortu egiten zaigu (sagar zaharraren adar antzo). Axular'i, ez; Axular'i, gaztetu; gazte bigun, zume iduri. (...)

~~~~~

Batasun-billa.- Beste zertxo bat ere ba' degu, GERO'ren euskerari buruz esan bearrrik. Zein Euskalgitikoa da GERO'ren euskera? Laburditarra? Naparra?

Ez omen da errez esaten. Bera naparra zan arren, aren euskera lapurditarrago otedan-edo, napar baño... Uztagun ezta-baida au alde batera. Guk emen esan dezakeguna, auxe da: GERO'ren euskera eztala izkelgi bakar batekoa; gure Axular'ek bi edo iru izkelgi nahasian erabiltzen dituala. Gutxi edo geiago.

Berak jakin gabe? jakin-da? Jakin-da, nik uste. GERO'ren egilleak iñork baño lenago ezagutu zuan Euskeraren batasunari dagokion problema edo egitekoa. Eta ola, jakin-da eta naita idatzi zuan bere GERO, andik eta emendik itzak artuaz. Eta ez itzak bakarrik -lexikoa bakarrik -; baita gramatika-formak ere. Bi aldetakoak. Bai baitirudi ortarakoxe jaio-erazi zuala Jaungoikoak Urdazubi'n: Pirine-mendi-gain-gañean (ots, zaldi-gañean zankoloka bezala), bi aldetara begira (Laburdi, Zuberota ta Napar Behere'ra alde batetik, eta Naparroa Garai'ra ta Gipuzkoa'ra bestetik) "guztiantzako" euskera jatorrean bere Berri Ona Euskalerra guztiari zabal zezaion. (...)

(Axular, GERO, Zarautz 1954, AITZIN-SOLAS, IX-XXX)

~~~~~

A. Arrue: EUSKERAREN BATASUNA (87-garren orrialdetik dator) :

Dana dala ta esanak esan, eta batasunarekin edo batasun gabe, gure gaurko eginbide larri ta buruena euskeraz itzegitea da, noski: Euskalki batean edo bestean, ongi edo... txarto, baña euskeraz. Egungo egunean euskaldun izeneko asko dira, beti euskera gora eta euskera beera, begiak zerurontz zuzendurik, beren itzaldi eta idazkietan ari diranak. Baña erderaz, au da, gazteleraz edo prantzieraz.

Guziok ongi dakizutenez, euskaldun itzak, euskera duana, euskera dakiana, euskeraz egiten duana, esan nai du. Beraz, euskeraz itzegiten ez dakian euskalduna, ez da euskaldun egiazkoa. Orrelako euskalduna ez da euskaldun osoa, erdi-euskalduna baizik. Edo-eta obeto ta zeatzago esateko, orrelako euskalduna da... "sasi euskalduna" (...)

(Antonio Arrue, EUSKERAREN BATASUNA, "EUZKO-GOGOIA", 1956 gko. Ep.-Ior., 62-76)

~~~~~

--- JOSE MARIA AGIRRE : "L I Z A R D I" ---

(Zarautz, 1896 - Tolosa, 1933)

Lege-ikasketak egiña zan. Tolosan bizi izan zan, ezkondu ezkeru, lantegi bateko arduradun... Euskaltzale sutsua: euskera sakon ikasten, erabilten, zabaltzen, ainbeste lan egiñiko gizona!

OLERKARI dogu, batez be: "...ezpairik barik, euskal-olerkian bikain eta go-rengoena, liriku saillean beintzat" (A. Onaindia, M.E.O., p.883): "Izadiaren kanta,tzallea" izan genduan. "Euskera zar ezagungabeak dun muña atereaz, lirikarako aukerakoena dala garbi adierazi digu...; euskera erpiñeraiño landu digu. Gurean orainarte ez du kiderik, nekez duke garaitzailerik", autortzen dau "Orixe" k, Lizardi ren adiskide kuttun biotzekoak...

Ez olerkari bakarrik: teatroari be eskeiñi eutsen obra bat: "Ezkondu ezin ziteken mutilla"...; eta itz-lauz be agertu eban bere bikaintasuna: begira zer autortzen daben gure kritikurik onenak:

"Su prosa es también original, casi tan original como sus versos. Agil, descriptor tan certero como rápido del mundo exterior y del mundo interior, de humor intencionado y amable, está siempre lleno de sorpresas, tanto de fondo como de forma. Sólo la brevedad de su obra... le impide alcanzar el puesto eminente que consiguió en la poesía". (L. Michelana, HLW, p. 147).

"Si Lizardi ha alcanzado merecida fama de poeta, como prosista no está a menor altura. En ambos géneros aparece como verdadero artista de la palabra, que domina la lengua y sabe crear expresiones felices, densas de contenido, airoas y originales" (L. Villasante, HLW, n.381, p.338).

Lizardi ren lanak: 1) "BIOTZ-BEGIETAN", 1932 : olerkiak; 2) "Ezkondu ezin ziteken mutilla" (EGAN, VI, 1953, 29-55); 3) "ITZ-LAUZ", 1934: prosa-lanen bilduma txiki, baiña aberatsa; 4) "Umezurtz - Olerkiak", 1934.

DONAPALEU ra YOAN-ETORRIA: "Goizeko nagi goxoak ogean nindukala - yeikiko al, ez al?... - telefono-otsa.

Zuti, belarriok... Neskameak: "¿Quiéeeen?... " Neskamerik ezta Euskalerrian, telefonoz euskeraz dakinik. !Arian barrena ibiltzeko ere, lakatza ta baldarra degu, noski, mintzoa!... Baña orraatik, euskerari eldu bear izan dio, "quién" aren urrengo. Agi danez, deitzallea ezta nornai...

"Aizak!" - nere artean -, Mendiola ote?... Egin ote-dit beribillean tokirik?... Bart, etzula baitzion... Ta nik iru eguneko bizarra; sasiak yana arpegia. !Zortziretan abitzekoak zirala, ta zortzirak oraintre... Auxe dek lana!

Mendiola da, bai. Yoateko ta yoateko, itxongo didatela; bizarrak zer-ikusirik eztula gure eginbearraz... Ez bizarra moztu; ez gosaldu - yantzi ere ozta-ozta - banoa. ¿Zer egin bear zenduan?... Egun eder bat nolá-nai galtzekoa ezta.

Beribil bi daude gerturik. Mendiola renean, yabeaz gain, Etxeguren deritzan zaldun bat, Yausoro olerkaria ta neretzako utsunea. Arregi guriarenean, "Uitzi", Larraín - Ibarluze ko Udál-otseña - ta gizaseme aundi sendo igar bizar-beltz bat (Rekalde, izenez), aitarengandik Karlos en gudateko oroitzez, ta are suz ere, beia.

Eguna urdin garbia. Berotu bear du poliki eguerdirako, Agorra illurren izanagatik... Noizbait ere, Arregi'ren "gurdia" asi da oska, ta badiyoaz. "Uitzi" muskurio-ka ibillia dute, ain bide luzea egiteko berandu omen-dalata-ta. Goiztarra izan giza-garoa, ta besteak oge-zulo uts...

Gu ere abia gera noizpait, Donosti'runtz. Etxeguren dalakoa ta Yausoro ditut atzean. Etxeguren, gizon egiña da, ta, diotenez, lege-gizon azkarra: Euskal-erria'tik ate bizi-izaten omen, geienean. Arpegiz, sudurkako, begi-bizi, okotz-zorrotza; oldez, urduria ta alaia.

Olerkaria du aldamenean: singeru azpildu-gabea. Arpegi gárrizta ta apaiz-yazki beltza, alkarrekin egon-bearraren bear gorriaz ditu lagun; baña lagunarte gordintxa dagie. Luzexka sudurra, goi-beez beintzat - musuaren arabera - ta pitin bat zear-ka azia. Begi otxan parre-beraak ala diotzute, begiratzen zaitutenean: "Olerkari biozti nazu: orrenbestez esana dago eztedala "malizi" aundirik". Larre-larrean bizi dezue erretore, ta aren ginballak (kapelak) ere badio alako basaka-uxai ta igazkotu-kutxu bat; gañera, gutxienik uste dezula, ez bat eta ez bi, lepazamarreruntz diyoa-kio.

Aberatzen baitu Mendiola'k urtero euskal-egutegi bat, arakoxe apaiz begi-urdiñak egin izaten dizka zenbait zizka-mizka ta izkirimiri. Ordañez, Mendiola'k eman izan dio - gaur bezela - basotik ateko ega-alditxo baten abagunea.

Ibil-eguntxo auek arrotzen dute txantxangorria eguraldi epelak baño. !Badu ark etorria, alazainkoa, neurtitzez ainbatsu itz askatuz ere!... Or det atzean, itzari laga eziñik... Etxeguren enetxoa: !entzun bear dituzu zereak eta bi!...

¿Zer zatozkit, "Uitzi" adiskide miña; zer, Homero, Anakreonte, Virgilio ta Ciceron buruan edukiagatik, bete-beteko euskaldun zaitugun ori?... ¿Zer zatozkit, bai, oñak narras, izkutu-mizkutuka, bekokian beera ginbail-egala eratzirik, betaurreko-erantziak begiak lausotu ta izu-antz?...

- ¿Zer irizten nazu? - galdegin dit -. ¿Zure anaiaren antzik badet?... ¿Aterako otedegu gauz onik?

Nik, baietz; egoteko lasa... Beobia'n ditugu alkar-izketok. Mugan gaude ez-arian ez-arian, bidetxoa egin baitegu... Orain, beribilleen ta gu geronen nora-agiriak erakutsi-bearra. "Uitzi" badiyoakit, Yainkoarren "ifiori ez esateko" aginduz...

Nik eztizuet oraindaño esan, baña "Uitzi" zintzo orrek nere anaiaren nora-agiria darama, alkarren antzik bai-baitute, ur-tantoak ardoarenaren ainbat... Ikusi degu, ordea, zenbait bidexka arturik dala arranoa, mugazaiak gezurpean atzeman eztezen.

!Erne!... "Uitzi" ta lagunak sartu dira berriro beribillean. Mugazai badatorkie. Ni begi-uts... !Orraatik ere!...!Yare dituk! Baziñtek...

Orain, gurekikoa... !Auxe dek ederra!...¿Nork esan bear zigun?... Olerkari xoxo-kumeok... Egutegi-zortzi-illabeteen saria, !agur!

Esku ikaraz luzatu dek agiria... Ta mugazaiak -begirakun bakar bat aski - ezetz, eztekela aurrera egiterik: igazkoa dala... Egin dek arrituarena, baña ez taiuz: gezurra oi-eztekena ezagun...Bekañei eragin, bekokia zimurtu... Alperrik; beribilletik yexteko... !Zorigabea!... Uzteko, beingoa gora-bera; Prantzi'ra bear gorrian aizela... Aita ditzak apaiz-yazkiak, ginbail yatorra beatzaz erakutsi... Bost axola; !etxe-gok errukirik!... Atera zak anka bat, eta... !arren!; atera bestea, ta...!otoi!... !Begi gaixoak! Ezer eztet ikusi unkiagarriagorik... Bustigabekorik ere ez, ain dir-ditsu...

Guk, etsitzeko; ikusi baitegu otsoña eztala esanetik gibelatuko... Berak, ordea,

ezin etsi... Beribil berriak datoz. Mugazaia albora begira dan batean, apaizak esku dardartia atexkari egotzi: gin bail bulardetsuak, erabaki gorrien garaia eldu dala-koan, zutitu aurea lerdenki bekoki-gañean, ta egal-atzea lepezamarreruntz etzin... Euskal-Erria'tik Eskual-Herria'rako zubian gera, omuzko burutik... Ta Yausoro etsi-tuak, oña berriro beribillean sartu-eske: "Lagunak! - otsegin digu - !ekingo ba'ge-nio laisterka!..."

!Gizagaxoa!... Geronek bai, ekin bear izan genion ibillari, ura gabe, inola etsi-ko ba-zun... Larrain gaziak gero, arratsean, zionez, !arena oman-zan abagunea, Es-pronceda'ren "Etsigaizto" e itzala euskel-neurtitz bikañetan iraultzeko!

Apaizaz arinduta, bagoaz Prantzia dalakoan barrena. Bagoaz, baña ez luzaroan... Etxeguren'ek eginkai txiki bat egiteko bai omen bide-ertzari begira... Ta entzun izan baitiogu maiz Arregi mardulari: "Laguna egin-bear gorrian danean, lagun akiok; naiz erorrek bearrik ez, yarri adi beintzat sasira begira"; yetxi gera guziok, ta ustuantxean egonak gaituzu bide-ondoko ormaxkari begira...

Lanok amaitu ondoren, Yausoro'renaz geniarduala, Etxeguren'ek berá ere gezurrez-ko agiriz datorrela aitortu digu... !Gizon politak gatxeudek, alajaiña!... Ta ez no-lanaiko gezurra, ibarluzearra bailizko nor-agiria (zedula) atera baitu... Larrain-en laguntzaz...

Beraz, iru kristautxo ziran gure artean okerreko agiriez ornituak; eta oiatarik, munduan oi-bezela; errurik txikienekoa eror. !Amaika lan emandakoak, erriak erdibi-tzeko arrasto oiek!...

Donibane-Loitzun'dik aurrera, erregebide aundia albora utzi ta beste mearrago bati lotu gatzai: kaskar-samarra bera... !Lurralde emea!... Mendixka bigun utsek bulartua... Guzua agiri da legun, lirain, guzia garbi, guzia... "tipi"... Errixkak, etxetxo apal polit banatuzkoak... Bizitzea, emen, zorion-uts bear dala uste; aizea berriz, beti epel, beti dirditsu...

Bitartean, Etxeguren'ek "pillarmonika" txiki bat atera dizu, ta, arixe ezpañak egotziz, asi da oska, biribilketa bizienak yoaz. Tarteka, ordea, geldi ta beera, sa-siari ipuiak esatera... !Maskuri txikiagorik egundaño!... Gu aspertu gatzai lagun-tzez, ta Arregi'ren arako aolkuaz gibelatu...

Lurralde atsegiña ondoren, onaa, luzaro-samarrean, beste bat, itun, bakarti, idorra... Orren arabera, bidea ere latzagotu, koskortsuagotu egin da, ta aren kan-katekoaz Etxeguren'en larria ez batere obekitu... Gere ibilliaren azkenaldian, berri-ro leengo musker (berde) ezeak irten digu bidera, ikus-mugarañokoa pozgarriki yan-tziaz...

Orduak yoanik dira poliki. Amabi-t'erdia arte ez gera sartu Donapaleu'n. Kale-ak utsik, otordua baita... Erri-zelaian orraatik arki ditugu morrosko eder batzuk. Euskeraz galdegin ta euskeraz erantzun, eman dizkigute bear-berriek. Biltzarra'koen bañkaria "Trinquet"ako yatetxean dala, ta bagoaz ara... Onaa berrenn-bat bazkaldar bi mai luzeen alboetan yarrita, pelota-toki estalia zearo beterik. Badago an berri-ketaots ederra, erlauntz yoria iduri...

Arregi ta lagunak an dira, gu baño leentxeago sartuak, artean Yausoro'ren ezbe-rra eztakitelarik. Etxeguren ta biok alkarrekin gera. Aurrean, Urruña'ko mutil ta agure batzuk, aruntzaxeago ziberotarrei ezka ta baika, ea nortzuk ote euskaldun ya-torrenak...

Goizean egiñak dituzte gogozko yaiak. Gu ordea beti, inora garaiz iritxienean, soñezkora, sabel-yaiera; ta are ozta-ozta. Yan-ezkero, gañerakoak gutxi axola... Me-za, mintzoaldi xamurrez; batzarrea, aurtengo gora-beerez ta etorkizunerako asmoez

apainduak; euskaltzale izandu baten gorazarrez oroitz-arria agertzea... oiek guziak ¿zer?, urdalla zerk berotua ba-degu?... Argatik zan, ba, goizean asarre "Uitzi": o oiek ez genituala-ta atzemango... Orrek, ala ere, eztu esan nai "Uitzi" yale bizkorrera eztanik... Dana dala, gaurkoak eztu onezkero zuzentzerik ¿bai? ta yan dezagun.

Yan-agiria euskeraz poliki egiña dago. Orren arabera, leengo eltzekari saldatsu bat dakargute, barazki-puxka gozoez egiña; gero izokia arrautzelioki edo "maionesaz"; urrena idiki ona, ta, azkenik, indiollo bikaña erreta. Guzua alderdi artako ardoxka garratz batek bustia... !Nik, gure Getari ta Zarautz'eko txakolin orixka min!

Baña, ardoa bizienetakoa ezan ez arren, labeak adi dira goritzen... Bai-baita lasabide bat (gure lotsagarritzat norbaitzuk etsia), euskaldunen otoruntzez-gero ezinutsezkoa; eztarri ausartaenak ekin diote abesari, kantatzeari... Artean, ordea, etzan orren garaia... Biltzar-buru-yaunak, guziak nekez ixillarazi-ta, mintzaldi labur bat egin digu... Anai auk esaera ere ezta dute ta egoki lotua... Agur gozoak guretzat, mugaz zear etorrientzat; gu, giputzok, ezezik, bazan an ale bat edo beste Bizkaia ta Naparroa'tik.

Orain bertsolariak. Bat aundi-musugorria, besta txikia ta aurpegi-zimela... Yaten ari-tokietan zutitu, ta ekin diote. Aundiak berebiziko neurkin edo metro biguna darabil: noiz-nai luzatzen zaio bost zentimetroz, noiz-nai beste ainbestez moztu. Orretan zeatzagoa da bestea; baña Zibero-eraz ari, ta gure belarriak, ezpaita oitua, gutxi yasotzen du... Urrena, abesak du berriro aldi... Bakarkako batzuk ere badira: oietarik bat, yakiña, gure Arregi egokia, abotsa pitzatzen asia ba-du ere... !Urteak, enetxo!...! "Andrea, maite zaitut!...", abesten digu. Mutilzaar tinko batek ¿zer egokiagorik?

Gure anai auen artean, mugaz onuzko alderdiko euskaldunen eri berberari oar nantzai. Bur-yantzienak, yakitez ertenenak, euskeraz aal-duten gutxien ari-izaten dira, naiz yardun-gaia erreza-izan... Gure etsaiak - clagintza industri larria, batez ere - ba lituzte, ¿yarkiko al litzaiete gu baño biziagoki?

Bazkalondoan pillota-yokaldi bikain bat dago, alderdi ontan oi-diranetako pillota-toki albo-zabalean. Uritar gañekoenak - neskatz apañak barne - dira ikusle sutu. Baña berandutxo degu guk, eta bide luzeak egin-bearra. Onuntzakoan baño areago, Naparroa'n barrena - Baigorri'tik - itzultzea ere erabaki baitegu, gerekin, Yausoro zorigabearen tokian, beste apaiz yaun xalo agurgarri bat artuaz. !Ez al da au ere olerkaria izango!...

Donibane-Garazi zeartu-berriak generalarik ikuskizunaren txoragarriak geldiarazi egin gaitu. Esan-bearrik eztago Etxeguren'en maskuri urduriak, abagune oni eskar, artu bide-duan lasa-aldia.

Ibar ametsezkoa, zenbait mendixkek biribilki esia... Iru margoz, poliki naasiak alegia, irudia osatzen da. Zelaien ta basaxkaen muskerra, emen argi, an urdintxa, or arre-antz; tellatuen gorri miña; etxeen zuri txuria. Alkarren auzo dira, atsegin-zulo artan, iru-lau bat urixka maitagarri. Ola-kebide bakar bat ez, ortziaren aratza, izerdizko, nekezko, oñazeko lurrun-gandor zikiñaz lardazten...

Iñartzi (inbiri)..., ta abia.

Baigorri'n mugazai euskaldun otxanak. Seirak (muga-ate ura itxi-garaia) yoak izam-arren, Biltzarra'koen artetik gatozela esanda aurrera utzi digute, !Alakoxe batzuk izan ba'zenitu aruntzean, Yausoro adiskidea!...

Iñularreko oxkiroa lagun atsegin degula, Izpegi-mendartea bitarteko aldapa igo degu, astiro-astiro. Lukaika polita, zazpireun neurkin gora egin bear baitira...

Orain Naparroa'n gera. Obeto esan, aspaldi genbiltzan Naparroa'n barrena, mugaz beste alderditik ere Naparroa baita. Ikus, bestela, etxe-aitziñetan naiz pillota-

tokietan; ikus Naparroa'ko kateak, arroki erakutsiak...

Illun-aski dala sartu gera Elizondo'n: artean etzetik urruti... Leen ere adiera-zirik nagonez ezpai-gaituzu gogo-utsezko, aparria degu amets, eta, ao batez, bertan artzea erabaki degu. Ibarluze'ra urrutizkiñez (telefonoz) ots egin-bearra, gaberdirarte ez gure usterik izateko; emaztearen - dutenak - ziri gordintxo batzuk ere entzun apalki, ta !orra arloa antola!...

!Otordu atsegiña egin gendun orraatik ura!... Biñaña aparria, polita ardoa... !Bazan an esan ta yolas-bearra!... Ordun azaldu ziran gure arteko zaarpil guziak. "Uitzi"-k artu, leenbizikoz, astindu eder-samarra. Nik, aren berri nekian onek, galdegin nion, biurriki: "- Ta?... "Uitzi"...;goizekoa esango al-degu, ba?..."

!Larri zan gizagaxoa! Ukabilla estu-estu egiñaz:"-!Yainkoak barka!...!Ez/gero!...

Gure mai-muturreko lagunak - Larrain eta Rekalde'k -:"-;Zer, zer?... Yakin biar diagu ori..." Ta zirika nik, berriro: ta berriro - yateari zearo uzteka, noski - "Uitzik": "-!!Yainkoa'k barka!! !!Ez dezazula esan!!!..."

Gezurra dirudi, latinez ta griegoz yakin gizonak eta "trampa" txiki bat aitortze-ko ainbestetaraño lotsa. Baña alperrik ibilli zan. Bein artara-ezkerro ni ere enengo-an ixiltzeko, ta aren urduriak gero ta axkureagotzen ginduzen guziok. Ta, astiro - astiro, itzez-itz... orra yalki guzia... !Ura yolasa atera zuten artatik beste biak! !Polita zala yokoa, alegia!...;Ea ura al-zan bere burua agiriz, idaz-bidez, zintzo ta zuzentzat erakuska diarduan kristauaren egitekoa?... !Bazetorkela urrena ere zu-urtasuna, gizabidea ta olakoak aipatu ta goستن: esango zutela berok, nornaik ikas-teko eraz ta tokian, gizaseme makur ura ntlakoa zan larrugorrian ikusi-ezkerro!...

Entzutekoa zan, ta parrez lerregin-bearrekoa, ango aria. Larrain sudurruts betaurreko-aundi burusoilla ta Rekalde betozko-illun bizar-beltza, patata errea baño le-gorrigo biak, "Uitzi"-ri berebizikoak botatzen... Ta "Uitzi" gizagaxoa, berrogei ur-tetik gorako gisaseme tinkoa, Homero ta Virgilio kolkoan sartuta darabiltzian gizona, estu ta larri, esku batean ogi-puska ta bestean ollasko-izterra (ta agoan bietarik aski), bere burua gerizatu-eziñik, neri erru guziak egotzi-naiean, neronek alako egin bideetan sartu bai-omen-nun (egia zanez...).

Eskarrak gerekin genduan apaizari. Oben artarik, eta aren antzeko guzietarik, bertan yaretzen ginduala esan baitzun; orduntxe "Uitzi"-ren gogape bildurbera asi zan baretzen, ta ekin zion yateari biziagoki, leen galdu-astiaren ordañak nondik ya-soko... Beste gairik asko maxiatu zan. Aitatu zun norbaitek erderaz ta euskaldunen itsusiz ta kaltez idazten duan eusko gazte bat... Baita ere orretzaz "Uitzi"-k iño-iz argitaratu-iritzia. Izan ere, badirudi gure errian arrogarritzat artzekoa ote-dan beste iñon lotsagarri litzakena... Berotu zan "Uitzi" bere aburu-alde, ta igerri zi-on alegia pattarraren ontzixkak: ipurditik autsi baitzun mai-gañean ukabidika...

Berdinduxe giñalarik, eta naikoa yardunik, etxerako asmoa, damuz bederik, artu genizun ta antxe azkendu zan gure eguna.

Gañerakoa, ezer gutxi. Ibilli, ibilli, ibilli; yoan, yoan, yoan... Utzi degu nun-bait apaiza; beste nunbait utzi gaitu "Uitzi"-k eta illunak irentsi du... Ozkiro ga-zia, gau beltza, izar-mordo aundia... Nekea..., asperra, ogemiña...

Egun bat geiago...;Egin al-degu zerbait Euskalerra-ren ederragatik?... Ez asko, benetan. Baña, bada zerbait anai erdi-ezagunenganako elkarbidea, urrats bakar batez bederik, laburtua... 1929-gko. XII -22 g.

("ITZ-LAUZ", Donostia, 1934, 39-50) (Oarra: "Uitzi" ori, ORIXE dozu...)

~~~~~

-- LUIS JAUREGI, "J A U T A R K O L" --.

=====

(Errenderia, 1896 ..)

Abade au erri askotan egon da, arima zain: Salinillas de Buradón, Altzo, Anoeta, Matxinbenta, Urrestilla, Zarautz... Olerkari lez nabarmendu da, batez be; baiña prosaz egin dituan lanetan ez dau gitxiago erakusten, no-raño sakondu dabena euskera: "euskera garbia, baño erraza. Euskal-esanera berarizkoa ta erritarra; baño irudimen bizi ta sutsuak biziaz betea..." (A. Damaso Intza).

Euskal-liburu batzuk: 1) "Biozkadak" (Iruñe, 1929): olerkiak; 2) "Ipuiak" (Zarautz, 1953); 3) "Paskual Duarte" (Zarautz, 1967): Camilo J. Cela'ren eleberri ospetsua euskeratuta.; 4) "Xenpelar Bertsolaria" (Zarautz, 1958)...

(GURE BERTSOLARIAK): " Egizko bertsolariak gorapen eta txaloak merezi dituzte, nun-nai ta beti, Euskal- Errian ez ezik, baita beste errietan ere. Aozko literaturaren ozagungungarririk nabarmenenak, oixek baiditugu. Erri ikasi gabearen, edo obeto, eskola gabeko erriaren poesi-kutsua dariotelako ez ezik, baita erri-biotzaren taupadak beren bertsoetan iraulitzen trebe diralako ere, aintzakotzat artzeakoak ditugu bertsolariak. Erri-erraietan sortu, erri-magalean azi, eta bizi, erritarrez inguratuz bertsuak asmatu ta bota kantari, nolaz, ba, erri-kutsurik aien bertsoak ez dute izango?

Ez dezute iñoz, bertsolaria dan bertsolaria, bakarrik kantari topatuko; nai ta naiezkoa du bere inguruan erria. Eta erria ere, bertsolaria balitz bezelaxe, adidi egongo zaio, azken bertsoa igartzen eta askotan berekin batean esaten edo kantatzen duela. Ba-daki ederki gure erriak, zeintzuk diran bertso egokiak, eta zeintzuk aldrebezak, zeintzuk baliotsuak eta zeintzuk meritu gabekoak, alajaña. Eta gero gure nekazariak eta erri xak kulturarik ez dutela esango digute. Ba-zeudek mundu zabalean amaikatxo erri, orrenbestera guzua ez diranak, bai orratik.

Bertsolaria, erritar uts-utsa degulako, ta erriarekin bat egiñik bizi zaigulako, gure erriaren nai, asmo, buru-auste, amets eta bizieraren adierazlerik jatorrena degu. Euskal-Erriaren gogo-azalpena eta biotz-kondaira, aritik mataza bezelaxe, bertsolarietatik atera genezazke.

Garai batean etzan orain bezelako egokitasunik, asmo ta gogaiak paper ta liburuetan idatzita ipintzeko. Batzar ta billerak ziran, erabaki ta ideak eta naiak zabaltzeko biderik egokienak. Azokak eta periak etziran ikulluetako azienda eta sorota baratzetako igali ta frutuak saltzeko bakarrik; munduko ta errietako goraberak, gertaerak, esamesak, berriak, iritziak eta asmaketak zabaltzeko ta jakiteko ere bide oi ziran. Gaurko egunean ere, zenbat tokietan, alaxe dira ta garai aietan areago.

Erri-olerkari ta bertsolariak, batzar ta billera oietan, eginkizun nagusia izan oi zuten. Argatik ziran ain ospetsu, ta beren izenak ain aipatuak. Guziok zekiten, aiek, bertsoetan iñoren egintzak goratzeko bezela, lotsagarri uzteko trebetasuna ere ba-zutela, ta ez da arritzeko zeinbaiten biotzetan bildur pixkaen bat sortzea. Amaika aldiz bertsoen ega ariñetan, mendiko baserri urrutietaraino zabaldu oi ziran, izkutuan zenbaitek euki naike zituzten egite maltzurak. (...) Bertsolaririk gabe, Euskal-Erria, ez litzake Euskalherri. Añ gureak ditugu bertsolariak..."

("XENPELAR BERTSOLARIA", "Kulixka Sorta", Zarautz, n. 25-26, 13 -15 orrial.)

--- ANTONIO MARIA LABAYEN ---

(Tolosa, 1898 -)

Euskaltzaindikoa. Industrialala. Nork esan zenbat egin dabean euskal-literaturaren alde? Izan diran eta gaur diran aldizkari geienetan argitaratu ditu bere lanak (batzuetan, izen ordez: "Ibalan", "Aspaldiko", "Matxingorri", "Etxekorena", t.a.)...

Liburuak eta idazlanak: A) Erderaz: 1) "Compendio de EUSKALDUNAK", 1950; 2) "Teatro eúskaro", 2 t., San Sebastián, 1965: gure teatroa ezagutzeko libururik onena (gera aurretik, 1932-1936, teatro-aldizkari bat be zuzendu ta argitaratu eban: "Antzerti")...

B) Euskeraz: a) antzerkiak: ogei bat ba ditu; ezagunenak oneixek, bear bada: "Petrikillo", "Jokua ez da errenta", "Malentxo alargun", "Domenjon de Andia", "Jostuna", "Iparragirre", "Ostegun gizona", "Galtzaundi"... Oraintsu oraindik bere antzerki barri batek - "California... Kuku!" - "Gipuzkoa teatro saria jaso dau...
b) biografiak: "Elizanburu", "Joanes de Etxeberri" - (Erderatik be euskeratu ditu gaurko teatrogille ospetsu batzuen lanak: Duerrenmatt'en "Gizona ta Ki-dea", B. Brecht'en "Bai esalea - Ez esalea", Ionesko-ren "Neskatilla ezkongai", Max Frisch'en "Su-emailleak"...)...

"A la simple enumeración de tan extensa cuanto cuidadosa producción, a nadie escapa que Antonio M^o Labayen es un auténtico catedrático de Oxford, con su exclusiva dedicación al estudio del teatro vasco, ignorando el mundo en que vive, inmerso tan solo - y felizmente - en su mundo de amor a los valores vascos." (ARANZAZU, 1967, 232)

ASPALDIKO TEATRO-ZALE BAT ORAINGO TEATROAREN AURREAN: "... Aspaldiko teatro-zale nautete, bai, eta nahi ta nahiezkoa zait arpegi ematea. Gaztedandik, opor orduetan, teatro-baratza lantzen asi nintzaitzuten; eta geroztik, asko edo gutxi, atxurrean jarrai izan dut.

Nere nekazaritzaren balioa geroak esan beza. Nik ezin dezaket besterik esan zahartuxea arkitzen naizela baizik. Azalez, gazte-itxura gordeagatik, gerria gogortzen asia daukat; biotza epeltzen, eta okerrago dana, buruko barne-muiñak igartzen. Eta buru-antena ernai eta ezeukitzea, oraingo aldiko eguratsa sumatzeko da gauzarik beharrezkoena. Itsu ez ba gaude, berehala azaltzen zaigu zaharren eta gazteen arteko auzia. Zaharrok ez ditugu gazteak begi onez ikusten; eta aitzitik "gazteok" zaharra aitatzean "txarra" itzetik ez dute asko bereizten. Gauza antzekotzat erabil oi dute sarritan. Onak ez nau arritzen; eta are gutxiago asarretzen, gazte ta zahar, antziñazale ta oraingoazale arteko eztabaida aspaldiko bait da. Beti alatsu izan oi da. Batik bat, Literaturam, eta teatroan, geiago, noski, oraingo gizaldikoek aurrekoen lanen iritzia ematen dutenean. Esaera zaharrak dio, ordea, "gaztea ere bere bideak arrapatuko duala". Gai au astirotxo gogartzea guztioi izango zaigu onuragarri. Gogoetan asi gaitezen bada.

Euskaldunok oso gaituzu minbera-errez, muzin, sentikor eta zapuzkor. Kritika ta maxiaketarik txikiena nekez eraman nahi izaten dugu. Eta maiz, gizalegerik gorde ga-be ta jendetasunak eskatzen duana azturik, elkarri zakarki erasotzen diogu. Egia da, ta esan dezadan lehenbaitlehen, beste toki ta errialdeetan berdin gerta oi dala. Gizonetzkoen griñak nun nahi antzekoak bait dira, bai antziñan eta bai gaur egunean.

(Amaitzeko)

Ezin ba ditugu guziak kendu, leia gaitzen bainik bein, eztitze arren.

Beaumarchais prantsesak aspaldi esan zuen: "La république des lettres est celle des loups". Beti oska elkarri otsoen arabera. Letradun eta idazle jendea maiznik la-gun-urkoarengatik gaizki esaka ari izaten da. Bainan goresmen geiegi ta losintxak askotan intenzio txarra du. Orregatik gure kaiskallu aundi Wnamunok zorrotz galdegiten zuan: "¿Contra quién va ese elogio...?". Beste batzuek, berriz, ez dute bihotz-auditasunik iñor goratzeko. Pirandello-ren ustez, au kritiko askoren pekatu larria da...

Eritasun au sendatzeko doai-birtute bat ba omen da: "ataraxia" deritzana. Euskeraz: lasaitasuna, gibel-aundi, bizkar zabal izatea, entzungor egitea. Kristau itzez: umiltasuna. Gure lanak txartzat jotzen ba dituzte, isildu, ez aditua egin. Onak baldin ba dira, bere bidea egingo bait dute. Ez da iñor utsik gabea...

Beraz,.. Teatro-barrutia, beste arte-lanetan bezela, zer dan benetan goitar, on, ta gallen ezagutzea ez dala gauza erreza ikusten duzute. Ez lehengo egilleetan eta are gutxiago oraingoetan. Batzuek goratzen dutena, besteok lurrera botatzen dizute...

TEATROGINTZA: Komeria bat sortzeak, dramakizun bat bururatzeak ba ditu bere lan eta nekeak. Gaia ondo ikusi, aztertu ta aukeratzea lenda-bizi, joku-lagunen karakterrak berezi ta borobildu. Gero, jokuaen abiadura, jarduna, ekintza, mogimendua, bizkor eraman; mintzaira, pentsaera, elkarizketak sakon, zorrotz, bizi ta berezkoak sartuaz; ta guzia maite-miñez, graziaz oretua. Ta azkenik, korapillo ta lokarriak itxuraz lotu ta askaturik; maratil eta krisketak behar diran lekuan ipiñiaz. Teatrogintza lantegi bat duzute esku ona, ofizioa eskatzen duana. Etxegintzak plano ta proyektoa, ots, asmo bat behar dituan bezela, dramagintzak gogai bat, kezka bat du sortzaille. Ispiritu ta asmamenaren goi arnasa nahi ta nahiezkoak zaizkio (...).

Ez da aski gaia sakon, berri, zirarragarria izatea; zabar, motel eta baldar erabiltzen bada.

Teatrogintzak gaiaren indarra eta teknika berriaren lillura ez ezik, grazia behar du beti. Au ez da ikasten. Norberak du bera. Alare, liburu asko dira erakusgarri ta nik batik bat, nere aolkuak zerbait balio ba du, Gouhier Sorbona'ko filosofo ta irakasle jakintsuenerak arduraz irakurtzea esango nuke, beste toki batean aitatu dedanez. (...)

TEATRO ERRIKO, GIZARTEKO ta EUSKALDUN: Beraz, teatroa beti da gizartekoa, publiko jendearentzat egiña. Batik bat erriko jende xehe ta apalenzako. Guzientzako, ta ez jaun-andre batzuentzako, naiz jakintsu ta audienetarik ezaki. Auek, esate baterako, A.Gide, Montherland eta antzeko aotxuriek antuste ta arrokeriz ez dute jende xeharen artean sartu nahi izaten.

Ez dugu beñere ahantzi behar Teatro'ra doanak bere nortasunetik zerbait galtzen duala; eta beste publiko jendeaz bat egiñik, mailla berdiñean jartzen dala. Teatora joan nahi izatea norberak bakarrik par egin, malkoak isuri ala txalo jotzea bidegabe-keria da.

Teatro baltsakor, komunitario. Eta auzo-lana bezela guziekikoa. Teatro universal orokorrak hori eskatzen baldin badu, gure euskal teatroak areago. Euskera dagon kenka larriarengatik politikierietatik kampa gorde behar dugula esaten ari zaizkigute. Eta arrazoi dute. Euskera alik eta jenderik geienena izan dedin, eta ez alderdi bate-na bakarrik. Alare bizi izaten aski lan izango du. Bada, nere irudiko euskal-teatroak ere bide ortatik jo behar du, geiegi nabarmendu gabe, publiko jendea uxa ez dezagun. Orrek ez du esan nahi gure Teatro giarrik gabekoa, kezka ta problemarik gabea, mezu-

rik ez dakarkin teatro belaxka. Hori ez inundik ere! Gure bizitzaren agiri ta ispillu baizik. Egia ta errealdadez gañezka. Ez edertua, baiñan ez zatartua ere. Beti gure erritasunaren alde jokatu duana.

TEATRO BERRIZTEA: Teatroa Akademi arautik ateraztea, berritzen alegintzea, ta aldaketa bidetik bultza egitea ondo dago, ingurumaiko egiatasun eta errealdadea ager ditzan. Onela gizarteko problema, kultura ta diru arazoak dramakizunetan leku izan dezaten. Egipen au, berrizte au, astiro doa, uste baño nekezagoa bait da.

Bitartean berrizale amorratu ta "vanguardistek" leiatu arren, antziñako teatro lege ta arauak dira nagusi, Shakespeare buru dutela. Aristoteles zaharra dramagintzan beti dabil gidari; eta Grezia'ko Trajeri maisuen oiartzuna ez da oraindik itzali.(...

BIDE BERRIAK BAI, BAIÑAN EZ OKERRAK: Eta okerrak dira, nere irudiko, oraingo dramagille batzuek aukeraturiko bideak. Naiz "surrealismo, existencialismo, absurdokeria"... eta beste edozein ezizenez deituagatik. Ataka txarrerara daramaten bide makurrak. (...)

Teatro-lanek lenengo zentzua behar dute, gizonak eta munduak behar dituen antzera. Arte-legeak, antze-lana eta argitasuna bitez aintzindari; politika, soziologia ta gañeratiko ideiolojiak beren lekuan utzirik. Zeren teatroari larregi eskatzen baldin ba diozute, alperrik galdu eta fin gaizto egingen du.

Gizonezkoen problema ta korapilloak antzekizun eta errepresentazioaren bidez askatzen laguntzea ez da gutxi. Onela teatroa erriaren serbitzari billakatzen da, eta Antzokia, benetan atsegin eta pozkari toki ta lekua izan diteke, gizonak elkarrekin bilduta, itxaropen eta irudimenez beterik daudeken tokia. Gizonen elkartasuna sendotuko duan toki dohatsua. Zenbat eta jendetza geigo bildu, ordun eta indar aundiago izango du. Teatroaren urrezko aldia, antziñan, Grezia'ko urietan jendea erruz, auserki biltzen zaneko uaxe izan zan; ta gero kristau-aroan, Katedralen ataritan, fededunok, goiko ta beheko, pillan biltzen ziran denboran. Eritzi auek, asko beintzat, "Esprit" aldizkari aurrerazalea irakurriaz atera ditut, gezurra dirudin arren. (...)

AZKEN ITZAK: Barruan nituan geienak esan dizkitzuedala uste dut, baiñan sermolaria oi zaiena, ezin bukatu azken aolku zenbait eman gabe. Zuek, gazteak, ontzat artuko dituzute edo ez. Gogoko zaizuten bidetik jotzeko eskubide osoa dezute noski. Ez dizuet ukatuko, zeon buruaren jabe bait zerate. Zoazte, beraz, aurreruntz, bete betean bide berriak asmatzea opa dizuet.

Barkatuko al didazute, ordea, zuen surrean nekez ikusiko nauzutela, berriz, izlari-gisa-ta, nere biotzaren azken lasaitze au. Ez natzaizute nere buruz-mintzatuko, baizik André Maurois idazle aundiaren itzak arturik: "La maladie du siècle" bere idazlanetik. Gizaldi onen gaitza, euskeraz itzuliaz, munduaren irudi beltz, illun eta goibela azaltzen leiatzea omen. Beti gizon-emakumezkoai biotza gal arazi ta lur jo nahiez dabilzala dirudi. Bidegabekeria ta okerrak besterik ez dizkitzute agertuko. Munduan beste gauzarik ez balego bezela.

Sendimendu on, zuzen eta jatorrak batere interesgabeak dira aientzak. Leialtasun, garbijokatze, prestu izatea, parregarritzat, ridikulotzat artzen dituzte: eredu-tzat, aldiz, jende doakabe, deitoragarri ta mixerablea. Gizarajo oriek likiskeria griñez eta mozkokkerian murgildurik, beren zoritxar eta ondarena ahaztutzeko egiten dutena bakarrik artzen dute aintzakotzat. Bestelako gizonezko ondrau, zindoen bertute arrunt eta egiñalak ez dira deus. Guziak azpikoz gora jarri beintzat, eta zoazte gero gizonari jator eta egoki, zuzen jarduteko esatera. Balorea behar da. Eta André Mau-

--- TOMAS A G I R R E "BARRENSORO" ---

(Errezil, 1899 -)

Apaizgai izan da Comillas en; gaur egunean saleroslea da, ta Sevilla'n bi-
zi ei da... Gerra-aurretik asko idazten eban, "Euzkadi" egunerokoan, eta
liburu bi be argitaratu zituzan: "Gazigozoak" (Bilbao, 1933) eta "Uztaro"
(eleberria), Bilbao, 1937. 1950; aspaldi ontan, guk dakigula beintzat, ez
dau ezer idatzi. "BarrenSORO" ren arreba bat be - Maria Dolores Agirre -
euskeraren alde lan eder asko egindakoa da: Donostia'ko "Academia de Decla-
mación Vasca" ren zuzendaria dozu emakume txalogarri au...

"BarrenSORO" k sakon be sakon daki euskerea; bear bada, bere aldiko se-
mea izanik, garbizalekeri estuegi batek alako gogortasun bat emoten deutse
bere lanai... Ez dot uste beab dan beste ezagutzen dogunik idazle au.

¿LANA?...! ZOAZTE BASERRIRA! - ARTOARENA:- "Arropuztu ta kaskailu ba-aiz, agian,
gizadi! Braust batean jo dik lufa ik ain-
beste urtetako jardunaz eta buruaustez ereikitako dofe dirdaitsuak. Babal go dofe-
aren garaian bezelaxe, naspilbide biur zaizkik ire jakintza ta aundiustea. !Olloare-
naren bezaingo istilluz kakazatu izan dekan jakintza! Pofot egin dik Jaungoikoa
ren pare epaitutako adimen-argiak, eta ofa of nun abillen illunbean, argizpiaren
susmorik sendu eziñik. Lafi dabilkik biozpařena-ta, etzeriok ire biotzari legezko
neufian odol-taupada. !Gizadiaren eskasa!

Itundasuna sortzeko laingoa ba-dek, izan ere, gaurko egunean urietan oartzen
deguna. Itzali zaiek labeondoa, oraintsu arte ke-adats ugaria zeritela ari ziran
burdiñolai; baita sabeletik zijoakien galda gorria oztu ere. Abere zaurituen iduri-
ra zetxae itxasbazařean, atzo atsanka bizian eta uxtuka zebiltzan ontziak. Ori da-
na baño ere mingařiago zaiguna dek, ordea, lanik gabeko langille efukařiak gosearen
zulatu efea matailletan daramatela kale-zearka ikusteak. Dostoiwsky k paregabe mar-
goztatutako giza-irudiak zirudie.

Lanik ez-tala-ta, uritařak oiuka ta kafařika dabilizan bitartean, ez dik base-
řitařak iñork lanik eman beař aundirik. Etzeok, ez, egonak erdoituko goldea. Zintzo
ta leiati erantzungo zeak, beti bezela, aren deiari bei-bikoteak, uzařipetik, il-
doa ufatur. Lufak ere ernari ta emakor aurkeztuko zeok bere garaian emai aberatsa:
garia, babařuna, arbia, belafa...

Artoarena dek bereziki oraingo garaia. Sagasti loratzen dan aroan ba-dik neka-
zariak zer egiñik aski artoa ereiten. Arbi-ondoak utzi duten lařainean bertan egingo
zeok ogea. Eskuarte naikoxe lasaitzen dun uztaroa dek artoarena-ta, gogoz buruzka-
tuko dizkik ari dagozkion lanak. Ofa of baseřitařa bostortzekoaz arduratsu lufa xee-
tzen; ajolati gozatuko dik ere aurki luf landua, oinkada neurtuetan, azia erein ba-
ño len.

Gariaren ondorean soroa lantzean, lufak ezeř emango ba du, sakonetik eragin
beař izaten zaikok azpikoaz gain. Ainbesteraño txukatzen eta agortzen zizkiok gal-
zutařak azkeneko kondařetaraño azařetiko umo-tanto guziak. Arbiñdoak, ordea, ez
dizkite ain sakonki lurperatzen efoak eta, artoaziarentzat lufa bear bezela ana-
tzeko, aski dek bostortzak ufatur dun ildo ariña.

¿ Bai al-dek, ařano pola, urte-giroetan, artoarena bezain atsegiñik lanean jar-
duteko? Asiak ditut txoriak maite-kantuan txoragaři; egotxoai eragiñaz kirkirak ere

agurtu dite Udabefi; suspertzen zijoak izadi osoa, eguzkiaren mosu epelera arnasa befituz... Bitarte onetan, bostortzekoaren orpoari ona ezafi-ala, odol befiaren iraduz, atsegiña ta zoriona zebilkiok nekazariari biozpean ziztaka. Oinkada biz atzeragotik zijoakiok aita zafa, bizkar-ezufa kako, arek zabaldu dun ildoaren sabelean ba-ba-azia ta artoa neufika ixuriz, Bei uztartuen aufetik zebillek, befiz, semetxoa itulan. Ona emen alkafen ondoan iru gizaldi. Beronelaxen ibilliak ditut gure aufekoak ere. Anbat uke gaurko urirabear zoroak biotzean egundo ikutu ezpa-gindu! Aizea bezain burujabe mendietan ibiltzeko jaioa dala zeritzaidak euzkotafa. ¿Ez al-zebillek, bestela, beti orpo-zulotik erten dan ardazburua bezela, kufinka latza dariola?

!Artalora! Olerkariak egundo aitatu ez duten lorea dek auxe. Sagastiarena, bai; otearena ere, bai; zaxtatu izan dik ere inoiz olerkarien begininia txillar apalarenak. Ez dek, ordea, azaldu oraindio arto-landara zutiarena aipatu dunik. ¿Ez ete-du gero, artasoroak, loretan denean, edertasunik? ¿Zer lemaiokek, gañera, gure basoaldeari, artoaren jantziak egozten dion jatortasunik?

!Ara! Baba-aiena dek, nunbait, artoaretzaz maitemindu dan bakafa-ta, maite-aldi beroz gefiondoan bigufikatuz zijoakiok, luzaka, buruan eskeintzen dun lorea musukatzerara. Ez dek, ofatio, zekena baba-landarea bera ere. Loretan zagertzakiguk xangoetako kimondoak eta olladaren gandor jaiobeñiak zirudie lore-kuskotxoak, lufera burua makur. Esku-erakutsi aberatsa eskeiniko zeok bere garayan udazkenari leka-kutxetan. Etxekoandre ernaiak lapikondoan astiro barbarkatuz egositakoan, ez dek janari makala gofia. Ba-dek ere utsa adiñekoa, azokan salduz gero, aren truke sakeleratu ditun txanponen tintiñak basefitafai damaien poza.

Baña... gozaik auferago; basefitafak sorolari arto-jantzia eranzten dion garaira, alegia. Udazkena dek. Egoaizeak isasten zeok artasoroari motots txigortua eta, alkar-igortzian, ofi igafak ateratzen duten otsak, gaberdian sorgiñak izukariz egiten dituenetakoen antza dik. Pierre Lotti idazleak aipatu izan dik egoki gure mendietako egoaizearen arnas biguña.

Emen zetofek sorora nekazari biozgabea. Laster atertuko zaiok artaburuari zofo igartuen artetik darion iripafea. Ez dik izango basefitafak aren afuki aundirik. El-du eskuaz eta ukaldi indartsuz bigurtuko zeok lepoa; eta ezpainondotik zintzilikatzen zitzion bizar gofia ere baldarki muskilduz, saskira jaurtiko dik, ari-konkofa bailitz.

Marandioko abeetatik esegita erakutsiko dite aurki artaburu oek, sorta kurutzatuetan, aurpegi dirdaitsua. Ez uste, ofatio, ofetarako aufetik nekazariak nekerik jasan bear ez dunik. Bakoizka zuritu bear izaten zaiak kaskaña. Uzta ugaria danetan, ez dek izaten egun bateko lana artaburuak zuritzea. Are geiagokoa dek, befiz, aletzea. Lai-ortzetan igortziz jaulkitzen zaiak ezezen alea. Arduraz gordeko dik basefitafak artalea, gero efortan iriñaz trukatzeko. Lokatzak sutara joango ditut.

Ba-dite lan oek beren nekea; baña, alkafen gerizpean eta aitonak jaulkitzen ditun ipuñai erne jarduki, atsegiñeko eginbeafa dek. Artaburuak zuritu ta aletu bear diran garaian, negualdeko lanbroak jeisten asi diranean, sutondoan biltzen dituk etxeakoak eta auzo-lagunak; eta danboliñean gaztain efeak txiplitxapa lertzen diran bitartean, gogoz ekiten ziote lanari. Noiz-beinkako zufutaldiz ezkotu bear dik, ofatio, etrekoandreak jarduleen aobizafa. Ots, orde, irakurle; ez aizatu afen, inori orain zekarkidan ezkutua. Ba-dituk batzar oetan maite-uzta aberatsa egin izan duten gazteak. Artoaren lanari baño lilluratzallean begiai erneago ibilli diranak. ¿Egin al-gentzakiok ezer ofi? ¿Ez al-dek, ba, izan ari berekoa, orainarte, gizadia, eta izango ere, auferakoan?

(Amaitzeko)

Bitarte ontan, gudari garaituen gisara, lafugofi ta burumotz zeudek sorotan arto-kertenak. ;Noraño eraman bear ote-dik nekazariak biozgabekeri lafia? An zijoakiek orain ere; atxur-ukaldiz joko dizkik zuztafondoan eta lurpetik aterako. Bijoaz alde batera masalastoak eta bestera ofi-txortak. Zuztar-ipurdik pillotuta, inguruetan bildu ditun zabotakaz, a ze nolako sutaldia egin bear dun, lafain-baztefean, negua sartu baño len. Gozagafi bikaña dek lufarentzat su-autsa. Negualdean, garoa eskas dabillenean, berebizikoak ditut masalastoak beiai azpia egiteko; ofi-txortak, beñiz, abereak jateko.

Gaurtik aski luzatu gabe, oraintsu arto-landareak txairo jeikitzen ziran tokian bertan ereingo dik nekazariak garia. Orain beñogei urte bezela; orain beñeun urte bezelaxe... ;Nok lekikiek noiz asi ziran gure gurasoak lan oetan? Oña or, beintzat, gizalditik gizaldira gure baseñitarak aintziñatik beñiztatzen dituen oiturak.

Ez omen dite lanik urietan-eta, negafa daritela zebiltzak uritafak. ;Eginbeafa nai al-zendukee? Zoazte, afen, beñeri-aldera; alperkeria astintzeko lain lan izango dezute, noski, an. Erantsi eskua goldeari; irauli lufa; jo atxufez sastrakak; landu alofa... Urteoro emango dizute lufak eskuzabal eta oparo emai aberatsa. Etzegok, ez, an lanaren eskasagatik zotinka negafez ibilli beñifik."

("Euzkadi" egunerokoan argitaratu zan lan au).

- ~~~~~ -

"BARRENSORO" k bere lenengo liburutzua - "Gazigozoak" - argitaratu ebanean, onelakoxe kritika egin eutsan E.Urkiaga "LAUAXETA" k: "... La prosa del Sr. Agirre ha merecido siempre elogios por su soltura y elegancia... En "Barrenso" se hermanan raras cualidades de escritor. En poesia ha dado muestras de inspiración, con bellos poemitas y estrofas liricas. Pero su fuerte es la prosa. Una prosa netamente vasca, con altos giros que únicamente pueden usar los que conocen el idioma con la perfección de este escritor. Alguno ha indicado su amor hacia la mezcla de dialectos, pero creemos sinceramente que esto no es ni un defecto cuando se sabe entremezclar con mesura... Estilo suelto y elegante... (Pero) Nuestro deseo sería que diera más vigor y fuerza al estilo, lo boprimeria más. La abundancia de adjetivos y verbos quita rapidez a la descripción y hace del estilo algo cerebral y amanerado..."

- ~~~~~ - ~~~~~ - ~~~~~ -
(119- garren orrialdetik dator) (...Gernika-ko kanposantuan):

Baiña egiazko esplikazica urtetan ta zorakerian asko azi gabe asmatu ezindakoa zen. Gizonok, ezpairik gabe, har zoroak janda daukagu burua, gorputza baiño lehena-gotik.

Gure tontakeria azkengabea Goikoaren erruki azkengabeak zuzenduko al digu. Zuk, Jon Arrospide, aukeratu duzu ikur-hitza: "Ni sinistuaz bizi dana, ez da betirako ilgo". Gure hazkar-tontoari ez baiño, sinismenari begibatuagoaz salba gaitzala Jaunak, sinisteko nekea daramagun ezkeru.

("JAKIN", n. 23, 1966, 49-51)

- ~~~~~ -

--- NEMESIO ETXANIZ ---

(Azkoitia, 1899 -)

Abadea. Euskaltzaindiaren Urgazlea. "Gure bizitza osoan, euskal-miñez jota ibilli gera lanean. Gure ametsak beti alde batera jotzen zuten: euskerari LUR BERRIAK eskeiñi nai genizkion; gure izkuntzari bide beñiak urratu nai izan dizkiogu. Eta ortan joan zaizkigu egunik onenak..." Urteak aurrera, baiña biotza beti gazte, N. Etxaniz'ek ez dau atsedunik izan euskal-arloan: olerkaritza, ipuiñak, nobela, antzerki-jokoak, irratsaio-txangoak, kanta barriak gaurko musika ta ritmos... Zer ez? Zein aldizkaritan ez dau berak idatzi? Urteotan, "Zeruko Argia"-n agertzen ditu (geienetan bere izen barik) astero-astero bere artikuluak... Olerkirik onenak, "EGAN"-en(1953)

Liburu batzuen izenak: 1) "Arralde", 1923 (kontu zarra); 2) "Nola idatzi euskeraz?", Zarautz, 1950; 3) "Kristau Ikasbidea bertsoetan", Bilbao 1950; 4) "Kanta-kantari", Bilbao 1951; 5) "Izeko aberatsa ta Irulearen negarra" Gazteiz 1952; 6) "Antzerkiak - Kontu kontari", Zarautz, 1958; 7) "Curso de vascuence", erderaz, diskoetan; 8) "LUR BERRI BILLA", Donostia, 1967: emen batu ditu era guztietako lan batzuk... Sari asko irabazitakoa dogu.

Izenorde asko erabili ditu: "AMILLAITZ", "Erratzu", "Artiz'tar Xabier"...

"Gure AMILLAITZ dena bihotz da, bainan ez da keldarzalea eta aise baztertzen ditu kireskeriak. Bizia maite du eta haren idaz-lanak dena olde dira" (P. Lafitte, HERRIA, 1967 -martiak 16) - "De la pluma de N. de Etxaniz han salido ensayos muy audaces por la forma y por el fondo, y probablemente una cierta falta de ambición artistica ha sido la única causa de quea no ocupe en la lirica vasca el puesto que por inspiración y recursos le correspondia." (L. Michelena, HLIV, p. 160)

TXANTXANGORRIA (Irrati-aria):

(Musika-laguntzarako, jo bezate "San Juan Anteportaletaña")

Iztuna.- (Emakumea): "Ipuietara jo nai degu gaurko onetan".

Iztuna.- (Gizakumea): Eta asteko, entzun ezazue...

Iztuna.- (Emak.): TXANTXANGORRIA!

Izt. (Giz.): Ipui unki-gaia! (Bitarte ontan musika ixilpean ariko da...)

Itz. (Emak.): Selma Lagerlof'el moldatutako ipuia.

Izt. (Giz.): Ta gaur guk ifatirako antolatua. (Indartu bedi doiñua, esaleak arnasa ar dezan).

Izt. (Emak.): Bijoia gure aide-ofatzetan...

Izt. (Giz.): TXANTXANGORRIA!

Izt. (Emak.): TXANTXANGORRIA!

Gizak. -: Jainkoak gure lur ontako abereak egin zituanean, bakoitzari bere koloreak, bere margoak eman omen zizkion:

Jainkoak.-: Atoz, afoza eder ori... Gofi-gofia izango zera... Atoz, lili...Txuri-txuri izan zaitetz...

Emak.-: Eta ofelaxe gauza guziak... Ontan ari zala:

Jaink.-: Ene! koloreak aitu zaizkit. Eta oraintxe nengoen pentsatzen, txoritxo beritxu bat nola sortu.

(Jarraitzeko)

Gizak.--: Eta txoritxoa Jainkoaren eskuetatik bereala atera zan:

Jainkoak.--: Txoritxo maite ori! Zuk "Txantxangofia" izango dezu izena. (Soiñua bi-
zi-bizi... Gero txori-txiokak...)

Emak.--: Txantxangofia txofo-txioka joan zan aidea eguez ufutzen; eta itufi ta efe-
katan begiratzekoan; bere burua batere kolorerik gabea, zearo nabaña,
grisa, zala katuratu zan. Biurtzen da, ba, triste Jaunagana: (Txofo txio batzuek
entzun bitez...)

Txantxangofiak.--: Jauna, nola egin nazu kolorerik gabea? Nere lepapean lumatxo go-
ri batzuek nai nituzke.

Jainkoak.--: Txoritxo maite ori! Lumatxo gofi oiek, zerofek irabazi bear dituzu.
(Soiñua oso minbera bedi...)

Gizak.--: Joan zan txoria Jaunaren alboik, itun eta goibel:

Txantx.--: Nola irabaz ote nezake nere lumatxoak gofixkatzea? Emendik aufera eztet
pakerik izango, nere amesa bete arte.

Emak.--: Eta ala... urteak eta gizaldiak joan zitzaizkion txori gaixoari, lumatxo
aien egafiz beti goibel eta kezka. (Txofo txio itunak... Soiñua ere goi-
bel)... Urte askoren buruan, Jerusalem'a iritxi zan Txantxangofia, ta be-
re kabitxoa egiñaz, an zegoan umeak azten. Txorikumeak amari galde egiten zioten:

Txorik.--: Amatxo, zergatik egin gaitu Jainkoak onen nabar eta koloregabeak?

Txantx.--: Ai, nere umetxuok. Neronek ere, orixe det nere kezka ta naigaberik aun-
diena. Jainkoak esan zidan, neronek irabazi bear nuela nere lepapeko lu-
mak gofixkatzea.

Txorik.--: Ta nola irabaziko dezu, ama?

Txantx.--: Orixe eztakit, umeek. (Txofo txio ta soiñu zifarakofa...)

Gizak.--: Baiña... ze jendetza dator aldapan gora, istillu ta ardaila? Ene!...
soldadu gogor batzuek, iru gizakume dakarzkite gurutzetan jostera. Ta or-
lator Jesus, lapufen erdian, lapufik aundiena bezela... Txoritxoa efukiz bete dago
Jesus'i begira. Gerotxoago iltze zofotzez esku-oiñak josita jaso dute Gurutzean Jau-
na. (Soiñu zaratatsua ta nastua...) Ai! ta esku-oiñak zulatzea naikoa eztutela, Je-
sus'i burua arantzez koroatu diote... Txantxangofiaren zotiñak! Zer egingo ote du?

Emak.--: An dabil Jaunaren inguruan, urbiltzeko bildurez... Alako batean Jesus'i
alboratu zaio, ta bere buruko koro mingafi artatik, arantza bat mokoaz
ateratzen dio. Arantza txulotik, odol jarioa sortu zan, eta txantxangofiari papar-
azpiko lumak gofitu zitzaizkion odolez. (Soiñu pozkaña...)

Jesus'ek Gurutzetik itzegin zion txoriari: "Txoritxo maite, gaurtik aufera zure
lepapeko lumatxoak gofi-gofiak izango dira. (Soiñua biziagotzen...)

Gizak.--: Kabira itzuli zanean, umeak poz-txioka artu zuten:

Txorik.--: Ama, ama! Bai gofi politik dituzula zure lepa-azpiko lumak!

Txantx.--: Ai, umetxoak! Nere gofitasun au bereala galduko da, itufi ta efekatako
uretan bustitzen naizenean. (Soiñua zalantzakoa...)

Gizak.--: Baiña txantxangofia itufi ta efektan busti afen, bere luma aiek gofi bi-
zi iraun zioten. Eta arazkero, txantxangofiaren umeak azten diranean, de-
nak an dituzte lumatxo gofi politik.

Emak.--: Oña nola gofitu zitzaizkion txantxangofiari bere lepapeko lumatxo txikiak.
(Befirpo "San Juan Anteportaletaña" entzun bedi....) Bukatu da ipuia... (...)

("LUR BERRI-BILLA", Donostia, 1967, 129 - 131)

--- JUSTO MARIA M O K O R O A MUJICA ---

(Tolosa, 1901 -)

Mokoroatarrai ez deutse gitxi zor euskal-musika ta literaturak! Eskola-
 pioetako abade onek be bere etxean izan zituan euskal-maixurik onenak:
 beronen aita, Baleriano, euskal idazle ta izlaria zan... 1923'ean asi
 zan euskeraz aldizkarietan idazten. Euskaltzaindiaren Laguntzaillea da.
 Euskal gogoaren alde liburu sakon eder bat argitaratu eban, 1936'ean:
 "GENIO Y LENGUA" (erderaz); baña urte txarrak ziran arek, eta liburu
 jakingarri ori ez da bear dan beste zabaldu gure artean...1958'ean
 Arturo Campión'en ipuin eder bat eskeiñi euskun, liburutxo txukun ba-
 tean; "ERRAONDOKO AZKEN DANBOLINTEROA"... Gañera, tarteka-marteka, loa-
 ri ta atsedenari ordu ederrak ostuta, beste lan aundi bat darabil esku
 artean: euskal esakera jatorren bilduma (ba ditu 70.000 bat orrelako
 batuta; noz argitaratzeko?). Izenordeak: IBAR, Iparralde, Argizale...

Campionen ipuin orren itzulpenari buruz, ara zer diñean L. Mitxelena k:"... ain
 da euskalduna, erraza, garbikeririk gabe garbia, ugaria. Erderazkoa baiño luzea-
 goa dala, eta zer? Izkuntz-eredu bikaiña da itzulpen au, itzulpena izan arren.
 Or gabiltza beti gipuzkera delako euskalki ori osatzen, berritzen eta egokitzen.
 Ba ote dakigu orratik, zer-nolakoa den obetu-bearrean ari geran izkera? Neri
 beintzat - ikasiagoengatik enaiz ari - deus ere eztakidala iruditzen zait
 "Ibar"-en itzulpen au irakurri ondoren. Emen dagoan euskal-usaia eta lotsa
 gaiztorik gabeko etorria bestetan ere sumatu dut: gipuzkoar autore zaarretan
 eta erri-izkera lasaiean... Gipuzkera zer den jakin nai duenak, beraz, ba du
 nora jo, geiegi nekatu gabe..." (EGAN, 1958, 1-2, 106).

(PEDRO FERMIN ERRAONDON BARRIRO): (Ba dator Pedro Fermin bere Erraondora, ames
 gozoz beterik. Baña zer aurkituko dau?...)

(...) Esturasun gabe, arnas onean dijoa, orduz-lèn iritxi nai ezik. Bezperak on-
 doan, dantzako garaian nai luke egin Erraondo-ko plazan sarrera, bere danbolin-soi-
 ñurik aukerakoena joaz zàrrakin berriak nàste: ala dauka asmo arturik alde aurrez.

Gogoratze utsaz lèrtzeko zorian dabilkio biotza bere erriko seme-alabentzat
 prestatu duan erregalo goxoarekin ametsetan. Gaur arratsaldean Erraondok ikusi bear
 duan jaia!... Eguzki-galdatan bar-bar plaza: bertako iru intxaurrondo gerri-zabalen
 itzalpean jarrita erriko aitona Xàrrak, alkatea erdian dutela, Eta, alor gorrien
 gaiñetik larratxori jolastiak altxatzen diran gisa, ttuntun-soiñuaren artetik txis-
 tuets berritxuak noiz jaikiko diran zai neska-mutil gazteak, sail banatan, dantzan
 asteko pozez.

Orduantxe azalduko du bere burua plazaren erdian jendearen begi-bèatzak bere-
 ganontz luza-arazirik, nor ote dan... "Jaunak!" -deadar egingo die - "Peru-Fermin
 nazue ni, Mandazaiñ-eneko Peru-Fermin!..." Eta orrenbestez "Ingurutxoa" jotzen asi-
 ko zaie bertatik, berak dakian bezela... Hura izango da ikustekoa, urtean beingo soi-
 ñu ospatsuak dardaraz jar-arazirik, pozaren pozez jauzika alderatuko zaionean gazte-
 ria guzien artean "karrika-dantza" atera bear dutela, antziñako legera... (...)

~~~~~

Eldu da plazara. Iñoren zantzurik ez. Zakurrak, auts artean jostari. Garai bateko
 intxaur-arbola lodien tokian iru epaitondo motz: orra guzia. Ala bearrez emakumezko

bat kale-ixkiña batetik bestera: gaztea, iñolaz ere, ibillerak ezagun duanez, ez jakerak beintzat: beltza soiñekoa, beltza buruko zapi, okozpean lotua, luze-estuak gona. Bestelako apaiñak, aren aldean, bere gazte-denborako neskamotzak, beren buruzapi nabar, txirikorda luze, etxeko eun zuri-garbizko mauka zabal, gorontz urdiñarre, bular-mokanes kolorezko, ta zanko-ereditaraiño gona gorriakin!...

Kanpan-torreko erlojuari begiratu bat ontan eta... bezperetako ordua jo-zarra. Onezkero eliza ustua beraz, eta ala ere plazan iñor agiri ez!... Naigabez estutzen asia zeukan biotza, gizagajoak; baiña eziñ etsi, aspaldi luze ontako eresi gozoari ase eman gabe: jasotzen du ezpaitetara txistua, eta danborrarekin puntuak zeatz neurtuz ekiten dio "Ingurutxoari" al bezin gogotik, erriko-etxe ondoko espaloitik aurrera abiatzen dala bakar-bakarrik eliz-jiretako pauso geldian.

Lentxeago lo betean zetzana bat-batez ernaitu dala esan liteke, Erraondo-ko plaza. Arpegi begi-luzez betetzen dira ate-leioak egundoko ariñen. Auzoko atsoak soiñu aren berri galdez elkarri, arri ta zur: bata sorbaldai eragin, besteak algara aundi, andik iseka ta emendik txistu... Etxe-atari ta karrika-buru bakoitzetik zalapartan etorrira erriko umekondo guziak aurki inguratzen dute beren "chunchuneroa"; eta an dagozkie multxoan, begiak baiño aoa zabalago beste munduko iratxoa balute bezela.

Umeen atzetik neska-mutik aziagoak ere deitu ditu danbolin-otsak; eta denen artean esiturik daukate jotzaillea, atzera-aurrera zirkiñik egin ez dezakeala. Asko uste etzuan zerbaitez jabetu da bitartean Peru-Fermin: erderaz ari ditu inguruko guziak!... Eta nolako erderaz ere! Berak Ameriketara entzun izandako gaztelani eme, leun eta gozatsu aren aldean, zer da beste izkera zakar, trakets, latz, eta motz au?... Naigabeak gañez eragin bear oraingoan danbolintero zarraren biotz beteari:

- "Au dek beraz nere erria?" -

Malkoa datorkio begira, ta txilibituari berari negar-soiñua dario. Azkenerako bere alaitasun guzia illundu du Peru-Ferminen "Ingurutxoak", irudipenik argienak goibeldu oi diran gisa... egi beltzaren aurrean. Geiago ezinda, iru edo lau txilio miñ aterazi bere txistuari eta beingoan mututu da danbolintero tristea. Ango oju-arrantzak eta iskanbilla, danboliña isiltzearekin batean!... Eta non erasotzen dion morrosko beltzkote batek aotik sudurrera maixeoiz aitona miñerituaren begiramen apurrik gabe:

- "La borrachera o qué t'ha dau por chiflar, agüelo?"

Barrua askatzeko bederen zerbait esan bear, eta bere garbitasunak ematen asten zaio Peru-Fermin, euskeraz noski. Bai azkar ere mutillak aoko itza eten, iparraldeko mendietara beatz-muturra luzatuz:

- "Nosotros no somos montañeses, rejones!... Guárdate tu vascuenz pa los d'arriba!"

- "Pues qué sois, pues, - berak orduan, suak eta garrak artuta - gauchos, negros, o?... Yo aquí nasiro; aquí, montañés de baskuenze, montañés de montaña... Me vengo d'América; mi primer pensamiento, vosotros por hacer bailar, tamboril ha tocaro."

- De veras, agüelo, -besteak - eres de Rahondo? A mi naide me mete la patata!... De Rahondo, y bailar de esa traza? Con el "chulubit" de los capadores?... Cenón, traí adaquí la vigüela! Aura verá el agüelico nuestro baile. Si de veras es del pueblo, y endemás americano, hay que obsequiale. Hala, hala! Venidsus adaquí, saladas; tú, Lorenza, Leocadia, Rosa... toas! Leña! güena jota, arre!...

Cenon dalako orren eskutik kitarra artu, eta bere atzapar aundiakin jo ta astin-

(62 -garren orrialderan amaitzen da)

---ANTONIO A R R U E ZARAUZ ---

(Asteasu, 1903 -)

Gaur Donostia'n bizi da. Lege-gizona. Euskaltzaindikoa ta Urkixo-Mintegikoa. "Urrea" izenordea erabilten dau batzuetan... "La Constancia", "El Fuerista", "Euzko-Gogoa", "Euskera" ta "Herria" aldizkarietan idatzi ditu bere artikuloak; baña, batez be, "EGAN"-en: izan be, Mitxelena ta Irigarai'rekin batera, beronen Zuzendaria da, ta "Jan-Edanak" saila dau bere gain. Aldizkari eder onetantxe agertu ziran bere itzaldi bi: Agirre Asteasu'koari ta Gerriko'ri buruz egindako itzaldiak... "Peru Abarka" ren 4'gn. ediziñoko Itzaurrea be Arrue'na dozu... Diputadu aukeratu-barria dogu, Gipuzkoaren aldetik.

EUSKERAREN BATASUNA:

(...) Euskalkien batasun arloa, aspaldikoa dogu... Arlo au ikutu duten euskalzale guziak, danak ao batez diote, batasun ori bearrezkoa dala, euskera beste izkuntzen mallara jaso nai badegu. Baña iritzi berezi asko egotzi dira, batasun nola lortu genezaken gaiaz ez-ezik, baita alegia gaur dan egunean, batasunaren billa lanean asteko sasoi ta egokieran arkitzen geran edo ez, gaiari buruz.

Ona emen batzuek:

R.M. Azkuek, orain ia berrogei urte zion: "Gure euskera zar oni, aintzinako izkera guztiai bezela, umetsua izateak beronen bizitzea erruz erkintzen dio. Bakarra izan balitz, Araba ta Bizkai ta Napparoko uri ta urisko askotan etzan ilko. Bakarra balitz, euskaldun geienok ezkenduke adiskide-artean erderara jo bear izango. Ezin ba-kartu dezakegu, batu bai. (...)"

Luis Elizalde berriz, garai artan onela mintzatzen zan: "La unificación dialectal como la unificación fonética, no se pretende para el uso vulgar, sino tan solo para el uso literario, y principalmente para el escrito. Tenemos hoy, para una población de medio millón de euskaldunes, tres principales dialectos literarios. Es evidente que esto no puede subsistir; es evidente que llegará un momento, y deseo que sea muy pronto, en que la fuerza de las cosas nos obligue a elegir un solo dialecto como literario (...)"

Severo Altube'k, aldi artan bertan, onela itzegiten zuan: (...) "Idatz-izkeriak errikoi izanez gaiñera, batetariko izan bear dau. Beti bardin ez, baiña aldi baten, oroentzat bardin bai. Aintziña izkera asko agertzen ziran, orain gure au bezela, ezetariko batasun barik. Alemanitarren izkeria bera era olantxe aurkitzen ei-zan orain sei-zazpi eun-urtekorarte; baiña utsune ori gora-bera, orduko munduaren bizi-moduak ez eutseen orduko izkerai, oraingoak oraingooi besteko kalterik erakarten; gaurko munduko ikaste ta artu-emonak, il edo bizizko indarrez eskatzen deutse izkerai euron idazkuntza batasuna; ta geu euskaldunok, diñogu barriro ere, aurkitzen gara il edo bizizko dei orri jaramonik egin nai ezik, beste izkera oroen azpitan ..."

Orretariko idatz-euskeria lortzoko, ezta bear ~~mat~~tekeririk, ezta bear biotzkeririk, ez buru austerik, ez eztabaidarik, ez jakituri andirik. Entzun, begiratu, ikusi ta gaurko euskeriaren benetako bizitzaa zein dan azaldu; beronen gramatika-erabaki benetan sustraituak zeintzuk diran, beronen iztegi zabal ta sakon bizi dana zein dan, beronen izkira, izki ta itz otsak eta ots-joskera jokerarik geixenez agertzen dituanak zeintzuk diran; itz batez, tokirik geixenetako euskaldun jator geixenen artean zabalen, sakonen eta sendoen sustraituta bizi diran izkerakixak zeintzuk diran azaldu, ikusi ta argitu eta eurok izan daitezela, idatz-izkeriaren gorputza osotu dagixe-

nak." (...)

Campiñeta Broussain ek onela zioten sasoi artan: "O la lengua vasca se unifica, haciéndose capaz de expresar inteligiblemente por todos los naturales de Euskal-Erri, des de Zuberoa a Bizkaya, las idea y los sentimientos de la cultura vasca, actual y venidera, mediante la fusión de todos los elementos gramaticales ad hoc diseminados por todos los dialectos literarios y vulgares, y mediante el trasiego léxico-dialectal y los inventos del neologismo, o degenerando irremediabilmente en "patués", el euskera perece. Esta es la disyuntiva."

ORIXEk orain 35-bat urte idatziak dira irakurtzera goazen itz auek: "Lamentarse del exceso de dialectos y quererlos reducir a uno inflexible, formado sí, en cuanto al léxico, del caudal de todos, pero adoptando una morfología estrecha y matemática, es procedimiento antinatural, antiartístico y absurdo, incapaz de retener la ruina del idioma y muy capaz de apresurarla."

Ta J. Urquijo'k (...): "Unificación rápida y violenta me parece una utopía".

Azkenik, ez dira oraindik ogei egun, Pierre Lafitte, Baionako "Herria" aldizkariaren zuzendari ezagunak, emeki-meki jokatu bear degula euskalkien batasun arazo ontan, esaten zigu a; bestela - zion berak - euskera, ez jaso, baizik ondartzeko arriskuan ipiñiko genduala. (...)

Jakiña, batutako euskera, literaturan bakarrik erabili bear litzake, ta ez edozein literaturan gañera, goiko maillako literaturan baizik. Bestela berpiztu bearrean, euskerak ziurki illobirako bidea artuko luke-ta.

Gañera, lur bakoitzeko berezitasunak asko gera txit atsegin eta gogoko zaizkigunak. Guk, beintzat, esate baterako (ta barkatu antz-ordea), Riojara, Cataluñara edo Burdeos-aldera joaten geranean, jan-edan-tokietan bertako ardo ta gazta bereziak geienetan eskatzen ditugu, ta ez "markakoak".

Ez oraingo idazleen lanegiñetan bakarrik, baita antziñakoetan ere, sarritan oartzten dira, era batera edo bestera, euskeraren batasun-ezak dakartzkien kalte ta nasketak. (Ta Axular, Mendiburu ta Cardaveraz'en itzak aitatzen ditu).

Gauza ezaguna da, beste alde, euskalki bateko liburuak beste euskalkietara baino baño geiagotan biurtu dirala,.. Onela Aita Añibarro'k, Axular'en "Gero" lapurdieraz idatzia, Bizkaiko euskerara aldatu zuan. Baño badira gai ontan au baño adibide arrigarrigoak. Orietako bat da, Gregorio Arrue'k 1883'gn. urtean egin zuan A. Mendiburu'ren "Jesusen Biotzaren Debocioa" deritzan liburuaren itzulpena... Guziok dakizutenez, biak, Mendiburu ta G. Arrue, gipuzkoarrak ziran; Mendiburu, Oyarzuarra, ta G. Arrue berriz, Ernaniarra. Ta alaere onek, bere erritarrak adi-zezaten, aren lana itzuli egin bear...

Beraz euskeraren batasuna bearrezkoa edo beiñepein erakoa dala, iñork ezin uka lezake. Baña, nola ordea batasun ori iritxi? Or dago.., kakoa.

Ia orain urte batzuek arte, euskalzale guziak, edo geienak beintzat, GIPUZKERA jotzen zuten euskalki egokiena, bere gain euskeraren batasuna egiteko. Gipuzkera, euskalki guzien artean errazena, arruntena, geiena itzegiten dana, beste guzien erdi-aldekoa, ta abar dala uste zutelako-edo, noski. (...)

Larramendi'k zion: "...Se puede decir que este dialecto, el guipuzcoano, es el dialecto de más gusto, el que se entiende con más facilidad por cualquier vascongado, el que ha conservado mejor copia de vocablos y muy expresivos, gran multitud de frases y refranes." (...)

Iñolaz ere, AZKUE degu, bera bizkaitarra izan arren, euskeraren batasunari begira, Gipuzkoako izkelkiaren alde geiena ta sutsuena idatzi ta lan egin zuena. Txit ezaguna da bere "Gipuzkera osotua": "...Parece llegado el momento de concertar los esfuerzos de los lingüistas vascos en dar vida al dialecto geográfica y lingüíticamente central: el guipuzcoano... No es ciertamente este dialecto ni más rico ni más filosófico que los demás; pero en él nos entendemos los vascos más fácilmente que en ningún otro. Valgámonos de él en nuestros escritos y en las escuelas que hubiéremos de fundar, y la lengua vivirá." (...)

Eztago esan bearrik Azkue k jarraitzalle asko izan zituala bide ontan, Gipuzkoatik kanpora ere bat baño geiago noski. (...)

Ez degu aztu bear ere Domingo Agirre k, bera ere gipuzkoarra ez izan arren, "Garoa", beñere euskeraz idatzi dan irakurgai ikusgarriena, Pierre Lhande k dionez, gipuzkeraz eratu zuala.

Baña, egia esan, len, da batez ere egungo egunean, euskalzale batek baño geiagok jotzen dute lapurtarren izkelkia, euskeraren batasunerako egokiena. Aita Villasante-Cortabitarte, gaur euskeraren landan ari diran langille trebe ta saiatuenetako bat, eta Krutwig, adibidez. Aita Villasante k, idazle lapurtar klasikoen izkera dala egokiena gure izkuntzaren batasunerako, derizkio. Ta esan ta egin. Bai Euskaltzaindiko Sarrerako itzaldian eta bai beste lan batzuetan ere, izkera ori jator eta dotore erabiltzen digu. Onela dio Euskaltzaindiko Sarrerako itzaldian:

"Lau euskera-mueta edo literatur-euskalki landu izan dira gutenez, eta bat bedera bere idazte-molde berezi edo literatur-tradizino berarizkoari lotua bizi izan da. Beraz, orai amets dugun euskara soil ori sorrarazteko, literatur-tradizino oietatik bat autatu bear da, literatur-euskara bakar orren erro ta ondope bezala izan dadin. Zein autatu, ordea? Gainerakoan artean buruen, nabarmenen eta gailen agertzen den literatur-tradizinoa. Au begiz jo ta artu bear lizatekela nabari da. Bai antxina-aldetik eta bai idazleen kopuru, bikaintasun eta denen artean osatzen duten batasun ederragatik ere, lapurtar klasikoak irudi du egikizun onetarako egokienik. Lapurtar klasikoa autatzearen gain, ordea, idazle batzuk eredu edo kanon bezala izentatu bearreran ere aurkitzen da literatur euskara, eken izkera molde jakina euskara zuzen jaso eta erabili bear denaren ispilli bezala ar dadin eta gramatikak eredu oietatik idatz-euskeraren arau eta erregelak ditzen amoreagatik. Egikizun unen betetzeko Axular eta Etxeberri lapurtar klasikoaren idazle garaienak iduri dute aukerakoan."

ORIXE k, berriz, gaur Nafarroako euskalkiaren aldera jotzen duala dirudi. (...)

Ta goazen orain euskeraren batasun-arlo oni buruz, guk degun iritzi apala laburki azaltzera;

Batasun ortarako, zabu egin gabe, euskalki bi artu bear gifuzkela oñarritzat, derizkiogu: Gipuzkoakoa ta Lapurdikoa. (...) Baña gure ustez, xede ontarako, Lapurdiko izkeraren gañetik Gipuzkoakoari eman bear zaio aurreratasun gutxi bat bederik. Zetzago ta dotorexeago esango degu. Gure aburuz, oñarritzat gipuzkera artu bear da, ta giltzarritzat berriz lapurdiera. Ta gero osatu gure itz-etxea beste euskalkiez, batez ere Bizkai-aldekoen giartasunaz. Gañerakoz, batasun-lan guziak Euskaltzaindiak zuzendu bear lituzkela derizkiogu, ta "Euskera", "Herria", "Gure Herria", "Euzko Gogoa", "Zeruko Argia", "Egan" eta beste euskal-aldizkarien bidez batez ere, saiatu lan orietan... Baña, P. Lafitte k ederki dionez, arazo ontan emeki-emeki jokatü bear degu, ta ez eiaka ta lasterka. Ta iñor minberatu ta ilduratu gabe, gañera. (...)

--- Z A I T E G I ' t a r I O K I N ---

(Arrasate-Mondragón, 1966 -)

Abadea. Poliglota ta jakintsua; olerkari, itzultzaille ta saiolaria. Euskaltzaindiaren Laguntzaillea. Euskera kultura-bideetan aurrera sartu gurarik, ainbeste lan egindako gizon txalogarria: asmo orregaz, batez be, sortu ta zuzendu eban "Euzko Gogoa" aldizkari ederra.

Liburuak: A) Olerki-saillan: 1) "Goldaketan", 1946; 2) "Berriz ere Goldaketan", 1962 (1934'an "Tori nere edontzia" poemarekin irabazi eban "Euskaltzaleak" eratuako sariketa...)

B) Itzulpenak: 1) "Ebangelina" (Longfellow'ena); 2) "Sopokel'en Antzerkiak", I eta II, 1946, 1958; 3) "Medeia" (Euripides'ena), 1963 ("Egan" aldizkarian).

C) Saioak: 1) "Bidalien Egiñak", 1955; 2) "Platoneneko Atarian", 1962 ... Gerkera-irakasle izanik, izkuntza ortatik zuzenezuzuzenean euskeratzen ditu bere lanak.

Aspaldi ontan Euskalerritik urruti dabil bera, baiña ez jako, ez, Euskalerrria ta Euskeraganako maitasun gorria epeldu!

"Idazle landua, ikasia..., antziñakoengatik datorkigun jakinduri aberatsaren ondorengoa, aspaldiko jakinzale eta jakintsuen ondarea euskeraz azaldu eta zabaldu nai duen buru-langille bizkorra... Zaitegi'ren mintzaerak badu beti alako gogor-antxa, trinkotasun sendoaren ume dan zailtasuna" (L. Mitzelena). Aita Olabide'ren bideari jarraitzen deuto.

NERE ASMOA:

Bururik ez ta txapela nai ari omen naiz urliaren iritzian, eta bururik eztuenak txapel bearrik ez omen. Euskeraren etorkizuna dala-ta burua galdu dizut, nonbait. Arrezkero, buru-gabea beti lehen lerroan, eta buruduna beti azkenean, gure erritarrek diotena nolabait aldatuta.

Egungo idazleok euskera zernaitarako egokierazi nai izango genuke. Naiz ta gairik sakonenak izan, euskera garbiz irauli nai izango genituzke. Eztugu ortzak izerdi ta esteak igeri egon nai. Gainera, errez eman nai izango genituzke: "tour de force" au ezta erreza, noski. Ea nai nukezko asmo utsa danentz irakurleak erabakiko du. Alabaina, urkiak auxe ziraustan: gai zailak euskeraz irauli nai izateari bertan bera utz ezaiozu, neurdin gauza garbirik eztuzu. egingo-ta.

Euskera-mordoilo-zaleen ioerak ikusita ere, damutu egin zitzaidan neri idaztino au egin izateaz ta errukitu nintzan nere lanon nekeaz. Eztakit, orratino, zer erabaki, nere lana argitara eman ezkeru, onurakorra baliteke-ta. Orrela, Platon'en iakite zabal, luze ta sakona ezagutzeko lain zintezkete nere irakurleok, beste oberik ager daiteino. Orren usterik izan ezpanu, enukean idaztino au zure eskuetan iarriko.

Iakin-galea sortarazi nai izango nuke gure artean, euskeraz ikas-naia, alegia. Badakigu gure dina, diozu. Au Sokrate edo Platon batek esango ba'lu, sinets liteke. Baina eztiote iakintzaleok onelakorik, eta, onen ordeaz, auxe diote: ikastearen bearrrik eztuenik inor ere eztala.

Betiko kaikukeriak esaten ari izango ba'gina, naiago lukete askok eta askok. Nekerik eta minik elukete artu nai alakoek. Irakurri ere, aldia alperrik galtzearren irakurtzen dizue, edota parre egitearren. Gauza berririk eztute ikasi nai. Naikoa badakitela uste dute arro-arro: beraz, ikasi bearrik eztute zoritxarrez. Orixe da txarrena gure artean. Deus eztakitela badakite gizon ikasiek, batez ere ilargi-umearen aldi berri ontan. Ez-ikasiek, berriz, dana badakitela uste dute, damurik. Naiz, itz

ez-ezagunen bat erabili, naiz arlo ez-ezagunen bat adieraz ba'zeneza, ordea, min ar lezakete ta idazlearen aurka iarriko lirake, or nunbait idatzi nuenez.

Alare, etorkizunean, gure arteko norbaitek Platon'en idaztiak, esate baterako, euskeraz eskeiniko dizkigu, nik uste. Zer gerta ere, nai izatekoa lizake, Platon'en berri lekarken zenbait idazti izan ledin. Euskal-Ikastetxe Nagusia sortuko da noiz-bait. Nork lekusken zorioneko egun eder au... Nork esan, norainokoa izango lizakean gure poza. Nolakoa ta zein zoragarria liteken, Euskal-Ikastetxe Nagusiaren aldera erakuts genezaken esker ona, sinestea ta iakitea uztartzera ta edertzera etor ba' gintez. Euskal-Ikastetxe Nagusia etor liteke, baldin, Iaungoikoa lagun, egingo ba' genu euskaldunok egin genezakeana. Ezin etor daite, ordea, ekinaren ekinez baizik. Zer egingo dugu euskera ikastetxeetan sar dedin? Ikastetxe-nagusiko gaia erabili nai nuke, gure euskera sendo ta zindo, azkar ta bizkor egin ledin.

(PLATON'eneko ATARIAN, 1-2 orr.)

SOKRATES: "Beti izan ditugu bazterretan buru argiko gizakumeak, baita gizakume biotz-beroak ere. Bakan-bakanetan, ordea, arkitu al izan ditugu biotz-beroko gizakume buru-argiak, biotzean labe gorria ta buruan izoztea ta garranga dutenak, alegia. Are bakanago oraindik, biotzari aleginean eragin eta tauparazi, ta aleginok-arren, burua otz iraunerazten duten gizakumeek. Egitekoren bati buru ta biotz lotu diran bakanok, gizarte osoan indar aundia izan dute, urteak ioan eta urteak etorri. Ustez uste bageko gertari onen zergatikakoak gizonek bere baitan dituzte: biotz-beroaldiak ezpaitu ezer argiago egiten, adimena lausotzen eta ilunagotzen baizik. Eskualdeka ez ari izatea, biotz-bageak iritxi lezake.

Alakoxea zenuen buruz eta biotzez Sokrate. Adimenez zeatza izaki, egiaren bila su ta gar ari zan edonoiz eta edonon: orixe zenuen aren aleginik bizkorrena, egia bere-bere egitea, alegia. Amaikatxo ikasle arganatu ziran iakin-gosea berdintzeko, ta ioera berriak ekarri zituen iakintzaren alor zabalean. (...)

Oldozpen eta burutapenetan iori ta okitua zan Sokrate ta erabat berekia: eten-bagean gogai berriak sortzen zitzaizkion, etorri andiko gizona izaki.

Gizon zanez, ordea, buruz belarri ari zan maiz emengo arazoetan, bere gogoa auziren batean tinkaturik baileukan. Adibidez, Poteidaia'ra bidean, goizean-goizik egunak txirrist-egiterakoan, karpapean gogartean asi omen zan, eta buruan gogai bera iraulirik, oin berdinean egotez egon, zutik gelditu omen zan, korapiloari mototsa arkitu ezinik. Eguerdian ateman zuten arri ta zur eginik lagunek, egun-nabarra ezkerre zutik irauten baitzuen, egonean egon. Eguna gautu zaneke, eta beste guziek afaldu zuteneko, oial urdinetan oea iaurri (zabaldu) zuten, alde, aize oxkirrietara lo egiteko, uda baitzan, alde, gau osoan oin-berdinean zutik Sokrate'k iraungo ote zuentz ikusteko.

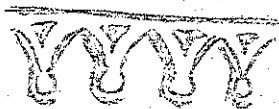
Egun berria zabaldu arteraino orrela irauin omen zuen Sokrate'k, eta eguzki berriari otoitz egin ondoren, narerik lekutu omen zan. Gertari bitxi ori Alkibiada guda-lagunek iaulkitzen du, Platon'en "Oturuntza" alkar-izketa ederrean ("Oturuntza", 175 a-b, 220 c). Alako zerbait Newton iakitunari berebat gertatu omen zitzaion bein baino geiagotan. Bein baten, adibidez, eguna aurrera zioala, ce-gainean iantzi-arin eserita oldozketan arkitu omen zuten. Beste bein, zenbait adiskide etxeratu zitzaizkion, eta aiei txera ona egitearren, Newton ardo bila goinubera (bodega) ietxi omen zan eta an gelditu auznarrean.

Bestalde, gose-egarriak, otz-beroak iasaiten indar eta kemen ikaragarriak omen zituen Sokrate'k. Lagunekin alkartzean, inork baino geiago edaten omen zuen, eta buru argia lausotu bage, edan ere. Oturuntza baten azkeneantsu, bazkaldar edo afaldar geinak ordi eginda maipen iraulita zeuntzanean, zutik egoteko gai zitezkean iruzpalau gizon katutuen aurrean, bakar-izketa gardena asten zuen Sokratek...

(PLATON'eneko ATARIAN, 84-86 orr.)

~~~~~

.- JOSE DE ARTECHE -.

Enderaz, gure idazlerik ugari ta andienetarikoa dogu, aren baten, Artetxe jauna, Gipuzkoa'ko Diputaziñoaren Biblioteka-zaiña. Gure Erriak emon di-tuen gizonik bikaiñenak or agertzen dira, bizi-bizi, Artetxe'n luburue-tan: San Inazio bere erritarra, Elkanor, Urdaneta, Saint-Cyran, San Fran-tzisko Xabier'koa, Legazpi, Lavigerie, Lope de Agirre... Ez ori bakarrik, gure erriko jende xea be bai!

Euskeraz, dakigunez, ez dau gauza andirik argitaratu: azken urteotan, bai, ainbat artikulu bialtzen ditu "Z. ARGIA"-ra. Ba dakigu, ganera, ixil-ixillean, lan oderra egin dabela radiorako, astero-asteroko irratsaioak gertatuaz euskeraz. Jarraitu al dau gure izkuntza zaarra lantzen!

ARRATSALDEA:

"Zerbait gerala uste,
ta ezer ez gera..."

Orrela zion periodikuan Basarri lagun zar biotzekoak lengo egun batian neri es-keintzen zizkidan bertso batzuetan.

Egi borobilla auxe. Ari gera lanian ilusiyorik aundienarekin, eta geuk ez daki-gula, edo beintzat ainbestekorik ez talakoan, barrenetik pipiak jota gabiltza, arrak bere lana oso aurreratuta.

Bai. Marañón sendagille jakintsuaren liburu batian irakurri nuan aspalditxo ba-ten. Gizonaren okerrrik aundienetako bat jotzen zuan Marañonek urtearen kontu ez iza-tea. Alegia, bein edade batera iritxita, gizonak gaztea balitz bezela bizi nai iza-tea. Edadearen kontu ez izatea. Beti gáte bezela agertu naia.

Grazi aundiya egin zidan joandanekeo batian José Maria Donosty idazle ospetsuak. Onela zion artikulu batian. Gaztia nintzala oraindik, eta nere gaztetasuna zala bi-tarteko, gaitza errex menderatuko nuala. Eskarrikasko, Donosty adiskidea, neretzako azaldu zidazun ongi-naia gatik, baño... Irurogei urteko agurea gaztea oraindik?

Irurogei urte inguru bataz beste iltzen ziran gure aitonak. Ortze nunbait. Gaur-ko sendagintza aurrerapen arrigarriakin bizitza luzatu dala ezin ukatu, baño iruro-gei urteko gizona gazte bezela iruditzea, geiegitxo da.

Bai. Berrogei ta amar edo berrogei ta amabostetik aurrera lanari neurria billatu bear. Ogeitamar urteko lan bultzada eziñezkoa da irurogei urtekin.

"Oi, zein ituna dan / beera bear au!

Nik ez nai eguna / biurtzerik gau,"

zion Lizardi aundiak oraindik bere sasoi gordiñenean. Ta zirudin olerki orretan bere eriotz goiztarra nabaitzen zuala.

Nik ainbesterik ez diot. Baño gizonak bere bizitzako arratsaldea ezagutu bear dua-la, ori bai, batere zalantzarik gabe, gañera.

!Bizitzako arratsaldean sartu naiz! Arratsaldeari dagokion bezela nere lanak era-man ditzadan emendik aurrera. Udazkeneko arratsaldeari dagokion bezela. Udazkeneko arratsaldea motxa baita. Motxa, baño ederra askotan.

Ez pentsa, gero, lerro abek idaztean triste nagonik. Ezta urremanik ere. Barren alaitasunez ari naiz. Oso pozik Pozez lertzen. (115-garren orrialdera doa)

INAZIO MARIA MANZISIDOR -

(Azkoitia, 1907 - Loyola, 1961)

Jesulaguna. Euskaltzaindiaren Laguntzaillea. Langille andia ta euskal-idazle trebea: Barojanaren antza ei dauko Manzisidorren idaz-tankerak: izan-be, bere euskerea ain da giartsua, bizia, erraza ta errikoia, itz gitxitan asko esatekoa!

Asko idatzia dau, batez be "Jesusen Biotzaren Deya"-n. Gañe-ra, liburuok argitaratu ditu: 1) "Deusto'ko Atezai Garate Jesulaguna"; 2) "Otoitz Bidea"; 3) "Jesukristoren Bizitza"; 4) "Gurre Patroi Aundia"; 5) "Santu Bizitzak" (4 t.)

JAUNA' rengana:

"Egunetan egon zan gaixoa esan ditugunak egiten. Alako batean obetu zan, baña oraindik ere luzarcan etzanda egon bear. Dendora luze zijoakion, eta aspertu egiten zan geldi artan (guse Iñigo).

Aurreko artetan, esan gendunez, irakur zalea zan. Aren irakurgaiak munduko aizez beteak ziran; aietantxe egoten zan luzarcan aspertu gabe atsegiñez. Orain ba, geldik egon bear zun ezkerro, baña burua ernai zegila, zer izango zitzaion egokiago liburu zar aiek astintzea baño?

Orregatik bada bere atsegin liburu aiek ekartzeko agindu zien etxekoai... Baña, nola? etxe artan ez baizan orrelako libururik. Etxe jaun Martin ez zan irakur zalea. Aren andrea ta alabak, bai; baña, auen liburuak beste era batekoak ziran: Kristo'ren Bizitza, ta santuen bizitzako gora-berak.

Gure Iñigo etzan pozik izango... zer egingo zun ordea? Besterik ezean, liburu aiek ekartzeko bada. Alaxe ekarri ere: bi ziran. Bata Kristoren bizitzakoa. Sajonia'ko Lodolf'ena; bestea "Flos Sanctorum" edo berdin dana, Santuen bizitza laburrak. Biak erderaz zeuden.

Asi zan bada irakurtzen, asieran gogo aundi gabe izango zan; gerora atsegiñez, an esaten ziranak barren barreneraño biotza ikutzen ziotela. Izan ere ordu arteko ametsak, munduko izen ona eta fama irabazteko asmoak izan zitun. Ta ara, berak uste etzuean beste izen ona eta betirako, santu aiek irabazi: Ta nola gero? Aren begien aurrean aundiak ba-ziran munduko zaldunak egin zituztenak, ez ote ziran gero areago santuak egin zituzten egitekoak Jaunagatik eta Elizagatik?

Eta onetan berotzen zitzaion biotza, eta bere baitan esaten zuen: "San Prantzisko'k au ta au egin zuala? Nik ere egingo det bada! Santo Domingo'k au ta au egin zuala? nik ere egin bear det ba!" Onelaxe uste gabe orduak joaten zitzaizkion.

Baña munduak indar aundia zeukan aren biotzean... Eta, liburuak alde batera utzita, asten zan, esan-ametsetan, ordu arteko amets zoroetan. Berak egingo zituanak eta esango zituanak, emen beko aunditasunak bereganatzeko.

Amets oien artean ba zan gauza bat onetik atera erazten ziona. Ba zuen maite bat, bere ametsetako maite bat, eta bera ez gero edozeñ: ez bai zan markesa edo dukesa, ez! askoz geiago zana baizik. Askotan emakume orretan egoten zan ordu luzetan pentsatzen, ura bizi zan aldetara nola joango zan; eta andre orregatik berak armetan egin bear zituanak eta, garaia zanean, esango zizkion legunkeri ta itz gozoak eta abar. Onelaxe gau'tegun. Bateko Santuei begiratu; besteko lurreko aundikeri eta maitakeriei. Ura zan jokoa ura!

Burruka auetan gauza bat nabaitu zun ordea.

Lurreko amets txoroetan zegonean, pozik egoten zala, irauten zuten zitartean; baña, aiek junda, naigabez ta utsik gertatzen zala. Alderantziz berriz: zeruko eta santutasuneko gauzetan egonda gero, olako poz batek jarraitzen ziola, aiek utzi ta gero ere. Munduko gauzak, ondoren mikatza; zerukoiak ostera, ondoren gozoa.

Ontan joan ziran egunik asko.

Baño gero ta geiago aren biotza Jaunarengana ta Jaunarengana zijoan.

Eun urte askoz lenago onelaxe ibilli zan beste bat ere, pekataria izana, Agustin, Jainkoarengana bide egiten asi zanean: munduan eutsi egiten zion, ta emen beko atsegiñak zitun gogoan ta lotuta zeukaten. Ezin eten! Animako egoakin egan egin nai-ta, ezin, likistuta bai zeuzkan egak...

Baña noiz baten ikasi zun bere burua etzala beteko ta aseko iñoiz ere emengo gauzakin, biotza Jainkoak bakarrik betetzeko egiña bai zeukan... "Fecisti nos Domine ad te..." Zuretzako egin gaituzu, Jauna, eta nere biotzak atsedenic ez, Zugan baizik, "inquietum est cor nostrum donec requiescat in te", esan oi zuan. Ta su ikasi zuanean, indarrean egiñalean, zalapartan, iñoren ajolarik gabe, asi zan Jaunagana, ta ekin zion zeru bidean, iñoiz ere atzeraka egin gabe.

Orixe gertatu zitzaion Iñigo'ri ere.

Atzera ta aurrera zebillela: asiko ote naiz ez ote naiz, bai ote ez ote. "Gau baten, esna zegola, garbi garbi ikusi zun, aurrez aurre, Ama Birjiña Jesus Aurtxoekin. Ikustaldi ontan gozotasun aundi bat barren barrenean nabaitu zun, ta ordu arteko bere bizitzaz nazkatu zan, batez ere bere lizunkerietzaz. Esan bear une artan bere animatik, sustraitik kendu zitzaizkiola, ordu arte itxatsita bezela zeuzkan griña txarrak. --

(GURE PATROI AUNDIA, Zaragoza, 1956, 38-41 orr.)

NIKANDRO ETA MARZIAN, MARTIRIAK (I 297).- Garagarrillak 17:

Gaur bi soldadu martiriak, Misia'koak... Bakarrik etziran; mordoxka zan; sail ortakoak Julius, Pasikrat, Balention eta Eskyio, guzia beren jaina dutenak, egun batean edo bestean urtearen buruan. Gaur Eleizak aurreko bi oiek aitatzen ditu.

Auen bizitza-berri ez dakigu; eriotza bakarrik. Baña bera naikoa gure otoitze-tan oiengana, siñismen eta adore eske, jotzeko; ara, ba:

Erriko Gobernadore'ak, Maximo'k, bere aurrera joateko agindua zien. Oraindik aldi gutxi zan kristau zirala. Jun ziran, ba, buruzagiaren aurrera, eta onek galde-tzen die:

- Nikandro ta Marzian: Inperatore'aren legeak ez al dakitzute? alegia, jainkoei opariak egin bear zaizkiela? Aurreratu, ba, eta egin bear dana egin! opariak-jainkoei eskeñi!

- Gu kristauak gera, erantzun zion Nikandro'k, eta gu ez gaude orretara be-artuak; opari oiek nai dunak egin bitza; guk, ez!

Maximo'k:- Baña zuei zor zaizuen dirua ez al dezute, ba, artu nai? ori ar-tzeko, berriz, eskeñiak jainkoei egin bear!

Nikandro'k:- Ez degu nai; gaizkilleen diruak, jainkoaren morroi izan nai degunoi, eskuak zikintzen dizkigu.

Maximo'k:- Gizona! intsentsu ale gutxi batzuk beintzat surtara bota itzatzu jainkoen omenean erre ditezen...

Nikandro'k:- Ez orixe! Nik kristau izanik, Jainko gure Jauna zeru-lurrak egin dituana utzi, eta egurrezko eta bustiñezko jainkoak agurtzea, ori nolatan nai dezu? Orrelakorik aiatatu ere ez! ezergatik ez.

Nikandro'ren emaztea kristau zintza, an jende artean zegon bitartean, eta sen-rari deadar egin zion: "Ori, ori! ez etsi! eutsi! Jaso begiak zerurontz eta gure

Jaun Jesukristo an ikusiko dezu zuri laguntzen, barru zintzoa eta garbia gorde dezazun. Uaxe da zure laguntza!"

Maximo'k esaten dio: "Emakume madarikatua! Zure senarra il dedilla zergatik nai dezu?"

- Jainkoaren ondoan beti bizi dedin, eta iñoiz ere il ez dedin.

Bai zera! Zuk nai dezuna beste bat da... Beste batekin ezkondu nai dezu, eta onengandik aldendu. Orregatik zure berriketak!

- Gaiztakeri orren lain naizala, uste badezu, neu il nazazu lenengo; Kristo'gatik pozik ilko naiz! Baña zerorrek ikasi, emakumeei orrelakorik egiteko agindurik ba al dezun..

- Ez det! baña espetxera eramango zaitut.

Aurrean artuta emaztea atera zuten, espetxera. Orduan Maximo'k Nikandro'ri esaten dio: "Emaztearen berritsukeriei ez ajolik egin, bestela laister begietako argia itzailiko zaizu. Ala ere zuk nai badezu, nik epea, plazoa, emango dizut, obeto ikusi dezazun zer zaizun obe, ill ala bizi!"

- Eperik, plazorik, ez det bear; erabakia artuta daukat: Osasuna eta bizia nai ditut.

Gobernadorea'k orduan, deadarka esan zun: "Jainkoari eskerrak". Nikandro'k ere une berean: "Bai, Jainkoari eskerrak!", deadar egin zun... Maximo'k, ordea, Nikandro emengo bizitzaz ta osasunaz ari zalakoan zegon, eta orregatik berealaxe jainko-gesurrezkoei eskeiñiak egingo zizkielakoan... Baña, bai zera! Berealaxe martiri santua otoitzean asi zan, sutsu ordea, Jaunari laguntza-eske, betiko bizitza ori, martiritzaren bidez irabazteko...

Maximo'k entzun zion, eta esaten dio: "Baña ez ziñan, ba, oraintxe osasuna ta bizitza aukeratzen zenituala esaten...? Au zer da?" - "Bai, esaten dio martiriak: nik betiraundeko bizitza eta ondo izatea nai det; orren billa nabill."

Marzian an zegon, ua ere, eta juezak galdetzen dio: "Ta zuk?"

- Nik Nikandro'k diona.

- Orduan biok batera giltzaperara; laister egurra gañean izango dezute.

Ogei egunetan antxe lotuta euki zituzten, eta epea bete zanean, berriz ere auzira:

- Zertan zerate, ba?, juezak galde egin zien.

- Gu, lenean!, erantzun zion Marzian'ek.

- Eriotzara joango zerate, ba, zeok nai dezuten ezkerro.

- Len bailen obe! azkar izan dedilla!

Marzian'ek burruka gogorra izan zun. Nundik etorriko eraso? eta geiena maite zituengandik. Bere emazte, seme ta aitagandik. Oek bere seme ta aita ta senarra bizi-rik gelditzea nai; eta egiñalean Kristo ukatzeko, baño ukatzeko, negarrez ta intziriz eta garraxiz eske ta eske... Martiri gizajoak biotzean izango zituanak bere maite aiek orrela ikusita. Baña, es! Kristo'gatik danei uko egin zien; ta arengan Kristo garaille irten zan: azkeneraño bere siñismenari gogor eutsi zion, il zan arte.

Urkamendira etorri ziranean, Marzian'ek ingurua begiratu zun, ta Zotiko bere laguna ikusi zun; eta oni eskatu zion bere emaztea beregana ekartzeko. Etorri zan, eta senarrak musu emanaz esaten dio: "Jaunaren izenean zoaz emendik, zuk nere martiri-jaija ezin ikusi zenuke-ta, zure biotzean deabruari toki egin bai diozu". Eta semetxoa laztandurik, gora begira, esan zun: "Jaun guztiz altsua! Zuk nere seme onen ardura izan zazu..." Orduan martiriak alkar laztandu zuten. Marzian'ek, an jende artean urreratu eziñik Nikandroren andrea zegola, jun-da, eskua luzaturik berak aren senarraren-gana bide egin zion. Laztan gozoa senar-emazteena ordu artan. Biak pozik: bata zerura zijokalako; besta martiri baten andrea zalako. Itz gozoak eta bulartsuak alkarri...

Borreruak urreratu ziran; hogiak martiriari estali, eta ezpataz il zituzten. Oparia bukatu zan... Zerura zuzen-zuzen!

--- INAKI EIZMENDI "BASARRI" ---

(Errezil, 1913 -)

Aspaldion Zarautz'en bizi da. 1935'ean Euskalerriko Bertsolarien Txapeldun izatera eldu zan, eta arrezkero oraintsu arte izan da; baiña azken-urteotan ez da aurkeztuten txapelketetara. Bertsoak egiteari, ostera, ez deitso itxi: ederrak botaten ditu irratietatik, eta gero argitaratu ("Z. Argia" 'n, batez be)... Izlari lez be oso ona dogu. Autodidakta izanik, gaur periodista arloan lan asko egiten dau, "La Voz de España" egunerokoan eta "Z. Argia" asterokoan: batez be, gure baserritarren eta kirolarien goraberak erabilten ditu gaitzat.

Liburuak: 1) "Atano III. Bere edestia bertsotan" (Zarautz, 1949); 2) "Basarri'ren Bertso Sorta" (Zarautz, 1950); 3) "Kantari nator" (Zarautz, 1960); 4) "Laugarren Txinpartak" (Tolosa, 1966)... Basarri'ren izkera dozu, dudarik barik, gaur eguneko gipuzkerarik jatorre-netarikoa... Euskaltzaindiaren Laguntzaillea be bada.

(BERTSOLARIAK, ESKOLATUA IZAN BEAR ETE DAU, ALA ESKOLA BAKOA OBE?): (...)

Eskola-kiko ta eskola-gabeko bertsolarietzaz ere asko itzezin eta idatzi izan da. Ernandorena jaunak ere ikutu du gai au, baiña aren irizpidea ta nereza ez tira berdiñak.

Bat bertsolaria dan ala ez, ortan dago gorabera guzia. Berezko bertsolari ezpala dakarkiñarentzat, zenbat eta geiago jakin, zenbat eta eskolatuago izan, orduan da obe, orduan da probetxugarriago... Berezko bertsolari ezpal ori eztunarentzat berriz, alperrik dira munduko eskola danak. Jakituna izan edo ezjakiña, izan, bertsolaria eztanak sekula eztu bertso tajuzkorik moldatuko. Pagoari intxaurreak eskatzea alperrikakoa da; artarako jaio eztanarekin, bertsolari bat egin nai izatea ere bai.

Gutxiegi jakitea da bertsolari danen alderdi argala; nere ta beste gañontzekoena. Zaletasunak alaxe bultzata, nere gisa pixkat landuaz iritxi naiz, naizen pixka izatera. Loari ordu asko kenduta al izan dedan guzia irakurrita. Eskerrak ematen dizkiot Jaungoikoari, zaletasun ori nigan piztu zualako.

Zerbait eskolatua danarengandik batere eskolatu gabera, nola ezta ba alderik egongo! Irakurri itzazute astiro, banaka, banaka, Bilintx'ek eta Pedro Maria Otaño'k jarritako bertsoak, eta baita aien kideko ziran eskolatu gabekoanak ere: Udarregi, Pello Errota, Txirrita ta abarrenak. Zerutik lurrañoko aldea billatuko dezute.

Naikoa ta geiegi egiten zuten, ori bai, motibo geiago gabe egiteko, Udarregi'k, Pello'k, Txirrita'k eta beste ainbestek, baiña eskallera malla asko daude oietatik Bilintx eta Pedro Mari Otaño'ren jarlekura. Bi auek askoz gorago daude.

Otaño'k aurrez aurre, aotik aora, bertso gutxi kantatu zula. Ez ordea bertsolaria etziralako, ta aren bertsoak besteenak baiña beteago ta sendagoak etziralako. Etzum eztarririk, batetik. Argatik ezarri zioten "Katarro" gaitz izena, ta; bestetik, bere urterik onenak Amerika'ko lurretan egin zitun. Ura ezin ziteken emengoak bezela, erri-rik erri kantuz aritu; ark urrutian osatu zun bere kabia, ta burura zetozkion bertsoak paperean jartzen zitun. Or gelditu zaizkigu betiko.

Bilintx'en gorputza ta arpegia ere etziran erriz erri ibiltzeko modukoak. Baiña iñoiz bat batean ark botatako bertsoak ere or ditugu ixpillutzat... Aotik aora na-

(Amaitzeko)

barrendu espaziran, etzan trebetasunik etzutelako; beste batzuk izan zuten egokierarik izan etzutelako baizik.

~~~~~

Eskolak bertsolariari egoak moztan dizkala? Bertsolari sena galdu egiten dula? Ongarri izan bearrean jakitea kaltegarri dala? ... Jainkoarren, etzazutela olakorik sinistu! Berez bertsolari danari, mostu ta laburtu ez baña, luzatu egiten dizkio egoak eskolak. Berez eztanak, berris, alper alperrikakoak ditu munduko liburu guziak.

Dakigun baño amar aldiz geiago bagenekigu, askoz biribillagoak izango lirake gure bertsoak, eta erria bera ere gero ta jantziago egingo litzake, gero ta "ederraren" zaleago agertuko litzake... (...)

(NERE BORDATXOPIK - "ZERUKO AFGIA", 1966, Lorailak, 29, 6 garren orrialdean.)

~~~~~

(100-garren orrialdetik dator) (S. Salaverria: "Neronek tirako nizkin)

Arek, ordoa, beti gauza bera esaten zuan: "-Neronek tiriak izango dituk!". Eta nik esaten nion: "- Zer egitea nai dek ba? Au ola etorri dek! Au ola etorri dek eta ola artu bear!"

Ola jardun giñan denbora-puska batean. Gero esan nion: "- Poz aundia artzen diat i nere aurrean ikusita. Illa izango aizela ere pentsatu baitiat bein baño geyagotsen, eta ez ukek pentsatuko nere biotzak zer lasaitasun daukan i bizirik emen ikustearekin. Mendi alde oyetan gerran ibili geranean ere, burruka-aldia bukatzen zanean, makiña bat gudari ilda lurrean etzanda zeudenai eldu eta buelta eman izan diot, i aizela irudituta."

Eta esan zidan: "- Bai, neronek ere ori bera egin izan diat makiña bat aldiz, zue-tako bat ote zan beldurrarekin." (...)

("NERONEK TIRAKO NIZKIN", Auspoa Liburutegia, n. 38, 137 - 139)

~~~~~

(54- garren orrialdetik dator) (G. Muxika)

Ixkribauak erantzun zion: " - Ori gauza errexa dezu. Artzekoak, nola nai dala ere, artu itzatzu, ta zor diezunai, berriz, ortzak erakutsi."

- Beraz, dirua eskatzen didatenai ortzak erakutsi?
- Ori da.
- Ederki iduritzen zait. Eta, orain, ¿beorren nekea zenbat da?
- Bost pexta egin zazu.
- ¿Nola?
- Bost pexta.

Pernando'k orduan, ortzak erakutsirik, ¡uuu! egin zion.

- ¿Zer da ori? - zion karraxika ixkribauak.
- Beorrek erakutsi didana. Ortzak erakutsi.

Eta nagusi ta neskamea parragarri utzirik, Pernando'k etxe artatik alde egin zuen.

(G. MUXIKA, "PERNANDO AMEZKETARRA", 4 garren argitaldia, Zarautz, 29 -32 orr,)

Oarra: Pernando'ren gorabera ta bertsoak zeatzage jakiteko, irakurri "Pernando Amezketarra -Bertsolaria", Auspos Liburutegia, n. 54, A.Zavala'ren Itzaurrearekin.

- LUIS MITXELENA ELISSALT -

(Errenderi'an, 1915 -)

"Adiskide berri" izenordea be erabili izan dau. Gizon jakintsua: Filosofia y Letras'en Doktoradua egiña da. Oraintsu irabazi eban, Salamancako Unibersidadean, Indo-europatar aurretiko izkuntzen maixu-alkia. Urki-xo Mintegi'ko zuzendari izan da ainbat urtetan. "EGAN" aldizkariaren Zuzendari be bai, A.Arrue ta A.Irigarai'kin batean... Bere euskerazko lanik geienak "EGAN" en eta "EUSKERA" aldizkarietan agertu ditu.

LIBURUAK: 1) "Apellidos vascos" (San Sebastián, 1953; 2ª edic. 1955); 2) "Historia de la Literatura Vasca" (Madrid, 1960); 3) "Fonética histórica vasca" (San Sebastián, 1961); 4) "Lenguas y protolenguas" (Salamanca, 1963); 5) "Textos arcaicos vascos" (Madrid, 1964); 6) "Sobre el pasado de la lengua vasca" (San Sebastián, 1964).

Euskeraz be, ederto be ederto idazten dau: argi, sakon, aberats... Euskal-literaturari dagokiozan iritziak eta epaiak, nork emon ditu berak baiño otzago eta zuzenago? Zeuk ikusi au egia danentz, emen jartzen deusudan zati onekin: or dozu, sakon eta zentzunez eginda, gaurko gure literaturaren gain-begiratu eder bat...

"ASABA ZAARREN BARATZA": "Euskaldunik geienok, guziok ezpada, badugu geure barrerendegian txoko urri eta apaindura-gabeko bezain maite bat: gure euskal-baratzea. Ezta ori, ezin ere izan, gure lantegi eta atseden-toki bakarra, baiña nekez geldituko gera luzaroan txoko orri, sarri edo bakanka, ikustal-ditxo bat egin gabe. Aize askatuagoak bear izaten ditugu, txoko zaarrari bizibearrak naiz aultasunak eraginda - uko eta iruzur egitea ere gerta ditekete, baiña ez-tugu eriotzeraiño etengo, nai dugularik ere, aurtzarok eio zuen lilluraren sare argala.

Enaiz emen abiatuko baratze orren luze-laburra neurtzen... Ez, oraingo euskal-literaturari begiratu nai nioke soil-soillik, erabat eta gaingiroki, nor eta zereki-koetan sartu gabe. Eta euskal-literaturari begiratu nai nioke, batez ere, gaurko gure arteko gogo-giroaren ezaugarri eta salatari den aldetik.

Gure literaturak ere ezagutu ditu, bere txikian, aroak, gora-beerak eta erabe-rritzeak. Or dauzkagu Detxepare'ren agerketa bakartia, ondoren izan etzuen Leizarraga'en eragiña, Materre ezkerre Lapurdi'n sortu zen mugimentu bizi eta aberatsa, Larramendi'ren astiñaldi gaitzak zabaldu zuen lur-ikara, Bonaparte'ren itzalean lanari ekin zioten langillo apalak.

Bide zaarrak eta berriak: Bide-aldatzerik larriena, alere, azken mende-mugak ekarri ziguna dugu noski, bai izkuntzaren axalean eta bai gaiaren mamian. Luzaroan oinkatu ditugu, atzera bein ere begiratu gabe, orduan ireki ziren galtzada zabalak eta etzitzagun iruditzen ere beste biderik autá zitekeanik.

Bi edo iru lagunren boz ozen bezain bakarra gora-beera, beti (gizonaren "beti" gaixoa, eziñari ostikoka!) or barrena ibilliko giñalakoan geunden, ezin obeki genbiltzan ezkerre. Etzen inor ausartu esaten, dakidanez, inoiz baiño ugariago mintzatzzen giñanik euskeraz, ezta ao-izkuntza aberastu zenik ere. Geienok esaten genduen, ordea, eta ezta oraindak ospe ori ixildu, ez-tela beiñere, mundua mundu den ezkerre,

azken urteotan bezain ongi idatzi gure izkuntza.

Gero, gerra ondoan, izan dira gerokoak. Leen alai eta arro bezain kopetillun eta ukakor agertzen asi zaizkigu zenbait, eta zenbait oriek, gutxitu eta ixildu bearrean, ugaritzea besterik eztute egin gure artean. Jende berria gaillendu da, gazteagoa, zaarragoen usteak maiz txorakeritzat dauzkaten orietakoa. Zaarragoak, ni ere tartean naizela, inoiz baiño obeto ari bearrean, ezin okerrago jokatuak gera, orien ustez, alde askotatik. F. Krutwig izan zen noski, besteak beste, bide orretatik leenbizi abiatu zena eta merezi du aitormen au, aspaldi onetan aaztuxea dagoen ezkerro.

Goizegi da, dudarik gabe, igaro berria dugun mende erdia aztertzeko gerok ere, etsai naiz aldeko, aren ume eta illoba baikera, orduko aizeak sortu zituen olatuetan baikabiltza igeri, naiz egiñalean aiekin borroka- ari. Ezin jakin guk, segurki beintzat, zer esango duten aldi ori urrutiagotik, aserre ta maitasunik gabe, ikusiko dutenek. Onik eta txarrik arkituko dutela orrengan, ori bai, edozein alditan bezala. Alaz ere, alde txarrik aski nabarmen agertuko diren arren, enintzake geiegi arrituko besteak, alde onak, garaitzaille irtengo balira aien begietan.

Elitzake arritzeko ere oraingo ukamenak aurreraegi joanak izatea. Ori gertatu oi baita, zealdoka eta zabu-zabuka baizik eztakigun ezkerro ibiltzen, giza-mugimentuetan. Eta zenbat ere ausarkiago aurreratzen geran, ainbat gogorragoa izango da urrengoen oldarra atzeraka. Gaurko geiegikeriek zaarragoren bat izutzen badute, bada, ar beza gogoan geiegikeri oriek, arri biziaren antzera, eztutela leengo geiegikerien oiartzena eta neurria besterik itzultzen.

Eztitut nik gogoko erabat gaurko berrikeriak eta ezin ditzaket izan. Geiegizkoak direlako batzuetan, bear bada, eta geienetan gure garaikoek maiteen genituen (txoro-txoröan ala jakiñaren gaiñean eta merezi onez, bestek esan beza) ust- eta balioen kontra dijoazelako, batez ere. (...)

Naigabetzen nauenak, ordea, ezin eraman dezakedanak berak, poztu egiten nau bizi-ro, beste alde batetik. Gizaldien arteko burrukari legekoa deritzat, bizitzak berekin dakarren legearen semea. Bizirik dagoen erri batean eztitu gizaldi gazteak aurrekoen siñisteak, esanak eta egiñak itsu-itsuan ontzat artuko; eta zenbat ere biziago erria, orduan eta biziago gizaldien arteko etsaitasuna. Beraz, leenaren adorazio arrituan espadaude auzpezturik gure gazteak, bizi geralako seiñale da ori, besterik baiño geiago.

KRITIKA: Jaioterri-maitasuna, gaiñera, bi eratakoa izan diteke: obeto esan, bieratan agar diteke. Batzuek eztute loria eta anditasuna baizik ikustens; beren buruari ederretsiz, arrotasunean igeri dabilta, txerriak lokatzetan bezala. Beste batzuek, berriz, naiago izaten dituzte betaurrekoak begi-estalkiak baiño, ots, beren erriaren izaera eta egoera obetu nai lituzkete, eta bear-bearrezkoa iruditzen zaie orretarako uts eta beltzuneak aalik argi eta garbien ikustea eta salatzea. Eta jokabide au leenbiziko aientzat, esan bearrik ez, izan ditekean pekaturik larriena espada ere, eztabilkio agitz urruti.

Gazteak kritika-zaleak agertu zaizkigu, eta ni ere bat natorkie orretan. Kritika orrek, amorrätua baiño amorratuagoa izanik ere, eztu jaioterri-maitasuna desegingo, espaita au gere buruari diogun maitasun illezkor eta eten-eziñaren ondorea eta eras-kiña baizik. (...)

Ezkaitu, ez, kritika pixka batek, edo puxka batek, geure burua ukatzera erakarriko. Egin dezakean gaitza ere ezta geiegizkoa izango. Batez ere, gertatu den bezala, zoramen gorrian geure buruari begira luzaroan biziak baldin bagera. (Jarraitzeko)

Kritika orrek bi xede ditu: izkuntza eta ideak. Lotsagarria da, sarri esan dugun legez, beti izkuntzaz mintzatzen aritzea, izkuntza orren bitartez beste sakonagoko zerbait adierazi bearrean. Lotsagarria ta penagarri ta alaz guztiz nai-ta-ezko. Izkuntzarekiko auziak ezpaitaude oraindik egon bear luketen egoeran, naaspillarik larrienean baizik.

Nabarmenegiak dira, izan ere, sail onetan obe bearrez egin diren utsak. Garbitasuna bear genduan, garbitasuna baiño balio garaiagorik ezpalego bezela. Menderen mende actan erabilliak gozoz eta zaporez bete zituen itzak baztertu eta arbuiaitu genituen, orien lekuan - zerbait ipintzen genduan - ez kolorerik ez usairik etzuten berrikeriak ipintzen genituela. Beste edozeinek egiten zuena bere izkuntzan, egingo genduen guk ere gurean, baiña ez besteek bezala: guk ori berbera egin genezakean anak mozturik, besoak loturik, baita burua txapelarekin batean zoko batean utzirik ere. Mirestekoa da, benetan, nola zenbait idazlan eder - Lizardi-ren poesia, esaterako - sortu ziren garai orretan, iztegia orrela murriztu eta soildu ondoren.

Badirudi, gaiñera, iratxo madarikaturen batek okertzen zituela - ezin zuzentzen esan - gure pausoak, itz eta esaera jatorren ordeko billa genbiltzanean. Gerraren edo gerlaren billa ez, baiña igesi genbiltzala, gudu jatorra autatu bearrean, beste-rik esan nai badu ere, guda sasikoa aukeratu genduen; santu (saindu) eta fruitu-ren igesi genbiltzala, deun eta arnari gurasorik gabekoak artu genituen (...) "Logika"-k orrela eskatzen duelako; orrexegatik beragatik, dautso, daust erabilli bear omen dira Bizkaián, deutso, deust zokoratuz, "orain-aldiak $\$$ a bear duelako". Batasunera bidean, gutxietsi dituzte Bizkaián Euskalerra osoko ditu(z) eta bere kideak, "giputzak direlako". Euskaldun guzión aolumetan aspaldidanik dabillen osasunaren gaiñean-en orde, ezin-barkatuzko erdalkeria zelakoan (amar egunen buruan, illabete barru eta orien gisako beste zenbait esaera ere ezpagenerabilzki bezala), parregarritzko edo negargarritzko -tzaz agertu da, atzizki jator bat dagokion lekutik atereaz. Eta orrelaxe ordu luzeetan etengabe aipa ditezkean beste amaika eta amaika.

ITZEN BIZITZA:(...) Itzen auzi au ezta, nere ustez, ez auzia ez ezer: elúke beinipein izan bear, pixkaren bat zentzatuko baiña. Zer nai dugu? Euskera bizi dedin, euskerak luzaroan irauñ dezan? Plazara, mundura (orrelaxe esan zuen Detxepare'k) irten dedin? Orrela bada, itz ugariak, aberatsak, adiera bereziz josiak bear ditugu. Garbiak badira gaiñera, obe; baiña ezpadira, ezkera geiegi kezkatuko. Etzeizkigu erderatikoak atsegin, badakit; baiña zein da gure elburua? Geure buruaren atsegiña, ala euskeraren ona eta bizia?

Lurreko loiez gatzatuak eta mamituak daude lurreko gauzak oro. Euskerak bere garbitasun artan irauñ zezakean Paradisuko izkuntza zein; baiña Lur-paradisua utzi genduen ezkerre - an nonbait, Phison, Gehon, Tigris eta Euphrates ibaien inguruan - , maiztu, zarpildu eta loitu bearrean arkitu da, dirua eta jazkiak bezelaxe. Orrela izango da aurrera ere, biziko baldin bada. Auta dezagun, bada, bein eta betiko zer nai dugun: euskera garbia ala bizia. Eztago beste aukerarik.

Orregatik maite ditut gaurko gazte asko: tentaldiaren igesi eztabiltzalako, loien beldur ezirelako. Bagenekien leen euskera sail askotan lantze-zai zegoela, eta alaz ere uko egiten genien maiz eginbearrari, bear bezain garbiro egiteko gauza ezkiñalako. Orain, berriz, or ikusten ditugu "YAKIN"-ekoak, esate baterako - eta eztira oriek bakarrik -, katazka bizian zenbait gai zail eta gaitz euskeraz adierazi naiean. Or agertzen diren idazlan askok eztutela euskal-lorategi batean sarrerarik izango? Egilleek ere badakite ori, noski. Badakite, ordea, ori baiño geiago dena: norbait tek oker edo zuzen, trakets edo dotore, garbi edo mordoillo lantzen ezpadu, lantzeke geldituko dela alorra. Egungo trakeskeriatik bakarrik jaioko da biarko edo etziko apaintasuna. (Amaitzeko)

Itzak utzirik, berdin eztira axala besterik, goazen larriagoetara. Irurogeiren bat urte daramazkigu batasunera bidean, eta badirudi, fritueie bagagozkie, batasun ori uzatzen aritu gerala egiña gela, bai Gipuzkoa'n, bai Bizkaia'n, bai orain Lapurdi'n, Baxenabarre'n eta Zuberoa'n. Euskalkiak naasi, bai, egin ditugu, Pasara'ko ardogilleek kolore bateko edo besteko ixurkariak naasten omen dituzten eran, baiña naastea ezta batzea eta ezta beñere izango. Ondorea: "euskeraren" legeak dakizkigulakoan, inor gutxiak dakizki gaur bere euskalkiaren legeak; are geiago, eztakigu geienek zein euskalkitan ari geran ere. (...)

Izkuntzaren legeak eta ereduak, bide zuzenetik ibilliko bagera, ezta egon bearke gure baitan, naierara alda dezagun, gugandik kanpo eta gure gainetik baizik. Itzkribu-euskeraren, euskera idatziaren oiturak eta usarioak ongi finkatuak eta mugatuak zeuden punturik geienetan, euskalki bakoitzaren barrenean beintzat, eta aski jokabide argia dugu aiei amor ematea, aiei lotzea eta obeditzea. Aizkuntzan eztugu batasunarako biderik idoroko, bereizkuntzarako baiña, bestearen aldean askozaz ere aldakorragoa eta desberdina goa dugu ezkeroko.

Biziro maite dugu euskera, beste bein esan menez. Biziro maite, baiña nork gure gisara moldatua eta aldatua, orrela "politago" delako, ez den denean. Eta ori, nere iritiz, ezta euskera maitatzea, nork bere burua, bere usteak eta setak, baizik. Gu gera izkuntzari makurtu bear gatzakizkionak, ez izkuntza guri, gogoak ematen digunean eta gogoak ematen digun bezala. Obe genduke, itz batean, euskerak maitasun gutxixeago eta begiramen geixeago jasoko balu gugandik.

ITZULKETAN: Itzulpen ugari izan dugu euskal-literatura asi zen ezkerotik. Itzulpen oriek, ordea, biziro zabaldu eta ugaritu dira azken urteotan. Zorretan gaude lan orretan aritu eta ari direnekin, premiazoak baitziren itzulpenok eta izkuntza lantzeko bide egokia.

Eztakit, ordea, orien balioa goregi jasoa ez ote daukagun. Erruz agertzen dira itzulpenak izkuntza landuetan, baiña eztiote itzulpenek ematen literatura bati bere mailla, berezko obrek baizik. (...) Geiago txundituko ditugu arrotzak gure obra bat aien erderara itzuleraziaz, aien erderatik amar gureganatuaz baiña... Erri oso bat itzultzaille biurtzeak baditu bere arriskuak, ongi agerikoak gainera. Ezta izkuntza bere buruaren jabe, besteren mirabe baizik: besteren itzak, esaerak eta legeak dauka beti gogan, aiei nola egokituko zaien asma-bearrez. (...)

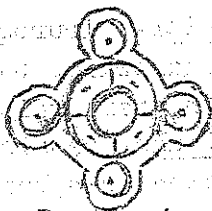
Ona oraindik beste bat. Badirudi gure gramatikariak, euskera bere-berean aztertu bearrean - eta zenbat eta erdalkeriaren etsalago, orduan eta areago -, eztutela beste kezkarik erdal-kategoriak euskeraz nola adieraz ditezkean azaltzea baizik. (...)

... Emen, orratik, ezker biarko izkuntzaz mintzatzan, gaurkoaz baiña, eta gaurko izkuntzaren legeak eta oinarriak eztaude geroan, aldi igaroan baizik. Lot gakis-kion, bada, den izkuntzari, izango dena aztiei eta sorgiñei utzirik.

Bear bada uste du Umandik erdalkeriak bere gutxiago kutsatu duela Axular, Mogeldarrak edo Agirre Asteasu'koa baiña. Beajondeiola! Gure ondorengoak agian gu baiña garbiago arkituko dira oraindik kutsu orretatik. Beajondeiola, berriz ere! Begien argia galdu eztuenak eztezake orrelako usterik izan, aski baita gogoratzea gure gurasoak zer ziren gu eta gure ondorengoan aldean, aski baita berdintzea idazle zaar bat berri batekin. Azkenengo lan au Aita Mokoroa'k aspaldi egin zuen, nik egin dezakedan baiña obekiago... Garbizaleen garbizaletasuna ezta "eza" besterik, eta "ezetik" bizi da, uts-utsik. Itz onek erderatik artua zirudik: bazter dezadan. Esaera onen antzekoak erderaz arkitzen dituk: arbuia ditzagun orrelako erdalkeri zantarrak. Erderaren zerbitzari izatea nork bere izkuntza aberasteko eta ornitzeko izango baldin bada, ezteritizat gaizki. Baiña erderaren mendea¹ ibilli, aren agindupeko izan, gure izkuntza bakantzeko etan murrizteko... ("ASABA ZAAREN BARATZA", "EGAN"-en, XVII, 121-130)

SEBASTIAN SALABERRIA

(Oyartzun, 1915 -)

Bertso-jartzaille on bat lez agertu eban bere burua S. Salaberriak, 1964'gn. Urtea aurretik: bertso-papelaren txapelketa batzuetan be aurrenatarikoa izan zan. Baiña urte orretan - 1964'ean - "Agora" ren "Gipúzkoa" nobela-saria irabazi eban, itz-lauz egiñiko lan bikaiñ bategaz: "NERONEK TIRAKO NIZKIN"... Liburu auxe da naikoa, gizon baten neurria jakiteko: or agertzen jaku Salaberria idazle jator eta errikoi; esan bear dabena, zuzen zuzen esango dau, berbaz kontetan balebill lez; gaia bera be, oso ederra: gure arteko azken-gudua (gerra). Izkuntza ta izkera ez eze, liburu ontako pentsakera ta senti-mendu sakon-ederrak be oso dira gogoangarriak: goitik berako euskaldun jator bat agiri jaku or! Bai atsegiñez irakurtzen dirala onelango liburuak!

(Gaixotegian, anaiaren bisita): (...) Eta egun batez, gutxiena pentsatzen nuan garayean, nere oyaren gañean exerita zerbait irakurtzen negoala, an ikusten det atean gizaseme bat sartzen dala. Jartzen naiz berari begira, eta zein izango, eta Kaximiro!...

Berak ere bereala ezagutu niñun, eta etorri eta eldu zidan lepotik. Asi giñan biok negarrez, eta alkarri zer esan asmatu ezin genduala egon giñan pixka batean, arpegiak pareta baño zuriago eginda pozaren pozez.

Gero noizbait asi giñan izketan, eta galdetu zidan:

- Ze erida klase dituk?
- Ara, motel, gerrak zer aurrerapen ditun: tiro batekin eskubiko zankoan zauri luze bat egin zidateken, eta beste tiroakin berriz ezkerreko oña puskatu eta zintzilik utzi, eta orain moztuta zeukat.

Berriro galdetu zidan:

- Nun eritu inñuten?

Eta nik erantzun nion:

- Yurre izena duan erri batean.
- Yurren? Zein egunetan?
- Mayatzaren 24-an, eguerdiko orduhata inguruan.

Eta gizarajoak, negar samiña egiñez, bizkarretik eldu ta erantzun zidan:

- Orduan, ire oiñ oyek jo zituzten balak, neronek tiriak izango dituk!
- Erorrek tiriak? Zer ba?
- Bai, neronek tiriak! Atake artan ni ere an niñuan!

Eta, lepotik elduta, bere begietako malko samiñarekin nere arpegia bustitzen zuan. Nik esaten nion: "- Zer egingo diagu ba, motel? Jaungoikoak ala nai eta onek olaxen bearko ziken. Etzak pentsa gauza onengatik nik ireganako gorrotorik daukatenik. Badakik gu beti alkar maiteak izan gerala, eta gaur ez len baño gutxiago."

Baña arek berriz ere esaten zuan: "-Bai, bañan neronek tiriak izango dituk!"

Eta nik: "- Etzak negarrik egin, motel! Nik etzeukat iretzako eta inñorentzako inkurriorik! Bazekiagu gorrotoagatik ez gerala ibili alkarren kontra!"

-- JOSE ANTONIO LOIOLA BIZKARRONDO --

(Errenderia, 1916 -)

Euskaltzaindiaren Laguntzaillea. Farmazia ta Optika-Akustika ikasi Madrillen, eta orain Irun'en bizi da; ogibidez, Botikaria dogu... Ainbat artikulu idatzi ditu aldizkarietan (Egan, El Bidasoa, La Voz de España, Quart creixent eta Olerti'n).

Berenik liburu bat baiño ez dogu ezagutzen: "Amabost egun Urgain'en", euskerazko leen polizi novela (Zaratz, 1955): "Ona non sortu zaigun bat-batean, idazle trebea ez ezik, askozaz geiago bear duguna: novelista bat... Pertsonak ederki ikusten ditu, bai barrendik eta bai kanpotik... Badaki gertakariak bata besteari josten eta, ori aski eztela, ederki - arin, zorrotz eta biziro-ematen dizkigu aditzera... Bi itz, bukatzeko, izkerari buruz. Jatorra da liburu onetakoa: ariña, erraza, edozeiñentzakoa..." (L. Mitxelena, EGAN, 5-6, 1955, 73-74).

JOXE JOKIN'en BERRIKETALDIA: (...) "Gosaria bukatu, anka bat bestearen belaur-gañean jarri ta erdi-kuluskan, gauza oek guziak bu-ruan zerabilzkien batera, agure bat tirriki-tarraka azaldu zitzaien.

- Jaungoikoak egun on!... On dizula!...

Garaidi'k bereala ezagutu zuen. Len ere, erriko jaietan edo, ikusi izan bait-zuen agura ura! Joxe Jokin, ostaturko nagusi berbera zan. Ortzik gabea bera, sudur-kokotz luze, ille-zuri, larru-zimur, begi-bizi, erdi-makur... Ederra etorri zitzai-on! Alako berritsua zan ura, izan ere!

- Egundona datorrela dirudi. Ez atzokoa bezela. Uraxe eguraldi kaskarra! --, asi zan au marraka-marraka, bere makilla alki baten gañean utzi ta, apaldegitik ontzi batzuek artu ondoren, beste mai baten aurrean eserita. Nonbait au ere gosaltzeko asmo-tan zetorren.

- Bai... --, erantzun zion Garaidi'k legor-xamar.

- Euririk ez degu beintzat-eta!...

Garaidi ixillik. Ez zeukan ba arekin berriketan egon beste egitekorik!

- Egurmendi'ren elizkizunetara etorriko zifian noski...

- Bai, jauna.

- Garai'z etorri zera orratik!

- Bai. Ez nekien zer ordutan zan-eta... - gezurtu zion Garaidi'k.

- Zu ez zera alderdi oetakoa, jakiña!... - zion berriz Joxe Jokin'ek berriketan asteko aria billatu naian. Geratu al zan noizbait arkitu gabe?

- Ez, jauna. Donostiarra.

- Donostia, Donostia... Ai, ai, ai!... Emen bezela, Donostia'n ere ostroak ur-tean bein bakarrik sortzen! --, asi zan Donostia gutxitu naian --. Erri polita Donos-tia, bai, oso polita, egia, baiña... aundixkoa izatea. Ori txarra! Ez du Urgain'ek Donostia'ren bekaizkerik ez! Artuko zenduteke donostiarrak emengo pakea! Gizona, gi-zona!... Nik ez dakit noletan dezuten atsegin ango iskanbilla ta ango zalaparta! Ondartza eder bat dezutela? Bai, egia. Baiña, nik beintzat, naiago det an eguzkitan bon-bon kixkaltzen egon baiño, Amaseta'ko lizardian zugaitz kerizean egon... Sagardo pixka bat eta...

Arrapatu zuen orratik berriketa gaia!

- Aundixkoa dala esan al dizut? - zion ixildu gabe turuta bat zirudila --Ba, orain adierazoko dizut, argi ta garbi, onen mamia.

Bere makilla zutik anka tartean, bi eskuak makil-buruan, kokotza oen gañean, la-sai-lasai, Olentzero itxuran jarrita, onela zion eten gabe, jo ta ke:

- Ludi ontan alkartasunean bizitzeko egin gaitu Jaungoikoak. Alkartasun oni jarraitu-ezkero, batak besteari geiago ta geiago ezagutuz aizkidetasun eta... baita anaitasun osora ere, iritxiko gera. Baiña... entzun au ondo, gizon! Nola izango gera aizkide, naiz ta erri berean bizi, ain kankallu au izan eta alkar ezagutzen ez ba'degu?... Ona! Ni, Ameriketari bizi izan naiz. Buenos Aires'en. Erri galanta ura! Izan ere!... Eeene! Urgain alako milla aldiz bai! Ainbeste jende, mota guzietako ainbeste gizon, eta ni... ni beintzat Urgain'en baiño bakarrago bizi nitzan an. Zergatik? Ai, zergatik!... Ainbeste jendeen artean iñor ere bear bezela ezagutzen ez nuelako. Bai ba!... Eta, ba'al dakizu zerk ematen zidan nekerik aundiena? Batean eta bestean, atzo ta gaur, biar ta ezti, an eta emen, etxean eta kalean, beti ta beti, benetako gizona nitzala adierazi bearrak. Arrayo pola! Onak eman zidan, bai, nere jayoterrira itzultzeko gogorik aundiena! An nork etsi? Norbaiti esker bat egin, eta onak zitalkeriz ordaintzea; on egin, eta, ordainez, zartako bat artzea... ez zan txarrena. Askoz ere okerragoa zan, norbaiten bearra izan, beregana joan, eta nork bere zintzotasuna ageri-agerian jarri bearra. Nondik zetozen, nora zinjoazen, nork ezagutzen zizun, zertan jarduten ziñan, non bizi ziñan... Uraxe lana! A!, eta pozik, siñizten ba'zizuten! Begira gero!... Urgain'en berriz, geienak ezagun ditugu. Norbait etortzen ba'zaizu eskean, ba-dakizu nolakoxea dan. Zerbaiten bearrean ba'zaude, ba-dakizu laguntza-eske norengana joan. Ez al dirudizu zorientasun bikaña emengo lasaitasun au? Bai orixe!... Lanak ematen ditu ona izateak, baiña emen ez dago lan ori besterik. An ona izatea ez zan aski. An ontasun au guztien begi aurrean agertu bearrean zeunden beti. Eta, ala ere, askotam, agerketa ontan asper-asper eginda ixiltzen ziñanean, ostiko bat emanda, utikani!, eta an bialtzen zinduten gezurta bati bezela. Orrelakoak ainbeste ziran-eta!..."

Berari ere gosaria ekarri zioten eta jaten asi zan. Baiña ez zion ajolik. Ura ixildu uskeri orregatik? Ezta, ezta!...

- Gai ontaz - zion jo ta ke aca beterik -, ango jaun baten ateraldia bururatu zait. Onela esan zidan bein azal-gaizto ark: "Nor dan zintzoa eta nor dan zitala jakin nai al dezu?... Errax! Kupidarrik gabe, izugarriak esan eta bialdu itzazu aurrean zuregana datozen guziak. Berriz etortzen diranak, ayetxek dira txar, alper, lepotarrak. Berriz etortzen ez dana, uraxe zan ona, zintzoa, egokia...". Baiña nik erantzun niona: " berriz etortzen ez ba'da, nola onari lagundu zenizaioke?" Bost ajola ari guziakatik!... Donostiarra beraz!... Ai, ai, ai!... Orra!, lengo astean, emen Urgain'en, Pellu-kankallu il zan. Uste al dezu bere utsa norbaitek nabaituko duenik? Ez orratik! Alper, jokalaria ta moskor bat besterik ez bait-zan! Atzoko Egurmendi-ren eriotzak, berriz, erri guzia minduko du. Alakoa bera!... Eta bizi zanean, ez zuen ez, guk Ameriketari bezela, bere zintzotasunaren agiriak azaldu bearrik! Ezta Pellu-kankalluri, zintzoa zalakoan, bost durokoa eman eta batere gabe geratzeko iñork bildurrik! Bai zera! Guziok genekigun nolakoak ziran-eta! Ez zuen iñork Egurmendi-ri Pellu-kankallu tzat artuko ez!..."

Gogoz ari zan orratik, tar-tar, gure Joxe Jokin. Arian-arian, amurrai bat ere lo-araziko zuen ark... ("AMABOST EGUN URGAIN'en", Zarautz, 1955, 58-62 orr.)

(Zarautz, 1919 - La Chaud-de-Fons, Suiza, 1965)

Frantziskotarra. Euskaltzaindiaren Laguntzaille edo Urgazle. "INURRITZA" izenordea be sarri erabilten eban.

LIBURUAK: 1) "Arantzazu euskal poema", Zarautz 1949; 2) "Ama-Semeak Arantzazuko kondairan" Zarautz 1951; 3) "Ogei kanta Arantzazuko", Arantzazu 1952; 4) "Bizi-nai" (poema), "Euzko Gogoa", Guatemala, 1955; 5) "Arraun ta Amets", ("Kuliska Sorta, n.7-8), Zarautz 1955; 6) "Unamuno ta Abendats (saiakera), Bayona 1958... Ganera, "Arantzazu" ta "Euzko Gogoa" aldizkarietan be ainbat artikulu idatzi zituan.

Olerkarien artean, zenbat S.Mitxelena baiño bikaiñagoak, lirika-saillean beintzat?... Itz lauz be, ba daki, bai, euskera sakon, txairo ta bizi-bizi erabilten: urteokaz izan dogun prosistarik onena berau dogula be ba diñoe batzuk. Idaztankera bere-berea dau beti... Sermolaria be apartekoa em zan -dana su ta gar -, bai euskeraz, bai erderaz...

Zoritxarrez, "Lizardi", "Lauaxeta", "Loramendi" ta beste olerkari ta idazle asko lez, au be gazte-gazterik eroan euskun eriotzak...

(A. Salvatore Mitxelenaren nortasuna, A. Karmelo Iturriari egindako karta onek erakusten deusku):

"Lagun txintxo: Aspalditik lei nuen ura, azkenera ta bearrago yotzen nuen ura, egun gutzi barru iritxiko diat, Yainkoa lagun: il onen 28'an banyoak Ameriketara.

Urte izpi batzutarako bakarrik izango al duk. Ala sinistu nai ta ala uste ere diat. Itzeman ordea ala izango danik ezin itzeman eta gutxiago lepoa yoka, besteren agindura bizi bear dun pralle batek.

Luzaroege an irautera, arrazoi litekek nire aldegitia kolkarkeritzat etsi duten zenbait adixkidek. Ara yoatea nire orañarteko elburuari uko egitea omen duk; ots, salkeria, bere bataio-izen yator eta garbiz. Adixkide oiek bildur ditek nunbait, beste zenbait euskal-idazleekin gerta dana nirekintxe ere yazoko ez ote: luma bein ta betiko erdoitzen utzi, alegia.

Aitzitik duk, orratio, nik daramakidan itzaropena ta asmoa. Emen, azken-urteotan idatzi dudan aña, gutxienez emen aña, an idatzi al izango dudala espero diat euskeraren alde. Egia esan, nire biziaren etorkia ta yomuga luzetik luzera begizatzen dudanean, irudimenari ez zeritzaiok Euskalerritik igesi noanik, yoan ta yoan bertaragotzen noala baizik. ¿Nola Azkue ren "Vizcaytik Bizkaira"? Giño ortantsu ni ere, Amerikako yoan-etorri onekin, nire Euskalerrira niyoak, Kubatik, Buenos Aires tik, Montevideo tik barrena, nabilken lekutik nabilkela. ¿Ez al derizkiok? Ain zuzen,

- ¿Nora oakigu Sorterritik?

- ¡Sorterrira noazute-ta, atzerri-zear!

Irudimenari atsegin zaizkiok kide ontako naasbillo ta beste paradoxak. Ez ordea sentipenari. Sentipenak fantasi-txuriketaci itzala urri ta fedea urriago oiziek, baezpadan. Sentipenak ez dik besterik yotzen auxe baño: sorlekua utzi bearra. Ta onek, beste gabe, urduritxo natxedukak azken-egunotan, eta naiko itun, eta batez ere biotz-bera.

Biozpera batez ere, motel. Ta etzak parre egin. ¿Gogoratzen al duk "Garoa"ko Malentxo-ren azken agurra? Ez aipa ezetzik, ik bezelako oroimen argia dun batek. E-tzez kanpo bizi geranontzat orrialde ori gogoangarria duk eta, orobat, unki-garri-
netarikoa. Niri beintzat ezin burutik ken zaidak egunotan. Malentxo goiz artan Zaba-
leta tik Bidaurreta-ra aldatzekoa uan, moja ziyoanez bein-betiko aldatzekoa, gañera.
Ta utzi bear zun baserriko tresna-abarrak, seaska ta oe, golde ta goru, bei ta ollo,
azkenekoz ikusmiratzean, "¡ura gauza! - ziñok ezin ederkiago gure Txomin Agirre do-
toreak -. Danakin izketarako gogo etzetorkion ba? Danak zerbait esaten ziotela etzu-
an ba uste? Etzitzaion ba iruditzen etzituala egundaño ondo ikusi, etziela beñere
bear aña jaramon egin?"

Berebat zeritzaidak eni ere asteen, uztera noan yayolur onekin eta bertako biz-
tanle, eskualde, oitura, erti ta osteruntzeko bizigailu, orogailu ta maitagallue-
kin: ez nitula ezagutu, ez ondo ikusi, ez bear anbat yaramon egin. ¿Zer uste bear
zikan batek, bein 35 urtetaraño bizartu ezkeru, onen tirtiri, onen txitxareki ximur-
xamurtu zindekenik azkenagur baten gorabera dala-ta? ¡Azkenagurra azkena ba litz,
gañera!

Ikusten aut ixeka-irriari ezin eutsiz ¡listor xaxiatzalle, arrane ori!; antzeman
ere diat azaldu nai ez dukan miztoa: orra nondik beste Malentxo!... Kontu gero, adix-
kide. Eldu zaikikek eu'ri ere txanda, ta ordun, ni onerakoan eta i arakoan, ordun
arranoak ezpadu ikusiko giñekek nor dagon txitxare ta nork dagin parre. Ez aztu ge-
ro: danok gerala norgere amaren ume.

Benaz dasaiat. Uste gutxieneko zenbait uskerik ere, galtzeko edo uzteko ordu la-
rrian, garrantzi artzen zigutek, itsatsi egiten zaizkiguk barru-toles biguñenetan,
itsasi, mamitu, azi ta azkenik nagusitu. Bakoitzak bere gisara; buru-besoak luuuxa-
tzen zizkigutek zotinka ta arrengea emekiro, kupigarrikiro, tai gabeko eskean: ez
gurekin aztu! ("ARRAUN TA AMETS", Kulixka Sorta, nn.7-8, 85-88)

(EUSKERARI ILTEN ITXI? ARRAZOIZ JOKATU ONTAN?..):

UNAMUNOK: - "Euskera! Bein bear-da, oraindik ere Euskera! Ondo gizaldietako kas-
keta arranepola! zuen auxe. Noiza arte, ordea? Noiz zentzatu bear du-
zute? Noiz adore ta gizatasun izango, beingoz euskera pakean iltzen uzteko?(I, 374).
Orrek eztu erremiorik: badoakigu, ta kito. "Gertari" ori atzeratu daiken giza-inda-
rrik ez da. Bizitzaren legez bait-doakigu. Alabearraren patuz (I, 373)... Oso aguro
doakigu, gañera. Orra, dagoneko, bi eratara azkenak ematen: zabaleraz eta sakoneraz
(I, 375)... Arrazoiz pentsa dezagula, Arrazoiz."

ABENDATS'ek : - " Arrazoiz! arrazoiz pentsa eta joka! Zu'ri entzun bear ori. Ede-
rra kontua, Erretore jaun. Arlo ontan arrazoi utsez joka bear guk;
gañerontzean, biotzez eta griñez eta kirioz, arrazoi utsa mozkeritzat utziki.

Amaikaxotan eta beste ainbatetan zerorrek idatzia diguzu ba: nazka, asaldá, ar-
buia, ernegua, argaiztoa ta nik al dakit zer geiago diozu arrazoiari: "arrazoipi-
deak ezaiñak dirala" (II, 753). Euskera gaixoarentzakoxe bakarki eskatzen duzu arra-
zoilegea, zentzun praktikua; osterantzeko auzi-mauzi guzietarako iguin ba'diozu ere.
Sarritxotan atsegin zaizu ba gogoratzea Paskal'en ura: biotzak ere baditula bere a-
rrazoiak eta burak ez añaokoak... Ez, Ero Aundi; ez, jaun martinkontra. Ontantxe ez-
tizugu amor emango. Ez eutanasi'rik Ama xarrari. Don Migel euskaldun-berri pot-egin
orrek Ama Euskera zapuzten diguzun arren, zeure filosofiak ezin sutsuagoki babesten
baitigu. Ta aski dugu!..

Probetxu geiago lekarkela, euskera-soñekoa beingoz utzi ta erderaz jazteak? Egi

ta arrazoi. Probetxu aldetik, ondo dakigu baietz. Lurbira zabalean ezagunago ta maitago giñezkela artara? Egi ta arrazoi. Lizardi, Orixe, Zaitegi... tarrek, euskera-gintzan bizitza eman bearrez beste onura geiagoko zerbaitean eman izan ba lute, atzeritarrek esker eta garrantzi geiago ukango liekela? Egi ta arrazoi... Probetxu aldetik, euskerak traba ta galera besterik ez omen du, ta agiz izan ere ez du. Eztiguzu esango egi ta arrazoi aitortzen zabal ez geranik. Tori, artu, nai aña egi ta arrazoi.

Egi "ori" eztugu nai! Eztugu, nai izaterik ere nai! Gure gardiz eta zure filosofia'renez, ez da ezer egiagorik edertasuna baño, eta ez ezer ederragorik geure nortasuna baño. Ta guk nortasun onixe eutsi nai diogu, il edo bizi. Geure izate-muñari uko egin bear izate ezkeru, ez gera sekula ezkonduko arrazoikeri oiekin.

Betor erokeria! Kijotekeria edo kijotetasuna, dana dala, Erokeria edo erotasuna. Genau, beintzat! Bakoitza bere zoroak bizi dau, ta gu geureak. Ez, Unamuno, ez! ezta ezergatik ere gu makurtu arrasoi tentagarri oietara! "Eztugu biotza makurtu nai burua'renera. Fedea nai dugu. Fededunarentzat ezpaitago eziñik" (II, 758).

Or konpon, buru utsez jokatzeari gizatasun deritzatenak. Guk, Don Migel, orañarte bezela gerora ere, beste berraitan bezela ontan ere, "gorputz oroz eta anima oroz pentsa ta joka nai dugu, odol-tanta eta ezur-muñ bakoitzez, biotz guziz, baita bularauspoz ere, baita erraiez ere, bizitz-indar guzi-guziz" (II, 725). Ots: Unamunoki, euskotarki, nai dugu pentsa ta irrika ta joka! Zer arrazoipide istatsugorik nai duzu Kierkegaard'en uraxe baño?: "norbera ez izatea oro galtzea da". Edo Michelet'en beste ura: "nira ni'a, biur dezaidatela nire ni'a"!

("UNAMUNO TA ABENDATS", pp. 77.78.79-81).

III -NOLA AGERTU ZAN : " Gertaera Nagusi orren aundi-maundiak urrengo kapituluetarako utzita, esan zagun, bada, onezkero, nola agertu zan. Apaingarriz edo osagarriz ornitu-asmotan, ez natzaizu batere okertuko. Zuzen eta labor kontatuko dizut Agertuera. Bere sotiltasun gardenean kontatuko dizut, zük dakizun bezelaxe, ainton-amonai edo sermoilariai entzun eta zeure txikiari irakatsi oi diezun bezelaxe. Sotillean eta ederrago izaten bait-dira Jaungoikoaren egintzak.

1469'ko urtea zan. Eta udara, asieratan orduntxe. Eta larunbata-arratsalde bat.

Errodrigo Balzategi, amazpin bat urteko artzai gaztea, Oñatin ondo ezaguna, Uribarriko semea bera, egun artan ere, beste askotan bezela, Aloñan-gora joana zana mendiz beste aldeko bizkarretik zebillen, illundu baño len ardiak billatu ta etxeratze-ko asmotan.

Ardiak, esan det. Ardiak edo auntsak, derizkiozun bezela. Abelzuri ondo ibiltariak eta igeskorrak, beintzat... Ibilli ederrak egin bear izaten zitun arratsaldero artzai gizajoak, aien atzetik, malkarrik-malkar, arrapatu ta bordara bilduko ba ziztun. Batezere, zenbait egunetan. Sasitan kakoturik gelditu zala ardi zarren bat, edo arako antxume txoro ua, erpiñik-erpin zebillelarik, arkaitz-puntako koxka-koxkan berandutu zala illuna baño len jeixterik gabe, otso ta basapiztien janari izateko... ta bestegabe, an joan bear izaten zuan Errodrigo gizajoak etsi-etsian, aietxen billa.

Arratsalde artan ere, ardi batzuk falta bere artaldean. Zein aldetara aldenduko ziran, aguro antzeman zun Errodrigok. Garaikaldetik e'tzan entzuten ezkillik. Bealdetik izango al ziran balinbait'e.

IV.- KANPAIA: Arrapaladan gainbera zijoala, ezkilli-edo, kanpaia-edo, entzun iruditu zitzaion. Iruditu ta izan. Argi ta garbi entzuten zan arran-otsa, galanta ordea, beñere aditu ez bezelakoa, ozen-zolia oso. Baño nolako urrutit...

("AMA-SEMEAK ARANTZAZUKO KONDAIRAN", 21-23)

~~~~~

YON ETXAIDE ITHARTE --

(Donostia, 1920 -)

Iñazio Etxaide, Euskaltzaindiaren Buru izandakoaren semea. Berau be, Euskaltzaindiaren Urgazle edo Laguntzaillea dogu, urteokaz. Ainbeste izenorde erabilili izan ditu: "Zelai", "Etxaitar", "Aldapeko", "Uarrain", "Igeldo"... Askok idatzi dau, bai aldizkarietan (Euskalerriko geienetan...), baita liburuak be: 1) "Alos-Torra", 1950; 2) "Purra! Purra!", 1953; 3) "Amasei seme Euskalerriko", 1958; 4) "Fernando Plaentxiatarra", 1957; 5) "Joanak-joan", 1955; 6) "Gorrotoa lege", 1964...

Itzulpenak be bai: "Itxasoa laño dago" (Pío Baroja-ren "Las inquietudes de Shanti Andia), 1959; "Etxahun" en bertsoak gipuzkeraz ("OLERTI"-n, 1961-1966)... Iru drama be egin ditu: 1) "Amayur", 1951; 2) "Markesaren alaba", 1958; 3) "Bergia begi truk"...

Langillea benetan Yon Etxaide; euskera lantzen bide andia egin dau. "...Izkera jatorra du, bizia, aberatsa, eta batez ere bere-berea. Zaarrak eta berriak, argoak eta emengoak irakurri ta aztertuz, gaurko euskal-prosak dituen maisuen jardri du bere burua... Izkuntzaren jabe da Etxaide, zearo ta osoro..." (L. Mitzelana, EGAN, 5-6, 1955, 69-71)

ELIZANBURU.-: "Sortzen dira tarteka marteka euskal-biotzaz osoro jabetzen diran bertsolariak, beren ixuria erri giroz ornitua baidator ubegitik, garbi, lerdin, traizo, eta erriak berengan billatzen du nun ase, nun goza, nun mozkor. Elizanburu dugu oetan eredu bikain, bere olerkien gurasotasuna galdu baitu, esate baterako, erriak maitcki ostuta. Izan ere, norik eztu entzun, eta are geiago, norik eztaiki kantatzen adibidez, "Ikusten duzu goizean " izenez garo-usaia darion lillura-garrizko olerkia? Eta zenbat dira bere egillearen izena dakitenak? Inor gutxi, Bidasoz omuztik beñepein. Eta Labaien jaunaren iritziz, "au dute poetak saririk garaiena: beren lanak izenak gal eta erri guziarenak, ots! sasikoak, biurtzea."

Joan Batista Elizanburu eta Irazabal, Sara'n jaio zen 1.828'gn. urtean. Bere ikaskizun nagusiak Larresoro'ko ikastetxean egin zitun. Armetarako deia nabaitu zitun gure Saratarrak gazte-gaztetandik eta III'gn. Napoleon'ekin kapitan maillara eldu zen. 1871'an, prusitarrek Napoleon'en agintaritzaz lurreratu zutenean, Elizanburu'k gudaritza utzi bear izan zun, eta kapitan-ola bere jaioterrian kokatu zen Prantxa Eiheraburu bere andrearekin. Eriotza 1.891'gn. urtean eldu zitzaion, 63 urte zintularik.

Elizanburu'k, itz-neurtuetan ez-erik itz lauz ere landu zun gure euskera, eta idazle zaharretan, - berrialdi atarian bada ere -, au dugu ezpairik gabe, bai bertso ta bai prosari erri mintzairaren kutsurik garbiena erantxi diona, eta bere lan guzitan euskal-senaren barru-barruraino murgildu zaigun gizona. Onetxegatik izan dute ain arrera bikaina Elizanburu-ren olerkiak euskaldunetan, euskal-jario garbikoak diralako, euskal-arnasaren sormen, euskal-gogamenetan dezaten atseden. Izan ere, euskaldunarentzat, bazkari on baten ondoren, nekez sortuko da Elizanburu-ren kantaldi bat baino postre oberik.

Elizanburu poeta bukolikoa dugu, batez ere. Arrigarria! Bere bizia gudari igarozunak, nekezaritzaz, artzaingoa eta baserriko bizibide paketsua autatzen dizkigu kantagaitzat. Gudaldirik zaratatsuenetan, Euskalerrri paketsuaren oroimianak, etzion bar-

katzen nunbait Saratar olerkariari... Ona bere poesirik ezagunenak: "URRUNDIK" bai, urrundik dator, guda zelaietarik, bere erri maitea ikusteke urteak igaro ondoren, eta elizako kanpaiaren ots ezitia nabari orduko, onela ekiten dio biotza ler:

"Urrundik ikusten dut, ikusten mendia / beraren gibelean baitut nik herria!
Yadanik dut aditzen, zorion handia! / ezkila maitearen hasperen ezitia."

"APEXA TA LOREA": maite-kanta zoragarria, tximeleta ta lorearen antz-irudipean. Bulkoz eta irudipenez guzizkoa. Orra ahapaldi bat:

"Neguaz primadera zenean jabetu / sasi baten hegian apexa zen sortu;
leku berean baitzen lorea gertatu, / gaixoek elgar zuten bihotzez maitatu."

"MARIA"- Euskaldun neskatxaren doain agertze zoragarria, neurri ta doñu errikoian jarrita. Xarmanta, xaloa, laisterra, zaulia, benetan agoxurigarri. Bederen ahapaldi bat alda dezagun:

"Erle bat da Maria etxe barnean,
eta landan orobat hari lanean
behar denean
Apaintzeko pulliki behin astean
noiz? Igandean;
Uztai beharrik eztu soinarenean."

"ARTZAINGOA"-n, artzainaren bizibide paketsua goستن digu (...)

"IKUSTEN DUZU GOIZEAN", Elizanburu-ren olerkirik entzutetsuena. Baserriak darion pake ta gozoa gorai patzen digu bertan, eta baita biziki aditzera eman ere uriko aundikerietan ez daitekela arki baserriko zorionik:

"Ez da lurrean gizonik / Printzerik, ez Erregerik
ni baino obeki denik. / Ba-dut andrea, ba-dut semea,
alaba ere ba-dut nik, / osasun ona batetik,
ontasun aski bertzetik, / zer nahiko dut bertzerik?"

Ahapaldiz-ahapaldi baserri legea gorai patzen digu Elizanburu'k, etxeko jaunaren aboaz baliaturik. "Maria"-ren antzo, ba-du jario, erraztasun eta goxotasunik ugari menditar olerki onek.

"BESTA BIHARAMUNA", olerki irri-egingarria, xarmanta ta asmamenez ioria. Atso zurrutari ta jokalaria ematen diote jostagaia epigramarik burutsuena antolatzen. Labaien jaunaren iritziz, auxen dugu Elizanburu-ren "chef d'oeuvre". Ahapaldi guziak dira agerri, ain baitira apain, xotil ta grazidunak. Ikusi dezagun, adibidez, ez-paigaitzke ahapaldi batez gora luza, "jaun xahakoari", zatoari alegia, egiten dion omena:

"Zer ote duten nik jakin nahi / pitxarrarekin bertze jaun hori;
Zer roa du biribila, moho mehea, tente xutik egoiki,
xahako bat ote den nago ni / hanpatua, hanpatua ederki."

"SOLFERINO-KO ITXUA". Olerki goibel unki garria, zorigaitzaren oñazeak erditua. Biotzondo, egi garraztasunez eta mintzairaren xamurtasunez guzizkoa. Euskeraz idatziriko ederrenetakoa ote den, nago. "Orixe"k diño: "Neurtitz aldi zoragarria. Artetik igarriko diozu poeta izenik merezi ote duen eta euskeraz zerbait barnerik eta samurrik adierazi ote ditekene". Itxubearraren ezin-etsiak biotz-urragarriko ahapaldiak ialki-erazten dizkio olerkariari. Barka oraingo lau ahapaldi labur eta ikus itxua bere buruarekin:

GAUA!: "Betiko gaua, gau laugarria, / begietara zait jautzi;
ene herria, ene lagunak, / nihoiz ez behar ikusi."

ETXEA!: "Larrainetako aritz, gaztaina / mendietako iturri,
horiek oró enetzát dire, / amets istu bat iduri."

AMA TA MAITEÑO!: "Ene amaren begi samurrak / betiko zaizkit estali,
maiteñoaren begitartea / behin betiko itzali."

LAGUNAK!: "Ene herrian, gazte lagunak / kantuz plazara doazi,
eta ni beltzik etxe zokoan / irri egiten ahantzi!"

Ez gaitezke geiago luza; ez ote erdiragarri?

Aberkoietan, "ESKUALDUNA" deritzana aipagarri da. "Eskualdun seme dena bedi alegera", asten da, eta Euskal-Sendia Arbolaren antz-irudipean agertuz, oiur egiten du bertsolariak: " Ni nauk eskualduna, bai aspaldikoa,
egundaino aizkora ezin autsizkoa!"

Itz-lauz ere, Elizanburu'k irakurgaitxo zoragarri bat utzi zigun, "PIARRRES ADAME" izenarekin. Liburutxo ontan kontatzen digu gure poetak, motiko zelarrik, Piarres Adame gizaseme burutsuarekin egin zun joanaldia, Olhetako erri-jaietara. Irri eztitsu batean irakurtzen dira, bai bideko gertakizunak, bai Piarres'ek kontatzen dizkiom ixtorioak bere iragan biziaz. Ona bat, Olhetarako bidean gertatua:

Iru emakume gobara egiten ari ziren, erreka bazter batean, bidetik urbil. Lixiban ziarduten irutatik bik, gonak belaun gainetik jasoak zituzten, "bainan ez modestia sobera kolpatzeko gisan", diño Elizanburu'k. Irugarrenak, ordea, gonak ia lurre-rañokoak zitun. Ez bat eta ez bi, Piarres'i, bertsolari jator baitzen, neska gazteak bertsoan tentatzeko akulluak eragin zion, eta errespetuari sobera faltatu gabe, ezin ezten fiñagorik erabili:

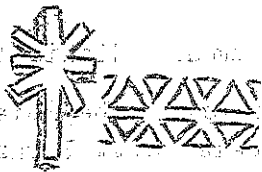
" Egun ni naizenean Azkain'erat hurbildu,
hiru Graziek naute bidean gelditu;
biek erakutsiak batek gorde ditu...
ez zituen gordeko, ederrak ba'litu!"

Lau lerrotan asmo burutsuagorik antola ote diteke? Euskeraren arerioak ager di-zaigutela, euren izkuntzetan, bertso aien aiñako esan indarrik!

("AMASEI SEME EUSKALERRIKO", Zarautz, "Kuliska-Sorta", 21-22, 29-35 orr.)

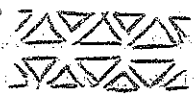
("Izkuntzaz kanpora ere, Etxaide'ren lanak berebizikoak eta beregainekoak izaten dira... Bera historiolaria ez delarik, ... aztertu ditu Erdi-Aroaren azken-aldeko ixtillu eta katazka larrietan aztertu bear zirenak. Goragarria da, batez ere, garai artako euskal-giroa (erdal-paperen bitartez guregana den giroa) berpizteko egin dituen ahalegiñak..": L. Mitxelena, "Gorrotoa lege (Oñaz-Ganboatarren guduetan giro-tutako eleberria)"ri egindako kritikan: EGAN, 1965, 159 -161)

~~~~~

LUIS VILLASANTE KORTABITARTE

(Gernika-Errenderia, 1920 -)

Frantziskotarra. Euskaltzaina. Teologia-Irakaslea Arantzazu'n... Gerra-ostean, A.Villasante-ren eritxiak eta eragiñak ez dabe gitxi aldatu euskal-literatura-ren jokerea: euskera erriagandik urbil; idazle zaararakganako begirune ta maitasuna; euskera kultura-maillara jasoteko alegiña; batasun-bidean literatura zaarrean, eta batez be Axular'en inguruan, oiñarriak jartzea, t.a. Euskal arloan langille beroa ta aspertu-eziña. Txalogarria, benetani "Mordilloegi" idazten dabela, batzuetan? Ala uste dabe batek baiño geiagok; baiña berak aurrera ta aurrera egiten dau beti, bere bidetik, zaar-usaiñezko euskera argi, bizkor eta errikoia erabilliaz.

Ezin emen aitatu ainbeste aldizkarietan urteokaz idatzi dituan artikuluak (batzuk, oso jakingarriak); ezta bere itzaldiak, liburuai egiñiko Itzaurreak t.a. ; erbi xearentzat, eta jakintsuagoentzat...

Liburu batzuk: 1) "Goi-Arri. Ars-ko Erretorearen Erakusaldiak", 1955 (itzulpena); 2) "Katalinén gogoetak", 1958; 2ª edo.:1966 (P.Arradoy-Narbaitz'ena lapurdieratik gipuzkeratua); 3) "Nere izena zan Plórentxi", 1961; 4) "Kristau fedearen sustraiak. JAINKOA", 1962; 5) "Euskal Gramatika Llabur eta Idazleen pusketa Autatuak", 1956; 6) "HISTORIA DE LA LITERATURA VASCA", 1961 (daukagunik zabalena ta onena...); 7) "Voces vascongadas de referenciales", 1963 (Edición del diccionario inédito de Fr. P.António Añibarro, OFM); 8) "GERO", 1964 (Axular'en liburu bikaiña, erderazko itzulpen eta Itzaurre aberats batekin)

Ba ditu, ganera, beste itzulpen batzuk be; baita berak batutako bertso-bildumak (G. Anduaga-renak, "AUSPOA"-n); erderaz be argitaratu ditu liburu jakingarri batzuk.

"Bere ibillera lasaia dela bide, iñor gutxiirengan arkituko dugu gaurko euskal-prosan antziñako idazleen jatortasunaren eta gozoaren izpillu ain garbirik. Orrela pentsatzen eztuenak erakur beza, mesedez, astiro liburu au" (L.Mitxelena)

GURASOAK AINTZAT EUKITZEAZ: "... Beste gauza bat oraindik: Gurasoek beren ondasunak ez bitzate utzi, eriotz ordua baiño leen. Entzun, naiko gatza duen histori jostagarri au:

Izan zan gizon bat, bere ondasun guztiak umeai utzi zizkiena. Aurki damutu zitzaien: Seme aiek berakin gogait egiñik, aita elkarri egotzi naiean ibiltzen baiziran. Baiña gizon onek adiskide bat zuen oso aberatsa. Kontatu zion oni bere zoritxarra, eta gañeratu zion:

- Mesede bat egingo bazenit, etorkizuna arinduko zenidake.
- Nik zuri ezin gauzarik ukatu, erantzun zion adiskideak.
- Utzi zazkidazu, ba, ordu gutxirako bakarrik, bost milla franko. Nik bazkari bat egingo det, eta bertara deituko ditut nere lagunak. Bazkalartean azaldu zaitez, eta milla franko zuri prestatzeko eskatu zadazu; eta nik, jende guztiaren aurrean, emango dizut diru ori, ordaiñez ematen dizudalakoan. Nere semeak, txanponak ikus ditzatenean, ez izan bildurrik, arduratuko dira, bai, nizaz.

Esan eta egin... Bazkaltzen ari dirala, azaltzen da jaun aren morroia, eta bere nagusiaren izenean, bost milla franko, arren, baituran emateko eskatzen dio.

- Bai pozik ere, -erantzuten du gure gizonak; - bazkaldutakoan emango dizkizut.

Bazkaldu ezkerro, badijoa gure gizona diru-billa, eta bazkaltiar ororen begietan ematen dio morroiari. "Ikusi, -esaten zun jendeak, - dana utzi zuela ta... Beraz, etzan ori egia". Eta ark jardetsi zuen: "Bai zera, dana utzi! Eztitut nik nere ondasunak ain errez uzten. Ni zaintzen nauenarentzat izango dira gorderik dauzkatan diruak",

A! Egun artatik ikustekoa zan nola alegintzen ziran seme aiek aitaren ingurumarian ibiltzen! Elkarren leian zebiltzaten, orotariko kunplimentuak ari egiten. Etzuten nai, ark ezeren falta izaterik.

Gizon orrek kutxa bat zeukan, eta ziotenez, kutxa orretan omen zeukan gorderik bere dirutza ori. Kutxa au etzan zabaldu bear, gizona il eta berrogei egun igaro arte. Il zan, ba, gure gizona. Semeak "entierro" eder bat egin zioten, Ondra edo illetak ere arrigarri ospetsuak izan ziran. Iriki zan gero kutxa zoriontsu ura... Barruan etzan auxe besterik aurkitu: iltzeak, maillua, eta paper bat. Paper onek ara zer zekarren: Gurasoek, il arte, eztutela beren ondasunik utzi bear.

Ark bai ederki ziria sartu! Etzuten asko uste iltzeak topauko zituztenik! Ortik agiri da semeak, sarritan, gurasoei amaika zurikeri egiñarren, diruagatik, aien ondasunen jabedun izatera etortzeagatik egin oi dituztela itxura oik.

("GOI-ARGI", 120-121)

BIZI NAIA : "Ona emen zein dan giza-desiraren muiña: bizi nai. Baiña bizi-nai au ezta asetzen seaskatik illobirainoko bide ori ibiltzearekin; gure bizi-naiak arutzago nai du. Giza-desirak estu elburutzat illobia, ez, neurririk ta mugarik eztuen bizia baizik. Auxe da nik orain agirian jarri ta ziurpetu nai dudana, eta neke aundi gabe egin ditekela uste dut.

Nork eztu ezagutzen Lizardiren bertso ura, eta nork eztu somatu, ura irakurtzean, goitik berako astindua ezur-mamitan?

"Oi zen dan ituna / bera-bear au!
Nik ez nai eguna / biurtzerik gau!"

Bein trenean ninjoala, an trenbide ondoan azaldu zan Aretxabaletako illerria, kanposantua. Nere ondoan zegoan langille itxurazko euskaldun batek, ara zer bota zuen, ura ikustean: "Aor gure hotela..."

Beste au ere trenean mutil euskaldun batzuei entzundakoa: "Aberatsak eta pobriak, onak eta gaiztoak, danak leku batera: lur-azpira. Satorrarena, gure destiñua."

Frase auek eta auen antzekoak ez ote digute agertzen eriotzari diogun gorrotoa? Gizonak eriotza ezin du konprenitu, ezin du ontzat eman.

Edozeiñek daki nolako giarraz idatzi zuen gure Unamuno-k gizonaren bizi-nai orren gaiñean. Bilbotar pentsalari-sentilaria bortizki asaldatzen eta sumintzen da, arrazoiaren izenean gure bukatu-bearra erakustera datoztenen kontra. Nik bizi nai dut, ez il - dio berak -, bizi, beti bizi, eta nere nai ori erokeritzat jo bear baltiz ere; ero izan nai dut nik. Gizonaren bizi-egarri ase-eziña, razionalismu narras baten kontra koldarkeri gabe ta ozenki asko aldarrikatu du Unamuno-k. Ori ezin uka, besteak beste.

I

"Bizia labor": orra mendez mende, nunai ta noiznai guzior aotan dabillen erasia bat. Ain erabillia ta arrunta delako, ez gaitu zertzen eta eztiogu kasu ere ia egiten.

Biblia Santuko Salmuetan ba-dira zenbait irudi berezi, giza-bizitzaren laburtasun au adierazteko: gizonaren egunak, igaroaz dijoan itzala bezala: egun bateko lorea bezala: azkar dijoan ibaiaren ur lasterra bezalakoak... Ezagun da orobat Tekuako emakumeak Dabid erregeari esan zion alako ura (2 Sam. 14, 14): "Guztiok il bear dugu eta lurrean isuritzen den uraren pare gera; bein ura isuri ezkerro, eztago atzera biltzerik." Ta abar, ta abar.

Ain arruntak eta egunerokoak egin zaizkigu irudi ta konparazio auek... Ez tiegu jaramonik ere egiten. Egunero-egunero ikusten ari geran etxe-aurre ezagunak antzo.

Bizitzaren laburtasuna: orra sentimendu bat beti-betikoa, noiznai ta nunai aurkitzen dena, giza-biotzetan sakon errotua. Ta ala ere, gauza urbillagotik aztertuaz, ezta ain errez esaera onen giltza billatzen. Bizia labur dela diogu. Baiña zer da labur ta zer luze? Zergatik da laburra giza-bizitza? Edo zer metro dugu aundi-txiki ori neurtzeko? Giza-bizia laburra da, noski, arbola batzuen edo mendien bizitzaz konparatu ezkerro, Baiña abere askoren bizitzaren ondoan, oso da luze.

Gaztetasunaren erdian iltzen denak sentipen au izatea, tira, ezta arritzekoa. Baiña egunez ase eta betea iltzen den agureak? Nondik nora ta zergatik? Bere bizi-aroa bete du, egitekoa egin du, zer dela-ta dator espa orrekin? Baiña ondo dakigunez, agurearen bizi-naia ezta sekula asetzen, ez ixiltzen. Denek dakigu zeñen bortizki lotzen den biziari. Bibliak kontatzen digu Jakob patriarkak Faraonekin izandako elkafizketa: "Nere egunak, lurgain onetan - esan zion Jakob'ek - izan dira 130 urte: gutxi, eta eurak txarrak..."

Zer esan nai du onek? Bizia nai duzun beste luzaturik ere, beti iruditzen zaigula labur. Milla urte biziko bagiña ere, berdin izango litzake. Bai, gure atsekabe musinga ori ez tator labur izatetik, buka-bearretik baizik. Or dago giltza. Ez gera kejatzen aurki il bear dugulako, il bear dugulako baizik. Bukatu bear duen oro ezta ezer! Orra gure espa ta zinkurin oiekin adirazi nai duguna.

("KRISTAU FEDEAREN SUSTRAIAK -JAINKOA" , 109 -111)

NERE OILLOAK : "Noiz arte esango det "Nere oilloak"? Gure Maider ori aspaldian asi zitzaigun esaten: "Utzi neri, ama, nereak dira!"

- "Ireak? Ago poliki, ez aiz oraiño etxeko andre!"
Aitortuko al det? Etxeko andre naizela, ba al dakizu non iruditzen zaidan geienik? Nere oilloen erdian.

Batez ere goizean, atea zabaltzen dietelarik, eta burruskan nere oiñazpitararen etortzen zaizkitanean, ziñez iruditzen zait ba-naizela norbait... Oni begira, sarri oiuka, biurriei purrustada bat, denei artale batzuk eman bear, ba-det zen-egin...

Eta nere burutazioak! Gure oillaskoak polit samar datozela... Zenbat oillanda izango ote oillo beltzaren txitoetan?... To, beste ori ere oillo-loka egiña. Ba-gendun ba oraindik arrautzagilleen premia!... Egia esan, gandor goridunak dira oraindik nagusi. Ala obe. Eta olako...

Guzti oiek irrigarri? Baditeke. Dana dala, ez nago nere lan ori iñori uztekotan, eta gogor-samar aizatu det Maider: "Arrano ori... kendu adi"... Baiñan oartu naiz alere, poliki poliki, neri laguntzen ari zala... Bestalde, Mojetan ikasitako gauzak nai lituzke etxean egiztatu... Zergatik ez? Jakintzari bere etekiña atera bear zaio. Ba omen dira oillo-motak oso arrautzegilleak, eta denpora berean aragi onekoak: ots, guk bear bezelakoak... Baiñan ez omen dira besteekin naasi bear, bistan da... Gure oilloak, berriz, zer naste-borraste! Batzuk beltz, besteak zuri, besteak orixta...

("KATALINEN GOGOETAK", 1966, 25-26)

.- JUAN SAN MARTIN -.

(Eibar, 1922 -)

Autodidakta. Euskaltzaindikoa. Beargiña, benetam gure eibartar au, euskal arloan: "Euzko-Gogoa", "Euskera", "Egan", "Jakin", "Olerti", "Zeruko Argia"-ta nun ez? - argitaratu ditu bere lanik geienak. Gainera, liburu batzuk be ba ditu: 1) "Juan Antonio Mogel eta Urquiza, bere bizitza ta lanak" (Zarautz, 1959); 2) "Zirikadak" (Zarautz, 1960); 3) "Eztenkadak" (Zarautz, 1965): Eibar'ko izkera jatorrean, an inguru-ko "gatza"... Itzaurreak be ez ditu gitxi egin: J. Azpeitia'ren "Amandriaren altzoan"-i; Apaola'ren "Patziko Txerren"-i; Bizenta Mogel'en "Ipui Onak"- eri; G. Aresti'ren "Harri ta Herri"-ri... Itzulpenak be bai: "Zaldun bitxia" (Le cavalier bizarre), M. de Ghelderode'ren teatroa; "Sinerako liburua" (Llibre de Siner), Salvador Espriu'ren poemak (Donostia, 1966). Olerkaria be ez ete dogu, "Otsalar" izenordearen azpian? 1964'garrenean, "Lauaxeta -Saria" irabazi eban, euskal perio-distarik onena zalako; bide orri gaur be jarraitzen deuto:..

Bere erriko izkera ederto darabil beti; baiña gipuzkeraz be -berak besterik uste izan arren - ondo beregandu dau. "Es uno de los valores más destacados de la Literatura Vasca de la postguerra. Incansable cultivador del euskera, las letras vascas esperan mucho y bueno de él..." (N. de Cortazar, "Cien autores vascos", p.100)

"EUSKALDUN ZERTAKO?": (Jose Azurmendi'k Z.ARGIA'n egindako itaunari erantzuna):

(...) "Euskaldun zertako?", galdetzen duzu. Neuk bai ahal dakit zertako? Baiña naiz. Ta hau errealdadea bat da.

Zure galdera ez da horren ximplea. Sakona iruditzen zait. Neronen buruari ere maiz galdetu bai diot, euskaldun zertako jaio nintzen. Zergatik gizon, eta zergatik mundu hontan sorthua naizen galdetzen dedan bezala. Azken hauek, gizonak bere buruz erantzun ezindakoak badira ere, lehenbizikoa ere nekeza zaio here buruz erabakitzea. Aukeraterik izan banu, behar bada Noruega aldean edo sortzea nahiagoko nuen, hemen España ta Frantziaren arteko muga aspergarri honetan baiña. Baiña, neronen esku ez egoanez eta hemen sortu nintzanez, bertakoa natzaizu, ta bertakoa natzaizunez, haragiz eta ispirituz, beharrezkoa sortherriaren interesekin arduratzea, bera nere haragia delako, ta ni haragi horren zati bat. Nere osasuna, nere herkidekin batean, bere osasunarekin batean dagoalako.

Nere sortherria bera ere munduaren haragi zati bat besterik ez dala? Bai. Ez di-zut ezetzik esango. Baiña bakoitzak gauden lekutik osatu behar dugu mundua. Berandu-ko euskaltzalea naiz, eta aintziñako munduzalea. Europaren osagarriak herri txikien bultzadatik ez badatoz, nagusiak alkar menderatzen bukatuko dute. Zergatik hori? Zergatik historia guztian handiak alkar artze hori nekezagoa?

Europa zaharrak ez du soluziorik, herri txikiak errespetatzeke. Ta ala ere, euskaldun zertako? Eta, zertako erdeldun? Zertako espainol, zertako frantsez, edo zertako ingles? Gizonaren neurritik begiratuta ere, guzia baita, Testamentu Zaharrak dion bezala: "Vanitas vanitatum et omnia vanitas" (Ecles., 1, 2).

Horrela asten du Unamuno berak ere "Plenitud de plenitudes y todo plenitud!" saio-

a. Gaiñera, zu ere, ni bezala, Unamuno zalea zeranez, lan berean arkitu zezake, hau:
"Cada pueblo ha ido asentando en su lenguaje su concepción abstracta del mundo y de la vida, y en la extensión y comprensión que da a cada vocablo va implícita su filosofía." (Obras completas, T.III, p. 765).

Eta berak euskerari gunik arkitu ez bazion, ez zan izan euskeraren errua, bere euskerarekiko ez jakintasunarena baizik. Ta, hala ere, zuk eta nik ondo dakigu, beren buruak euskeltzaletzat dituzten askok baiño euskera geiago ekiala.

Neuk ere behar bezelako gunik ez nion arkitu gaztelerrari. Gaztelera ondo menderatu nahirik eman nituen alperrikako orduak irakatsi zidaten ene arbaso hizkuntzan, nuela gun hori, arima hori. Ta konturatu bezin askar jo nuen euskerara.

Nere ezpaiñak euskeraz ikasi zuten irri ta parre egiten; nere begiak euskeraz ikasi zuten negar egiten (geroztik, maiz, euskeragaitik negar eginbeharrean arkitu badira ere). Beraz, zergatik ez euskaldun, bestetariko gunik ez badut? Unamunok ziñuañez: "La lengua, he de repetirlo una vez más, es la sangre del espíritu" (O.C., III, 1081). Bion arteko diferentzia bakarra da, berak gaztelerran arkitu zuela guna, eta nik euskeran. Alde hortatik begiratu izan dut Unamuno-ren helburua, ta horregaitik iñoiz ez dut txarrera artu "La cuestión del vascuence"-n zion guztia.

Aski zaizu jakitzea euskeltzale baiño lenago nintzela Unamuno-zale, ta huntan ere ikasbide hoberenak izan ditudala. Ta, gauza hoiak agertzeko Unamuno oiñharri hartzen badut, bi gauza gaitik da: bat, arestian esan dudan bezala, noizhait zu ere Unamuno-zale izan zeralako; ta, bi, zuk horain egiten duzun galdea, "ZERTAKO EUSKALDUN?", berak zuk baiño lehen egin zuelako ta horaindikan iñundik erantzun sakon-sakonik izan ez duelako, iñoiz euskeragaitik egin danik galdera sakonena izanarren.

Salbatore Mitzelena berak ere, "Unamuno ta Abendats"-en, nere ustez zuan behar zuan bezala aztertu aspaldiko auzi hau. Neri aski izan zitzaidan berak erderaganako hartu zituan arrazoiak eurak euskerarentzako hartzea. Nere sentipenen eta nere arimaren izakera euskeran arkitu nuelako.

Ta, hala ere, pentsa zezakean bezala, hoiak ez ziran nere errazoi bakarrik. Gizontasunak justizia egarria ere bere ariman daroa. ~~Eurutzan~~ ... Ta, munduko gizon bakoitzari errespetoa ta justutasuna zor zaion bezala, era berean, herri bakoitzari ere zor zaio. Euskeran hezi ta azi giñanok zergatik ez besteak haiña eskubide?

Esango didazu gure herri ahunek ez duala hori sentitzen. Geienak ez. Egia da. Baiña, lo daudelako. Ta, ni, zigorkatu ninduen batean iratzartu nintzen.

Horaindik ez dakit ziurtasunez mundu honetan zertako nagoan, baiña bai badakit justizia hurri dagoela, eta borondaterik hoberenarekin nioa mundu hobeago baten bila. Euskalduna naiz, eta nahi dut nere herriak euskaldun iraun dezan. Ta, ez da asko eskatzen dudana: gizon guzientzat eskubide berdiña, ta herri guzientzat ere hori bedhori. (...)

Ta, bukatzeko ere, betor Unamunoren irakaspenetikakoa: "Aduñarnos de nuestra habla es cobrar e tierra, independencia y libertad espirituales." (O.C., VI, 957).

Baiña, guzi hauen gaiñetik, gauza bat utsi behar dut argi ta garbi Z.ARGIA-ren irakurleentzat: ba dakidala zure galdera sakon hori ez zijoala euskeraren kontra, lo-zorroan daudenak esnatzeko baizik ... (Azurmendi "Unamuno-zale" artzea, aitzakia, bat baino ezta, ideok agertzeko; ez berari

(ZERUKO ARGIA, 1967, Otsaillak, 26, 3 garren orrialdean). /min emoteko...)

JUAN MARI LEKUNAKA

(Oartzun, 1927 -)

Abadea. Ikaskizunak Vitorian eta Erroman egin ditu, ta gaur Donostiako Seminarioan dago, Irakasle. Gazterik asi zan olerkiak egiten, eta oraintsu eskeintu deusku poema-liburutxu bat: "Mindura gaur". Bertsolaria bera be, ta bertsolari-zale andia, ainbat lan egin dau arlo ontan, osaba zahar-raren bideari jarraituz. Oraintxe dago, egon be, sasuerik onenean, aspaldi onetan ausnartutako guztia poesiaren bidez gure Erriari eskeintzeko...

(Bertsolarien) DOÑUARI BURUZ: "Zaharretakoak gogoan dute txapelketa ura: "Victoria Eugenia, 1935". Ba-da orduko gertakizun goguagarria, musika dala-ta. Txirrita-ren kidekoak musika berdintsua zerabilkiten jai artan, dotoretasuna galdua ta kantuzko taju eskasean emana. Asten da Lapurdi'ko Mattin... Aingeruzkoa aren doña! Seaska kanta: "Lo-lo, ene maitea" bezela. Gaur ere orogarri da entzuleen orduko zirrara.

Lengo igandean ere berdin gertatu da Tolosa'n. Lazkao-txiki'k, Josafat'eko zelaietan, emen asarrezko zuan andreaki an ikustean zer esango liokean aditzera emateko, orixen egin zuan: gisazko musika artu, Basarri'k sortutako zortziko negartia, Benetakoa entzuleen atsegiña. Izan ere, kantuzko lanean musika garrantzizkoa da. Ta trebetasun aundia azaltzen du bertso lanerako, gaiari dagokion doña ondo aukeratzen duanak.

Lehenagoko bertsolariak, bat-bateko jardunetan, nork bere doñuak zituzten. Gu-txi, ori bai. Kanta-paperak jartzerakoan, berriz, aberastasun aundiagoa ageri oi da. Era askotakoak daude. Nik ez dakit zenbat musika-bira ditugun gure bertso bildumetan. Ikus, adibidez, Makazaga-ren bilduma. Geientsuenak doña ez-berdiñean. Eta nolakoak batzuek!

Gaurkoan jokaera lege beretsuetan dabil; bañan gaurkotasunak eskatzen duan eran. Bidaso'z onuntzakoak artu ditugu ibaiatz gorako ahaire zar asko. Gaur musika apain ugari entzuten da. Beste bertsolarizko zenbait ataletan bezela, prantsez-musika emen txertatzen ere Basarri izan da gidari aparta. Gañera, berriak sortzene ere egin du proba, lehen ahipatu detan doña negartiarekin. Baita ere ezagutzen dut Lazkao-txiki'k sortutako beste melodi bat, triste antzeko etorri aldietan erabiltzekoa.

Geroari begira zer pentsa? Gure gerokoa norañoko ta nolako leikean ezin aurrera-juzgu aundirik eman. Beraz, ez-dago urrutiegi begiratzerik; ez eta aldaketa saketan amets egiterik ere. Bakar-bakarrik, lehendik gaurrera, (euskeraz kanta berrietan arrastaka gabiltz askotan) egin leikean saltoa egin. Bilintx zanak erakusten digu mundik-norako zuzena, bide erosoa. Aren bertso-doñuak garai artan Donostia'n entzun oi ziran kale-kanta edo abesti-ariñen melodiak, zertxu bat eratuak, ote dirala koan nago. Ez gaude euskal-musika bilduma jatorretan, arruntetan. Bañan gaiatz ezezik, ahirez ere ba-dute berri-giroa. Ta au da gauza bearrezkoa: bertso-abestian gaurkotasuna. Bilintxek egin zuana: erromantiku eresiak erabili, gisa ontako sentipenentzat.

¿Nola egin, ordea, musika gauzetan gaur dagoan naspillarekin? Ez da beste mundukoa lortu dezakegun aurrerapena. Bañan, besteak beste, ba-daude bi bide, aitatu nai

(Jarraitzeko)

mituzkeanak: gaurko melodi onak erabiltzea ta gure musikagilleeri melodi berriak, oraingo erara, eginaraztea. Neronek badut zinema-musika batekin paperetan emana, "Zergatik, aitona" izenekoa. Bertsoak jartzeko ba-du edertasuna; eta kanturako izan lezake, ez eztabaidarako, baiñan bai bakarrik abesten danean, alako zertxu berezia. Gure ereslariak egiñikoetan ahipa dezadan Olaizola-ren bat. Bere "Oleskari Zarra" n entzuten da "Onintza" ri erromantza egokia, oin-neurriz zortziko nagusian. Nik uste melodi zoragarria litzakeala bertsolariarentzat. ¿Eta zergatik ez aberastu bide onetatik kantuzko soroa? Entzun dut, baita ere, dizka berriko "Pakearen urxo" rekin bertso jardun ederra Mitxelena-ren abotik. Auzen da berritzeko bidea: kanta berriak sortu ta, entzunaren entzunez, zabalkundea egitea bertsolarien artean.

Ba-dator, berriro, Euskalerriko bertsolari txapelketa. Musika aldetik au da esan nai nukeana. Ondo aukeratu gaia bakoitzari dagokion doña. Lan guztiak, umoredunak eta negartiak, e-litezke grazia eman, jardunaldi berean, eresi berarekin. Beraz gaia aldatzerakoan, musika ere alda. Ta gauza jakina ba-dirudi ere, askok ez dute jakiten, gaiak azkartasuna, grazia, ta zorrozatasuna eskatzen duanean, obe dala bertso laburra edo puntu motza; ta gaiak arnasa, dotoretasuna ta biotzondoa eskatzen, berriz, mesedegarri bertso luze ta oparoa. Ta batez ere, gaiaren sentipenak duan kolore bear du musikak ere: gai tristeak musika tristes, alaiak alaiak. Au eginda dator musikaren miraria: sorrera ona eman bertsoari aozko iturrian; ta sarrera ohea entzuleen biotzean.

(ZERUKO ARGIA, 1964, Abenduak, 27 - 96 garren Zenbakia, 7 garren orrialdea.)

.. *~~~~~* ..

(Antonio M^a. Labayen) (77 garren orrialdetik dator)

rois'ek onela bukatzen du: "Emendik eun urtera biziko diran jendeak galdegingo dute: Nola diteke, ordea, gure aurrekoak onelako etsipen latz, desesperazio garratz, eta amildegi beltz hori onetsi ahal izate? (...)

Sermolaritzan ari naizela norbaitek botako du. Ez da gezurra, baiñan zuberotar pastoraletan beti da azken prediku bat. Eta nera auzen da: Teatroan gizonaren problema guziak sar ditezkeela; gizarteko auzi, griñak, garraztasunak. Teatroak Justiziaren alde joka behar du, bai. Egiaren alde Teatroaren eremuan, poz, atsegina eta zoriona billa behar da. Gazteak!: Zuek ikus zer bidetatik jo! Zeon eskuetan dezute aukera. Baiñan kasu eman! Ibil zaitetzte arduraz, Teatroaren lege, neurri eta araupean, Goiko graziak argitzen zaituztela. Ez aztu publiko jendearentzat lanean ari zeratena. Eta Teatroa, guzión antzokia, ez dala "bourrage de crâne" egiteko lekua. Kezkaz erein, bai!, kasketarik ez ordea! Ez sakristi kasketarik, eta ezta demagojia kasketarik. Zaitetzte elkarkoi ta ez asarrekoi; bihotz-zabal eta ez zimadarraio. Eta onela teatro-jai, antzezkiun sakon ederrik, ikusgarri alai ta altzagarririk gertuko dituzute. Garratzak, behar bada; baiñan beti teatrotasunean (...).

("EGAN", 1-6, 1966, 3-19)

.. *~~~~~* ..

J. ARTETXEA (90 garren orrialdetik dator) : "Ba nuan gogua! Gure asteroko maite ontan berriz asteko irrikitzen negoan. Astero-asteroko artikulua eman-go dizkit lanak emendik aurrera. Ori ez da posible izango. Baño noizbeinka oraíndik emen izango nazute. Gure Jainko onak nai duan arte."

(ZERUKO ARGIA,

JOSE LUIS ALVAREZ ENPARANZA "TXILLARDEGI" -

(Donostia, 1929 -)

Injiñerua. Euskaldun barria: 1945'ganean asi zan euskeraz ikasten, eta gaur Euskaltzaindiaren Urgazle edo Laguntzaillea da... Gaur Euskalerritik urruti bizi bearrean aurkitzen da, Bruzelles'en... "Egan"-en asi zan euskeraz idazten, 1956'an, ta ondoren "Euzko-Gogoa", "Herria" ta beste aldizkari batzuetan be idatzu dau.

Euskal liburuak: 1) "Leturia'ren Egunkari ezkutua", novela, Bilbao 1957; 2) "Peru Leartzako", novela, Zarautz, 1960; 3) "Huntaz eta Hartaz", sayakera, Baiona 1965...

Txillardegik giro barri bat sortu dau euskal literaturan: gaur eguneko gizonen kezka, larriagureak, pentsakera dakarkuez bere eleberriak, bizi ta gordin... Ez da, bada, arritzekoa, gure artean sortu daben ezta-baida gogorra: txalo-otsak alde batetik; bekoki illuna, bestetik:

"Gizaldi berria -Txillardegia eta bere seme Leturia artzen ditut egia orren lekuko - gurea baiño ohea, jatorragoa, iruditzen zait zenbait aldetik. Itxurak eta izen ederrek gu baiño gutxiago lotsatzen dituzte: izanari lotuagoak ageri dira izenari baiño. Badute egiari (iguzki-argia baiño lilluragarriago den egiari) aurrez-aurre begiratzeko ausardia. Naimen-kemena ez tute aitua; badakite erabaki gogorak artzeko jaiok direla, baiña ez tituzte nolana, ero-eroan, artuko, ezpaiz tituzte gero erdizka eta gogo gaiztoz bete nai. Gure artean dabilzan ideak eta balioak erroetaraiño ikusmiratu nai dituzte. Kritika eta eraberritzea geron kaltean izango badira ere, orixen bearrean gaude... ez tute uste iñoiz gure izkuntzan entzun denik orrelako itz larririk, orren ziñezko aitorrik, orrenbesteko karraxi sarkorrik. Eztegu sekula egin, itz batean esateko, Leturia'rena bezalako ibillaldirik gogo-bideetan barrena" (L. Mitxelena, "Leturia'ren...". Sarrera, 10. 14)

- ORIXE'k, ostera, "Leartza"ren alderdi onak autortzen ditu: "Leartzak euskeraz badaki, ez gutxi ere: iztegi aberatsa du, esaera ere bai; ba du eragiña, ba-du zartzua (garbo); ba ditu, parrafo bat baiño geiago, euskal-idazlerik onenak bere egingo litukenak. Bakoitzari berea..."; alderdi txarrak jorratzen be ba daki: "baiña utsak ere ba'ditu erruz. 323 uts, irureunda ogeitiru, 152 orrialdetan. Lapitzez markaturik dauzkat liburuan bertan... Txillardegik bere liburua onela bukatzen du: "Arrazoi zenuen: burutik egiña dago" (Leartza). Nik ere artikulua onela bukatzen det: "Liburu au buruz egiña orde, burutik egiña dago. Bazartu ezazute zoko illunera." (Yakin, 1, 1960)

- Ta Jose Azurmendi'k: "Nobela oso gutxitan billa diteke Txillardegia'ren onetan (Leturia'renean) ainbeste Jaungoiko gese. Baldin kristau nobelarik badago, zeñek ukatu leku bat aien artean Leturia'ren Egunkariari?" (Jakin, n.20, 45)

NEGU.- 3 - : "Sekulako arkikundea egin dut. Leengo egunean esaten nuen bezela, gaztetu egin nau mundu berri onetan murgiltzeak; eta berriro bere zorion-azkure biziak. Aizearen olerkia dastatzeko gai naiz bigarren aldiz, leen baiño geiago noski: gaur bezin xamurkiro ez nau itzalaren ozkirriak sekulan laztandu.

Argi ikusi dut gaur, eta biotz-utsunearen sustraiari igarri diot: Jainkoaren egerria da gizonaren zorion-miña. Erebait Absolutu bear zuen nere biotzak, Artan atsedena ta atsegiña edateko. Betetasuna bear nuen, osotasuna, gelditasun osoa, pake egi-

azkoa, egia utsa, denetatik dena. Nola bete nintzake emakume gajo batek? Nere egarria bera zuenak palakatuko al ninduke agian?

Nekez bete dezake mugadun sorkariak mugarik ez duen arrenkura. Ezin bete nintzake Miren'ek, ezta beste emakumek ere... Erliziozkoa da berez gizonaren utsunea, ta ez dauka mundu onetakoaz asetzerik. Ez naiz, bada, emakumez naastu, ez. Ziur dakit orain... Ederki ulertzen dut lillurakin gertatzen dena: beti izaten da lillura lortzea baño ederragoa. Bestetan esandakoa: ametsen azpian geratu oi dira egiñak. Ez da arritzekoa: absolutuak elikatzen eta moldatzen ditu ametsak, irudimenaren bidez. Maitemintzen geranean, esate baterako, ez du ameskia andregaiak sortzen, gure Jainko-egarriak baizik. Orrengatik apaintzen dute maite-miña andregaiak berak ez dituan gauzak, oarkabeen, absolutuari ditzezkon gaitasunak geuk ezartzen dizkiogulako...

(LETURIA ren EGUNKARI EZKUTUA, pp. 116-117)

("Guateke" batean): " Etxe dotorea zuen Errodrigo arek, eta ni nintzan batzar artan txiroena segurki. Neskak oso apain, alajainkoa. Ana Mari ikusi nuen: ederra. Baziran beste bizpairu neska, ikustez nik ezagunak. Danak agurtu nituen irribarrez, baño zer esan ez nekiela. Geroxeago Monique azaldu zan ara, frantsez neska xarmant bat; eta beste. Monique zitzaidan guzietan maitagarriena.

Asi zan ba musika. Eta asi ere zan jatea. Danok, diximulatzekotan nere ustez, jan eta edan ari giñan jo ta ke; ez jateagatik beragatik, arratsaldeko sei t'erdia baitziran. Baña jate berean ez omen dago itzegiterik; eta auxe zan kakoa. Zer esango genion bestela alkarri angoak?

Monique'kin atsegiñez itz egin bai, ahal ba ledi. Alere berandu nenbillen. Gero jakin nuenez Erramun'ekin ateratzen zan azken bolada artan, eta maiteminduta omen zebillen berakin. Ortaz, deus ere.

Ana Mari'kin mintzatu nintzan. Oso atsegiña bera. Baña dantzan oraindak, iñor etzala-ta, enuen nik aurrena irten nai, eta an ziran batzuk berakin dantzan ni baño lehenago, eta konturatu orduko bakarrik nintzan, dantzari so, eta kopa bat eskuan lagun.

Nere txanda eldu zitzaidan noizpait, eta ango batekin asi nintzan dantzan. Ordurako nazkatzen asia nintzan, ezpaitzen an nere gustokorik, Ana Mari eta Monique berterik. Gañerako guziak etzitzazkidan atsegin, eta dantzan nerekin asi zana ere ez. Are geiago: neke egiten zitzaidan berakin egotea. Etzan egun artako kontua, ez: beti gertatu izan zait ori.

Eta nolabait jolastutze arren, gauza arrigarriak esaten asi nintzaion. Bestela, zer egin nezakean?

- "Guateketan" eta olako zeratan, biziki jolastutzen diranak pena ematen ditate, Benetan esaten dizut.

- Zer ba? - berak.

- Begira. Alaitasunez geiegitan itzegiten dutenak, tristerik dute barnea. Baña, zergatik izkutatu bear tristura ori? Zergatik egin bear festarik eta ezer? Esango dizut nik zergatik: tristatzeko zorian ezbaña, tristerik daudelako. Tristerik e-gonda ordea, ez dago zer izkutaturik.

- Ez dizut tutik ulertu.

- Ez da arritzekoa. Gaizki azaldu dizut. Onelako bilkurak eta jaiak diranean, badirudi parrez eta algaraz ibiltzea zaiola gizonari atsegiñena. Alaitu egin bear

dala, alaitu. Baña zergatik alaitu? Tristerik daudelako, eta tristerik daudela esateak lotsa ero bat ematen dielako. Gure tristura ori ager ez dedin joan oi gera jai-etara; bizi-bizirik dugun larritasuna bein eta berriz estaltzekotan. Baña zarata aundiagoa izan, eta mingotsagoa eta sakonagoa dator gero larrimiña."

Bukatu egin zan diskoa. Nerekin zegoen neska arriturik begiratzen zidan. Pasadoble edo olako zerbaitek asi zan; eta ez berari, eta ez neri dantzagiteko atsegin etzizaigulako, exeri egih giñan.

- "Segi, segi" - esan zidan berak. Ez alere nere solasa ajola zitzaiolako, itxura egiteagatik baizik. Berari ere lotsa ematen zion aspertzen zalakoa egiteak, jendearen aurrean batez ere, eta besteak alai ikus zezaten, nere lagunak batipat, irribarrez begiratzen zidan eta azalpenak eskatzen zizkidan. Baña nerea, edo beste edozeñen solasa etziztaion ajolarik. Berak uste izan ez arren, bistan zan bere azal-keria.

- Txorrea ote zeran nago.

- Ez düt uste. Zalaparten ondoren, esanai lotzeko, larrimiña darraikie. Eta anitzek uste du jaiak sortua dela. Ez orixe. Zaratak eta zarata-ondoak agertu egiten dute lehen eta gero ere dagoen illuntasuna. Besterik ez.

- Bai. Baliteke. Baña ez dakit.

Parre egin nuen. Etzekien, ez; uraxe zan egia.

- Buruari eragiten ez diozula ezagun duzu, nere ustez... - ekin nion zirika. Orduantxe konturatu bide zan zerbaitez, eta oso gaingiroki eta asarre antzean, erantzun zidan:

- Naiago dut, olako txorakerietan denbora galdu baño.

- Bapof! Zuk ere tristatzeko bildurra duzu. Eta orrela etzera ezertara iritxi-ko: saldukeria egiten diozu zure buruari.

- Naiago dut alere - gogorki.

- Ba, atsegin-molde bat galdu duzu. Tristatzeko eta barnea goibeltzeko atsegin bizia.

- Arrozko bat zerala uste dut. Ez besterik.

- Baliteke. Faña esan dizudan guzia egia utsa da. Ez da nik esana: askok pentsatu dute berdin. Idazlerik ospatsuenak bi atsegin-min oiek nahasiz egin dituzte beren lan ereduak: atseginaren irrika eta atsekabearen gogoa. Biak; ez lehenengoa bakarrik. Negar eragiten duten filmak eta idazkiak arrakasta aundia izaten dute. Zuek, emakumeok batez ere, gogoz joaten zerate malkotan itotzera.

- Idea arrigarriak dituzu - esan zidan berak -. Eztakit... eztakit... Bildurra ematen didazu. Zuk geiegi eragin diozu kaskoari.

"Eta zuk gutxiegi" erantzuteko zorian ibilli nintzan. Baiña eskuratu egin nuen nere burua, eta esan nion:

- Zergatik "geiegi"? Zergatik ikusten dira gaizki "geiegi" pentsatzen dutenak; eta burua orraztutzeko besterik ez dutenak, berriz, ondo? Zerorrek aipatu duzu zioa, nik uste: gu "bildurgarriak" geraldako, eta aiek ez. Guk zuen sasi-pakea astintzen dugu, eta ori etzaitzue laketa, etzaitzue eroso. Zuek - odol bolada bat nabaitu nuen barnean - naiago duzute trankil bizi, zuen gezurrezko munduari eutsi, eta elizara joan. Alere askok, egiaz itzegingo ba lute, mundua gorroto dutela, eta mezatan folklore-ikuskari besterik arkitzen ez dutela aitortuko luteke...

- E? Baiña zer diozu, ero orrek? - ebaki zuen.

- ... Eta zu aitortzeak urduri edo parragarri utziko lituzke - ekin nion nik, nere pentsaera ondo borobildu naiean.

(Amaitzeko)

Orduantxe alde-egin zidan berak. Eta bere ikarak atsegiña eman zidan. Monique rekin ez ba zan, banuen beintzat jolas-modu bat... Eta geiago kezkatzekotan ekin nion, besetik eskuaz lotzen nuela:

- Jainkoarekin itzegitea gauza ederra izango litzake. Ni joan izan naiz elizarik bikaiñenetara, Jainkoari entzuteko asmotan ain zuzen. Bearrak eraginda joan izan naiz ni; ez oitura zahar bati jarraitzeko. Baiña beñere ez dut ezer entzun; eta zuek sinistunok azterturik, azkeneko itxaropen-printzak iraungi zaizkit. Otoitz egitea ederra izango litzake Jainkoa ba...

Askatu egin zitzaidan. Neska gajo arek usandutako gorputz bati bezela aldegiten zidan. Ni munstro kirats bat izan nintzaion. Cuateke batean eta orrelako gauzak esaten... Konturatu egin nintzan, eta bere ondora joanik, zirikatu naiean, esan nion:

- Adizu: atsegiñago al zaizu "fox" a ala "samba"?...

- Utz nazazu pakean, mozkorra! - Eta berriz ere joan zan neregandik.

(PERU LEARTZA ko, Zarautz, Itxaropena Argitaldaria, 1960, 6-9 orr.)

"... eztela itz ozen eta esaera apaiñen adiskidea, biotz-erraietatik dariola mintza-bearra. Bere idazlanak beti izan dira giarra zorrotz eta trinkoak; eta oraingo liburua ezta gutxiago. Are trinkoagoa eta izkutuagoa deritzat nik beintzat.

Auxe esango det aurrenik, neretzat argi ta garbi dagoen ezkeror: biziro alaitzen nau, besteri besterik iruditzen bazaio ere, liburu ori euskeraz idatzia ikustek, bizi-bizirik dugulako seiñalea baita. Bizirik badago, gaurkoa bada, egungo eguneko arazoak, gogoetak, kezkek eta naigabeak bear dituga adierazi; gaurko edertasunez jantzi nai badu, gaurko lokatzetan bearko du zikindu. Amets zorroa litzake, pakezko Arkadia miragarria bateko izkuntza errugabea bezala gure mendean iraun dezakeanik sineste...

Txillardegi ren euskera ezta, nere ustez, utsik gabea, baiña liburu onetan ere ederki bete du egitekorik gaitzena: bizkor, zailu eta erraz mintzatzea..." (L. Mitxelena, EGAN, 1950, 101-2. 106).

(123-garren orrialdetik dator): (... GERNIKA ko KANPOSANTUA)

"Jainkoak Adan-en bidez / zigorkatu ginduzanez
bizi izan zaree munduon / pena asko ta poz eskasez
Zerua irabazi dozue, bai! / nekaldi horren ordaiñez".

Eta Altube maixuari ez zaio falta Aresti ikasleak beldur zuena: "Mármoles Guernica. La Vega."

Etxetxo betea dago zelai hau. Beste mundurako nahi genituzkean aterpeak, agian. Bantuen ustez, Jaungoikoak Izadia oso ederki egin omen zuen, baiña, presaka zerbillelako nunbait, punta batetik ez zuen bukatu, eta han zulo bat gelditu zitzaion. Nor lehenago, nor geroago, denok zulo honetatik jausten gera: ta zulo hau heriotza da. (Lufuluabo, Vers une théodicée bantoue). Bene-benetan berdinduko gaitu heriotzak, Jaungoikoaren altzoan. Arrazoa zuen ba gure Ayala-ko Kanzillerrak: "Gero heriotza dator, guztientzat berdiña".

Txikia nintzanean, galdetzen nion nire anaia zaharragoari (mutiko hura ere) zergatik egiten zituzten panteoiak. Eta haletan gorputza harrak jan gabe xehatzen zela, erantzun zidan. Baiña Shakespeare-k dio panteoi zoragarrienen ere ez dela harrik falta. Gure Xabin-ek esplikazioa behar zuen, ta hau asmatu. (80-garren orrialdera)

Praille frantziskotarra. "Jakín" aldizkariaren zuzendaria izan zan urte batzuetan. Euskaltzaindiaren Laguntzaillea. Orain Barcelonañ dabil, "Filosofía y Letras" dalako orren ikasketak egiten. Ainbat artíkulu idatzi ditu idazle gazte sutsu onek ("Anaitasuna", "Jakín", "Aránzazu", "Egan", "Euskera" ta beste aldizkari batzuetan). Filosofi-gaiak eta jakintzazkoak erabilli ditu, batez be; olerkari lez be agertu jaku, ta 1965'gnean. 1'go saria jaso eban "Premio de poesía universitaria vasca"-sariketan (ikusí olerki óri "Aránzazu" aldizkarian, 1966, abril, 23-25). Euskal aditza be sakon aztertu deusku bere "Euskal-Aditza" liburuan (Arantzazu, 1960); gero, orren laburpen bat eskeiñi deusku beste liburutxu onetan: "Las 7 Lecciones del Euskal-Aditza" (Zarautz, 1965) ... Gazterik sakondu dau onek euskerea, ta aurrerantzean bere lanen zain dago euskal-kulturea...

(Oarra: Ba dakit neuk be, onelango Lorategi baten, beste artikuluren bat obeto etorriko zana; baiña, jakingarri deritxodalako, beste lan astunago, baiña sakon au aukeratu dot. Ez jaku txarto etorriko gure euskal-eskoletarako!)

"EUSKERA BATXILLER-MUTILLENTZAT: (...) Batxilleratuan, Euskera irakasteko, behar-beharrekoa dugu Poesia ematea (Poesia, ez da emen bertso. Aipatzen duguna literaturaren argia ta ederra da: Jainko-izadien gozoa ta lillura hitzetan elurtu ta isuria. Mintzaira, poesiaren mirariz, eder bilakatzen da: horra literaturaren jatorria).

I.- Zergatik behar da poesia? : I.- Giza-bideek eskatzen dutelako.- Giza-izakia osotasun bakar bat da: adimen -irudimen - edermen -oroimen - nahimen - zentzumen... Guziok gizakiak dire ta sakabanatueziñak. Arimari ahalmen-zirrikitu batetik, hau da, gramatika utsez, mintzatu nahi izatea zozokeria bat da, gizakonstrakoa.

Gizonaren arima dantzari-tallean idurikoa da, ta bere barne-bizitza jatorra makilla-dantza bat. Doiñu bakarrek zortzi-hamabi gizon jartzen ditu dantzari. Bakoi-tza guzientzat ari da, ta ez dezake iñork bere-kasako dantzarik asma; doiñu bakarren deira talde osoak erantzuten du, ez denak berdin, baiña bai orok elkarrentzat. Honelatsu da giza-arima ere: ahalmenak ez dute sekula bakarkako aurrekurik. Ideia batek, sentimenduak... ahalmen-talde dena jartzen du ekiñean eta batabestearen zerbitzuan. Halakoxea da giza-izaera.

Norbaitek gure arimari dei egin nahi badezaio, ez dezala ahalmen bakarrarentzat soilik izan liteken doiñurak jo, gizonaren batasun-kontra ariko bailitzake: gure ahalmenak elkar-nahasiak daude ta, hizkuntza bat erakustean, gizon osoari begira jardun behar dugu.

Gure barnean, giza-izate osoa esnatzen da egunsentiko xori-txiuntaren deira, idea baten sorginkeriaz; millaka burutapen zahar iratzarriko dire hitz-berritze baten eragitez. Eta sentimendu bakarrarekin ere berdintsu: lehenengoaren ondotik milla oiartzun jeikiko dire arimako ahalmen-ibar eta haranetan. Gizona, beraz, ahalmen guzikiñ ari da bere ekiñean: osokiro.

Giza-moldadura ta izan-modu hau ukaeziña da. Gizona ez da apalaz osatutako gela bat. Euskal-irakaskintzak gizonari begiratu behar dio, ta ez arima barnetik larrutu ondoren, onen azalarekin, adimen-larruarekin, gelditu. Euskera ez dezakegu eraman

gure arima-gelara urretxindor triste ta mutu baten antzera, kaiola itxi batean. Ideiek eta sentimenduek libre behar dute izan arima-kolkoan. Xori librearen iduriko (hizkuntzak gure gizatasunari zor dion zerbitzuan leial, gramatikakeriak ahazturik), euskerak zero ozkarbi denak kurri behar ditu aldenik alde. Gramatikakeriak, teknika delako, barneko euskal-oiartzunak esitu egiten ditu ta hil. Ez gaitzake, ba, hemen geldi. Hori ere bai, hori bakarrik ez. Bestela, delako euskaltasun batekin, euskeraren eta gizatasunaren traidore ta saltzaille izango gera. (...)

Kofeşa dezagun: euskerak umanismo-lana egin behar du. Euskerari sakontasuna eman behar zaio gure izpirituetan; gure mintzairari giza-goibearen neurria zor diogu, giza-leialtasunez jokatu nahi badugu beintzat. Euskalduna ez da lehenen gizon eta ondotik euskaldun, konejuak lehenbizi abere ta ondoren koneju ez diren bezelaxe. Giza-errotik bertatik dator euskalduna euskaltasunez jantzia. Ta gizatasunari dagokion sakon-zabaleko euskeræ eman behar zaio ikasleari. Hau nahi ez baldin bada, aitor dezagun gaurgero gure euskaltasuna, zenbait udaratiarren antzera, galtza motxekin uzteko asmotan gabiltzala.

(...) Giza-arimaren erdi-erdian, bihotz-bihotzean, zuzter-zuzterrean landatu behar da euskera, hortik denboraren poderioz sustraiak izpiritu guzira zabal ditzan. Honela, landareak gogo osoaren zuma izango du, edozein gogo-izpi ikutzea euskal-zuzter bat mugitzea izango da. Orduan, euskera barnetik deserrotu nahi lukenak, ariæ ma osoa oiñaze-samiñetan jarriko luke. Gure gizaera euskeraz mamitzen badugu, hizkuntza umanismo bidez eman zaigulako, ez da munduan gu deseuskaldundu gaitzaken indarririk. (...)

Ta hitzak? Zer dio hitzak guk darabilkigun honezaz? Hitza beti izan da misterio. Bere baitan giza-izpirituaren beraren taupada daramaki, hitzaren errailetan bizia isuri baitu gizonak. Hitza ez da ideia soilik, ideia maitemindu ta enamoratua baiño; ideiarri gizonaren sentimendu, irudipen eta intziriak erantsi zaizkionean, hitza argitara jaio ditekete. Iñorengandik hitza jasotzean, Giotto'k eta Spagnoli'k pintatu diguten hura berritzen da. San Frantzisko'k hitz-egiten die bere xoriei ta, bukatzearekin, han doaz denak egalari munduaren lau parteetara. Horren pareko zerbaite dugu guk ere izpirituetan: hitzaren ideia atzeman orduko, isilpeko sentimendu aunitz esnatu ta egadan doazkigu arimaren urdiñean. "Ama" esango zait, baiña ama hori ez da mundura gizaki bat ekarri duen emaztekoa bakarrik. Hitzak inguru oparoadu: honela edo hala maitatu nuena da ama; egun batez eskoba-kirtena nere iztarrean hautsi zuena; bestean, gaixo ta triste nengoelarik, lau musu luze eman zizkidan emakume maitagarria... Bai, hitza sentimenduz troxaturiko ideia da, ta areago, zenbaitetan sentipen hutsa ere bai.

Gramatika sentipen-iturri izan ote da iñoiz? Euskal-aditza naiz sufijoak ikastea, bihozkada asko jaso ahal dituzue gramatiketatik? Behin egin düt gramatika-lan bat, baiña amodio-gose zeratenok ez joan, mesedez, hara. (...)

2.- Biderik baliotsuena dugulako: Ederra maitagarri denez, berebiziko inportantzia du urteotan. 14-17 urteko gizona maitasunera jaiotzen ari da. Bere bizitza arrosa-pilpira gorritz asean dabil, eta maitagarri orori besarkatu nahirik bizi da. Honegatik, indar eta egarri hauezaz balia gaitzen euskeraren onerako. Baiña gure euskal-klaseetan eder-maitakizun gozoen ordez, gramatika-ozpiña eskeintzen badiegu, segurki ez dugu gazte-multzo haundirik irabaziko.

Eder-gose hau euskeraz asetzen bada, sekula-sekuletan maitatuko dute gure ikasleek arbasoen hizkera, eskerronez begiratuko diote. Ederraren bidea lora-bidea da, poz-iturriz ezatua. Hementze dario gatzetxoak behar duen lilluramendu-arno gozoa.

Zillegi balitzait, edertasuna mistikuen gezi leguna dela esango nizueke. Gomuta Santa Teresa' ren gezi-zauritzea. Behin jasan duenak, betiko du barnean.

Gramatikakeriak elkorrak direlako ere behar dugu literatura. Zergatik ez ditugu ba, emango beharrezko zaizkigun hizkuntza-arau horiek azukre gozotan bildurik?

Euskal-poesia oparoa da. Ez diteke idoro euskal-literaturam ezer helduagorik. Orain aipatzen dizuedan poesia, bertso-poesia da noski. Hain zuzen, urteotan, Batzilleratoan, behar dugun literatura-mota da gure artean mardulena. Ba-dago nun autaturik. Hori bai: aukeratu egin behar da, ez baitago (nik dakidanez) ikastoletarako behar litzaken antologiari.

Mutilleri lehenbaitlehen erakutsi behar zaie gure poesia, beren gogoen-tzat eder-bazka nun topa dezaketen adieraziaz. Ederzale baldin bazerate, segur naiz: ba-duzue olerkari autaturen bat, zuentzat oso-osokoa dena, zuen eder-egarria asetzeko ur gardena. Nik ba-ditut nereak: Juan Ramón, Tagore, Otero, eta liburuetatik G. Diego'k eraturako "poesia Española Contemporánea, Antología" erderazkoen artean. Easkeraz, berriz: Aita Gandiaga' ren "Elorri" ta Josepe Azurmendi' ren poema argitara-gabeak. (...) Idek ditzagun gazteen izpiriturak, bihotz-kutzak, hor kolkoan, ederraren diztira sar dakien. Ta bereziki, erakus dezaiegun Euskal-Herrian ditugun aberastasunak, millonarioak baigera poesian. Txunditurik geldituko zaizkigu, gaiak eskatzen duen jatortasunez agertzen badiegu. (...)

Euskera etorkizun-argipean jarri behar diegu gure ikasleeri. Ba-dela hor bide ederrik adierazo behar zaie mutillei. Zein mutikok ez du, noizbait, berekiko esan: "Nik idazle izan behar nikek...", ta agian geixeago: "... kapaz nauk-eta". Ilusio hau ez da agian aitortuko, baiña bai barnean, txinbeleuta maitagarri baten antzera, begira-begiratuko. Epitetu polit bat eman dehean nahiz lantxo egoki baten ostean, nolako poza mutillarena: zer esango ote dio, gero, maisuak?

Gaztea jaioko da, bai, egun batean eder-mundura, hau ere jaiotza baita. Oi euskal-klasean izango balitz! Lehen eder-musu hau euskeraz balitz, harrezkero hor genuke izadi oso bat euskaldungoaren alde. Izan ere hain da hunkigarria memento hori! (...)

II.-- NOLA EMAN BEHAR DA POESIA?: Hamaika t'erdi era ta modu ba-dire edertasuna zabaldu ta aztertzeko, baiña horietarik denak, edo gehienak, hiru hauetara erakar-litezke. Bide hauek ez dire euskerari bakarrik dagozkionak, hizkuntza guzienak baiño. (...)

a) Eder-gosea piztu, ederraren zautada sentiarazi. Arestian aipatu dudan eder-sentimendu horretara heldu. Hau agitz inportantea dela uste dut, eta gero etorriko direnetarako lehenen maila. (...)

b) Ederra sortzeko teknika: ez eder-etorria lotzeko, aurkezpen-erosotasunak emateko baizik. Betebehar honetarako egokia da benetan Correa-Lázaro' ren liburuxka... Bai egoki etorriko litzaziguke holako zerbait euskal-atalel ezarria!

c) Izadia ezagutu ta hizkuntza aberastu: Aita Rizzi' ren jardun-bidea aproposa da honetarako. Zoritzarrez, hau dena aurrera eramateko ez ditugu inun, Euskal-Herrian, beharreko genituzken hiztegi ta liburuak, eta zahartu ere egingo gera dena ardietsi arte...." (Azken-oarra: Lan au oso-osorik irakurtzea mesedegarri izango litzake, batez be euskal-maisuentzat; emen, atal batzuk baiño ez ditugu emon...)

("EUSKERA BATXILLER-MUTILLENTZAT" -- "Euskera", VIII-IX, 1963-4, Bilbao, 408-440)

--- JOSE A Z U R M E N D I O T A E G I ---

(Zegama, 1941 --)

Olatu barriko euskal-idazleen artean, praille frantziskotar auxe dogu aurrenetarikoa: gazterik agertu dau bere burua euskal-arloan, eta olerkari lez ez eze, prosista lez be guztiz nabarmendu da urteotan (zoritxarrez, poesirik geienak argitaratu barik daukaz oraindik...). "Jakín" aldizkariaren Zuzendari be izan da urte batzuetan; eta, ortik kanpora, "Egan", "Olerti", "Aránzazu" ta "Z. Argia"-n emon ditu bere lanak. Azurmen-di-ren izkerak ba dau alako indar eta bizitasun berarizko bat. Bere olerkiak gorenengo maillakoak dira (A.Gandiaga-ren "Elorri" liburuko poemak be beronek aukeratuakmdira, eta beronen azalpenak daroez). Orain Alemania-tik ei dabil, Filosofia ta Psikologia ikasten..., baiña euskera alde bate-ra itxi barik eta kultura-mailla batera jaso gurarik.

... GERNIKA-ko KANPOSANTUA: " Azkenengo aldiz etorri nintzanean, euri ari zuen, euri landar xehe biguna. Gaur ez. Atea zabaldu ta nire aurrean, hilleri berriko zelaia, erdi-erdian monumentua tente duela, harrizko begirale: "... Reposen eternamente los restos de 163 españoles que ofrendaron gloriosamente sus vidas por Dios y por España en la Cruzada...". Victorio Orozco, Fernando Casimi, Mohamed Sin Tichia. 28: X. 32: Hebur Rauritz. 77:soldado X. Harrizko sua la aldeetan, haizeak igitzen ez duen oroitzapen su gogorra. Zaudete pakean, gudu denak behin betiko ahazturik.

Beste ate bat, eta hillobiz betetako herritxoa. Familia de... Propiedad de .. Honeraiño ekarri dugu jabetasuna. Jabetasunarekin, diferentziak. Hillobi tristen parean panteoi bikaiñak, eskultura ederrak. Eta "vanidad de vanidades y todo lo de acá abajo no es más que vanidad", Etxegarai-tarrak gogoratuta. Heriotzak denok berdintzen gaituela esaten zen. Baiña hemen ez. Egur xahar batean irakurtzen dut: "Aquí yasen..." S-rekin, eta apal apal. Aruntzago: "Aquí esperan la resurrección y eterna vida los restos mortales del Excmo. Sr. D. ... (Adorador Nocturno Honorario, Caballero de la Gran Cruz de San Silvestre, Ex Senador del Reino y Ex Diputado a Cortes, etc.) "Pallida mors cequo pulsat pede pauperum tabernas regumque turren."

Heriotza engaiñatu ote dugu? Ez. Behin berriro geure buruak engaiñatu ditugu. Beraz, sergatik harritu kanposantuan naturaltasun haundienaz badabiltza oilloak eta txitak? Lehenagoz etorri nintzanean asko miretsi nuen hau. Orduan, egin berria zegoen hillobi bat lurrean, eta lur atxurtuan oilloak zebiltzan mokoka. Bi panteoitako gurutze arteko soka batetik esegita erropa mordo bat, legortzeko asmoz ipiñita noski. Ta euri ari zuen.

Euskerazko bai gutxi batzuek. "Z-ren sendia". Panteoia iriki ta barrura begira, "ba dago denontzako lain toki", esan nuen nire laguntzailleak. Bai, tokia hobe izango da. Ta halare iñoiz gertatu da hillobietatik barrukoak atera ta hillobiok saltzea. Ta ez jabeak, kontrarioak baizik.

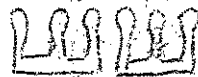
Hemen dago Jon Arrospide, Jesukristo-ren irudi zuri marmolezkoa begirale duela. Han, kapera ezkerrean Etxegarai-tarren hillobia: Carmelo Etxegaray, Bonifacio Etxegaray. Ta, ezkerreago, Seber Altube. Aingeru esku harrizkoduna organoan "Abendu santu onetan..." jotzen ari zaio, betiko loa gozatzen. "Jaubea. Altube-tar Seber." Ber-tsuoek hillobi buruan:

(119-garren orrialdean amaitzen da).

-- XABIER L E T E --
=====

(Oiantzun,

"Gazteri berrizaleetarikoa" dogu X. Lete: poeta bikaiña (Azkenengo urte-
biotan berak jaso "Agora"-sariketako lenengo Saria K.), "Ez dok amairu"
taldeko abeslari ta letra-jartzaille, teatro barri zalea... Zoritxarrez,
bere olerkirik geienak argitaratzeko dagoz, "argitaratze hori egin leza-
keteneri bost ajola zaielako... Inprentak, editorialak, nun daude? Nun
dago euskal kulturaren alde jarri bear litzaken dirua. Nik idatzi egiten
dut; baiñan ez daukat sakelean nere lanak argitaratzeko sos bat ere. Bes-
te batzuek ba dute..." (X. Lete). Itz lauz - nik dakidala, beintzat - ez
ditu lan asko argitaratu; baiña bai artikulu bizi batzuk "Z.ARGIA"-n...
Euskaltzaindikoa Laguntzaillea da. Gure arteko gazte askoren kezak,
pentsakera, amesak, or agiri dira, gordin eta bizi, X. Lete'ren lanetan...

GAUERDIKO EZKILA URTE ZAHAR ARRATSEAN, REQUIEM : Ez det ezer esango. Ez det i-
tzik egingo. Ixiltasunaren beste
arpegia begiratzen badezu, an ikusiko dituzu nere esplikazioak letra haunditan eskri-
bituak. Eguna baiño geroago eta gaua baiño lehen. Eguzkia gorri-gorri jartzen den or-
du limite horretan.

Bein gizon zuzen bat jaio zen, eta, ill egin zuten ezkerro, ez det
ikusten zer arrazoi dela medio, modu aldrebes honetan bizitzen ja-
rraitu behar dagan.

Biar urte berri bat asiko da. Bai, ta zer? Orrek ez du ezer konponduko. Baiña...
Tira, tira; ez gaitezen engañatu, ez gaitezen sentimental jarri. Ipui kontari asi ez-
kero, nik ere politak esango nituke. Nola nere lagun Luis, joan zen udaberriaren asie-
ran, automobil batean maitetxoarekin batera il zen. Nola Kristo elizatik bota duten.
Nola Viet-Nam'en... Ba!

"Din-din - dan, Maria ta Joxepe Belen'en..." Bai izar polita,
bai aingeru ipurpotxolua, bai bisigu ederra, bai... Euuup. Tira
ba! Tori bikarbonato. "Pro Navidad del pobre'ko limosna eman dezu?"
Bueno; ondo dago. Dena ederki dago. Uum! Bai kajo ederra. Biarko,
e? Ederra da mundua, arraiua!, benetan ederra.

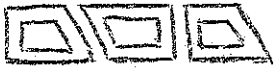
Eta mundua hain ederra den ezkerro, nere lagun Luis'ek esaten zizkidan gauz haiek
ez ditut kontatuko.

Dorreko ezkilak amabi ezkilots joko ditu laixter, eta munduaren bihotzari eten za
zaizkion amabi negar-zotiñ izango dira. Aitzondo'ko errekan ito ziran amabi dontze-
llen abesti songingarriak bezela. "Gauerdian nigatik galdetzen badezu, atoz bakarda-
dera; an arkituko nauzu, ixillik."

Zeruan kolore askotako farolak pixtu dira, eta kartoizko zugaitzetatik
zintzilika aingeruak algodoizko elur motak jarri dituzte, orrela Josu'
ren jaiotzak pertsona dezenteen bihotz xamurrak hainbeste larritu ez di-
tzan.

San Petersburgo'ko plaza nagusian millaka uso altxa dira, eta bihar goizetik, nere
maitetxoaren berriak ekartzera etorko zaizkit leiورا. Orren urrutira amodio billa jo-
an bearko nuenik ez nuen-uste izandu, atzo arte. Baiña orrela da, bai; eta ez dakit

--- XALBADOR G A R M E N D I A ---

(Zaldibia, 1932 -)

Abadea. Euskaltzaindiko Laguntzaillea. Mauleon'en bizi da, irakasle. Idazle gazte oni "Historia triste bat" teatro-lanak ("Domingo Agirre-Sariketan", Ondarroan, lenengo saria jaso eban lana) emon deutso osperik andiena: ainbeste eztabaida sortu dituenan lan garratz, gordin, sakon eta ausarta au... A. Camus'en "Gizon Zuzenak" (antzerkia) be euskeratu deusku... Ganera, ipuietarako alako luma bizkorra agertu dau: Mondragon'en, Eibar'en eta Durango'n antolatutako ipuin-sariketetan goren go sariak irabazi ditu. Ipuin asko ei daukoz, argitaratu barik, eta beste lanen batzuk be bai... Gaur-gaurko idazle onek ba daki gipuzkeraren barri, ta biar-etziko idazlerik onenatarikoa ez ete dogu berau izango?

D. GABINO IRAOLA (edo bestela esan: oso gutxi bezelako jaun kaiku haundia):

Iñor gutxi bezin zorientsu bizi zan Gabino Iraola. Aspaldi xamar irakurriak zituan Aristoteles, Platon, Sokrates eta batipat Seneka, eta ondotxo zekian zerk duan gizona gizon egiten, ots, zerk dion bost zentzuen gaiñetik dagoan serenidade hori, espaiñolek "sentido común", frantxuteek "le bon sens", eta euskaldunok "zentzu ona", deritzagun izaki miragarri hori, ematen.

Oso gizon serioa eta serenoa zan beraz D. Gabino. Hogeit ta hamar urte bete arte banku bateko ofiziniista-bezela aritu zan lanean. Iñaxita Zalacain ezagutu zuan, enomoratu zan eta ezkondu egin zan. Arrezkero, herriko kale luzeenean, etxe altuenean etahirugarren piso dotorean bizi zan, izan ere, Iñaxita-k ekarri zion diru mordo izugarriarekin "Babcock and Wilcox, Cia."-an, egundoko azioa paketea erosi baitzuan. Ezkonduz geroztik, beste gizon bat zan D. Gabino Iraola. Munduari, lanari, soziedadeari beste balore bat ematen zion.

Lehenbiziko urteetan, aski pozik bizitu zan bere emaztearekin, baiñan gau batez, bere andrea oso itsusia zala konturatu zan. Ez zegoan dudarik: zortzi urte lehenago egin zuana, txotxolokeria bat besterik ez zan; artean ez baitzuan Seneka-ren liburuetan "zentzu onaren" definizioa irakurri, eta horra, dantzaz zebillela Iñaxita tokatu, momentu batean serenidade guztia galdu... eta ezkontza hura ez zan emozio kaxkar haren ondorio txoro bat besterik izan du. Silojizmo arrigarri hori ondo pentsatu eta ausnartu ondoren, bere andra-kumeari kaso haundirik agin gabe bizitzeko erabakia hartu zuan.

Beste bi urte honelaxe eman zituzten: Iñaxita eskubira, Iraola ezkerreara. Geroxeago, lo gelako ohea txikiegia iruditu zitzaion Gabino-ri, eta ahandik aurrera bi ohetan lo egiteko asmoa hartzera zijoala, andrakumea hil egin zitzaion. Kaso txiki horri ez zion batere garrantzirik eman. Ez zuan serenidadea galdu. Kajan sartu zuten eta San Paskual-en egunean kanposantuan lur eman zioten.

Lehenago ez bezela bizi zan orain Iraola jauna. Piso barreneko pareta guztiak gorritz, txuriz, urdiñez, berdez eta horiz pintatu zituan. Gela barruan bi lorito zeduzkan, Unamuno ta Seneña irakurtzen aspertzen zanean, haien soiñuez bere belarriak gozatzeko. Hartu-eman gutxi zuan herriko jendearekin. Iñoiz behin joaten zan Donostia-ra, jeneral baten etxera, eta generalak, bere atsoak eta Iraola-k politikaz eta horrelako tema haundiez mintzatzen ziran. Ikustekoa zan nola presentatzen zan: son-

brailu berdea lizta morearekin, bigote txikia, traje urdiña, korbata gorria puntu urdiñekin, antezko zapata puntadunak bere aurpegia aisladatzeko moduko dirdirarekin. Ba zan norbait! Esan behar da, halaz guztiz ere, - errespetuzko gizon bati beti zor baitzaio egia - aspalditik zuala, Iñaxita hillezkero hartatik, dama gazte eta apain batekin ezkontzeko irrika bizia. Beti serio agertzen zan dama gazten aurrean, behar baiño hitz bat e gehiago ez, jestu bat gehiago ere ez. Ez zezakean Iñaxitarekin beze la serenidadea nolana gal! Emakume bat sarritu zitzaion azkenik begi zuloetatik barrera: Ana Osa. Atenas-ko eskultorerik onenak ez zezakean suma jeometria bikaiñagoko imajiñarik. Ikusi eta Venus de Milo zetorkion muiñetara D. Gabino-ri.

Liburuak irakurri, loritoak entzun, pasilloan korrika txikiak egin eta gero pestarik ederrena, lehioko oihal tarteetatik kalera begira egotea izaten zan D. Gabinorentzat. Herriko emakumerik eleganteenak, haren etxe aurretik pasatzean, ia danak begiak jasotzen zituzten, D. Gabino-ren erraiñua berderen ikusi gogoz. Orduan D. Gabino-ri bihotza taka taka hasten zitzaion eta pozaren pozaz eskuak eta besoak buruaren gainera altxatzen zituan. Baiñan geroxeago, zerbait ozten zanean, isil isilik, denei "ez" esaten zien.

Gau hartan "The Garden" restaurant amerikanoan sartu zanean, parrez algaraka azaldu zan D. Gabino. Tutean aritu zan bere lagunekin, nahiz eta Seneka eta batipat Unamuno-ren jarraitzaileentzat oso gauza itsusia izan. Dana galdu zuan... dana pagatu zuan txintik atera gabe, eta are gehiago, neskatoari tranpan botilla bat eskatu zion. Dena irri, parre eta algaraz zan.

- Inolaz ere azioak gora dijoaz, D. Gabino.
- Egia ote da sindikatoen buru egin zaituzteka?
- Ez ote dugu jakingo zer gertatzen zaizun? -, galdetu zioten hiruek batera.

D. Gabino-k arnasa pixka bat hartu eta serenidade haundiaz hauxe kontatu zien:

"Arratsaldeko seirak ziran eta lehioko zapien tartetik kalera begira zegoan. Ana Osa ikusi zuan. Lizardi kaletik Elkano kalera zetorren. Bihotza pilpilka hasi zitzaion. Noizpait behar eta huraxe zan okasioa. (...: D. Gabino-k Ana Donostia-ra daroa bere kotxean.) ... Ez zan restaurant batean afaltzera sartzera ausartu. Ana-k begi txarrez ikus edo zezakean eta beste alde, Seneka-ren irakurtzailleak ez zuan punturik galdu nahi Ana-ren aurrean. Kafeteria batean sartu eta txokolate frantxesa eskeiñi zion bere maiteari. Handik kabaret batera jo zuten. Pistaren luze zabalean dantzariak zebiltzan beren maitieñoeekin, dantzan estu estu. Zaiñak bri bri zeduzkan Iraola-k. Wisky bana edan zuten eta serenidadeaz momentu batez ahazturik,

- Pieza bat dantzatuko bagenu..., galdegin zion Iraola-k.

Ez zuan deusik erantzun Ana-k. Haizeak sedazko oihala bezin arin ibili zuan Iraola-k bere maitea. Hiruzpalau dantza dantzatu zituzten. Baretasun guztia galdu zuan D. Gabino-k. Chopin-en vals bat atakatu zuan orkestak. Musikalari romantikoaren lehenbiziko konpasek txorabiatuak, geldi ezin egonez, besoa luzatu zion Ana-ri, eta biak kanpora atera ziran. Automobillean sartu ziran.

- Pozik?
- Aspaldian ez bezela, - erantzun zion doi doia Ana-k. Eta zu?
- Zu pozik ikusirik, nola nagoke tristerik? Momentu hok hain azkar pasatzen dira!
- Luzapena eman behar litzaietekela iruditzen al zaizu?
- Norberaren baitan balego!...

--- ANTONIO MARIA ZAVALA ---

(Tolosa, -)

Ezin ixildu Aita Zavala jesuitearen izenik, onango bilduma baten. Izan be, erri-literatura batzen, argitaratzen eta zabaltzen, nor berea baiño txalogarriagorik? Zenbat neke, zenbat kilometro (sarritan oiñez), zenbat etxerik etxe, magnetofonoa eskuan, gure erriaren aberastasun apal ederrak jaso gurean! Erri-aberastasun ori urrituaz doala ikusirik, "barruak eraginda" arlo oni ekin deutso, bere "AUSPOA LIBURUTEGIA"-ren bitartez, batez be: berak sortua, zuzendua ta zabaldua da bilduma au. Ta argitaratuak ain ederrak eta ugariak badira be, urrengo argitaratzekoak ez ei dira txarragoak ezta gitxi be: ba ei dauko, magnetofono-arietan eta bertso-papel zaarretan zer e argitara emon! Liburutegi orretan era askotako lanak emon ditu, baiña danak dabe ezaugarri bat: errikoiak... Bertsolariak (zaarrak eta gaurkoak), ipuiñak, gertakizunak, teatro-lanak: eta beti zeaztasun guztiak emonda. Liburuon itz-aurre asko Aita Zavala berorrenak dozuz...

Erderaz be argitaratu deutsoe liburu jakingarri bat: "Bosquejo de la Historia del Bertsolarismo" (Colección Auñamendi, n. 37, San Sebastián, 1964).

EZKONTZA GALDUTAKO BERTSOAK: "Ezkontza galdutako bertsoak ez dira, geyenetan, beintzat, mutillak berak edo neskatxak berak jarriak. Bertsolari batengana joaten ziran, istillu guzia kontatu, bertsolariak bertsoak jarri, moldiztegiara eramane, inprentatu ta zabaldu; oyek izaten ziran egin bear ziran pausoak.

Bertsolariak, noski, bere lanaren ordaña eskatzen zuan.

Pello Errotari etortzen zitzaizkion olakoen galdez. Bere alaba Mikaelak esan zidan zenbat diru eskatzen zuan, baiñan zoritxarrez aztu egin zaigu... Asteasu'ko Aumerri-k (Aramburu-berrik) ogei duro eskatzen zituan, ta ber-bera ibiltzen zan gero erriz erri bertsoak zabaltzen. Gauza orren berri ondo dakianak esan dit, eriotzakoañ 13.000 pezta utzi zituala. Garai artan etzan gutxi, alajaiña.

Txirritak amar duro eskatzen zituan. Ilobari duro bat ematen zion eskribitzeko lana egiten ziolako. Illoba onek, Jose Ramon Erauskin-ek, ederki asko kontatu digu bertso auen jartzea nola izaten zan.

Geyenetan mutilla etortzen omen zan, ta batzuetan neskatxaren aita. Txirritak argitasun guziak eskatu ta alako egunean berriro etortzeko esaten zion. Gero, zenbait bertso bururatzean, Txirritak illobari otsegiten zion. Txirrita patxaraz exeri, illobak luma ta papera artu ta osabak esanak pape-rera aldatzen asten zan. Aspertzean onela esaten zion Txirritak: "Naikoa egin diagu. Etorri adi illunabarrean (edo bigar goizean)". Onela bukatu arte.

Mutilla edo neskatxaren aita berriro etortzean, irakurri egiten zizkioten bertsoak. Batzuetan ondo zeudela esaten zuan. Besteetan berriz: "Alako zera ori gogorxeago jartzea nai nuke" edo "beste zera ori kendu ta alakoa jartzea nai nuke" eskatzen zuan.

Konforme ziranean, moldiztegiara eramatea izaten zan. Geyenetan mutillak edo neskatxaren aitak eramaten zuan. Batzuetan berriz Txirritari uzten zioten lan ori ta Errente-

riko Makazagari eramaten zion.

Ezkontza galdutako bertsoak ez ezik, beste mota askotakoak ere onelaxe jarriak dira... Batzuek bere garaiko bertsolariarik onenak jarriak izango dira. Zoritxarrez ez dugu sekulan bertsolariaren izena jakingo. Olakoetan etzuten nai izaten bere izena paperean agertzerik. Bañan bertsolari koxkorrak ere erasotzen zioten lan oni. Izan ere, literaturaren edozein salletan, onak eta kaxkorrak nastuan ibiltzen dira beti,

Dana dala, ezkontza galdutako bertsoak gure literaturaren sail aundi, oparo ta ugari bat betetzen dute. Gaurkoan liburu bat prestatu badegu, badago oraindik beste olako dozen erdi bat osatzeko lain.

Gure erriaren literatura ta bere bizitza zearo bat eginda bizi izan dira beti. Ain zuzen ere orregatik sortzen zituzten bertso aukerak ainbeste istillu, sesio, gorroto ta alkar ezin ikusiak. Ondoren luze ta izugarriak ekarri oi zituzten askotan. Kontatuko ditut batzuek. (...)

... au Gipuzkoako erri batean gertatua da. Ezkontza galdu ta mutillak bertsoak atera zizkion neskatxari. Erri guztiak ikasi ta noiznai kantatzen zituan. Urte asko igaro ta gero ere oso ezagunak ziran. Neskatxa arek beste batekin ezkondu ta famili eder bat azi zuan. Aren seme bat lanean ari omen zan bein batean sorroan. Aldameneko beste soro batean beste mutil bat ari zan eta, neskatxaren semea beste ura zanik inondik ere uste gabe, bertso oiek kantatzen asi zan. Andik puska batera gizon bat bidean zetorren. Aditu zituan bertsoak eta begiratu bat egin zion neskatxa aren semeari. Kantari ari zanaren parera irixtean onela esan zion:

- "Bañan kanta oiek zer diran ba al dakik?"
- "Bertso zar batzuk".
- "Bai, bertso zar batzuk... bañan orren amari ateriak. Pasatzean begiratu, ta negarrez ari zala ikusi diat."

Inork ez omen zekian nor zan bertso oien jartzallea. Bazan ordea errian bertsolari zar bat, ta onek ala esan zion bein batean bertsolari gazte bati: "Etzakala sekulan jarri inori faltatzeko bertsorikan. Nere barrenak ez dik poz aundirik izan, gaztetan bertso batzuek jarriaz." Ortik zabaldu zan errian, bera izango zala bertso oiek jarritakoa. (...)

Gipuzkoako erri batean mutillak neskatxari bertsoak jarri, inprentatu ta gau batean ethez etxe ibilli ziran atari bakoitzean paper bana utziaz. Aizeak eraman etzezan, arri koskor bana jartzen zuten paper bakoitzaren gañean.

Urrengo beste kontua au antziñakoa da oso. Neskatxa Madriden neskame omen zegoan. Alako batean despeida eman zion mutillari. Baita ere mutilla bertsolari batengana joan ta kantak jarri-arazi. Bañan ez omen zeukan bertsolariari pagatzeko bear ainbat diru. Tabernari batek jakin ta ori bere kontu artuko zuala adierazi zion, baldin-eta bere tabernan kantak kantatzen edo bertso-paperak zabaltzen esiko baziran. Bayetz eta orrela egin zuten... Bertso asko omen ziran, bañan au kontatu zidanak etzuan bat besterik goan:

"Neskatxa polita da / iltun atsegiña,
gorputza salerosa / pausaje ariña,
begiak beltzak eta / kolorez egiña,
neure engaigarri / mundura egiña."

Alako kontuak eunka izango dira bazterretan. Don Patrizio Orkaiztegi, Tolosako bi-
(31-garren orrialdera...)

== IDAZLE BAKOTXA, NUN? ==

- Agirre, Domingo.... 46-50 (20. 87...)
- Agirre, José Maria (ikusia "Lizardi")
- Agirre, Tomas (ikusia "Barrensoror")
- Agirre, Juan Bautista(Asteasu)..11-13
- Alvarez Enparanza (ikusia "Txillardegi")
- Anabitarte, Agustín.... 65
- Apaolaza, Antero..... 32-34
- Arrue, Antonio 85-87 (26)
- Arrue, Gregorio 24-25 (52)
- Arteche, José de 90
- Azkue, R.M. de .....44-5 (42.85.87...)
- Azpeitia, Julene de 63
- Azurmendi, J. ...123 (112.113.116.122)
- "BARRENSOROR" 78-80
- "BASARRI"..... 94
- Beobide, Krispin .. 36
- Cardaveraz 4-5 (15)
- Eizmendi, I. (ikusia "Basarria")
- Etxaide, Y. 106-108 (17)
- Etxaniz, Nemesio: 81-82
- Etxegarai, Karmelo ... 51
- Garmendia, Xalbador ... 126-127
- Gerrico, José Ignacio.. 9-10
- Intrausti, Joseba 120-122
- Iraola, Bitoriano 37-38
- Irazusta, Jon Andoni .. 55-56
- Iturriaga, Agustín P. .19
- Iztueta, Juan Ignacio . 17-18
- Jauregi-"JAUTARKOL"-, Luis... 74
- Labayen, Antonio M. ... 75-77
- Lardizabal, F.Ignacio... 22-23
- Larramendi, Manuel de .. 1-3 (5.16.III)
- Lekuona, Juan Mari 114-115
- Lekuona, Manuel 66-68
- Lete, Xabier 124-125
- "LIZARDI" ..... 69-73 (III)
- Loidi, José Antonio..... 101-102
- Manzisidor, Iñazio Maria ...91-93
- Mendiburu, Sebastián de 6-7 (15)
- Mitxelena, Luis ... 96-99 (3.42.57.81.83.88.101.106.109.116...)
- Mitxelena, Salvatore ... 103-105
- Mogel, Bizenta 20-21
- Mogel, Juan Antonio de . 14-16
- Mokoroa, Juxto Mari 83-84
- Mujika, "TENE" 64
- Muxika, Gregorio 54 (19.51)
- Olabide, Erraimun 52-53
- Ormaetxea, Nikolas "ORIXE" ... 57-62 (1.4.6.11.19.44.51.52.53.73.86.87)
- Salaverria, Sebastián 100
- San Martín, Juan ... 112-113 (14.21.32.42.63...)
- Soroa, Marcelino 39-41
- "TXILLARDEGI"..... 116-119
- Ubillos, Juan A. ... 8
- Uriarte, José Antonio... 30
- Urruzuno, Pedro Miguel . 26-29
- Villasante, Luis ... 109-111 (11.17.24.30.31.36.55.69.87...)
- Zabala, Alfonso Maria 35
- Zaitegi, Iokin 88-89
- Zavala, Antonio Maria 128-129
- "AXULAR" ..... III, 66-68
- Barandiaran, J.Miguel .. 42. 43
- Berriochoa, Valentín Hno. . III
- "Cortázar", Nicolás de 112
- Elizanburu 106-108
- Gandiaga, B. 122
- Irigarai, Angel III,42. 43
- Iturria, Karmelo 8. 103
- Lafitte, Pierre III,81.86
- Onaindia, S. .... III, 69
- Unamuno, M. 104. 113

Beste izen batzuk:

- A U R K I B I D E A -

- (Itzaurrea): BERBATXU BI AURRETIK...II	- Gregorio <u>ARRUE</u>	24
- Manuel <u>LARRAMENDI</u>	- Nork bere konzienzia begiratzeaz	24
- (Andiki ta Jauntxoan aurka).....	- Presondegian Genoveva ama egiten.	24
- (Euskaldun askok, euskalzaleta- /sun gitxi).....	- Pedro Miguel <u>URRUZUNO</u>	26
- (Mayans'en aurka, Euskeraren alde)	- Euskal-Erritik Zerura	26
- San Agustiñ'en doanditza'tik	- Praillea ta Don Burno	29
- Agustin <u>CARDABERAZ</u>	- José Antonio <u>URIARTE</u>	30
- Beste izkundeen aldean Euskara....	- Gnesis, cap. III	30
- Euskeraren izkerak edo dialektoak.	- Antero <u>APAOLAZA</u>	32
- Andre Donostiarren Erretorika	- Patxiko Txerren (VIII-gn.atala)	32
- Aita Larramendi	- Alfonso Maria <u>ZABALA</u>	35
- Sebastián <u>MENDIBURU</u>	- "Ori ez dek irrintzia..."	35
- ... zer gauza den Debozioa	- Crispin de <u>BEOBIDE</u>	36
- "Si praestes animae tuae concupis- /centias eius"	- Predikatzen die txoriei	36
- Juan Antonio <u>UBILLOS</u>	- Laztandutzen du legen-artsu bat.	36
- Azken Juizioa	- Bitoriano <u>IRAOLA</u>	37
- José Ignacio <u>GERRIKO</u>	- Gau erdiyan	37
- Jaungoikoa zer dan	- Marcelino <u>SOROA</u> Lasa	39
- Juan Bautista <u>AGIRRE</u> (Asteasu'koa) ..11	- Bigarren Jolasa	39
- (Iru piztuera-mota)	- Laugarren Jolasa	40
- (Adarbakoitzaren ipuia)	- Seigarren Jolasa	41
- (Edanaren ondoren gaistoak).....	- Zazpigarren Jolasa	41
- Juan Antonio <u>MOGEL</u>	- <u>EUSKALERRIKO IPUINAK</u>	42
- (Euskera, no-rentzat?)	- Amén.....	42
- (Euskerazko liburuak, zertarako?)	- Muskia-ko Jentilla	43
- (Euskera mordoilloa)	- Azkeneko Mairuk	43
- (Cardaberaz eta Mendiburu...) ..	- Resurrección María de <u>AZKUE</u>	44
- (Zein ohea: Bizkaiko euskera ala /Giputzena?).....	- Ardi galdua	44
- Juan Ignacio <u>IZTUETA</u>	- Domingo <u>AGIRRE</u>	46
- (Zezen-joko arrigarri bat...)	- (Ana Josepa)	46
- (Euskaldunai, euskeraz!)	- (Iñaxio Mari'rentzat andregai- /aukeratzea...)	47
- Agustin P. <u>ITURRIAGA</u>	- (Ana Joseparen diru-zaletasuna)	49
- Jolasak, XIX-XX	- (Malentxo'ren azken-agurra...).	50
- Bizenta A. <u>MOGEL ELGEZABAL</u>	- Carmelo <u>ETXEGARAI</u>	51
- Zaldia ta astoa	- (Bertsolariak Euskalerrian).....	51
- Eulia ta mandoa	- <u>OLABIDE</u> tar Erraimun	52
- Francisco Ignacio de <u>LARDIZABAL</u>	- "Baitaren azterpena".....	52
- (Jerusalengo gosetea).....	- "Yob'en azterpen areagoa"	53
-(Jose bere anaiekin)	- Gregorio <u>MUXIKA</u>	54
	- !Ortzak erakutsi!	54

- <u>IRAZUSTA</u> tar JON ANDONI	55	- <u>Luis MICHELENA</u> Elissalt	96
- (Euskera zabaltzeko, lenengo errez- /tu!)	55	- Asaba zaarren baratza	96
- (Bixenta Amerikatatik etxera...)	55	- Sebastián <u>SALAVERRIA</u>	100
- (Amezketako kotxe edo zalgurdia)	56	- (Gaixotegian, anaiaren bisita).	100
- Nicolás Ormaechea " <u>ORIXE</u> "	57	- José Antonio <u>LOIDI</u> Bizcarrondo ...	101
- Maite mintzoa	57	- Joxe Jokin'en berriketaldia ...	101
- Txori galdua.....	58	- <u>Salvatore MITXELENA</u>	103
- Aramayotik ere igesi	61	- (Ameriketara!)	103
- (Job'en liburutik)	62	- (Euskerari ilten itxi?...)	104
- Julene <u>AZPETTIA</u>	63	- (Andra Maria) nola agertu zan	105
- Anboto'ko Mari	63	- Yon <u>ETXAIDE</u> Itharte	106
- R. Mujika Egaña " <u>T E N E</u> "	64	- Elizanburu	106
- Gure aberatsak	64	- Luis <u>VILLASANTE</u> Cortabitarte	109
- (Emakumeak, euskeraren alde)	64	- Gurasoak aintzat eukiteaz	109
- Agustín <u>ANABITARTE</u>	65	- Bizi naia	110
- Timimun	65	- Nere cilloak	111
- Manuel <u>LEKUONA</u> Etxabeguren	66	- Juan <u>SAN MARTIN</u>	112
- (Gero)-ren Aitzin-Solas	66	- Euskaldun zertako?	112
- José María Aguirre " <u>LIZARDI</u> ".....	69	- Juan María <u>LEKUONA</u>	114
- Donapaleu'ra yoan-etorria	69	- (Bertsolarien) doiñuari buruz	114
- Luis Jauregui " <u>JAUTARKOL</u> "	74	- José Luis Alvarez Emparanza " <u>TXILLAR-</u> <u>DEGI</u> ".....	116
- (Gure Bertsolariak)	74	- Negu (Ieturiaren Egunkaritik)...	116
- Antonio María <u>LABAYEN</u>	75	- (Peru guateke batean)	117
- Aspaldiko teatro-zale bat oraingo /teatroaren aurrean.....	75	- Joseba <u>INTXAUSTI</u> Errekondo.....	120
- Tomás Aguirre " <u>BARRENSORO</u> ".....	78	- Euskera Batxiller-mutillentzat..	120
- ¿Lana?... Zoazte baserrira!	78	- José <u>AZURMENDI</u> Otaegi	123
- Nemesio <u>ETXANIZ</u>	81	- Gernika-ko kanposantua	123
- Txantxangorria (Irratñ-aria)	81	- Xabier <u>LETE</u>	124
- Justo María <u>MOKOROA</u>	83	- Gauerdiko ezki la Urte Zahar arra- /tsean - Requiem ...	124
- (Pedro Fermin Erraondon barriro)...	83	- Salvador <u>GARMENDIA</u>	126
- Antonio <u>ARRUE</u> Zarauz	85	- Don Gabino Iraola (ipuia)	126
- Euskeraren batasuna	85	- Antonio María <u>ZAVALA</u>	128
- <u>ZAITEGI</u> tar Iokin	88	- Ezkontza galdutako bertsoak ...	128
- Nere asmoa	88		
- Sokrates	89		
- José de <u>ARTECHE</u>	90	- <u>IZTEGIXUA</u> (geigarria)	
- Arratsaldea	90		
- Iñazio María <u>MANZISIDOR</u>	91		
- (San Iñazio Jaunarengana).....	91		
- Nikandro ta Marzian, martiriak ...	92		
- Iñaki Eizmendi " <u>BASARRI</u> "	94		
- (Bertsolariak, eskolatuak...?) ...	94		

.- I Z T E G I T X U A -.

A) SARRI ERABILTEN DIRAN BERBA BATZUK (Bizkaitarrak gipuzkera irakurtzeko lagungarri)

abiatu: ponerse en camino, empezar a obrar

adiña: aiña, tanto como...

AGIAN: acaso, al parecer

agitz (anitz, aunitz) : asko

aide: senide

aipa(tu): aita(tu)

aitor(tu): autor(tu)

AITU: agortu

AJOLA: ardura/jaramon

ALEGIA: a saber (muletilla)

alor: sembradio

antolatatu: eratu, disponer, organizar

antzeman: adivinar

antzo: antzera.

arau: ley, norma

arbaso: asaba, antepasado

ARE (areago): más (aún)

ARI(tu) izan: jardun, dedicarse a

arras: guztiz

arrotz: extraño

ARRUNT: común, ordinario

aski: naiko, bastante

atera: urten

aul: makal

AUR: umetxu

AURKI: pronto/sin duda

aurkeztu: presentar

auta(tu): aukera(tu)

AUTU: aukera /conversación

auzi: pleito, cuestión /juicio

azaldu: agertu /explicar

azkar: arin, bizkor

azoka: mercado

BAITA: barren, interior

baizik: baiño

barne: barren

batipat: principalmente

BEDEREN: al menos

bederik: " "

BEREZI(ki): especial(mente)

bezain: baizen, lez

BEZELA: lez

BILDU: batu

bukatu: amaitu

DEUS: ezer

diñ(a): digno/ tanto como...

doi-doi: a duras penas

EGOTZI: echar, imputar, dejar

elburu: objetivo, finalidad, meta

ERABAT: completamente, de una vez

ERAMAN: eroan

erantsi: adherir, pegar, contagiar

ERNAI: despierto, listo

- erazi: -azo

eresi: canto

ero: zoro

ERORI: jausi

erro: sustrai, raiz

eri: gaixo, enfermedad

erruz: ugari, sobreabundantemente

eseri: jezarri, jarri

ESNATU: ixartu, despertar

estali: estaldu, cubrir

errie(r)ta: reyerta, bronca

ezpai: duda

GABE: barik

gai: tema, asunto /apto

GAIZKI: txarto

GALDE(tu): itaun(du)

galde(ra): itaun

galtza: praka

garden: limpio, puro, transparente

GARAI: época, hora, ocasión / alto

garaitu: superar

garesti: karu

gazitatu: avisar

GERTATU: jazo

GIRO: arò

gisa(-n,-ra): modo

goibel: triste

goza(tu): endulzar, suavizar /abonar

ibar: vega

idoro: aurkitu

IDUKI: euki

iduri: irudi

IRAULI: volcar/traducir

IRITXI: lortu, eldu

iritzi: eretxi

irten: urten

iskanbilla: alboroto, confusión

iseka: burla

istillu: lfo, alboroto

itsatsi: adherir(se)

itun: triste

itzali: amatau, apagarse

ITZULI: biurtu

izlari: charlista, orador

iztun: izlari, conversador

IZU(tu): espanto, espantar

jasan: soportar, sufrir

KEZKA(tu): preocupación, preocuparse

kemen: vigor

KIDE(ko): coetáneo, colega

kirats: hedor/hediondo

KOPET: bekoki

kupitu: errukitu

kupida: erruki

KUTSU: contagio /sabor

---

larri: apuro, apurado /enorme, grande

leen(da)bizi: lenengo

LEIA(tu): afán, afanarse

lepo: sama

LER(tu) egin: reventar

lillura: fascinación

---

maitemindu: enamorarse

MAIZ: sarri

mintzatu: hablar

moko: pico

moldatu: eratu, disponer, organizar

nota(mueta): clase

NABARI(tu): notorio, notar, advertir

nabarmen(du): distinguido, distinguirse

nahasi: nastatu

naigabe: pena, dolor

NAZKA(tu): repugnancia, repugnar

NOSKI (naski): acaso/ sin duda/ probablemente.

NUNBAIT: en alguna parte / sin duda.

OAR(tu): advertencia, advertir

obi: sepultura

OIU(oju): grito /llamada

ONGI: ondo

oparo: abundante (mente)

ORO: guzti

orobat: asimismo

OROI(tu): gomuta(tu)

ordea: ostera

ospe: fama

osto (ostro): orri

OTS: sonido /esto es, a saber...

okullu: korta

oñaze: dolor

omen: fama, honra / (con verbos)= ei...

oial: tela, paño

onura: provecho

oiartzun: eco

prestu: honrado

puska: apur, zati

SAIATU: alegindu

sail: grupo /trozo de terreno

salatu: denunciar, acusar

SENDATU: osatu

sendi: familia

SOIL: puro, mero, simple

somatu: barruntar

taiu (taju): traza, aspecto, estado

trakets: torpe, desmañado

TXIT: muy

UNKIGARRI: impresionante

(h)URA (ua, uraxe, uaxe): a (axe)

urbil: cerca

URDURI: artega, inquieto, nervioso

urri: escaso, pobre

URRIKAL: erruki

XEDE: finalidad, objetivo

ZALAPART: estrépito, precipitación

zango (zanko): anka, pierna

zintzillik: dingiliz

ZINEZ: benetan

zori: suerte, fortuna

ZORIAN: a punto de, en trance de ...

.- I Z T E G I T X U A -.

B) BERBARIK GATXENAK, urten-ala:

1'gn. orrialdea: LARRAMENDI: izaera: estado, modo de ser.- aiurri: carácter.- buruzki: mirando a, frente a.- lekutu: atestiguar.- medar: estrecho.- xede: objetivo, finalidad.- iarduki: insistir.- Gaztela: Castilla.- juzku: juicio.

2'gn. orr.: ergel: fatuo, imbécil.- txoraиска: loquillo.- agiri: documento, prueba.- kropotz: .- gorrai: escardillo.- zotal: pedazo de tierra arrancada.- nekazari: labrador.- olagizon: ferrero.- okin: panadero.- hizkunde: lenguaje.- txoralda: sinsorgo.- mairu: moro.- kirats: hediondo.- billau: villano.- galbar: pelo arremolinado (kalpar).- esain: esango.- itxeki: colgar, agarrar.- beargai: obligación, quehacer.- alperpotz: vago abandonado (insulto).- el akio: eldu eik.- etzeatiek: ez ditut ballera: valle.- mendarte: cañada.- bekaitz: envidia.- elkarte: alkarte.- eztakuskula: ikusten ez dogula.- darraizkun: jarraitzen deuskuen.

urlia: fulano.- zerrenda: margen, franja de terreno.- irabiatu: revolver, mudar de postura.- tanditu: hincharse, envanecerse.- erabe: timidez, pereza.- iñarrusi: zarandear.- hizjario: charlatán.- irurazayak: monteros.- andiuste: orgullo.

3'gn. orr.: galdor: cuesta.- kiskur: pelo crespo y rizado.- ez bide du: ez dau, antza.- tolestu: plegar, doblar.- beztu: infamar.- itxuzkitu: afear.- sandia: mengano.- jayet-alde: oriente.- uztâk: itxi egik.- amaki: materna.- el akio: eldu eik.- zabuan ibilli: balancear, vacilar.- naroro: abundantemente.- erakarre: ekarri egik.- aurkez: aurretik.- zearka: de costado.- eztanda egin: reventar.- naspil: mescolanza.- maneatu: disponer(se).- epe: plazo.- esan mesan: habladuría.- txokoratu: arrinconar.-

doanditza: ¿homilia?.- korapillo: marapillo.- suertatu: jazo.- egua: sur.- bear-diña: bear-aña(beste).- darraizkan: jarraitzen deutsoen.- lema: timón.

4'gn. orr.: CARDABERAZ: euskalki: dialecto vasco.- idaztankera: estilo literario.- nasgabe: naastu barik.- txantxetan: olgetan (en bromas).- diña: digno (tanto como...).- izandu: izan.- patu: suerte.- egieki: benetan.- polikitu: hermostear.- itxustu: afear.- larrutu: desollar, perder todo.- desegin: deshacer.- dirauten: irauten daben (duran).- lazki: penosamente, ásperamente.

5'gn. orr.: nolarebait: de algún modo.- alafede: en verdad.- moldekaitz: torpe.- emeki: suavemente.- errekardari: revendedor(a).- galai: galán, joven apuesto.- abegor: acogida.- ken: kendu!.- gálilla: .- ausardia: atrevimiento.- ziozkan: eutsozan.- beargai: obligación, ocupación.- irteziñ: laberinto.

6'gn. orr.: MENDIBURU: zenbait: batzuek.- adina: aña, beste.- barutu: barau egin otordu: comida (jateko ordua).- estalki: cobertera, velo.- oroitzapen: recuerdo.- lizun: lascivo.- prinz: rayo.- ausardi: atrevimiento.- niori: iñori.- gizatzar: granuja/hombrachón.- antuste: altivez, soberbia.

7'gn. orr.: zere: zeure.- egiñen: egingo.- emain dieztezu: emongo deutsezu.- siñes
dezakezu: siñestu daikezu.- naikunde: deseo.- ortzitu: sepultar.- igan:
igon.- krisellu: candil.- suleze: abismo de fuego.- estekatu: atar.- erraten: esaten.
emeki: suavemente.- bendeku: venganza.- sangaka: ladrando.- illen: ilgo.- eramain: ero
ango.- mi: miñ, lengua.- eskura izkitzu: eskuratu eizuz.- asaldatu: alborotar, rebe-
larse.- oatze: lecho.- manatu: agindu.

8'gn. orr.: UBILLOS: argitaldu: editar.- tinkatu: hincar.- aditz: verbo.-
ontante: favor.- eren: euren.- irabiatu: revolver.- dizte: deutsez

---

9'gn. orr.: GERRIKO: iraupen: duración.- kabu: cabo, fin.- iturburu: manantial.-

---

10'gn. orr.: adimendu: inteligencia.- erak ere: eurak be.- zerren: ze (pues).- ekus-
karia: espectáculo.- igari: nadando.- atozea: atoz, erdu.- erauntzi: pe-
gar.- uju: oi, grito.- lor: tribulación.

11'gn. orr.: J.B. AGIRRE: jario: influjo, derramarse.- noaski: noski, ciertamente.
perill: arrisku.- zaizka: jakoz.- amilka dijoa: se va des-
peñando.- berrizkatura: renovación.

12'gn. orr.: iduri: figura, apariencia.- zeren: ze.- antzu: estéril.- zirtzil: des-
vergonzado.- lauso: miope, nube o catarata en el ojo.- eskergabekeria:
desagradecimiento.- usatu: heder, oler.- atxitu: coger.- lertxun: álamo temblón.-
itxiki: agarrar, asir.

13'gn. orr.: ezetasun: humedad.- tanto: tanta, gota.- medar: angosto.- itsumen: ce-
guera.- darraikigun: jarraitzen deuskun.- zentzatu: volverse juicioso.-
ondoren: consecuencia.- makurtasun: inclinación.- alabaña: empero.- erasan: eraso, esan
azo.- orditu: mozkortu.- adiñ: edad.- galanki: gentilmente, en abundancia.

14'gn. orr.: J.A. MOGEL: ezilkortasun: inmortalidad.- txairo: esbelto, ágil.-
jori: abundante, rico.- arrotzar: ensoberbecido.- nekezale:
nekazari, labrador.- gorula: hilandera.- eula: tejedor.- bilkui: ¿lugar de reunión?.-
gañibeta: cuchillo.-

15'gn. orr.: gaiztasun: dificultad.- eduki: tener, agarrar.- ain... nun: tan... que
dizte: deutsez.- iraunkor: duradero.- baraustu: desayunar, confundir.-
begitandu: hacerse ilusión, presentarse a los ojos.

16'gn. orr.: auzitan: pleiteando, discutiendo.- eztitsu: meliflúo.

17'gn. orr.: IZTUETA: olerki: poesía.- olerkari: poeta.- tarteka-marteka: a ratos
libres.- indarlei: prueba de fuerzas.- erronka: en fila, fila.- ezen (e-
zik): ze (que).- etzanleku: alcoba, lugar para dormir.- oju: grito.- elurte: edurte.

18'gn. orr.: alderatu: acercarse.- limurtu: persuadir, resbalar.- pozkidatu: poztu...
zeñari: al cual.- añabearrez: casualmente.- despita: disputa.- tatale:
tartamudo.- likits: inmundo.- eraso: hacer decir, acometer, acometida.- irneki: firme-
mente.- abantada: acometida?.- gertakari: suceso.- zeña: el cual.- badakusk: ikusten
dogu.- jakintsuro: sabiamente.

19'gn. orr.: ITURRIAGA: sorterri: jaioterri.- naski: noski, ciertamente.- alderegi-
ña: separado.- malgu: suave.

20'gn. orr.: B. MOGEL: biurrikeri: travesura.- mardul: robusto.- naro: abundante.-
bitxitu: adornar.- obendu: inclinarse.- garagar: cebada.- leundu: suavi-
zar.- mardo: rollizo.- basatu: embarrarse.- birao: maldición.

21'gn. orr.: txatar: chabacano, inútil.- dakus: ikusten dau.- basta: montura.- lokai-
tzatu: ensuciarse de barro.- gallendu: sobresalir, triunfar.- zaartza:
zartzaroa, vejez.- daramadala: daroadala.- abegor: acogida.- burtol: cama del carro.-
zital: terco, bellaco.- orapillo: marapillo.- zartada: sopapo, golpe.- zanbro: quemazón

22'gn. orr.: LARDIZABAL: izurrite: peste.- lanbide: ocupación, trabajo penoso.-
azkarria: levadura, lenitivo.- bazekusten: ikusten baeben.- eraso: hacer
decir, acometer.- zerra: rebanada.- gari-bikor: grano de trigo.- gal-ale: grano de tri-
go.- apuko: pretexto.- zimaur: sats.- likits: sucio.- ubal-puska: agel-zati.- guriro:
blandamente, en la molicie.- burrunzi: asador.- barreatu: publicar, esparcir.-

23'gn. orr.: jautsi: bajar.- edanontzi: copa.- lanbide: trabajo penoso, trato.-
eraman: ganar.- lendabizian: lenengoan.- ansiatu: apurar.- bere-bereala:
inmediatamente.

24'gn. orr.: G. ARRUE: aragikoi: carnal.- illerazi: mortificar.- gutizi: codicia.-
eragabe: desarreglado.- begiramentu: consideración, circunspección.-
zabar: remolón, flojo.- elaberri: noticias.- uzkur: remolón.- erreta: atención.- agor:
seco.- aorkabetu: distrarse, no darse cuenta.- deskustatu: disgustar.- presondegi: cár-
cel.- ziega: calabozo.

25'gn. orr.: eramankizun: paciencia, aguante.- pixoial: mantillas de niño.- trosa:
pañales.- eritasun: enfermedad.- erkitu: extenuarse.- eratzan: acostarse
kirastu: heder.- adrillu: ladrillo.- eginkizun: quehacer.- gogorazi: gomutauazo.- onda-
sun: riqueza.- txarro: jarro.- urri: escaso.

26'gn. orr.: URRUZUNO: berezi: berarizko, especial.- zedorrek: zeuk.- esna: ixarrik

27'gn. orr.: ziztan: eustazan.- sorburu: espalda.- jargoi: trono.- itsatsi: adherir

28'gn. orr.: malko: lágrima.- sendakin: médico.- epai: juicio, diagnóstico.- birite-
ria: tuberculosis.

29'gn. orr.: illeri: camposanto.- laisterka: corriendo.- korde: sentido.- zedori: zeu
azaldu: agertu.

- 30'gn. orr.: URIARTE: enparaua: el resto.- marrajo: maltzur, astuto.- mantal: delantal
- 31'gn. orr.: baizikan: baño, sino.- zetikat: deutsudaz ("ika").- zelatan: en acecho
augin: parir.- sasilar: abrojo.
- 32'gn. orr.: APAOLAZA: euskeralpen: versión vasca.- txertu: injertar.- landertu: em-
pobrecer.- urrena: urrengo, gero.- kapaiñ: pelaire.- txalma: enjalma, cul-
pa.- ituan: ziran ("ika").- zurrumurra: rumor.- dontsu: santo, virtuoso.
- 33'gn. orr.: kanpiatu: ¿campear?, ¿cambiar? - eltze: lapiko.- salbenta: compraventa.-
kutxatilla: arquilla.- kiskaldu: abrasar.- laurden: lauren.-
- 34'gn. orr.: artale: grano de maíz.- txendor: carga de leña (txondar: pira para hacer
carbón).- arakin: carnicero.- esmendatu: ¿salir? ¿marchar?.- jalki: esan.-
irozotu: sostener, defender.
- 35'gn. orr.: ZABALA: iztun: charlista, orador.- erne: despierto.- iñozo: bobo.
- 36'gn. orr.: BEOBIDE: zearo: completamente.- arras: totalmente.- bakandu: enrarecer,
egatu: volar.- legenartsu: leproso.- aurrena: lenengo
- 37'gn. orr.: IRAOLA: zurrunga: ronquido.- galtzerdi: media.- laja: laga, itxi.-
kiskaldu: abrasar.- mugi: mover.- tori: artu!.-
- 38'gn. orr.: tximitxa: chinche.- baziazatik: bajñiazak.- garaimen: victoria.- ekarra:
fruto.
- 39'gn. orr.: SOROA: jolas: diálogo.- errebero: leche recién ordeñada.- atari: zaguán
marrubi: malluki, fresa.- zayozkitzu: egiozuz.- protxu: provecho.- pitari:
sidra hecha con residuos de la 1ª fermentación.- intz: relente, rocío.- geontzat: geuretzat
- 40'gn. orr.: legorte: sequía.- beaz: beraz.- orla: olan.- naizu: nai dozu.- ixkamilla:
estrépito, confusión.
- 41'gn. orr.: marru: bramido.- garixti: karu.- ojuka: a gritos.- beaz: beraz, pues.
- 42'gn. orr.: IPUIÑAK: kimu: brote.- oiñarri: fundamento.- itzultzaille: traductor.-
ots egin: llamar.- bigira: tertulia.- apaiztegi: abade-etxe.- izka-mizka:
discusión.- tori: artu!.- zemai: amenaza.- zuritu: convencer.
- 43'gn. orr.: safaila: cerraja.- antxintxika: ariñeketan, corriendo.- el akit: eldu
adi nigana.- etsi (bere buruari): desesperar.- osiñ: pozo.- jauzi: saltar
emen-tzin: omen(ei) ziran.- men-tzen: omen zan.- zôn: zegon, egoan.- beiyak: begiak.-
atea men-tzuten: atera omen zuten.- urkullu: horquilla.- ereki: eregi, abrir.- kusi: iku-
si.- kuzkur: encogido.- ziun: zigun, euskun.- ermitzen: eroritzen, jausten.- zâldu ber-
ko: zabaldu bearko.- te-izkitzuteu: ete deutsuguz.
- 44'gn. orr.: AZKUE: lerro: línea.- sakabanatu: esparcir.- pitxi: joya.- argitara-
tzaille: editor.- zarpill: andrajo.- garitsu: fogoso.- lekaine: moja.-
berendu: apropiarse.- ondasun: riqueza.- arra: palmo.- artitz: verso.
- 45'gn. orr.: ediro: idoro, aurkitu.- kai: portu.- mauka-mauka: a dos carrillos.- gai-
neratu: añadir.- zurrunga: ronquido.- legamia: levadura.- tema: porfia.

46'gn. orr.: D.AGIRRE.- idaz-tankera: estilo literario.- txarkarta:
arrens: súplica, rezo.- soro: solo.- gosari: desayuno.- baratzuri-zuku:
berakats-sopa.- ore: masa.- tipula: kipulá.- arrautzopill: tortilla.- emankor: dadivo-
so.- aga: palo largo... arabaki: ipingi, remiendo.

47'gn. orr.: urdail: estómago.- enparantza: plaza.- txeratua: bien recibido, agasaja-
do.- oraif: lunar.- txaldankeri: memez.- seta: terquedad.- txakil: de po-
co fuste.- menu: carácter.- ilbeltz: urtarrilla, enero.-

48'gn. orr.: maratz: diligente.- ezkontsari: dote.- inaurkin: azpigarri.- maizter:
errentadore, inquilino.- gogamen: pensamiento.- lelo: canción, estribillo
bukaera: amaiera.- zizku: bolsa.

49'gn. orr.: abe: viga... zindo: sano, firme.- aztarna: lorratz, rastro.- amarruki:
maliciosamente.- gaitasun: aptitud.- zuritu: convencer.- zilibokatu: en-
gañar.- maindira: izera, sábana.- moxal: potro.- azkor: brioso.- muker: esquivo.-
añutsu: sombrío?.- albiste: barri, noticia.- seta: obstinación, pasión.

50'gn. orr.: txanpon: moneda de poquisimo+valor.- lausotasun: miopía.- apuko: preter-
to.- akats: defecto.- txondortu: apiñar.- gizadi: gente.- ausarta: atrevi-
miento.- susmo: sospecha.- zital: terco.- guda: burruka, lucha.- jostailu: juguete.-
miazkatu: chupar.- uztai: aro.- txintxarri: sonajero.- inkurrio: rencor.- jaditxi: lor-
tu, iritxi.- irudimen: imaginación.- abi(a)tu: ponerse en camino, emprender algo.-
aratu: registrar.- tajutu: arreglar.- zizallu: escaño de cocina con respaldo.- liñari:
rueca.- goru: rueca.- biai: ternera de 2 años.- natxion: naiagon.-

51'gn. orr.: K. ETXEGARAI.- gutun: documento, cualquier escrito.- sakel: bolsita.-
gaieko: apto.- idazti: liburu, escrito.- neurtitz: verso.- ateraldi: sa-
lida, ocurrencia.- gogoangarri: gomutagarri.- txara: jaral.- (erreka)txistor: pequeño
ots-garbi: cielo sereno.- oroitza: recuerdo.- otsare:

52'gn. orr.: OLABIDE.- mail: grado.- garbizalekeri: purismo.- laxko(latz): un tanto
ásperamente.- ixurberago: más flúidamente.- barkakizun: perdonable.
azterpen: examen.- ifits: ambición, concupiscencia.- okitu: hastiarse.- zabar: remolón
atzafi: despierto.- scorayo: indolente.- nabarkoi: .- garbai: arrepentimiento.
azkura: .- mukuin: .- uzkur: encogido.- garatzazal: fruto del negocio?
perkatx: diligente.- itxikin: tenaz.- erausketa: conversación.- ostoil: inconsiderado
ekandu: citura.- eragabe: descompuesto.- mutiri: importuno.- saro: glotón.- zallu: zoli,
vivo.- zañil: apático.- logale: soñoliento.- erpai: impaciente.- txolin: charlatán.-
baldan: flojo, desaliñado.- bafeiyatu: dispersar, distraer.- mukerbera: esquivo.-
ebazpera: molinado a juzgar.- akar: riña.- egoal: suerte, felicidad.- galbera: débil
burutu: realizar, llevar a cabo.

53'gn. orr.: azterpen: examen.- arakatu: registrar.- auteman: observar, averiguar.-
axatu: aventar, azuzar.- yardetsi: responder.- edatu: zabaldu.- legen:
lepra.- mafuzkatu: restregar.- eltzeki: casquillo de puchero.- isitu: obstinarse.-
ergel: imbécil, fatuo.- ogen: pekatu.- bafeiyatu: dispersar.- zekusten: ikusten eben.-
añen: maldición.- utikan!: fuera de ahí!.- sein: aurtxo.- erne: jaió, sortu.- izpi: rayo
berama: eroan begi.- betza: etzan bedi.- illunbe: oscuridad.- lefotu: alinear.- zenba-
tu: numerar.- lekayo: clamor.- betazal: párpado.- eskiarki: seguramente.- adierazmen: sig-
nificado.- xehe-mehe: detalle.

54'gn. orr.: gañantzidun: importante.- galda: calorsofocante.- neskame: criada.-
zarpazar: harapo.- erratz: escoba de retama.- purrustada: refunfuño.-
arrera: recibimiento.- musuzapi: pañuelo.- irritsu: sonriente.-

55'gn. orr.: IRAZUSTA: lege-gizon: abogado.- abertzale: nacionalista.- losintxa:
halago.- aberri: patria.- gizaldi: generación, siglo.- zintzarri: cencerro.
apika: acaso.- tarte: conjuntura, ocasión.- besartkatu: abrazar.- aitu: agortu.

56'gn. orr.: neonek: netk.- ola: fábrica.- losintxa: halago.- sendi: familia.- au-
sardia: atrevimiento.- ezur-berri: embarazada.- illunabar: atardecer.
kaxko: buru.- bizartegi: barbería.- zalgurdi: coche de caballos.- garo: ira, helecho.
tolostu: plegar.- elbi: euli.- bállera: batzar.- kupill: gupill, rueda.- aik: areik
aldero: persona que habla sin fundamento.- burni: burdin.- estalpe: cobertizo.

57'gn. orr.: "ORIXE".- goresmen: alabanza.- lanpetu(a): ocupado.- etengabeko: ezken-
bako.- gutxietsi: menospreciar.- ondare: resto, herencia?.- errepide: ca-
mino real.- arrimen: admiración, sorpresa.- eraberritu: renovar.- neurtitz: verso.-
gai izan: ser apto.- sentiera: sentimiento.- zotal: tepe.- sarats: sauce.- mintzo: ber-
beta.- saski: cesto.- maitemindu: enamorar(se).- ista egin: burlar.- andregai: novia.
anker: cruel.- gaizkitu: enfermar gravemente.- akitu: rendirse de fatiga.- totel: tar-
tamudo.- leze: sima.- borda: caserío, chabola.- bala: gavilla.- zarpil: andrajo.- naasi:
naastu.

58'gn. orr.: jetxiarazi: jatsiazo, hacer bajar.- zartez: bruscamente.- baita: "casi-
llas".- besarka: abrazo.- iseka: burla.- egñien: egingo.- iretsi: irun-
tzi, tragar.- esanen: esango.- lafatu: apacentar.- yetzi: ordeñar.- arkaitz: roca.-
oroldio: musgo.- milikatu: lamer.- afobi: cantera, cueva.- ugolde: diluvio.- eramanen:
ercango.- aefotu: enraizar.- pikondo: higuera.- txapar: mata.- uin: ola.- urestatu: re-
gar.- zugazño: arbolatxu.- ezo: humedad.- Yainkoari liotsan: quiera Dios!.- efaiñu: si-
lueta/rayo.- musukatu: besar.- pilpira: latido.- zorabildu: fascinarse.- adaburu: copa.
kokatu: posar.- ukaldi: golpe.- doazi: doaz.- zabaldian barna: a través de la llanura.
tutulu: atontado.- esi: cerca, seto.- ostea: ostera.- bildu: batu.

59'gn. orr.: untz: hiedra.- egonarri: paciencia.- muñetan barrena: dentro de los
tuétanos.- zarrataka: rasgando.- ernari: preñado.- aizetu: hincharse.
amildu: despeñarse.- kutsudun: contagioso.- zokondo: rincón.- oneraspén: devoción.-
sabeltxume: hernia.- sendagite: operación,-

60'gn. orr.: labaki: barbecho,-artiga.- idurika: cavilando.- ixtillu: alboroto, apu-
ro.- erautzi: obligar.- zorrondo: rincón.- adiñ: edad.- izoba: izeko.-
gastiratu: avisar.- barratu: esparcir.-

61'gn. orr.: samin: dolor.- jomuga: meta, blanco.- atxitu: coger.- seta: terquedad.
ozpiñ: vinagre.- zatar: trapo viejo.- lokañi: atadura.- etzin: etzun.-
itzalka: a hurtadillas.- abokofoka: regoldando.- goragale: ganas de vomitar.

62'gn. orr.: zume: mimbres.- aundietsi: exaltar.- betbetan: bat-batera.- listu: txu.
itsusi: afear.- marruka: bramando.- arrotu: dilatarse, hincharse.

64'gn. orr.: "TENE".- ezpai: duda.- afotzaletasun: afición a lo extraño.- txaidi: kale.- malkar: terreno escabroso.- ayenatu: ahuyentar.- zakel: bolsillo.- adimen: inteligencia.- ele: izkuntz.- gizarte: sociedad.

65'gn. orr.: ANABITARTE.- ildegi: cementerio.- oargarri: notable.- otu: ocurrir.

66'gn. orr.: M. LEKUONA.- xume: diminuto, humilde.- aitzin-solas: prólogo.- irrikitu: ansiar.- txairo: esbelto, ágil.- xurgatu: chupar.

67'gn. orr.: berezitasun: particularidad.- kalpar kardatx: pelo encrespado.- nahasi: mezclar, revolver.- lerro: renglón.- esakun: frase.- sorta: txorta.- sama: carga.- mahats-aien: pámpano, sarmiento.- anpatu: hinchar.- ditxeko: itsasten ja-ko.- bortitz: fuerte.- gotor: fiel.-

68'gn. orr.: erorbide: escándalo, tropiezo.- zalantza: duda.- zume: mimbre.- izkelgi: dialecto.- nahasian: nastean.- zankoloka: a jineta.- buruen: principal.

69'gn. orr.: "LIZARDI".- lantegi: fábrica.- arduradun: gerente.- muiñ: tuétano.- erpiñ: cumbre, vértice.- lakatz: áspero.- baldar: torpe.- beribil: auto zaldun: caballero.-

70'gn. orr.: muskurio: lloriqueo.- olde: voluntad, carácter.- azpildu gabea: sin do-blez.- arabera: conforme a ... zearka: de costado.- zizka-mizka: entremés izkirimiri: chiste.- at: fuera.- abagune: oportunidad.- alazainkoa: en verdad.- ginbail: sombrero.- eratxi: bajar.- betaurreko: gafa.- lasa: tranquilo.- ez arian: poco a poco.- nora-agiria: pasaporte.- mugazai: aduanero.- atzeman: coger.- erne!: atención!.- yare: libre.- bazižtek: ba dijoaz.- tauz: de modo apto.- aita ditzak: aitatu deutzazak.- unkigarri: emocionante.- otsein: funcionario.- gibelatu: atzera egin.

71'gn. orr.: atexka: atetxu.- egotzi: agarrar.- bulardetsu: brioso.- lerdenki: esbel-tamente.- eginkai: quehacer.- erorrek: euk.- egiri: documento.- bailizko: como si fuera... eror(i): jausi.- arrasto: rastro?, (insulto)?.- mear: estrecho.- eme: dulce.- maskuri: vegiga.- aolku: consejo.- idor: árido.- kankateko: golpecito.- otordu: comida.- erlauntz: colmenar.- garaiz: a tiempo.- ozta-ozta: a duras penas.- axola: ardu-ra.

72'gn. orr.: gorazarre!: elogio, homenaje.- atzeman: coger.- yale: jatun.- arabera: conforme a ... - eltzekai: lapikoko.- barazki: verdura.- izoki: salmón? ardoxka: ardaotxa.- ausartu(a): atrevido.- sbes: canto.- pitzatu: cascarse, agrietarse tinko: firme.- bur-yantzi: culto.- yarki: resistir, atacar.- xalo: sencillo, afable.- zeartu: atravesar.- margo: kolore.- ortzi: firmamento.- aratz: brillante.- gandor: cres-ta.- lardaztu: echar a perder.- iñular: atardecer.- mendarte: cañada.- lukaika: longani-za.- neurkin: metro.- aitzin: aurre.-

73'gn. orr.: otordu: comida, cena.- zaarpil: harapo, trapo sucio.- biurriki: traviesa-mente.- gizabide: educación.- lerregin: estallar.- burusoil: calvo.- yaretsi: absolver.- gogape: conciencia.- aburu: opinión.- ukaldi: golpe.- ozkiro: fresco urrats: paso.

74'gn. orr.: "JAUTARKOL".- berarizko: berezi, especial.- mataza: madeja.- gogai: idea azoka: mercado.- maltzur: astuto.-

75'gn. orr.: LABAYEN.- antzerki: teatro.- opor-ordu: tiempo de vacación.- eze: húmedo, fresco.- egurats: aire.- aitzitik: al contrario.- alatsu: así
gogartu: reflexionar, ponderar.- muzin: mueca de disgusto.- zapuzkor: enfadadizo.-
maxiaketa: crítica.- gizalege: educación.- zakarki: duramente.-

76'gn. orr.: eztitu: endulzar.- oska: a dentelladas.- arabera: antzera.- maizenik:
geienetan.- goresmen: alabanza.- losintxa: halago.- eritasun: enfermed-
dad.- gallien: superior, sobresaliente.- oretu: amasar.- asmamen: inventiva.- zirarra-
garri: impresionante.- lillura: fascinación.- aolku: consejo.- gizarteko: social.-
ao-txuri: sibarita.- antuste: orgullo.- bidegabekeria: injusticia.- uxa(tu): alejar

77'gn. orr.: mezu: mensaje.- belaxka: tardío, blandengue.- arau: norma, ley.-
ingurumai: alrededor.- ataka: puerta estrecha, camino peligroso.-
aintzindari: guía.- eginen: egingo.- billakatu: transformarse, hacerse.- ausarki:
colmadamente.- eredu: modelo.- doakabe: desgraciado.- deitoragarri: deplorable.-
likiskeri: inmundicia.- zindo: sano, honrado, concienzudo.-

78'gn. orr.: "BARRENSORO".- garbizalekeri: purismo.- kaskaildu: apocarse.- erei-
ki: levantar.- dirdaitsu: resplandeciente.- naspil: lío, confusión.
kakarastu: cacarear.- pofofot egin: quebrar.- sendu: engendrar?.- itundasun: tristeza
adats: cabellera.- burdiñola: metalurgia.- galda: calor asfixiante.- zetzae: etzanda
dagoz.- atsanka: jadeo.- margoztatu: pintar.- erdoitu: ugertu.- leiati: afanoso.-
ildo: surco.- ernari: preñado.- emakor: fértil.- aurkeztu: presentar.- emai: don.-
arbi: nabo.- bereziki: especialmente.- lafain: era.- eskuarte: recursos, medios.-
uztaro: época de cosecha.- xetu: desmenuzar.- gozatu: abonar.- maneatu: disponer.-
kirkil: grillo.

79'gn. orr.: suspertu: avivarse.- izadi: naturaleza.- iraduz: a prisa.- ziztaka:
punzando.- kako: encorvado.- itulani: boyero.- ardatz: eje.- ziztatu:
punzar.- txillar: brezo.- lemaikek: emon leio.- bigufikatu: retorcer.- zagertzki:
agertzen daskuzak.- xango: pedúnculo.- kuskutxo: capullito.- barbarkatu: tener en e-
bullición.- damaien: emoten deuten.- gozaik: goiazak, vámonos.- isastu: barrer.-
motots: penacho.- izukari: prodigio.- ukaldi: golpe.- bardarki: torpemente.- maran-
di: granero.- uzta: cosecha.- aletu: desgranar.- jaulki: desgranar.- lokatx: mazor-
ca desgranada.- zufutaldi: trago.- ezkotu: humedecer.-

80'gn. orr.: garaitu(a): vencido.- alor: sembradio.- ikur-hitz: inscripción.

81'gn. orr.: ETXANIZ.- irratsaio+txango: emisión radiofónica.- keldar:
kireskeria: hediondez.- olde: fantasía, espontaneidad.- intun: locutor

82'gn. orr.: itun: triste.- ardailla: alboroto.- zifara: emoción.- urbil: cerca

83'gn. orr.: MOKOROA
tarteka-marteka: a ratos libres.- lertzeko zorian: a punto de estallar
ttunttun: tamboril.- jauzi: salto.- karrika: kale.- zantzu: rastro.-
epaitondo: cepa.

84'gn. orr.: txirikorda: trenza.- eun: tela, lienzo.- mauka: manga.- gorontz: corpi-
piño.- urdin-arre: gris.- mokanes: pañuelo.- espaloi: acera.- eliz-ji-
ra: procesión.- umekondo: umetxu.- multxo: montón.- iratxo: fantasma.- esitu: cercar
zirkin egin: moverse.- eme: suave, afeminado.- irudipen: ilusión.-

85'gn. orr.: A. ARRUE.- euskalki: dialecto vasco.- egokiera: oportunidad.- erkin-
du: debilitar.- idazkuntza batasuna: unidad literaria.- izki: letra

86'gn. orr.: emeki: suavemente.- berpiztu: resucitar.- ziurki: ciertamente.- illo-
bi: tumba.- adibide: ilustración.- erako: apropiado.-

87'gn. orr.: izkelki: dialecto.- ondope: base.- gaillen: superior, sobresaliente.-
kopuru: cantidad, número.- garaien: superior.- zabu egin: vacilar.-
giltzarri: clave de bóveda.- eiaka: a prisa.- ilduratu: mortificar.-

88'gn. orr.: ZAITEGI.- saiolari: ensayista.- ondorengo: herencia.- trinkotasun:
densidad.- zailtasun: dificultad.- irauli: traducir.- danentz: dan ala
ez.- neurdin: como quiera que.- idastino: liburutxu.- gale: ganas.- damurik: por des-
gracia.

89'gn. orr.: zindo: noble.- bakan: raramente.- izozte: helada.- garranga:
gertari: suceso.- lausotu: anublar.- eskualdeka ari izan: proceder sin
equidad.- oldozpen: pensamiento.- iori: aberats.- okitu: hartar.- bereki: propio, o-
riginal.- gogai: idea.- tinkatu: adherir.- motots: penacho.- ateman: advertir.-
oxkirri: fresco.- aldez...: de una parte... de otra...- narenik: tranquilamente.-
lekutu: ausentarse, irse.- bitxi: precioso.- iaulki: esan, contar.- oturuntza: el
banquete.- berebat: también.- oldozketan: discurrendo.- txera: acogida.- ordi egin:
emborracharse.- iruzpalau: iru-lau.- katutu: mozkortu.

90'gn. orr.: ARTECHE.- xe: menudo, bajo.- irratsaio: emisión radiofónica.- pipi:
carcoma.- menderatu: vencer.- motx: labor.

91'gn. orr.: MANZISIDOR.- zaldun: caballero.

92'gn. orr.: alderantziz: al contrario.- ondoren: consecuencia.- mikatz: amargo.-
likistu: ensuciar.- lizunkerri: obscenidad, suciedad.- buruzagi: jefe

93'gn.-orr.: espetxe: cárcel.- betiraunde: eternidad.- eraso: ataque, acometida
intziri: gemido.- garaille: triunfador.- urkamendi: cadalso.

94'gn. orr.: "BASARRI"- txapeldun: campeón.- irradi: radio.- kirol: deporte.-
irizpide: opinión.- tajuzko: de buena traza.

95'gn. orr.: egokiera: oportunidad.

96'gn. orr.: L. MITXELENA.- barrendegi: interior.- iruzur egin: engañar, burlar.-
aurtzaro: niñez.- ei: moler.- gaingiroki: superficialmente?.- salatu:
denunciar.- eraberritze: renovación.- gaitz: trascendental.- mende: siglo.- ireki:
edegi, abrir.- ozen: sonoro.- ausartu: atreverse.- ospe: fama.

97'gn. orr.: ukakor: pesimista.- gailendu: descollar.- aitormen: confesión.-
ukamen: negación.- zealdoka: de costado.- zabuka: vacilando.- ausar-
kiago: más temerariamente.- oldar: acometida.- garaiko: contemporáneo.- loria: gloria
ederretsi: complacerse.- illezkor: inmortal.- ondore: consecuencia.- eraskin: apén-
dice.- zoramen: locura, alucinación.

98'gn. orr.: naaspil: confusión.- arbuiatu: despreciar.- miretsi: admirar.- murriztu: desmochar.- soildu: talar.- iratxo: fantasma.- gudu: lucha.- gutxietsi: menospreciar.- atzizki: suficiente.- zentzatu: volverse juicioso.- adiera: significación.- elburu: objetivo.- maiztu: gastarse de puro viejo.- zarpildu: ajarse.- katazka: esfuerzo grande.- egungo: gaurko.

99'gn. orr.: ixurkari: .- finkatu: fijar.- amor eman: ceder.- bereizkuntza: diferenciación.- aldakor: cambiante.- seta: obstinación.- begira-men: respeto.- itzulketa: versión.- txunditu: pasmar.- mirabe: servidor.- beajondeio-la!: ¡enhorabuena!.- arbuia(tu): despreciar.- bakandu: podar, enrarecer.-

100'gn. orr.: SALAVERRIA.- puskatu: despedazar.- inkurrio: rencor.

101'gn. orr.: LOIDI.- ogibide: profesión.- gertakari: suceso.- kuluska: cabezadita (de sueño).- apaldegia: cenáculo.- bekaizkeri: envidia.- ondartza: playa kixkali: abrasarse.- lizardi: fresnedo

102'gn. orr.: turuta: trompeta.- kankallu: gandul.- zartako: porrazo, bofetada.- utikan!: fuera! a paseo!.- ateraldi: ocurrencia.- lepotar: gorrón.- arian-arian: poco a poco.- amurrai: trucha.

103'gn. orr.: S.MITXELENA.- txairo: ágil.- idaztankera: estilo.- nortasun: personalidad.- lei izan: ansiar.- koldarkeri: cobardía.- salkeri: traición erdoitu: ugertu.- aitzitik: al contrario.- jomuga: meta, objetivo.- irudimen: imaginación.- giño: proporción.- sorterri: patria.- atzerri: país extraño.- naasbillo: confusión.

104'gn. orr.: biozpera: sentimental.- proimen: memoria.- ikusmiratu: examinar.- biztanle: habitante.- eskualde: región.- erti: arte.- tirtiri: txitxare: lombriz.- listor: zángano.- antzeman: adivinar.- mizto: aguijón.- dasaiat: diñoat.- toles: pliegue.- tai gabe: sin cesar.- kasket: mollera.- zentzatu: entrar en razón.- patu: destino.- kirio: nervio.- nazka: asco.- asalda: sublevación.- ezain: feo.- auzi-mauzi: cuestión.- iguin: asco.- amor eman: ceder.- pot-egin: fracasar.- zapuztu: aborrecer.- babestu: amparar.

105'gn. orr.: ukan: izan.- galera: pérdida.- gardi: opinión, parecer.- irrika: anhelo.- ista: burla.- sotiltasun: discreción.- abelzuri: ganado lanar?.- igeskor: huidizo.- malkar: terreno escabroso.- borda: caserío, chabola.- kakotu: encorvar.- antxume: cabrito.- erpin: cumbre, punta.- koxxa: saliente, resalte.- ozen: sonoro.- zoli: vivo, despierto.

106'gn. orr.: Y. ETXAIDE.- tarteka-marteka: a ratos.- oia: "ex".- kokatu: afincar-se.- mintzaira: lenguaje.- oroimiñ: nostalgia.

107'gn. orr.: gibelean: atzean.- yadanik: ya.- hasperen: tañido.- eztia: dulce.- apexa: mariposa.- tximeleta: mariposa.- bulko: idea, ocurrencia.- ahapaldi: estrofa.- hagi: ladera.- doain: dote.- xarmant: encantador(a).- xalo: tier-no.- zauli: flexible.- uztai: arco.- artzaingo: pastorea.- goraipatu: ensalzar.- arki: aurkitu.- ontasun: riqueza.- asmamen: inventiva.- zurrutari: bebedor.- xotil: airoso xahako: zaato, bota.- hanpatu: hinchar.- erditu: dar a luz.- biotzondo: emoción, ternura.- ezin-etsi: desesperación.- ialki: esan.

108'gn. orr.: lazgarri: terrible.- nihoz: ñoiz.- istu: triste?.- begitarte: mirada.- ahantzi: aaztu.- erdiragarri: desgarrador.- aberkoi: patrióti-
co.- alegera: alegre.- iragan: igaro.- gobara: colada.- sobera: excesivo.- katazka:
lucha.

WILLASANTE

109'gn. orr.: begirune: respeto.- jostagarri: divertido.- baitura: prestado.

110'gn. orr.: jardetsi: replicar.- ingurumari: al rededor.- leian: a porfia.-
zurikeri: adulación.- muiñ: tuétano.- elburu: objetivo.- ziurpetu:
asegurar.- giar: nervio, garra.- bortizki: fuertemente.- asaldatu: sublevarse.- sumin-
du: encolerizarse.- koldarkeri: cobardía.- ozenki: sonoramente.- aldarrikatu: clamar,
pregonar.- erasia: dicho.-

111'gn. orr.: espa: queja, congoja.- musinga: lloriqueante.- zinkurin: lamento.-
biurri: torcido, travieso.- artale: grano de maiz.- gandor: cresta
irrigarri: risible.- egiztatu: comprobar.- etekin: provecho.- naste-borraste: confusión

112'gn. orr.: SAN MARTIN.- herkide: paisano.- osagarri: remedio, medicina.

113'gn. orr.: gun: tuétano.- menderatu: dominar.- arestian: hace poco.- zigor: cas-
tigo.

114'gn. orr.: J.M. LEKUONA.- zirrara: impresión.- gisazko: apropiado.- txertatu:
injertar.- aurrera-juzgu: juicio apriorístico.- eroso: cómodo

115'gn. orr.: ereslari: músico.- zabalkunde: difusión.- amildegi: vertiente.-
kasket: capricho, fantasía.- zimadarraio:

116'gn. orr.: "TXILLARDEGI".- eleberri: novela.- lekuko: testigo.- ausardia: va-
lencia.- ikusmiratu: examinar.- zoko: rincón.- arkikinde: descubri-
miento.- dastatu: catar.- ozkirri: fresco.

117'gn. orr.: mugadun: limitado.- sorkari: criatura.- arrenkura: queja.- alikatu:
alimentar.- oarkabean: inadvertidamente.- ditxezkon: itsasten jakozan.
bizpairu: bi-iru.- xarmant: encantador.- kako: cuestión.- bolada: temporada.- so: be-
gira.- bilkura: reunión.

118'gn. orr.: solas: conversación.- azalpen: explicación.- azalkeri: superficia-
lidad.- gaingiroki: superficialmente.- saldukeri: traición.- eredu:
modelo.- arrakasta: éxito.- zio: motivo.- laket izan: agradar.- ikuskari: espectáculo
borobildu: redondear.

119'gn. orr.: printz: rayo.- iraungi: apagar.- usandu: corromperse, heder.- ozen:
sonoro.- trinko: denso, macizo.- zailu: ágil.- xehatu: desmenuzar.

120'gn. orr.: INTXAUSTI.- bilakatu: cambiar, hacerse.- sakabanatu: esparcir.-
ahalmen: potencia.- zirrikitu: rendija.- zozokeri: lelokeri.- bere
kasako: de su gusto.- burutapen: idea.- haran: valle.- apal: estante.

121'gn. orr.: ozkarbi: zielo sereno.- esitu: cercar.- goibe: dimensión.- udara-
tiar: veraneante.- landatu: plantar.- zumo: savia.- deserrotu: desa-
rraigar.- intziri: latido, gemido.- aunitz: asko.- troxatu: envolver en pañales.-
pilpira: palpitación.- ozpiñ: vinagre.- ezatu: humedecer.- arno: ardo

122'gn. orr.: zillegi: lícito.- gezi: dardo.- elkor: árido.- bazka: comida.- d
tira: brillo.- txunditu: asombrar.- berekiko: para sí.- txinbeleta
mariposa.- memento: instante.- zastada: golpe.- aurkezpen: presentación.- erosot
sun: comodidad.- ardietsi: lograr.

123'gn. orr.: J. AZURMENDI.- lanpar: llovizna de niebla.- igitu: moverse.- mi
tsi: admirar. extrañar.- sendi: familia.- kapera: capilla?

124'gn. orr.: X. LETE.- eskilots: campanada.-

125'gn. orr.: nargille: espoloi: acera.- behalek: eurak.- aztarren: huella.

126'gn. orr.: X. GARMENDIA.- ausarta: osado.- ondorio: consecuencia.

127'gn. orr.: aisladatu: reflejar?.- dirdira: brillo.- irrika: anhelo, ansia.-
hiruzpalau: iru-lau.- baretasun: calma.- txorabiatu: marearse

128'gn. orr.: A.M. ZAVALA.- moldiztegi: imprenta.- otsegin: llamar.
